Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

235
D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

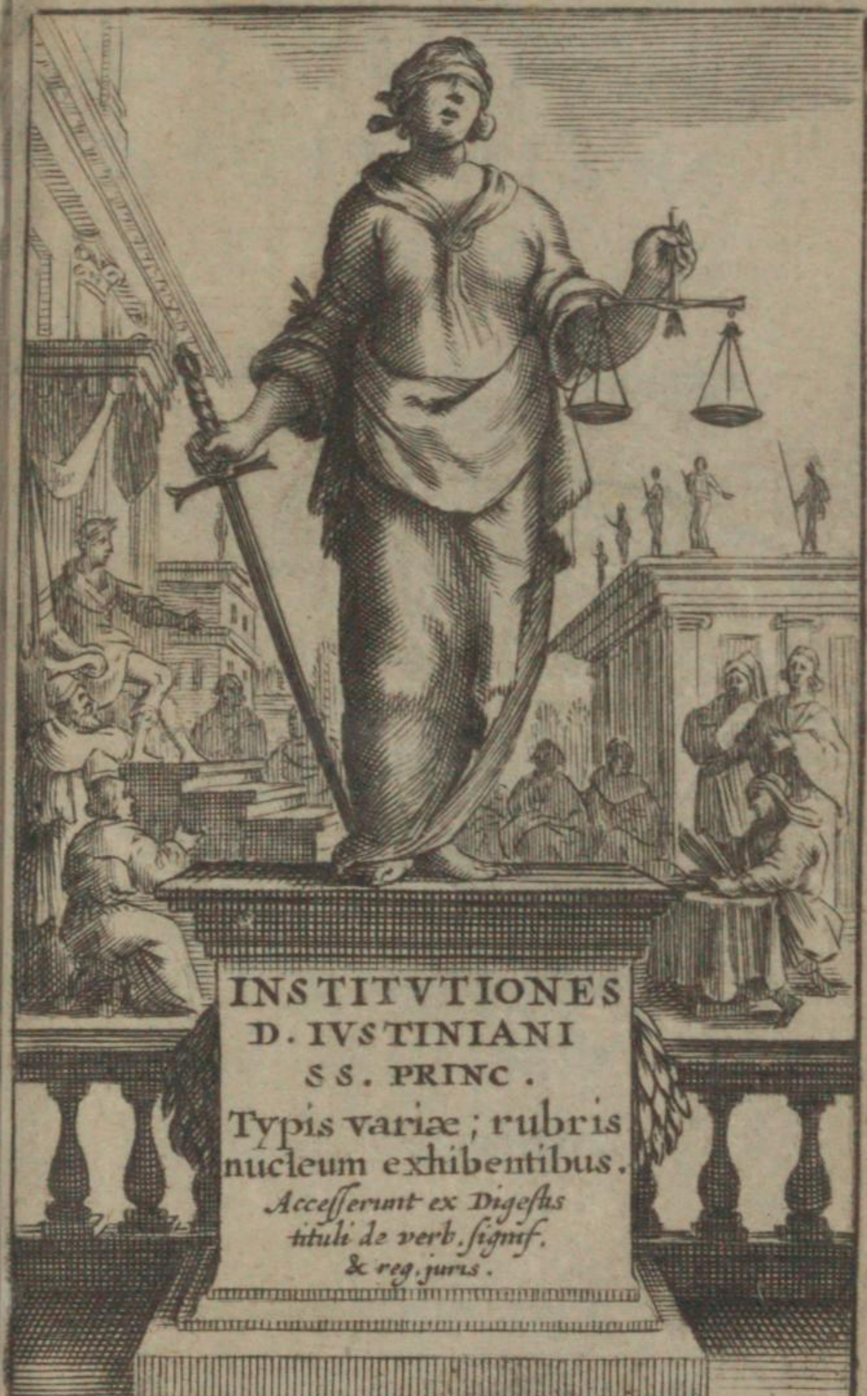
KW. 235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

AMSTELODAMI,
Apud Danielem Elzevirium. A°. 1664.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Koninklijke
Bibliotheek
te 's Hage

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

INSTITUTIONES
D. JUSTINIANI
SS. PRINC.

Typis variæ ; rubris nucleum
exhibentibus.

Acceſſerunt ex Digeſtis tituli de verborum ſignificatione & regul. juris.

AMSTELODAMI,

Apud DANIELEM ELZEVIRIUM,

cIↄ Iↄ c LXIV.

Cum Privilegio Cæſareo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

LECTORI.

En addit, demitque nihil de jure Libellus;
Succum rubra dabit Littera, nigra nihil.

P. WIBO.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Summa privilegii ab Auguſto Romanorum Imperatore obtenti.

LEOPOLDI, Romanorum Imperatoris, Regis Germani, &c. Archiducis Auſtriæ, Ducis Burgundiæ, &c. Diplomate cautum eſt, ne quis in Imperio, Regnis, Ducatibus ſuis, aliiſve locis ditioni ſuæ ſuppoſitis, intra viginti annorum ſpatium, à die editionis poſt impetratum privilegium primæ computandum, excudat, vendat, excudendos vendendoſve quovis modo ac ratione conetur, libros antehac ab ARNOLDO CORVINO à BELDEREN J. U. Doctore & Reverendiſſimi Archiepiſcopi & Electoris Moguntini, &c. Conſiliario & Moguntiæ Profeſſore Ordinario editos, & in poſterum edendos; excepto eo, cui hoc conceſſerit dictus ARN. CORVINUS à BELDEREN; Sub pœnis in originali diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Viennæ, die decimâ tertiâ Martii, Anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo.

Sic ſignatum,

Ad mandat. S. C. M. propr.

J. Walderode.

V^t. *Wildericus, Baro de Walderdorff.*

PERMISSIO.

D*At, vi Sacræ Cæſareæ Majeſtatis privilegii ipſi conceſſi, Domino* Danieli Elzevier *Typographo Amſtelodamenſi Hollando, facultatem denuo excudendi Inſtitutiones D. Juſtiniani rubro-nigras, quibus acceſſerunt Tituli ex Digeſtis de Verborum ſignificatione & diverſis regulis juris antiqui.*

Moguntiæ, 22 Iulii, Arn. Corvinus à Belderen.
Anno 1662.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

LECTORI
Candido.

ARN. CORVINUS à Belderen.

S. P. D.

QVam neceſſaria ſit futuris Iuriſconſultis Inſtitutionum Imperialium diligens Lectio, Amice non ignoras. Sunt enim totius Iuriſprudentiæ primordia. Quippe non tantum Iuris Antiqui, ſed & Novi continent compendium. Vtriuſque Iuris cognitio quidem utilis; ſed hujus magis eſt neceſſaria. Proinde cum multa ab Imperatore in Inſtitutionibus ſuis poſitivè (ut loquuntur) plurima tantum proponantur narrativè; illa ab his ſunt abſcindenda; Abſciſſa memoriæ ſtudiosè infigenda. Quod ut Legum cupida Iuventus poſſit facere felicius, illa rubri-

ca,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ca, hæc atramento iteratè induximus; & ſic Iuventutem tædioſa minus neceſſariarum lectione levavimus. Huic labori fave. Vale. Ex Muſæo noſtro, Leidæ 22 Iulii Anno Chriſti. cIↄ Iↄc LXI.

PRO-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

PROOEMIUM

De Confirmatione Inſtitutionum.

[IN NOMINE DOMINI noſtri Jeſu Chriſti.]

IMPERATOR *Cæſar Flavius Juſtinianus, Alemanicus, Gotticus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus, cupidæ legum juventuti.* [S. D.]

IMPERATORIAM majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: ut utrumque tempus, & bellorum, & pacis, recte poſſit gubernari: & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus præliis victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam juris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator [magnificus.]

1 ¶ Quorum utramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricæ gentes ſub juga noſtra redactæ cognoſcunt: & tam Africa, quam aliæ innumeræ provinciæ, poſt tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à cœleſti numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

noſtroque additæ imperio, proteſtantur. Omnes vero populi legibus tam à nobis promulgatis, quam compoſitis, reguntur.

2 ¶ Et cum ſacratiſſimas conſtitutiones, antèa confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cœleſti favore jam adimplevimus.

3 ¶ Cumque hoc, Deo propitio, peractum eſt: Triboniano viro magnifico, magiſtro, & exquæſtore ſacri palatii noſtri, [& exconſule] nec non Theophilo & Dorotheo, viris illuſtribus, anteceſſoribus, (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras juſſiones fidem, jam ex multis rerum argumentis accepimus) convocatis, mandavimus ſpecialiter, ut ipſi noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus, Inſtitutiones, componerent. ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere: & tam aures quam animi veſtri, nihil inutile, nihilque perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant: & quod priore tempore vix poſt quadriennium [prioribus] contingebat, [ut tunc conſtitutiones Imperatorias legerent:] hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque referti felicitate, ut & initium vobis & finis legum eruditionis à voce principali procedat.

4 ¶ Igi-

4 ¶ Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, (in quibus omne jus antiquum collectum eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum: necnon cæteros viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus) in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri juſſimus: ut ſint totius legitimæ ſcientiæ prima elementa.

5 ¶ In quibus breviter expoſitum eſt: & quod antea obtinebat: & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt.

6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipue ex commentariis Caji noſtri, tam inſtitutionum, quam rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus & recognovimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodavimus.

7 ¶ Summa itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite: & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite: ut ſpes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus ejus vobis credendis gubernari. D. C. P. XI Kalend. Decemb. D. IUSTINIANO PP. A. III. CONS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

INSTITUTIONUM, ſeu Elementorum

D. JUSTINIANI, ſacratiſſimi Principis,

LIBER PRIMUS.

DE JUSTITIA ET JURE.

TITULUS I.

IUSTITIA eſt conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.

1 ¶ Juriſprudentia eſt divinarum atque humanarum rerum notitia, juſti atque injuſti ſcientia.

2 ¶ His igitur generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere jura populi Romani: ita videntur poſſe tradi commodiſſime, ſi primo levi ac ſimplici via, poſt deinde diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione, ſingula tradantur: alioqui ſi ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animum ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum oneraverimus: duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſæpe etiam cum diffidentia (quæ plerunque juvenes avertit) ſerius ad id perducemus: ad quod, leviore via ductus, ſine magno labore, & ſine ulla diffidentia, maturius perduci potuiſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Iuris præcepta ſunt hæc: honeſte vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere.

4 ¶ Hujus ſtudii duæ ſunt poſitiones, publicum & privatum. Publicum jus eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Privatum, quod ad ſingulorum utilitatem. Dicendum eſt igitur de iure privato, quod tripertitum eſt: collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & civili.

TITULUS II.

IVs naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit: nam jus iſtud non humani generis proprium eſt: ſed omnium animalium, [quæ in cœlo,] quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius juris peritia cenſeri.

1 ¶ Ius autem civile à jure gentium diſtinguitur: quod omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur. nam quod quiſque populus ipſe ſibi jus conſtituit: id ipſius proprium civitatis eſt: vocaturque jus civile, quaſi jus proprium ipſius civitatis. quod vero naturalis

ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræque cuſtoditur: vocaturque jus gentium, quaſi quo jure omnes gentes utantur. Et populus itaque Romanus partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure utitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis proponemus.

2 ¶ Sed jus quidem civile ex unaquaque civitate appellatur, veluti Athenienſium. nam ſi quis velit Solonis, vel Draconis leges appellare jus civile Athenienſium: non erraverit. ſic enim & jus, quo Romanus populus utitur, jus civile Romanorum appellamus: vel jus Quiritum, quo Quirites utuntur. Romani enim [à Romulo,] Quirites à Quirino appellantur. Sed quoties non addimus nomen, cujus ſit civitatis: noſtrum jus ſignificamus. ſicuti cum Poëtam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius. Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. nam uſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ [jura] quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captivitates ſequutæ, & ſervitutes, quæ ſunt naturali juri contrariæ. Jure enim naturali omnes homines ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc jure gentium omnes pene contractus introducti ſunt, ut emtio [&] venditio, locatio [&] conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alii innumerabiles.

3 ¶ Conſtat autem jus noſtrum, quo utimur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

mur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id eſt, *Legum aliæ [ſunt] ſcriptæ, aliæ non ſcriptæ.* Scriptum autem jus eſt lex, plebiſcitum, Senatuſconſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentium.

4 ¶ Lex eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat. Plebiſcitum eſt, quod plebs plebejo magiſtratu interrogante (veluti Tribuno) conſtituebat. Plebs autem à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, univerſi cives ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patriciis & ſenatoribus cæteri cives ſignificantur ſed & Plebiſcita, lege Hortenſia lata, non minus valere, quam leges cœperunt.

5 ¶ Senatuſconſultum eſt, quod Senatus jubet, atque conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, ut difficile eſſet in unum eum convocari legis ſanciendæ cauſa: æquum viſum eſt, Senatum vice populi conſuli.

6 ¶ Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem: quum lege Regia, quæ de ejus imperio lata eſt, populus ei, & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem concedit. Quodcunque ergo imperator per Epiſtolam conſtituit: vel cognoſcens decrevit, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat, hæc ſunt, quæ Conſtitutiones appellantur. Plane

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ex his quædam ſunt perſona'es, quæ nec ad exemplum trahuntur, [quoniam non hoc princeps vult.] nam quod alicui ob meritum indulſit, vel ſi quam pœnam irrogavit, vel ſi cui ſine exemplo ſubvenit : perſonam non tranſgreditur. Aliæ autem, quum generales ſint, omnes proculdubio tenent.

7 ¶ Prætorum quoque edicta non modicam obtinent juris auctoritatem. Hoc etiam jus honorarium ſolemus appellare, quod qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, auctoritatem huic juri dederunt. Proponebant & Ædiles Curules edictum de quibuſdam cauſis, quod & ipſum juris honorarii portio eſt.

8 ¶ Reſponſa prudentium ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de jure reſpondere. nam antiquitus conſtitutum erat, ut eſſent, qui jura publice interpretarentur, quibus à Cæſare jus reſpondendi datum eſt, qui Juriſconſulti appellabantur, quorum omnium ſententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judici recedere à reſponſo eorum non liceret, ut eſt conſtitutum.

9 ¶ Sine ſcripto jus venit, quod uſus approbavit. nam diuturni mores conſenſu utentium comprobati, legem imitantur.

10 ¶ Et non ineleganter in duas ſpecies jus civile diſtributum eſſe videtur. nam origo ejus ab inſtitutis duarum civitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum, fluxiſſe videtur. In his enim civitatibus ita agi ſolitum erat, ut Lacedæmonii quidem magis

ea,

ea, quæ pro legibus obſervabant, memoriæ mandarent: Athenienſes vero ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

11 ¶ Sed naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur: divina quadam providentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia permanent. Ea vero, quæ ipſa ſibi quæque civitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata.

12 ¶ Omne autem jus, quo utimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de perſonis videamus. nam parum eſt jus noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.

DE IVRE PERSONARUM.

TITULUS III.

SVmma itaque diviſio de jure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſervi.

1 ¶ Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi aut jure prohibetur.

2 ¶ Servitus autem eſt conſtitutio juris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.

3 ¶ Servi autem ex eo appellati ſunt, quod imperatores captivos vendere, ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent. qui etiam manci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

pia dicti ſunt,[eo]quod ab hoſtibus manu capiuntur.

4 ¶ Servi autem aut naſcuntur, aut fiunt. naſcuntur ex ancillis noſtris. fiunt, aut jure gentium, id eſt, ex captivitate: aut jure civili, cum liber homo major viginti annis ad pretium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

5 ¶ In ſervorum conditione nulla eſt differentia: in liberis autem multæ; aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

DE INGENUIS.

TITULUS IV.

INgenuus eſt is, qui ſtatim, ut natus eſt, liber eſt: ſive ex duobus ingenuis matrimonio editus eſt, ſive ex libertinis duobus, ſive ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi quis ex matre naſcitur libera, patre vero ſervo, ingenuus nihilominus naſcitur, quemadmodum qui ex matre libera & incerto patre natus eſt, quoniam vulgo conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit. Et è contrario, ſi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, Si ancilla prægnans manumiſſa ſit: deinde ancilla poſtea facta pepererit: liberum, an ſervum pariat? Et Martianus probat liberum naſci. ſufficit

enim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

enim ei, qui in utero eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, [ut liber naſcatur.] quod & verum eſt.

1 ¶ Cum autem ingenuus aliquis natus ſit, non officit ei in ſervitute fuiſſe, & poſtea manumiſſum eſſe: ſæpiſſime enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem.

DE LIBERTINIS.

TITULUS V.

Libertini ſunt, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt. manumiſſio autem eſt de manu datio. nam quamdiu aliquis in ſervitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à jure gentium originem ſumpſit: utpote cum jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſervitus eſſet incognita. Sed poſtquam jure gentium ſervitus invaſit: ſequutum eſt beneficium manumiſſionis, & cum uno communi nomine omnes *homines* appellarentur, jure gentium tria [hominum] genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſervi, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſervi.

1 ¶ Multis autem modis manumiſſio procedit, aut enim ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis, aut vindicta, aut inter amicos, aut per epiſtolam, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed & aliis multis modis liber-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tas ſervo competere poteſt, qui tam ex veteribus, quam ex noſtris conſtitutionibus introducti ſunt.

2 ¶ Servi [vero] à dominis ſemper manumitti ſolent: adeo, ut vel in tranſitu manumittantur: veluti cum prætor: aut præſes, aut proconſul in balneum, vel in theatrum eant.

3 ¶ Libertinorum autem ſtatus tripertitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur, modo majorem & juſtam libertatem conſequebantur, & fiebant cives Romani: modo minorem, & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia dedititii. Sed quoniam dedititiorum quidem peſſima conditio jam ex multis temporibus in deſuetudinem abierat, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatum reducere deſiderans, duabus conſtitutionibus hoc emendavit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia & à primis urbis Romæ cunabulis una atque ſimplex libertas competebat: id eſt, eadem, quam habebat manumiſſor: niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumittitur, licet manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios quidem per conſtitutionem noſtram expulimus, quam promulgavimus inter noſtras deciſiones: per quas, ſuggerente nobis Triboniano viro excelſo quæſtore [noſtro,] antiqui juris altercationes placavimus. Latinos autem Iunianos, & omnem quæ circa eos fuerat obſervan-

van-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

vantiam, alia conſtitutione per ejuſdem quæſtoris ſuggeſtionem correximus, quæ inter Imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos, nullo nec ætatis manumiſſi, nec domini manumittentis, nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito (ſicut jam antea obſervabatur) civitate Romana decoravimus: multis modis additis, per quos poſſit libertas ſervis cum civitate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

QVIBVS EX CAVSIS manumittere non licet.

TITULUS VI.

NOn tamen cuicumque volenti manumittere licet. nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem.

1 ¶ Licet autem domino, qui ſolvendo non eſt, [in teſtamento] ſervum ſuum cum libertate hæredem inſtituere, ut liber fiat, hæreſque ei ſolus & neceſſarius: ſi modo ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit: aut quia is, qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres ei non extiterit. Idque eadem lege Ælia Sentia proviſum eſt. & recte. Valde enim proſpiciendum erat, ut egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel ſervum ſuum neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

vi nomine vendant, ne injuria defunctus afficiatur.

2 ¶ Idemque juris eſt, & ſi ſine libertate ſervus hæres inſtitutus eſt. Quod noſtra conſtitutio non ſolum in domino, qui ſolvendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, nova humanitatis ratione: ut ex ipſa ſcriptura inſtitutionis etiam libertas ei competere videatur: quum non ſit veriſimile, eum, quem hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſervum remanere voluiſſe, & neminem ſibi hæredem fore.

3 ¶ In fraudem autem creditorum manumittere videtur, qui vel jam eo tempore quo manumittit, ſolvendo non eſt: vel qui datis libertatibus, deſiturus eſt ſolvendo eſſe. Prævaluiſſe tamen videtur (niſi animum quoque fraudandi manumiſſor habuerit) non impediri libertatem, quamvis bona [ejus] creditoribus non ſufficiant. ſæpe enim de facultatibus ſuis amplius, quam in his eſt, ſperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cum utroque modo fraudantur creditores, id eſt, & conſilio manumittentis, & ipſa re, eo quod ejus bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

4 ¶ Eadem lege Ælia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam ſi vindicta apud conſilium, juſta cauſa manumiſſionis approbata, fuerint manumiſſi.

¶ 5 Juſtæ autem manumiſſionis cauſæ hæ ſunt: veluti, ſi quis patrem aut matrem, filium

filium filiamve, aut fratres ſororeſve naturales, aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum alumnamve, aut collactaneum manumittat: aut ſervum, procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonii [habendi] cauſa: dum tamen intra ſex menſes in uxorem ducatur, niſi juſta cauſa impediat: & [ſervus,] qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

6 ¶ Semel autem cauſa approbata, ſive vera ut, ſive falſa, non retractatur.

7 ¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Æliam Sentiam conſtitutus eſſet: eveniebat, ut qui quatuordecim annos expleverat, licet teſtamentum facere, & in eo ſibi hæredem inſtituere, legataque relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſervo dare non poſſet. Quod non erat ferendum: nam cui tutorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat: quare non ſimiliter ei, quemadmodum alias res; ita de ſervis ſuis in ultima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut & libertatem eis poſſit præſtare? Sed quum libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante xx ætatis annum antiquitas libertatem ſervo dare pohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem in teſtamento dare ſervo ſuo concedimus, niſi decimum ſeptimum annum impleverit,

verit, & decimumoctavum attigerit. Quum enim antiquitas hujuſmodi ætati, & pro aliis poſtulare conceſſerit: cur non etiam ſui judicii ſtabilitas ita eos adjuvare credatur, ut ad libertatem dandam ſervis ſuis poſſint pervenire.

DE LEGE FUSIA CANINIA tollenda.

TITULUS VII.

LEge Fuſa Caninia certus modus conſtitutus erat in ſervis teſtamento manumittendis: quam, quaſi libertates impedientem, & quodammodo invidam, tollendam eſſe cenſuimus: quum ſatis fuerat inhumanum, vivos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem: morientibus autem hujuſmodi licentiam adimere.

DE HIS, QUI SUI, VEL alieni juris ſunt.

TITULUS VIII.

SEquitur de jure perſonarum alia diviſio. Nam quædam perſonæ ſui juris ſunt, quædam alieno juri ſubjectæ. Rurſus earum, quæ alieno juri ſubjectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quæ alieno juri ſubjectæ ſunt. nam ſi cognoverimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt: ſimul intelligemus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

quæ ſui juris ſunt. ac prius inſpiciamus de his, quæ in poteſtate dominorum ſunt.

1 ¶ In poteſtate itaque dominorum ſunt ſervi. quæ quidem poteſtas, juris gentium eſt. nam apud omnes peræque gentes animadvertere poſſumus, dominis in ſervos vitæ neciſque poteſtatem fuiſſe: & quodcumque per ſervum acquiritur, id domino acquiri.

2 ¶ Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet, ſine cauſa legibus cognita, in ſervos ſuos [ſupra modum] ſævire. Nam, ex conſtitutione divi Antonini, qui ſine cauſa ſervum ſuum occiderit, non minus puniri jubetur, quam ſi alienum ſervum occiderit. Sed & major aſperitas dominorum, ejuſdem principis conſtitutione coërcetur: nam [Antoninus] conſultus à quibuſdam præſidibus provinciarum de his ſervis, qui ad ædem ſacram, vel ad ſtatuam principum confugiunt, præcepit, ut ſi intolerabilis videatur ſævitia dominorum, cogantur ſervos ſuos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis daretur, & recte. expedit enim Reipublicæ, ne ſua re quis male utatur. Cujus reſcripti ad Ælium Martianum emiſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſervos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi. ſed dominorum intereſt, ne auxilium contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam denegetur iis, qui juſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Julii Sabini ad ſtatuam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

confugerunt. &, ſi vel durius habitos, quam æquum eſt, vel infami injuria affectos eſſe cognoveris: venire jube, ita ut in poteſtatem domini non revertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum ſeverius executurum.

DE PATRIA POTESTATE.

TITULUS IX.

IN poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex juſtis nuptiis procreavimus.

1 ¶ Nuptiæ autem, ſive matrimonium, eſt viri & mulieris conjunctio, individuam vitæ conſuetudinem continens.

2 ¶ Jus autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium eſt civium Romanorum. nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

3 ¶ Qui igitur ex te & uxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & uxore ejus naſcitur, id eſt, nepos tuus & neptis, æque in tua ſunt poteſtate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

DE NUPTIIS.

TITULUS X.

JUſtas autem nuptias inter ſe cives Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

legum coëunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem viri potentes, ſive patresfamiliarum ſint, ſive filiifamiliarum: dum tamen, ſi filiifamiliarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & civilis & naturalis ratio ſuadet: in tantum, ut juſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius uxorem ducere poſſit? cumque ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio, qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi, filium quoque [furioſi] poſſe & ſine patris interventu matrimonium ſibi copulare, ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

1 ¶ Ergo non omnes nobis uxores ducere licet. nam à quarundam nuptiis abſtinendum eſt. inter eas enim perſonas, quæ parentum liberorumve locum inter ſe obtinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel avum & neptem. vel matrem & filium, vel aviam & nepotem, & uſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coïerint: nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. Et hæc adeo vera ſunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco ſibi eſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrimonio jungi: in tantum, ut etiam diſſoluta adoptione, idem juris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cœperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

2 ¶ Inter eas quoque perſonas, quæ ex tranſverſo gradu cognationis junguntur, eſt quædam ſimilis obſervatio, ſed non tanta. Sane enim inter fratrem ſororemque nuptiæ prohibitæ ſunt ſive ab eodem patre eademque matre nati fuerint, ſive ex altero eorum. Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quandiu quidem conſtat adoptio, ſane inter te & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt. cum vero per emancipationem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam uxorem ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptiis. Et ideo conſtat, ſi quis generum adoptare velit, debere eum antea filiam ſuam emancipare: & ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium ſuum emancipare.

3 ¶ Fratris vero, vel ſororis filiam, uxorem ducere non licet: ſed nec neptem fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamvis quarto gradu ſint. Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, neque ejus neptem permittitur. Ejus vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere: quia neque naturali, neque civili jure tibi conjungitur.

4 ¶ Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, conjungi poſſunt.

5 ¶ Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque amitam, & ma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

& materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

6 ¶ Affinitatis quoque veneratione, à quarundam nuptiis abſtinere neceſſe eſt: ut ecce, privignam aut nurum uxorem ducere non licet: quia utræque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut privigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt, id eſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere non poteris: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc privigna tua eſt, id eſt, ſi mater ejus tibi nupta eſt, ideo eam uxorem ducere non poteris, quia duas uxores eodem tempore habere non licet.

7 ¶ Socrum quoque & novercam prohibitum eſt uxorem ducere: quia matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum affinitate procedit: alioquin ſi adhuc noverca eſt, id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt: communi jure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia ejus tibi nupta eſt: ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia duas uxores habere non potes.

8 ¶ Mariti tamen filius ex alia uxore, & uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt: licet habeant fratrem ſororemve ex matrimonio poſtea contracto natos.

9 ¶ Si uxor tua poſt divortium ex alio filiam procreaverit: hæc non eſt quidem privigna tua: ſed Iulianus ab hujuſmodi nuptiis ab-

abſtinere debere ait. nam conſtat, nec ſponſam filii nurum eſſe, nec patris ſponſam novercam eſſe: rectius tamen, & jure facturos eos, qui ab hujuſmodi nuptiis abſtinuerint.

10 ¶ Illud certum eſt, ſerviles quoque cognationes impedimento nuptiis eſſe: ſi forte pater & filia, aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

11 ¶ Sunt & aliæ perſonæ, quæ propter diverſas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum, ex vetere jure collectarum, enumerari permiſimus.

12 ¶ Si adverſus ea, quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ii, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt: ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ii, quos mater vulgo concepit Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cum & his pater incertus ſit. unde ſolent ſpurii appellari παρὰ τὴν σποράν id eſt, *a ſatione* & ἀπάτορες, quaſi ſine patre filii. Sequitur ergo, ut diſſoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

13 ¶ Aliquando autem evenit, ut liberi, qui ſtatim, ut nati ſunt, in poteſtate parentum non ſunt, poſtea redigantur in poteſtatem patris: qualis eſt is, qui dum naturalis

fuerat,

fuerat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris ſubjicitur: nec non is, qui à muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis, in poteſtate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit.

DE ADOPTIONIBUS.

TITULUS XI.

NOn ſolum autem naturales liberi, ſecundum ea, quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt: verum etiam ii, quos adoptamus.

1 ¶ Adoptio autem duobus modis fit, aut principali reſcripto, aut imperio magiſtratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis poteſt eos eaſve, qui quæve ſui juris ſunt: quæ ſpecies adoptionis dicitur arrogatio. Imperio magiſtratus adoptamus eos eaſve, qui quæve in poteſtate parentum ſunt, ſive primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſive inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

2 ¶ Sed hodie ex noſtra conſtitutione, cum filiusfamilias à patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionem datur: jura patris naturalis minime diſſolvuntur, nec quicquam ad patrem adoptivum tranſit: nec in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

poteſtate ejus eſt, licet ab inteſtato jura ſucceſſionis ei à nobis tributa ſint. Si vero pater naturalis non extraneo, ſed avo filii ſui materno, vel ſi ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam avo vel proavo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem in hoc caſu, quia concurrunt in unam perſonam, & naturalia, & adoptionis jura: manet ſtabile jus patris adoptivi, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo conſtitutum: ut & in familia, & in poteſtate hujuſmodi patris adoptivi ſit.

3 ¶ Cum autem impubes per principale reſcriptum arrogatur, cauſa cognita arrogatio fieri permittitur, & exquiritur cauſa arrogationis an honeſta ſit: expediatque pupillo. Et cum quibuſdam conditionibus arrogatio fit, id eſt, ut caveat arrogator perſonæ publicæ, ſi intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui, ſi adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem ejus venturi eſſent. Item non aliter emancipare eum poteſt arrogator, niſi cauſa cognita dignus emancipatione fuerit, & tunc ſua bona ei reddat. Sed & ſi decedens pater eum exhæredaverit, vel vivus ſine juſta cauſa emancipaverit: jubetur quartam partem ei bonorum ſuorum relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptivum tranſtulit, & quorum commodum ei poſtea acquiſivit.

4 ¶ Minorem natu, majorem non poſſe adoptare placet. adoptio enim naturam imitatur:

tatur: & pro monſtro eſt, ut major ſit filius, quam pater. Debet itaque is, qui ſibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, id eſt, decem & octo annis præcedere.

5 ¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6 ¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quam nepotem in locum filii.

7 ¶ Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio quem habet jam adoptatum: vel quaſi ex illo, quem naturalem in ſua poteſtate habet: eo caſu & filius conſentire debet, ne ei invito ſuus hæres agnaſcatur: ſed ex contrario, ſi avus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire.

8 ¶ In plurimis autem cauſis adſimilatur is, qui adoptatus vel arrogatus eſt, ei, qui ex legitimo matrimonio natus eſt, & ideo, ſi quis per imperatorem, vel apud prætorem vel præſidem provinciæ non extraneum adoptaverit, poteſt eundem in adoptionem alii dare.

9 ¶ Sed & illud utriuſque adoptionis commune eſt, quod & ii, qui generare non poſſunt (quales ſunt ſpadones) adoptare poſſunt. [caſtrati autem non poſſunt.]

10 ¶ Fœminæ quoque adoptare non poſſunt; quia nec naturales liberos in ſua po-

 teſtate

teſtate habent: ſed ex indulgentia principis ad ſolatium liberorum amiſſorum adoptare poſſunt.

11 ¶ Illud proprium eſt adoptionis illius, quæ per ſacrum oraculum fit, quod is, qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe arrogandum dederit, non ſolum ipſe poteſtati arrogatoris ſubjicitur, ſed etiam liberi ejus in ejuſdem fiunt poteſtate tanquam nepotes. ſic etenim divus Auguſtus non ante Tiburtium adoptavit, quam is Germanicum adoptaſſet: ut protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

12 ¶ Apud Catonem bene ſcriptum refert antiquitas, Servos, ſi à domino adoptati ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. Vnde & nos eruditi, in noſtra conſtitutione etiam eum ſervum quem dominus actis intervenientibus filium ſuum nominaverat, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad jus filii accipiendum non ſufficiat.

QUIBUS MODIS JUS PATRIÆ poteſtatis ſolvitur.

TITULUS XII.

VIdeamus nunc, quibus modis ii, qui alieno juri ſunt ſubjecti, eo jure liberentur. Et quidem quemadmodum liberentur ſervi à poteſtate dominorum, ex iis intelligere poſſumus, quæ de ſervis manumittendis ſuperius expoſuimus. Hic vero, qui in poteſtate parentis ſunt, mortuo eo, ſui juris fiunt,

fiunt. Sed hoc diſtinctionem recipit. nam mortuo patre, ſane omni modo filii filiæve ſui juris efficiuntur. Mortuo vero avo, non omnino nepotes neptesque ſui juris fiunt: ſed ita, ſi poſt mortem avi in poteſtatem patris ſui recaſuri non ſunt. itaque ſi moriente avo pater eorum vivit, & in poteſtate patris ſui eſt, tunc poſt obitum avi in poteſtate patris ſui fiunt. Si vero is, quo tempore avus moritur, aut jam mortuus eſt, aut [per emancipationem] exiit de poteſtate patris: tunc ii, qui in poteſtatem ejus cadere non poſſunt, ſui juris fiunt.

1 ¶ Cum autem is, qui ob aliquod maleficium in inſulam deportatur, civitatem amittit: ſequitur, ut qui eo modo ex numero civium Romanorum tollitur, perinde quaſi eo mortuo, deſinant liberi in poteſtate ejus eſſe. Pari ratione & ſi is, qui in poteſtate parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. ſed ſi ex indulgentia principis reſtituti fuerint; per omnia priſtinum ſtatum recipiunt.

2 ¶ Relegati autem patres in inſulam, in poteſtate liberos retinent. Et ex contrario liberi relegati, in poteſtate parentum remanent.

3 ¶ Pœnæ ſervus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Servi autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtiis ſubjiciuntur.

4 ¶ Filiusfamilias ſi militaverit, vel ſi ſenator, vel conſul factus fuerit: remanet in po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

poteſtate patris. militia enim, vel conſularis dignitas de patris poteſtate filium non liberat. Sed ex conſtitutione noſtra ſumma patriciatus dignitas illico, imperialibus cōdicillis præſtitis, filium à patria poteſtate liberat quis enim patiatur patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium liberare: imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate?

5 ¶ Si ab hoſtibus captus fuerit parens, quamvis ſervus hoſtium fiat, tamen pendet jus liberorum propter jus poſtliminii: quia hi, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reverſi fuerint, omnia priſtina jura recipiunt. idcirco reverſus etiam liberos habebit in poteſtate: quia poſtliminium fingit eum, qui captus eſt, in civitate ſemper fuiſſe: Si vero ibi deceſſerit: exinde, ex quo captus eſt pater, filius ſui juris fuiſſe videtur. Ipſe quoque filius, nepoſve, ſi ab hoſtibus captus fuerit: ſimiliter dicimus propter jus poſtliminii, jus quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. Dictum eſt autem poſtliminium à limine, & poſt. Vnde eum, qui ab hoſtibus [captus eſt, &] in fines noſtros poſtea pervenit, poſtliminio reverſum recte dicimus. Nam limina, ſicut in domo finem quemdam faciunt: ſic & imperii finem eſſe limen veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus. ab eo poſtliminium dictum eſt, quia ad idem limen revertebatur,

tur, quod amiſerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

6 ¶ Præterea emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe. Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obſervationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex imperiali reſcripto. Noſtra autem providentia etiam hoc in melius per conſtitutionem reformavit: ut fictione priſtina exploſa, recta via ad competentes judices vel magiſtratus, parentes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, à ſua manu dimittant. Et tunc ex edicto prætoris in bonis hujuſmodi filii, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui quæve à parente manumiſſus, vel manumiſſa fuerit, eadem jura præſtantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione tutelam ejus nanciſcitur.

7 ¶ Admonendi autem ſumus, liberum arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem vel neptem in poteſtate habebit: filium quidem de poteſtate dimittere: nepotem vero vel neptem retinere. & è converſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere, vel omnes ſui juris efficere. Eadem & de pronepote & pronepte dicta eſſe intelligantur.

8 ¶ Sed & ſi pater filium, quem in poteſta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

teſtate habet, avo vel proavo naturali ſecundum noſtras conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis intervenientibus apud competentem judicem manifeſtaverit, præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo [præſente,] qui adoptat: ſolvitur quidem jus poteſtatis patris naturalis: tranſit autem in hujuſmodi parentem adoptivum, iu cujus perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

9 ¶ Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio tuo conceperit, & filium poſtea emancipaveris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quod ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel avi adoptivi poteſtati ſubjicitur.

10 ¶ Et quidem neque naturales liberi, neque adoptivi ullo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.

DE TUTELIS.

TITULUS XIII.

TRanſeamus nunc ad aliam diviſionem perſonarum. Nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt vel in curatione, quædam neutro jure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro jure tenen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tenentur. Ac prius deſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.

1 ¶ Eſt autem tutela (ut Servius definivit) vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, jure civili data ac permiſſa.

2 ¶ Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

3 ¶ Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios, filiaſque procedit omnimodo. nepotibus vero neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit: nepotes ex eo non poterunt [ex] teſtamento tuo tutores habere, quamvis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

4 ¶ Cum autem in compluribus aliis cauſis poſthumi pro jam natis habeantur: & in hac cauſa placuit non minus poſthumis, quam jam natis teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, ut ſi vivis parentibus naſcerentur, ſui [hæredes,] & in poteſtate eorum fierent.

5 ¶ Sed & ſi emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento: confirmandus eſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ex ſententia præſidis omni modo, id eſt, ſine inquiſitione.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari poſſunt.

TITULUS XIV.

DAri autem tutor poteſt teſtamento non ſolum paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias.

1 ¶ Sed & ſervus proprius teſtamento cum libertate recte tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, eum & ſine libertate tutorem datum, tacite libertatem directam accepiſſe videri, & per hoc recte tutorem eſſe. Plane ſi per errorem, quaſi liber, tutor datus ſit, aliud dicendum eſt. Servus autem alienus pure inutiliter teſtamento datur tutor: ſed ita, *cum liber erit*, utiliter datur proprius autem ſervus inutiliter eo modo tutor datur.

2 ¶ Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cum compos mentis, aut major vigintiquinque annis fuerit factus.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione vel ante hæredis inſtitutionem poſſe dari tutorem, non dubitatur.

4 ¶ Certe autem rei vel cauſæ tutor dari non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ, vel rei [tutor] datur.

5 ¶ Si quis filiabus ſuis vel filiis tutores dederit: etiam poſthumæ [vel poſthumo] de-

dediſſe videtur: quia filii vel filiæ appellatione & poſthumus & poſthuma continentur. Quod ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, ut & ipſis quoque dati videantur: ſi modo liberos dixerit. Cæterum ſi filios: non continebuntur. aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. Plane ſi poſteris dederit: tam filii poſthumi, quam cæteri liberi continebuntur.

DE LEGITIMA AGNATORVM tutela.

Titulus XV.

QVibus autem teſtamento tutor datus non eſt: his ex lege duodecim tabularum agnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi.

1 ¶ Sunt autem agnati, [cognati] per virilis ſexus cognationem conjuncti, quaſi à patre cognati: veluti frater [ex] eodem patre natus, fratris filius nepoſve ex eo: item patruus, & patrui filius nepoſve ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione junguntur, agnati non ſunt: ſed alias naturali jure cognati. itaque amitæ tuæ filius non eſt tibi agnatus: ſed cognatus: & invicem tu illi eodem jure conjungeris. quia qui [ex ea] naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

2 ¶ Quod autem [lex duodecim tabularum] ab inteſtato vocat ad tutelam agna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tos: non hanc habet ſignificationem, ſi omnino non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tutelam pertinet, inteſtatus deceſſerit. quod tunc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus eſt tutor, vivo teſtatore deceſſerit.

3 ¶ Sed agnationis quidem jus omnibus modis capitis diminutione plerumque perimitur: nam agnatio juris [civilis] nomen eſt: cognationis vero jus non omnibus modis commutatur: quia civilis ratio civilia quidem jura corrumpere poteſt, naturalia vero non utique.

DE CAPITIS DIMINUTIONE.

TITULUS XVI.

Est autem capitis diminutio, ſtatus mutatio. Eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt capitis diminutio aut minor (quam quidam mediam vocant) aut minima.

1 ¶ Maxima capitis diminutio eſt cum aliquis ſimul & civitatem & libertatem amittit quod accidit in his, qui ſervi pœnæ efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libertis, ut ingratis erga patronos condemnatis: [vel his,] qui ſe ad pretium participandum venundari paſſi ſunt.

2 ¶ Minor, ſive media capitis diminutio eſt, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur, quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, qui in Inſulam deportatus eſt.

3 ¶ Mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Minima capitis diminutio eſt, cum civitas retinetur & libertas, ſed ſtatus hominis commutatur: quod accidit in his, qui cum ſui juris fuerint, cœperunt alieno juri ſubjecti eſſe, vel contra. [veluti ſi filiusfamilias à patre emancipatus fuerit, eſt capite diminutus.]

4 ¶ Servus autem manumiſſus, capite non minuitur: quia nullum caput habuit.

5 ¶ Quibus autem dignitas magis, quam ſtatus permutatur: capite non minuuntur: & ideo à ſenatu motos capite non minui conſtat.

6 ¶ Quid autem dictum eſt, manere cognationis jus etiam poſt capitis diminutionem: hoc ita eſt, ſi minima capitis diminutio interveniat, manet enim cognatio. nam ſi maxima capitis diminutio interveniat: jus quoque cognationis perit, utpute ſervitute alicujus cognati: & ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed & ſi in inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſolvitur.

7 ¶ Quum autem ad agnatos tutela pertineat: non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum, qui proximiores gradu ſunt: vel ſi plures ejuſdem gradus ſunt, ad omnes [pertinet: veluti ſi plures fratres ſunt, qui unum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

DE LEGITIMA PATRONORVM tutela.

TITULUS XVII.

EX eadem lege duodecim tabularum libertorum & libertarum tutela ad patronos liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: non quia nominatim [in] ea lege de hac tutela caveatur: ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, ac ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quod hæreditates libertorum libertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent, juſſerat lex ad patronos liberoſve eorum pertinere; crediderunt veteres voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos, quos ad hæreditatem [lex] vocat, eoſdem & tutores eſſe juſſerit: quia plerunque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Ideo autem diximus plerunque: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hæreditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela.

TITULUS XVIII.

EXemplo patronorum recepta eſt & alia tutela, que & ipſa legitima vocatur. nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem

ex filio, & deinceps impuberes emancipaverit: legitimus eorum tutor erit.

DE FIDUCIARIA TUTELA.

TITULUS XIX.

EST & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes manumiſerit: legitimam nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi liberi [ejus] virilis ſexus exiſtant, fiduciarii tutores vel fratris, vel ſororis efficiuntur. Atqui patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque ejus legitimi ſunt tutores: quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à vivo patre emancipatus, poſt obitum ejus ſui juris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret, ideoque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſervus manſiſſet, utique eodem jure apud liberos domini poſt mortem ejus futurus eſſet. Ita tamen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectæ ſint ætatis, quod noſtra conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſervari generaliter præcepit.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO qui lege Iulia & Titia dabatur.

TITULUS XX.

SI cui nullus omnino tutor fuerat: ei dabatur, in urbe quidem à prætore urbano, & majore parte tribunorum plebis, tutor ex

lege Atilia: in provinciis vero à præſidibus provinciarum ex lege Julia & Titia.

1 ¶ Sed & ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo datus fuerat: quamdiu conditio aut dies pendebat, ex eiſdem legibus tutor dari poterat. Item ſi pure datus fuerat: quamdiu ex teſtamento nemo hæres exiſtebat, tamdiu ex eiſdem legibus tutor petendus erat: qui deſinebat eſſe tutor, ſi conditio extiterat, aut dies venerat, aut hæres extiterat.

2 ¶ Ab hoſtibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: qui deſinebat eſſe tutor, ſi is, qui captus erat, in civitatem reverſus fuerat. nam reverſus recipiebat tutelam jure poſtliminii.

3 ¶ Sed ex his legibus tutores pupillis deſierunt dari, poſteaquam primo conſules pupillis utriuſque ſexus tutores ex inquiſitione dare cœperunt, deinde prætores ex conſtitutionibus. Nam ſupradictis legibus neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſalvam pupillis fore: neque de compellendis tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem, quidquam cavebatur.

4 ¶ Sed hoc jure utimur, ut Romæ quidem præfectus urbi, vel prætor ſecundum ſuam juriſdictionem, in provinciis autem præſides ex inquiſitione tutores crearent, vel magiſtratus juſſu præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

5 ¶ Nos autem per conſtitutionem noſtram hujuſmodi difficultates hominum reſecan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſecantes: nec expectata juſſione præſidum, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti uſque ad quingentos ſolidos valeant, defenſores civitatum una cum ejuſdem civitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas perſonas, id eſt, magiſtratus, vel juridicum Alexandrinæ civitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela ſecundum ejuſdem conſtitutionis normam præſtanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela eſſe naturali juri conveniens eſt. ut is, qui perfectæ ætatis non ſit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum pupillarumque tutores negotia gerant: poſt pubertatem tutelæ judicio rationem reddunt.

DE AUCTORITATE TUTORUM.

Titulus XXI.

Auctoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſdam non eſt neceſſaria. ut ecce ſi quid dari ſibi ſtipulentur: non eſt neceſſaria tutoris auctoritas: quod ſi aliis promittant pupilli, neceſſaria eſt tutoris auctoritas. Namque placuit meliorem quidem conditionem licere eis facere etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem vero non aliter quam [cum] tutoris auctoritate. Unde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, ut in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis; ſi tu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

toris auctoritas non interveniat: ipſi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at in vicem pupilli non obligantur.

1 ¶ Neque tamen hæreditatem adire, neque bonorum poſſeſſionem petere, neque hæreditatem ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris auctoritate (quamvis [illis] lucroſa ſit) ne ullum damnum habeant.

2 ¶ Tutor autem ſtatim in ipſo negotio præſens debet auctor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimaverit, poſt tempus vero, vel per epiſtolam interpoſita auctoritas, nihil agit.

3 ¶ Si inter tutorem pupillumque judicium agendum ſit: quia ipſe tutor in rem ſuam auctor eſſe non poteſt: non prætorius tutor (ut olim) conſtituitur, ſed curator in locum ejus datur: quo [curatore] interveniente, judicium peragitur, & eo peracto, curator eſſe deſinit.

QUIBUS MODIS TUTELA finitur.

TITULUS XXII.

PUpilli, pupillæque, cum puberes eſſe cœperint. [à] tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem majeſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum [exiſtimans,] bene putavit: quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id

eſt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

eſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideo [noſtra] ſancta conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis bene poſitam, [in] ſuo ordine relinquentes, ut poſt duodecim annos completos viri potentes eſſe credantur.

1 ¶ Item finitur tutela, ſi arrogati ſint adhuc impuberes, vel deportati: item ſi in ſervitutem pupillus redigatur, vel [ſi] ab hoſtibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & ſi uſque ad certam conditionem datus ſit [tutor] teſtamento: æque evenit, ut deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

4 ¶ Sed &.capitis deminutione tutoris, per quam libertas vel civitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis diminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit, cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis dimunitio licet minima ſit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus teſtamento dantur tutores finito eo, deponunt tutelam.

6 ¶ Deſinunt etiam tutores eſſe, qui vel removentur à tutela ob id quod ſuſpecti viſi ſunt: vel qui ex juſta cauſa ſeſe excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ depo-

 nunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

nunt, ſecundum ea quæ inferius proponemus.

DE CURATORIBUS.

TITULUS XXIII.

MAſculi [quidem] puberis, & fœminæ viri potentes, uſque ad viceſimumquintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tamen ejus ætatis ſunt, ut ſua negotia tueri non poſſint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab eiſdem magiſtratibus à quibus & tutores. Sed curator teſtamento non datur: datus tamen confirmatur decreto prætoris vel præſidis.

2 ¶ Item inviti adoleſcentes, curatores non accipiunt, præterquam in litem. curator enim & ad certam cauſam dari poteſt.

3 ¶ Furioſi quoque & prodigi, licet majoris vigintiquinque annis ſint: tamen in curatione ſunt agnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed ſolent Romæ præfectus urbi vel prætores, & in provinciis præſides ex inquiſitione eis curatores dare.

4 ¶ Sed & mente captis, & ſurdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant (quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt) curatores dandi ſunt.

5 ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, utputa ſi legitimus tutor non ſit idoneus: quoniam habenti tutorem tutor dari non poteſt. Item ſi teſtamento datus tutor, vel à prætore, aut præſide, idoneus non ſit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſit ad adminiſtrationem, nec tamen fraudulenter negotia adminiſtret: ſolet ei curator adjungi. Item loco tutorum, qui non in perpetuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari.

6 ¶ Quod ſi tutor adverſa valetudine, vel alia neceſſitate impediatur, quo minus negotia pupilli adminiſtrare poſſit: & pupillus vel abſit, vel infans ſit: quem velit actorem, periculo ipſius tutoris, prætor, vel qui provinciæ præerit, decreto conſtituet.

DE SATISDATIONE TUTOrum vel curatorum.

Titulus XXIV.

Ne tamen pupillorum pupillarumve, & eorum qui quæve in curatione ſunt, negotia à curatoribus tutoribuſve conſumantur, vel diminuantur: curet prætor, ut & tutores, & curatores eo nomine ſatiſdent. Sed hoc non eſt perpetuum. nam tutores teſtamento dati ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. item ex inquiſitione tutores vel curarores dati, ſatiſdatione non operantur: quia idonei electi ſunt.

1 ¶ Sed ſi ex teſtamento vel inquiſitione duo pluresve dati fuerint: poteſt unus offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli vel adoleſcentis, & contutori ſuo vel concuratori præferri, ut ſolus adminiſtret: vel ut contutor [aut concurator] ſatis offerens præpona-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ponatur ei, ut & ipſe ſolus adminiſtret. Itaque per ſe non poteſt petere ſatiſdationem à contutore ſuo vel concuratore: ſed offerre debet, ut electionem det concuratori vel contutori ſuo, utrum velit ſatis accipere, an ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat: ſi quidem adſcriptum fuerit à teſtatore, quis gerat: ille gerere debet. Quod ſi non fuerit adſcriptum: quem major pars elegerit, ipſe gerere debet, ut edicto prætoris cavetur. Sin autem ipſi tutores diſſenſerint, circa eligendum eum, vel eos, qui gerere debent: prætor partes ſuas interponere debet. Idem & in pluribus ex inquiſitione datis comprobandum eſt: id eſt, ut major pars eligere poſſit, per quam adminiſtratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem eſt, non ſolum tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cæteriſque perſonis ex adminiſtratione rerum teneri: ſed etiam in eos, qui ſatiſdationem accipiunt, ſubſidiariam actionem eſſe, quæ ultimum eis præſidium poſſit afferre. Subſidiaria autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus vel curatoribus ſatiſdari non curaverunt, aut non idoneè paſſi ſunt caveri. quæ quidem tam ex prudentium reſponſis, quam ex conſtitutionibus imperialibus etiam in hæredes eorum extenditur.

3 ¶ Quibus conſtitutionibus & illud exprimitur, ut niſi caveant tutores & curatores, pignoribus captis coërceantur.

4 ¶ Neque autem præfectus urbi, neque prætor, neque præſes provinciæ, neque quiſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

quiſquam alius, cui tutores dandi jus eſt, hac actione tenebitur: ſed hi tantummodo, qui ſatiſdationem exigere ſolent.

DE EXCVSATIONIBVS TVTOrum vel curatorum.

Titulus XXV.

Excuſantur autem tutores & curatores variis ex cauſis: plerumque tamen propter liberos, ſive in poteſtate ſint, ſive emancipati. Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in provinciis quinque: à tutela vel cura poteſt excuſari, exemplo cæterorum munerum. nam & tutelam & curam placuit publicum munus eſſe. Sed adoptivi liberi non proſunt. In adoptionem autem dati, naturali patri proſunt. Item nepotes ex filio proſunt, ut in locum patris ſui ſuccedant: ex filia non proſunt. Filii autem ſuperſtites tantum ad tutelæ vel curæ muneris excuſationem proſunt: defuncti autem non proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt: quæſitum eſt, an proſint? Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie amittuntur. hi enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

1 ¶ Item divus Marcus in Semeſtribus reſcripſit, eum, qui res fiſci adminiſtrat, a tutela vel cura, quamdiu adminiſtrat, excuſari poſſe.

2 ¶ Item qui reipublicæ cauſa abſunt, à tute-

tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores [dati,] deinde reipublicæ cauſa abeſſe cœperint: à tutela vel cura excuſantur, quatenus reipublicæ cauſa abſunt: & interea curator loco eorum datur: qui ſi reverſi fuerint, recipiunt onus tutelæ. nam nec anni habent vacationem, ut Papinianus libro quinto Reſponſorum ſcripſit. nam hoc ſpatium habent ad novas tutelas vocati.

3 ¶ Et qui poteſtatem aliquam habent, ſe excuſare poſſunt, ut divus Marcus reſcripſit: ſed ſuſceptam tutelam deſerere non poſſunt.

4 ¶ Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſari non poteſt: niſi forte de omnibus bonis, vel hæreditate controverſia ſit.

5 ¶ Item tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præſtant vacationem, quamdiu adminiſtrantur. ut tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro uno computetur.

6 ¶ Sed & propter paupertatem excuſationem tribui, tam divi fratres, quàm per ſe divus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem ſe oneri injuncto poſſit docere.

7 ¶ Item propter adverſam valetudinem, propter quam ne ſuis quidem negotiis intereſſe poteſt, excuſatio locum habet.

8 ¶ Similiter eos, qui literas neſciunt, eſſe excuſandos, divus Pius reſcripſit: quamvis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

9 ¶ Item

9 ¶ Item ſi propter inimicitias aliquem teſtamento tutorem pater dederit: hoc ipſum præſtat ei excuſationem: ſicut per contrarium non excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerant.

10 ¶ Non eſſe autem admittendam excuſationem ejus, qui hoc ſolo utitur, quod ignotus patri pupillorum ſit, divi fratres reſcripſerunt.

11 ¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum vel adultorum exercuit: ſi capitales fuerunt, nec reconciliatio intervenit: à tutela vel cura ſolent excuſare.

12 ¶ Item is, qui ſtatus controverſiam à pupillorum patre paſſus eſt, excuſatur à tutela.

13 ¶ Item major ſeptuaginta annis à tutela & cura ſe poteſt excuſare. minores autem vigintiquinque annis, olim quidem excuſabantur: noſtra autem conſtitutione prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare: adeo, ut nec excuſatione opus ſit. Qua conſtitutione cavetur, ut nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus: quum ſit incivile, eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab aliis reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

14 ¶ Idem & in milite obſervandum eſt, ut nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 ¶ Item Romæ grammatici, rhetores, & medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt: à tutela & cura habent vacationem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

16 ¶ Qui autem vult ſe excuſare, ſi plures habeat excuſationes, & de quibuſdam non probaverit: aliis uti intra tempora [conſtituta] non prohibetur. Qui autem excuſare ſe volunt, non appellant: ſed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognoverint ſe eſſe tutores vel curatores datos, ſe excuſare debent, cujuſcumque generis ſint, id eſt, qualitercunque dati fuerint tutores: ſi intra centeſimum lapidem ſunt ab eo loco, ubi tutores dati ſunt. Si vero ultra centeſimum lapidem habitant: dinumeratione facta viginti millium diurnorum, & amplius triginta dierum. qui tamen (ut Scævola dicebat) ſic debent computari, ne minus ſint, quam quinquaginta dies.

17 ¶ Datus autem tutor, ad univerſum patrimonium datus eſſe creditur.

18 ¶ Qui tutelam alicujus geſſit, invitus curator ejuſdem fieri non compellitur: in tantum, ut licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adjecerit ſe eundem curatorem dare: tamen invitum eum curam ſuſcipere non cogendum, divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

19 ¶ Iidem reſcripſerunt, maritum uxori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe poſſe, licet ſe immiſceat.

20 ¶ Si quis autem falſis allegationibus excuſationem tutelæ meruerit: non eſt liberatus onere tutelæ.

DE

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, vel curatoribus.

TITULUS XXVI.

SCiendum eſt, ſuſpecti crimen ex lege duodecim tabularum deſcendere.

1 ¶ Datum eſt autem jus removendi tutores ſuſpectos Romæ prætori, & in provinciis præſidibus earum, & legato proconſulis.

2 ¶ Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſint. Et poſſunt quidem omnes tutores fieri ſuſpecti, ſive ſint teſtamentarii, ſive non ſint: ſed alterius generis tutores. Quare & ſi legitimus fuerit tutor, accuſari poterit. Quid ſi patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus, famæ patroni parcendum eſſe, licet ut ſuſpectus remotus fuerit.

3 ¶ Conſequens eſt, ut videamus, qui poſſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi publicam eſſe hanc accuſationem, hoc eſt, omnibus patere. Quinimo & mulieres admittuntur [ex reſcripto divorum Severi & Antonini] ſed eæ ſolæ, quæ pietatis necesſitudine ductæ, ad hoc procedunt; utputa mater, nutrix quoque, & avia. poteſt & ſoror. ſed & ſi qua alia mulier fuerit, quam prætor propenſa pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam, non ſuſtinere injuriam

pupillorum: admittet eam ad accuſationem.

4 ¶ Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare. puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpectos poſſunt arguere: & ita divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

5 ¶ Suſpectus autem eſt, qui non ex fide tutelam gerit, licet ſolvendo ſit ut Julianus quoque ſcripſit. Sed & ante, quam incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum removeri: Idem Julianus ſcripſit, & ſecundum eum conſtitutum eſt.

6 ¶ Suſpectus autem remotus, ſi quidem ob dolum: famoſus eſt. ſi op culpam: non æque.

7 ¶ Si quis autem ſuſpectus poſtulatur: quoad cognitio finiatur: interdicitur ei adminiſtratio ut Papiniano viſum eſt.

8 ¶ Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fuerit, poſteaquam tutor vel curator deceſſerit, extinguitur ſuſpecti cognitio.

9 ¶ Si quis tutor copiam ſui non faciat, ut alimenta pupillo decernantur: cavetur epiſtola divorum Severi & Antonini, ut in poſſeſſionem bonorum ejus pupillus mittatur: & quæ mora deteriora futura ſunt, dato curatore diſtrahi jubentur. Ergo ut ſuſpectus removeri poterit, qui non præſtat alimenta.

10 ¶ Sed ſi quis præſens negat propter inopiam alimenta poſſe diſcerni: ſi hoc per mendacium dicat: remittendum eum eſſe ad præfectum urbi puniendum placuit: ſicut ille

ille remittitur, qui data pecunia miniſterium tutelæ acquiſierit, vel redemerit.

11 ¶ Libertus quoque, ſi fraudulenter tutelam filiorum vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad præfectum urbi remittitur puniendus.

12 ¶ Noviſſime autem ſciendum eſt eos, qui fraudulenter tutelam adminiſtrant, etiam ſi ſatis offerant, removendos eſſe à tutela: quia ſatiſdatio tutoris propoſitum malevolum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat. Suſpectum etiam eum putamus, qui moribus talis eſt, ut ſuſpectus ſit. Enimvero tutor vel curator, quamvis pauper eſt, fidelis tamen & diligens, removendus non eſt quaſi ſuſpectus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

INSTITVTIONVM,
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER SECVNDVS.

DE RERUM DIVISIONE,
[& acquirendo ipſarum dominio.]
Titulus I.

Superiore libro de jure perſonarum expoſuimus: modo videamus de rebus, quæ vel in noſtro patrimonio, vel extra patrimonium noſtrum habentur. Quædam enim naturali jure communia ſunt omnium. quædam publica, quædam univerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum, quæ ex variis cauſis cuique acquiruntur, ſicut ex ſubjectis apparebit.

1 ¶ Et quidem naturali jure communia ſunt omnium hæc: aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dum tamen à villis, & monumentis & ædificiis abſtineat: quia non ſunt juris gentium, ſicut eſt mare.

2 ¶ Flumina autem omnia, & portus, publica ſunt. ideoque jus piſcandi omnibus commune eſt in portu fluminibuſque.

3 ¶ Eſt

3 ¶ Eſt autem littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit,

4 ¶ Riparum quoque uſus publicus eſt jure gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque naves ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen navigare, ſed proprietas earum illorum eſt, quorum prædiis hærent, qua de cauſa arbores quoque in iiſdem natæ, eorundem ſunt.

5 ¶ Littorum quoque uſus publicus eſt, & juris gentium, ſicut & ipſius maris. & ob id cuilibet liberum eſt caſam ibi ponere, in quam ſe recipiat: ſicut retia ſiccare, & ex mari deducere. proprietas autem eorum poteſt intelligi nullius eſſe: ſed ejuſdem juris eſſe, cujus & mare, & quæ ſubjacet mari terra vel arena.

6 ¶ Univerſitatis ſunt, non ſingulorum, quæ in civitatibus ſunt; thearra, ſtadia, & ſi qua alia ſunt communia civitatum.

7 ¶ Nullius autem ſunt res ſacræ & religioſæ, & ſanctæ. quod enim divini juris eſt, id nullius in bonis eſt.

8 ¶ Sacræ res ſunt, quæ rite per pontifices Deo conſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, & donaria quæ rite ad miniſterium Dei dedicata ſunt: quæ etiam per noſtram conſtitutionem alienari & obligari prohibuimus: excepta cauſa redemptionis captivorum. Si quis autem auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi conſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanum. Locus autem, in quo ædes ſacræ ſunt ædifi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

catæ: etiam diruto ædificio, ſacer adhuc manet, ut & Papinianus ſcripſit.

9 ¶ Religioſum locum unuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. [In communem autem locum purum invito ſocio inferre non licet.] in commune vero ſepulchrum etiam invitis cæteris licet inferre. [Item ſi alienus uſusfructus eſt: proprietarium placet, niſi conſentiente uſufructuario, locum religióſum non facere.] In alienum locum conſentiente domino licet inferre: & licet poſtea ratum [non] habuerit, quam illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

10 ¶ Sanctæ quoque res, veluti muri & portæ [civitatis] quodammodo divini juris ſunt: & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo autem muros ſanctos dicimus, quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideo & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus adverſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones vocamus.

11 ¶ Singulorum autem hominum multis modis res fiunt. quarundam enim rerum dominium nanciſcimur jure naturali, quod (ſicut diximus) appellatur jus gentium; quarundam [vero] jure civili. Commodius eſt itaque à vetuſtiore jure incipere. palam eſt autem vetuſtius eſſe jus naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. civilia autem jura tunc eſſe cœperunt, cum & civitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

12 ¶ Fe-

12 ¶ Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces, & [omnia] animalia, quæ mari, cœlo, & terra naſcuntur: ſimulatque ab aliquo capta fuerint, jure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt: quod enim ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. nec intereſt, feras beſtias & volucres utrum in ſuo fundo quis capiat, an in alieno. Plane qui alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia: poteſt à domino, ſi is præviderit, prohiberi, ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis eouſque tuum eſſe intelligitur, donec tua cuſtodia coërcetur. Cum vero tuam evaſerit cuſtodiam, & in libertatem naturalem ſeſe receperit: tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, ut difficilis ſit ejus perſequutio.

13 ¶ Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, ut capi poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur? [Et] quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuam: & eouſque tuam videri, donec eam perſequaris. quòd ſi deſieris perſequi: deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alii vero putaverunt, non aliter tuam eſſe, quam ſi eam ceperis. Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus, quod multa accidere ſoleant, ut eam non capias.

14 ¶ Apium quoque fera natura eſt. Itaque [apes,] quæ in arbore tua conſederint, antequam à te alveo includantur, non magis

tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres quæ in arbore tua nidum fecerint. ideoque ſi alius eas incluſerit: is earum dominus erit. Favos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane integra re, ſi prævideris ingredientem fundum tuum, poteris eum jure prohibere, ne ingrediatur. Examen quoque, quod ex alveo tuo evolaverit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo eſt, nec difficilis perſequutio ejus eſt, alioquin occupantis fit.

15 ¶ Pavonum quoque & columbarum fera natura eſt. nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine evolare & revolare ſolent. nam & apes idem faciunt, quarum conſtat feram eſſe naturam. Cervos quoque quidam ita manſuetos habent, ut in ſylvam ire, & redire ſoleant: quorum & ipſorum feram eſſe naturam, nemo negat. In iis autem animalibus, quæ ex conſuetudine abire & redire ſolent, talis regula comprobata eſt: ut eouſque tua eſſe intelligantur, donec animum revertendi habeant. nam ſi revertendi animum habere deſierint: etiam tua eſſe deſinunt, & fiunt occupantium. Revertendi autem animum videntur deſinere habere tunc, cum revertendi conſuetudinem deſeruerint.

16 ¶ Gallinarum autem & anſerum non eſt fera natura. idque ex eo poſſumus intelligere, quod aliæ ſunt gallinæ, quas feras vocamus: item alii ſunt anſeres, quos feros appellamus. Ideoque ſi anſeres tui, aut gal-
linæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

linæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve evolaverint: licet conſpectum tuum effugerint, quocunque tamen loco ſint, tui tuæve eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

17 ¶ Item ea, quæ ex hoſtibus capimus, jure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo quidem, ut & liberi homines in ſervitutem noſtram deducantur: qui tamen, ſi evaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reverſi fuerint: priſtinum ſtatum recipiunt.

18 ¶ Item lapilli, & gemmæ, & cætera, quæ in littore maris inveniuntur, jure naturali ſtatim inventoris fiunt.

19 ¶ Item ea, quæ ex animalibus dominio tuo ſubjectis nata ſunt, eodem jure tibi acquiruntur.

20 ¶ *Præterea* quod per alluvionem agro tuo flumen adjecit, jure gentium tibi acquiritur. Eſt autem alluvio incrementum latens. Per alluvionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, ut intelligi non poſſit, quantum quoquo temporis momento adjiciatur.

21 ¶ Quod ſi vis fluminis de tuo prædio partem aliquam detraxerit, & vicini prædio attulerit: palam eſt eam tuam permanere. Plane ſi longiore tempore fundo vicini tui hæſerit, arboreſque, quas ſecum traxit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur vicini fundo acquiſitæ eſſe.

22 ¶ Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

raro accidit) occupantis fit. nullius enim eſſe creditur. At inſula in flumine nata (quod frequenter accidit) ſiquidem mediam partem fluminis tenet: communis eſt eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam prædia poſſident: pro modo [ſcilicet] latitudinis cujuſque fundi, quæ prope ripam ſit. Quod ſi alteri parti proximior ſit: eorum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte diviſum ſit flumen, deinde infra unitum, agrum alicujus in formam inſulæ redegerit: ejuſdem permanet is ager, cujus & fuerat.

23 ¶ Quod ſi naturali alveo in univerſum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit: prior quidem alveus eorum eſt, qui prope ripam ejus prædia poſſident: pro modo ſcilicet latitudinis cujuſque agri, quæ prope ripam ſit. novus autem alveus ejus juris eſſe incipit, cujus & ipſum flumen eſt, id eſt, publicus. Quod ſi poſt aliquod tempus ad priorem alveum reverſum fuerit flumen: rurſus novus alveus eorum eſſe incipit, qui prope ripam ejus prædia poſſident.

24 ¶ Alia ſane cauſa eſt, ſi cujus totus ager inundatus fuerit. neque enim inundatio fundi ſpeciem commutat: & ob id, ſi receſſerit aqua: palam eſt eum fundum ejus manere, cujus & fuit.

25 ¶ Quum ex aliena materia ſpecies aliqua facta ſit ab aliquo: quæri ſolet, quis eorum naturali ratione dominus ſit: utrum is, qui fecerit, an potius ille, qui materiæ do-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

dominus fuerit? ut ecce, ſi quis ex alienis uvis, aut olivis, aut ſpicis, vinum, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino & melle mulſum miſcuerit: vel ex medicamentis alienis emplaſtrum aut collyrium compoſuerit: vel ex aliena lana veſtimentum fecerit: vel ex alienis tabulis navem, vel armarium, vel ſubſellia fabricaverit. Et poſt multam Sabinianorum & Proculianorum ambiguitatem, placuit media ſententia exiſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem materiam reduci poſſit: eum videri dominum eſſe, qui materiæ dominus fuerit, ſi non poſſit reduci: eum potius intelligi dominum, qui fecerit: ut ecce, vas conflatum poteſt ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci. vinum autem, vel oleum, aut frumentum ad uvas, vel olivas, vel ſpicas reverti non poteſt. at ne mulſum quidem ad vinum & mel reſolvi poteſt. Quod ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpeciem aliquam fecerit quis: veluti ex ſuo vino & alieno melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex ſua lana & aliena veſtimentum fecerit: dubitandum non eſt, hoc caſu eum eſſe dominum, qui fecerit: cum non ſolum operam ſuam dederit, ſed & partem ejuſdem materiæ præſtiterit.

26 ¶ Si [tamen] alienam purpuram veſtimento ſuo quis intexuerit: licet pretioſior ſit

ſit purpura tamen acceſſionis vice cedit veſtimento: & qui dominus fuit purpuræ, adverſus eum, qui ſubripuit, habet furti actionem, & condictionem: ſive ipſe ſit, qui veſtimentum fecit, ſive alius. nam extinctæ res, licet vindicari non poſſint, condici tamen furibus, & quibuſque aliis poſſeſſoribus poſſunt.

27 ¶ Si duorum materiæ ex voluntate dominorum confuſæ ſint: totum id corpus, quod ex confuſione fit, utriuſque commune eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argenti vel auri conflaverint. Sed & ſi diverſæ materiæ ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit: forte ex vino & melle mulſum, aut ex auro & argento electrum: idem juris eſt. nam & hoc caſu communem eſſe ſpeciem non dubitatur. Quod ſi fortuitu, & non voluntate dominorum confuſæ fuerint, vel ejuſdem generis materiæ, vel diverſæ: idem juris eſſe placuit.

28 ¶ Quod ſi frumentum Titii frumento tuo miſtum fuerit, ſi quidem ex voluntate veſtra, commune eſt: quia ſingula corpora, id eſt, ſingula grana, quæ cujuſque propria fuerunt, ex conſenſu veſtro communicata ſunt. Quod ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe: quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed nec magis iſtis caſibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titii tuis pecoribus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum totum id frumentum retinea-

tur:

tur: in rem quidem actio pro modo frumenti cujuſque competit: arbitrio autem judicis continetur, ut ipſe æſtimet, quale cujuſque frumentum fuerit.

29 ¶ Cum in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificaverit, ipſe intelligitur dominus ædificii, quia omne, quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit dominus ejus eſſe: ſed tantiſper neque vendicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum ædibus ſuis junctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet per actionem, quæ vocatur de tigno juncto. Appellatione autem tigni omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo proviſum eſt, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit. Quod ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit duplum jam conſequutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

30 ¶ Ex diverſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificaverit, illius fit domus, cujus & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem ejus amittit: quia voluntate ejus intelligitur eſſe alienata, utique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare: & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicare non poteſt. Certe illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec

ſolvat

ſolvat pretium materiæ, & mercedes fabrorum: poſſe eum per exceptionem doli mali repelli: utique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificavit. Nam ſcienti alienum ſolum eſſe, poteſt objici culpa, quod ædificaverit temere in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe.

31 ¶ Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diverſo: ſi Titius ſuam plantam in Mævii ſolo poſuerit, Mævii planta erit. ſi modo utroque caſu radices egerit. ante enim, quam radices egerit, ejus permanet, cujus fuerat. Adeo autem ex eo tempore, quo radices egerit planta, proprietas ejus commutatur: ut ſi vicini arbor ita terram Titii preſſerit, ut in ejus fundum radices egerit: Titii effici arborem dicamus. ratio enim non permittit, ut alterius arbor eſſe intelligatur, quam cujus in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium arbor poſita, ſi etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit.

32 ¶ Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ratione frumenta quoque, quæ ſata ſunt, ſolo cedere intelliguntur. Cæterum ſicut is, qui in alieno ſolo ædificavit: ſi ab eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali, ſecundum ea, quæ diximus: ita ejuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt is, qui alienum fundum ſua impenſa, [bona fide] conſevit.

33 ¶ Literæ quoque, licet aureæ ſint, per-

perinde chartis membraniſve cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur. ideoque ſi in chartis membraniſve tuis carmen, vel hiſtoriam, vel orationem Titius ſcripſerit: hujus corporis non Titius, ſed tu dominus eſſe videris. Sed ſi à Titio petas tuos libros, tuaſve membranas, nec impenſas ſcripturæ ſolvere paratus ſis: poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali. utique ſi earum chartarum membranarumve poſſeſſionem bona fide nactus eſt.

34 ¶ Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere: aliis videtur, picturam, qualiſcunque ſit, tabulæ cedere: ſed nobis videtur melius eſſe, tabulam picturæ cedere. Ridiculum eſt enim, picturam Apellis vel Parrhaſii in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere. Unde ſi à domino tabulæ imaginem poſſidente, is, qui pinxit, eam petat, nec ſolvat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoveri. At ſi is qui pinxit, [eam] poſſideat: conſequens eſt, ut utilis actio domino tabulæ adverſus eum detur: quo caſu, ſi non ſolvat impenſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique ſi bona fide poſſeſſor fuerit ille, qui picturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quod ſive is, qui pinxit, ſubripuit tabulas, ſive alius: competit domino tabularum furti actio.

35 ¶ Si quis à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundum emerit,

rit, vel ex donatione, aliave qualibet juſta cauſa, æque bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructus, quos percepit, ejus eſſe pro cultura & cura. Et ideo ſi poſtea dominus ſupervenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo conſumptis agere non poteſt. Ei vero qui alienum fundum ſciens poſſederit, non idem conceſſum eſt: itaque cum fundo etiam fructus, licet conſumpti ſint, cogitur reſtituere.

36 ¶ Is vero ad quem uſusfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam ſi ipſe eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit: ad hæredes ejus non pertinent, ſed domino proprietatis acquiruntur. Eadem fere & de colono dicuntur.

37 ¶ In pecudum fructu etiam fœtus eſt, ſicuti lac, pilus & lana itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & ſuculi ſtatim naturali jure domini fructuarii ſunt. Partus vero ancillæ in fructu non eſt, itaque ad dominum proprietatis pertinet. abſurdum enim videbatur, hominem in fructu eſſe: quum omnes fructus rerum natura gratia hominis comparaverit.

38 ¶ Sed ſi gregis uſumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet, ((ut & Juliano viſum eſt) & in vinearum domortuarum vel arborum locum, alias debet ſubſtituere. recte enim colere, & quaſi bonus pater milias uti debet.

59 ¶ The-

39 ¶ Theſauros, quos quis in loco ſuo invenerit, divus Hadrianus naturalem æquitatem ſequutus, ei conceſſit, qui [eos] invenerit. Idemque ſtatuit, ſi quis in ſacro, aut religioſo loco fortuito caſu invenerit. At ſi quis in alieno loco, non data ad hoc opera, ſed fortuitu invenerit: dimidium domino ſoli conceſſit, & dimidium inventori. Et convenienter, ſi quis in Cæſaris loco invenerit, dimidium inventoris, & dimidium eſſe Cæſaris ſtatuit. Cui conveniens eſt [ut] ſi quis in fiſcali loco, vel publico [vel civitatis] invenerit, dimidium ipſius eſſe [debeat,] & dimidium fiſci, vel civitatis.

40 ¶ Per traditionem quoque jure naturali res nobis acquiruntur: nihil enim tam conveniens eſt naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi: & ideo, cujuſcunque generis ſit corporalis res, tradi poteſt, & à domino tradita alienatur. Itaque ſtipendiaria quoque & tributaria prædia eodem modo alienantur. Vocantur autem ſtipendia & tributaria prædia, quæ in provinciis ſunt, inter quæ, nec non & Italica prædia, ex noſtra conſtitutione nulla eſt differentia. ſed ſi quidem ex cauſa donationis aut dotis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur, ſine dubio transferuntur.

41 ¶ Venditæ vero res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quam, ſi is venditori pretium ſolverit, vel alio modo ei ſatisfecerit: veluti expromiſſore aut pignore

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

dato. quod quanquam cavetur ex lege duodecim tabularum, tamen recte dicitur & jure gentium, id eſt, jure naturali, id effici. ſed ſi is, qui vendidit, fidem emptoris ſequutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri.

42 ¶ Nihil autem intereſt, utrum ipſe dominus tradat alicui rem ſuam, an voluntate ejus alius, [cui ejus rei poſſeſſio permiſſa ſit.]

43 ¶ Qua ratione, ſi cui libera univerſorum negotiorum adminiſtratio permiſſa fuerit à domino, iſque ex his negotiis rem vendiderit & tradiderit: faciet eam accipientis.

44 ¶ Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam: veluti ſi rem, quam tibi aliquis commodaverit, aut locaverit, aut apud te depoſuerit, [poſtea aut vendiderit tibi,] aut donaverit, [aut dotis nomine dederit.] Quamvis enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderit: eo tamen ipſo, quod patitur tuam eſſe, ſtatim tibi acquiritur proprietas, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

45 ¶ Item ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

46 ¶ Hoc amplius interdum & in incertam perſonam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: ut ecce, prætores & conſules, cum miſſilia jactant in vulgus, ignorant quod eorum quiſque ſit exceptu-

rus;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

rus: & tamen quia volunt quod quiſque acceperit, ejus eſſe: ſtatim eum dominum efficiunt.

47 ¶ Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rem pro derelicto à domino habitam occupaverit quis, ſtatim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id [in numero] rerum ſuarum eſſe nolit: ideoque ſtatim dominus ejus eſſe deſinit.

48 ¶ Alia ſane cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate levandæ navis cauſa ejiciuntur. hæ ènim dominorum permanent: quia palam eſt, eas non eo animo ejici, quod quis eas habere nolit, ſed quo magis cum ipſa navi maris periculum effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, furtum committit. Nec longe videntur diſcedere ab his, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt.

DE REBUS CORPORALIBUS, & incorporalibus.

Titulus II.

QUædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales.

1 ¶ Corporales hæ ſunt quæ tangi poſſunt: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles.

2 ¶ Incorporales autem ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in jure con-

conſiſtunt: ſicut hæreditas, uſusfructus, uſus [&] obligationes quoquo modo contractæ. Nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale eſt: veluti fundus, homo, pecunia. nam ipſum jus hæreditatis, & ipſum jus utendi fruendi, & ipſum jus obligationis incorporale eſt.

3 ¶ Eodem numero ſunt jura prædiorum, urbanorum & ruſticorum, quæ etiam ſervitutes vocantur.

DE SERVITUTIBUS PRÆDIORUM.

TITULUS III.

RUſticorum prædiorum jura ſunt hæc: iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus eundi ambulandi hominis, non etiam jumentum agendi, [vel vehiculum.] Actus eſt jus agendi vel jumentum, vel vehiculum. ita qui habet iter, actum non habet: qui actum habet, & iter habet, [eoque uti poteſt] etiam ſine jumento. Via eſt jus eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum via in ſe continet. Aquæductus eſt jus aquæ ducendæ per fundum alienum.

1 ¶ Prædiorum urbanorum ſervitutes ſunt hæ, quæ ædificiis inhærent: ideo urbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia, urbana prædia appellamus, etſi in villa ædificata ſint. Item urbanorum prædio-

rum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

rum ſervitutes ſunt, ut vicinus onera vicini ſuſtineat: ut in parietem ejus liceat vicino tignum immittere: ut ſtillicidium vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacam: ne altius quis tollat ædes ſuas, ne luminibus vicini officiat.

2 ¶ Inter ruſticorum prædiorum ſervitutes quidam computari recte putant aquæ hauſtum; pecoris ad aquam appulſum, jus paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

3 ¶ Ideo autem hæ ſervitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui non poſſunt. nemo enim poteſt ſervitutem acquirere urbani vel ruſtici prædii, niſi qui habet prædium.

4 ¶ Si quis velit vicino aliquod jus conſtituere: pactionibus atque ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam teſtamento quis hæredem ſuum damnare ne altius tollat ædes ſuas, ne luminibus ædium vicini officiat: velut patiatur eum tignum in parietem ſuum immittere, ſtillicidiumve adverſus eum habere: vel ut patiatur eum per fundum ire, agere, aquamve ex eo ducere.

DE USUFRUCTU.

TITULUS IV.

Uſusfructus eſt jus alienis rebus utendi fruendi, ſalva rerum ſubſtantia. Eſt autem jus in corpore: quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt.

1 ¶ Uſusfructus à proprietate ſeparatio-

nem recipit: idque pluribus modis accidit: ut ecce, ſi quis uſumfructum alicui legaverit. nam hæres nudam habet proprietatem, legatarius vero uſumfructum. Et contra, ſi fundum legaverit deducto uſufructu: legatarius nudam habet proprietatem: hæres vero uſumfructum. Item alii uſumfructum, alii deducto eo fundum legare poteſt. Sine teſtamento [vero] ſi quis velit uſumfructum alii conſtituere: pactionibus & ſtipulationibus id efficere debet. Ne tamen in uniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente uſufructu: placuit certis modis extingui uſumfructum, & ad proprietatem reverti.

2 ¶ Conſtituitur autem uſusfructus non tantum in fundo & ædibus, verumetiam in ſervis, & jumentis, & cæteris rebus: (exceptis iis, quæ ipſo uſu conſumuntur.) Nam hæ res neque naturali ratione, neque civili recipiunt uſumfructum, quo [in] numero ſunt vinum, oleum, frumentum, veſtimenta: quibus proxima eſt pecunia numerata, namque ipſo uſu aſſidua permutatione quodammodo extinguitur. Sed utilitatis cauſa ſenatus cenſuit, poſſe etiam earum rerum uſumfructum conſtitui: ut tamen eo nomine hæredi utiliter caveatur. Itaque ſi pecuniæ uſusfructus legatus ſit: ita datur legatario, ut ejus fiat, & legatarius ſatiſdet hæredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur, aut capite minuetur. Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, ut ejus fiant: ſed æſtimatis his, ſatiſdatur: ut ſi moria-

tur,

tur, aut capite minuatur, tanta pecunia reſtituatur, quanti hæ fuerint [æſtimatæ.] Ergo ſenatus non fecit quidem earum rerum uſumfructum, (nec enim poterat) ſed per cautionem quaſi uſumfructum conſtituit.

3 ¶ Finitur autem uſusfructus morte uſufructuarii, & duabus capitis diminutionibus maxima & media, & non utendo per modum & tempus: quæ omnia noſtra ſtatuit conſtitutio. Item finitur uſusfructus, ſi domino proprietatis ab uſufructuario cedatur: (nam cedendo extraneo, nihil agitur.) vel ex contrario ſi uſufructuarius proprietatem rei acquiſierit: quæ res conſolidatio appellatur. Eo amplius conſtat, ſi ædes incendio conſumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio ſuo corruerint: extingui uſumfructum, & ne areæ quidem uſumfructum deberi.

4 ¶ Cum autem finitus fuerit totus uſusfructus, revertitur ſcilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere poteſtatem.

DE USU ET HABITATIONE.

Titulus V.

Iiſdem illis modis, quibus uſusfructus conſtituitur, etiam nudus uſus conſtitui ſolet: iiſdemque illis modis finitur, quibus & uſusfructus deſinit.

1 ¶ Minus autem juris eſt in uſu, quam in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

in uſufructu: nam is, qui fundi nudum habet uſum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis, & lignis ad uſum quotidianum utatur: in eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi moleſtus ſit, neque iis, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento: nec ulli alii jus, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere poteſt: [quum is, qui uſumfructum poſſit hæc omnia facere.]

2 ¶ Item is, qui ædium uſum habet, hactenus jus habere intelligitur, ut ipſe tantum inhabitet, nec hoc jus ad alium transferre poteſt. & vix receptum eſſe videtur, ut hoſpitem ei recipere liceat: & cum uxore, liberiſque ſuis, item libertis: nec non perſonis aliis liberis, quibus non minus, quam ſervis utitur, habitandi jus habeat. Et convenienter, ſi ad mulierem uſus ædium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3 ¶ Item is, ad quem ſervi uſus pertinet, ipſe tantum opera atque miniſterio ejus, uti poteſt: ad alium vero nullo modo jus ſuum transferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet juris eſt & in jumento.

4 ¶ Sed & ſi pecorum, vel ovium uſus legatus ſit: neque lacte, neque agnis, neque lana utatur uſuarius, quia ea in fructu ſunt. Plane ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus uti poteſt.

5 ¶ Sed ſi cui habitatio legata, ſive aliquo modo conſtituta ſit, neque uſus videtur,

tur, neque uſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod jus: quanquam habitationem habentibus, propter rerum utilitatem, ſecundum Marcelli ſententiam noſtra deciſione promulgata, permiſimus non ſolum in ea degere, ſed etiam aliis locare.

6 ¶ Hæc de ſervitutibus, & uſufructu, & uſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hæreditatibus autem & obligationibus, ſuis locis proponemus. Expoſuimus ſummatim quibus modis jure gentium res acquiruntur: modo videamus, quibus modis legitimo & civili jure acquiruntur.

DE USUCAPIONIBUS, ET LONGI temporis præſcriptionibus.

Titulus VI.

Jure civili conſtitutum fuerat, ut qui bona fide ab eo, qui dominus non erat, cum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliave quavis juſta cauſa acceperit. is eam rem, ſi mobilis erat, anno ubique uno: ſi immobilis, biennio tantum in Italico ſolo uſucaperet, ne rerum dominia in incerto eſſent. Et quum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus, dominis ſufficere ad inquirendas res ſuas præfata tempora: *Nobis* melior ſententia reſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur: & ideo conſtitutionem ſuper hoc promulgavimus, qua cautum eſt, ut res quidem mo-

biles, per triennium: immobiles vero per longi temporis poſſeſſionem (id eſt, inter præſentes decennio, inter abſentes viginti annis) uſucapiantur, & his modis non ſolum in Italia, ſed etiam in omni terra, quæ noſtro imperio gubernatur, dominia rerum juſta cauſa poſſeſſionis præcedente acquirantur.

1 ¶ Sed aliquando etiam ſi maxime quis bona fide rem poſſederit: non tamen illi uſucapio ullo tempore procedit: veluti ſi quis liberum hominem, vel rem ſacram, vel religioſam, vel ſervum fugitivum poſſideat.

2 ¶ Furtivæ quoque res, & quæ vi poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempore bona fide poſſeſſæ fuerint, uſucapi poſſunt. nam furtivarum rerum lex duodecim tabularum, & lex Attilia, inhibent uſucapionem: vi poſſeſſarum, lex Julia & Plautia.

3 ¶ Quod autem dictum eſt, furtivarum & vi poſſeſſarum rerum uſucapionem per leges prohibitam eſſe: non eo pertinet, ut ne ipſe fur, quive per vim poſſidet, uſucapere poſſit (nam his alia ratione uſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſſident) ſed ne ullus alius, quamvis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, uſucapiendi jus habeat. Vnde in rebus mobilibus non facile procedit, ut bonæ fidei poſſeſſoribus uſucapio competat. Nam qui [ſciens] alienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum ejus committit.

4 ¶ Sed tamen id aliquando aliter ſe habet.

bet. nam ſi hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hæreditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit: quin is, qui acceperit, uſucapere poſſit, dubium non eſt: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: quum utique hæres, qui bona fide tanquam ſuam alienaverit, furtum non committat.

5 ¶ Item ſi is, ad quem ancillæ uſusfructus pertinet, partum ſuum eſſe credens vendiderit, aut donaverit, furtum non committit, furtum enim ſine affectu furandi non committitur.

6 ¶ Aliis quoque modis accidere poteſt, ut quis ſine vitio furti, rem alienam ad aliquem transferat, & efficiat, ut à poſſeſſore uſucapiatur.

7 ¶ Quod autem ad eas res, quæ ſolo continentur, expedit, jus ita procedit, ut ſiquis loci vacantis poſſeſſionem propter abſentiam aut negligentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamvis ipſe mala fide poſſideat (quia intelligit ſe alienum fundum occupaſſe) tamen ſi alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa poſſeſſione res acquiri: quia neque furtivum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita eſt enim quorundam veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi locive furtum fieri, & eorum utilitati, qui res ſoli poſſident, principalibus conſtitutionibus proſpi-

ſpicitur, ne cui longa & indubitata poſſeſſio debeat auferri.

8 ¶ Aliquando etiam furtiva, vel vi poſſeſſa res uſu capi poteſt: veluti ſi in domini poteſtatem reverſa fuerit. tunc enim vitio rei purgato, procedit ejus uſucapio.

9 ¶ Res fiſci noſtri uſucapi non poteſt. Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacantibus fiſco nondum nunciatis, bonæ fidei emptorem traditam ſibi rem ex his bonis uſucapere poſſe: & ita divus Pius, & divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

10 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, ut in ſe non habeat vitium, ut à bonæ fidei emptore uſucapi poſſit, vel qui ex alia juſta cauſa poſſidet.

11 ¶ Error autem falſæ cauſæ uſucapionem non parit: veluti ſi quis eum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat: vel cum ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

12 ¶ Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto, & hæredi, & bonorum poſſeſſori continuatur, licet ipſe ſciat prædium alienum eſſe. quod ſi ille initium juſtum non habuit: hæredi & bonorum poſſeſſori, licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt. Quod noſtra conſtitutio ſimiliter & in uſucapionibus obſervari conſtituit, ut tempopa continuentur. Inter venditorem quoque & emptorem conjungi tempora, divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

13 ¶ Edicto divi Marci cavetur, eum, qui

qui à fiſco rem alienam emit, ſi poſt venditionem quinquennium præterierit, poſſe dominum rei exceptione repellere. Conſtitutio autem divæ memoriæ Zenonis bene proſpexit iis, qui à fiſco per venditionem, aut donationem, vel alium titulum accipiunt aliquid: ut ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant: & victores exiſtant, ſive experiantur, ſive conveniantur. Adverſus autem ſacratiſſimum ærarium uſque ad quadriennium liceat eis intendere, qui pro domino vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ ſunt, putaverint ſibi quaſdam competere actiones. Noſtra autem divina conſtitutio, quam nuper promulgavimus, etiam de iis, qui à noſtra, vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis continentur.

DE DONATIONIBUS.

Titulus VII.

Est & aliud genus acquiſitionis, donatio. Donationum autem duo ſunt genera: mortis cauſa, & non mortis cauſa.

1 ¶ Mortis cauſa donatio eſt, quæ propter mortis fit ſuſpicionem: cum quis ita donat, ut ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit. ſin autem ſupervixiſſet: is, qui donavit, reciperet: vel ſi eum donationis pœnituiſſet: aut prior deceſſerit, cui donatum ſit. Hæc mortis cauſa dona-

tio-

tiones ad exemplum legatorum redactæ ſunt per omnia: nam cum prudentibus ambiguum fuerat, utrum donationis, an legati inſtar eam obtinere oporteret, & utriuſque cauſæ quædam habebat inſignia, & alii ad aliud genus eam retrahebant: à nobis conſtitutum eſt, ut per omnia fere legatis connumeretur, & ſic procedat, quemadmodum noſtra conſtitutio eam formavit. Et in ſumma, mortis cauſa donatio eſt, cum magis ſe quis velit habere, quam eum, cui donat: magiſque eum, cui donat, quam hæredem ſuum: ſic & apud Homerum Telemachus donat Piræo:

Πείραι', οὐ γὰρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα·
Εἴκεν ἐμὲ μνηστῆρες, ἀγλώορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κλείναντες, πατρώϊα πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντα σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινα τῶν δέ.
Εἰ δὲ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυλδύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων. id eſt,

Pirae incertus quoniam rerum exitus harum eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare paternas:
Hæc ego te malo, quam illorum quempiam habere,
Sin ego eos juſta meritos affecero clade,
Tum mihi tu læto reddes illa omnia lætus.

2 ¶ Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos

vivos appellamus, quæ non omnino comparantur legatis: quæ ſi fuerint perfectæ temere revocari non poſſunt. Perficiuntur autem, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtaverit. Et ad exemplum venditionis, noſtra conſtitutio eas etiam in ſe habere neceſſitatem traditionis voluit: ut etiam ſi non tradantur, habeant pleniſſimum & perfectum robur, & traditionis neceſſitas incumbat donatori. Et cum retro principum diſpoſitiones inſinuari eas actis intervenientibus volebant, ſi majores fuerant ducentorum ſolidorum: conſtitutio noſtra eam quantitatem uſque ad quingentos ſolidos ampliavit, quam ſtare etiam ſine inſinuatione ſtatuit: ſed & quaſdam donationes invenit, quæ penitus inſinuationem fieri minime deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam habent firmitatem. Alia inſuper multa ad uberiorem exitum donationum invenimus: quæ omnia ex noſtris conſtitutionibus, quas ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt. Sciendum eſt tamen, quod etſi pleniſſimæ ſint donationes: ſi tamen ingrati exiſtant homines, in quos beneficium collatum eſt: donatoribus per noſtram conſtitutionem licentiam præſtitimus certis ex cauſis eas revocare: ne illi, qui ſuas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur injuriam vel jacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

3 ¶ Eſt & aliud genus inter vivos donationis, quod veteribus quidem prudentibus

pe-

penitus erat incognitum, poſtea autem à junioribus divis principibus introductum eſt, quod ante nuptias vocabatur, & tacitam in ſe conditionem habebat, ut tunc ratum eſſet, cum matrimonium eſſet inſequutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur, & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem divus Juſtinus pater noſter, cum augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum: ſi quid tale eveniret, & ante nuptias augeri donationem & conſtante matrimonio, ſua conſtitutione permiſit: ſed tamen nomen inconveniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes, conſtituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, ut quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur, & conſtituantur.

4 ¶ Erat olim & alius modus civilis acquiſitionis, per jus accreſcendi, quod eſt tale: Si communem ſervum habens aliquis cum Titio, ſolus libertatem ei impoſuerit vel vin-

vindicta, vel teſtamento: eo caſu pars ejus amittebatur, & ſocio accreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, & libertate ſervum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſævioribus autem dominis lucrum accedere: hoc quaſi invidia plenum, pio remedio per noſtram conſtitutionem mederi neceſſarium duximus. Et invenimus viam, per quam & manumiſſor, & ſocius ejus, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruantur libertate cum effectu procedente (cujus favore antiquos legumlatores multa etiam contra communes regulas ſtatuiſſe manifeſtum eſt) & eo, qui eam libertatem impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente: & ſocio indemni conſervato, pretiumque ſervi ſecundum partem dominii, quod nos definivimus, accipiente.

QUIBUS ALIENARE LICET, vel non.

TITULUS VIII.

Accidit aliquando, ut qui dominus ſit, alienare non poſſit: & contra, qui dominus non ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat. Nam dotale prædium maritus invita muliere per legem juliam prohibetur alienare: quamvis ipſius ſit, dotis cauſa ei datum, quod nos, legem Juliam corrigentes, in meliorem ſtatum deduximus. Cum enim lex in ſolis tantummodo rebus locum habebat,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

quæ Italicæ fuerant: & alienationes inhibebat, quæ invita muliere fiebant, hypothecas autem earum rerum, etiam volente ea: utrique remedium impoſuimus, ut etiam in eas res, quæ in provinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta ſit alienatio vel obligatio: ut neutrum eorum neque conſentientibus mulieribus procedat, ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum convertatur.

1 ¶ Contra autem creditor pignus ex pactione, quamvis ejus ea res non ſit, alienare poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, quia ab initio contractus pactus eſt, ut liceret creditori pignus vendere, ſi pecunia non ſolvatur. Sed ne creditores jus ſuum perſequi impedirentur, neque debitores temere ſuarum rerum dominium amittere viderentur: noſtra conſtitutione conſultum eſt, & certus modus impoſitus eſt, per quem pignorum diſtractio poſſit procedere: cujus tenore utrique parti, creditorum & debitorum, ſatis abunde proviſum eſt.

2 ¶ Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque pupillam ullam rem ſine tutoris auctoritate alienare poſſe. Ideoque ſi mutuam pecuniam ſine tutoris auctoritate alicui dederit, non contrahit obligationem: quia pecuniam non facit accipientis, ideoque vindicari nummi poſſunt, ſicubi extant. Sed ſi nummi, quos mutuo minor dederit, ab eo, qui accepit, bona fide conſumti ſunt: condici poſſunt. ſi mala fide, ad exhibendum de

his agi poteſt. At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ ſine tutoris auctoritate recte dari poſſunt. Ideoque ſi debitor pupillo ſolvat, neceſſaria eſt debitori tutoris auctoritas, alioqui non liberabitur. Sed hoc etiam evidentiſſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad Cæſarienſes advocatos ex ſuggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatii noſtri, promulgavimus: qua diſpoſitum eſt, ita licere tutori vel curatori debitorem pupillarem ſolvere, ut prius judicialis ſententia ſine omni damno celebrata, hoc permittat. quo ſubſequuto, ſi & judex pronunciaverit, & debitor ſolverit: ſequatur hujuſmodi ſolutionem pleniſſima ſecuritas. Sin autem aliter, quam diſpoſuimus, ſolutio facta fuerit, pecuniam autem ſalvam habeat pupillus, aut ex ea locupletior ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat: per exceptionem doli mali poterit ſubmoveri. Quod ſi male conſumpſerit, aut furto, [aut vi] amiſerit: nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condemnabitur: quia temere ſine tutoris auctoritate, & non ſecundum noſtram diſpoſitionem ſolverit. Sed ex diverſo, pupilli vel pupillæ ſolvere ſine tutoris auctoritate non poſſunt, quia id, quod ſolvunt, non fit accipientis: quum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris auctoritate conceſſa ſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

PER QUAS PERSONAS CUIQUE acquiritur.

Dominium per possessionem.

TITULUS IX.

ACquiritur vobis non ſolum per voſmetipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habetis: [item per ſervos, in quibus uſumfructum habetis:] item per homines liberos, & per ſervos alienos quos bona fide poſſidetis, de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

1 ¶ Igitur liberi veſtri utriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim quidem, quicquid ad eos pervenerat (exceptis videlicet caſtrenſibus peculiis) hoc parentibus ſuis acquirebant ſine ulla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, ut etiam eſſet eis licentia, quod per unum vel unam eorum acquiſitum eſſet, alii filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocumque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali conſtitutione emiſſa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitum reſervavimus. Sancitum etenim à nobis eſt, ut ſi quid ex re patris ei obveniat, hoc ſecundum antiquam obſervationem totum parenti acquiratur. Quæ enim invidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reverti? Quod autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias acquiſivit: hujus uſumfructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei ſuis laboribus,

bus, vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in alium perveniens, luctuoſum ei procedat.

2 ¶ Hoc quoque à nobis diſpoſitum eſt & in ea ſpecie, ubi parens emancipando liberos ſuos ex rebus, quæ acquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerat) licentiam ex anterioribus conſtitutionibus habebat, quaſi pro pretio quodammodo emancipationis: & inhumanum quiddam accidebat, ut filius rerum ſuarum ex hac emancipatione dominio pro parte [tertia] defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quod ſui juris effectus eſſet, hoc per rerum diminutionem decreſceret. Ideoque ſtatuimus, ut parens pro tertia parte dominii, quam retinere poterat, dimidiam non dominii rerum, ſed uſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia dimidia potiturus.

3 ¶ Item vobis acquiritur, quod ſervi veſtri ex traditione nanciſcuntur: ſive quid ſtipulentur, ſive ex donatione, vel ex legato, vel ex qualibet alia cauſa acquirant. Hoc enim vobis ignorantibus & invitis obvenit. Ipſe enim ſervus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. Sed ſi hæres inſtitutus ſit, non alias niſi veſtro juſſu, hæreditatem adire poteſt. Et ſi vobis jubentibus adierit: vobis hæreditas acquiritur, perinde ac ſi vos ipſi hæredes inſtituti eſſetis. Et convenienter ſcilicet vobis legatum per eos acquiritur. Non ſolum autem proprietas per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

eos, quos in poteſtate habetis, vobis acquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Cujuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vos poſſidere videmini. Vnde etiam per eos uſucapio, vel longi temporis poſſeſſio vobis accidit.

4 ¶ De iis autem ſervis, in quibus tantummodo uſumfructum habetis, ita placuit: ut quicquid ex re veſtra, vel ex operis ſuis acquirant, id vobis adjiciatur: quod vero extra eas cauſas conſequuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque ſi his ſervus hæres inſtitutus ſit, legatumve quid ei, aut donatum fuerit: non uſufructuario, ſed domino proprietatis acquiritur. Idem placet & de eo, qui à vobis bona fide poſſidetur: ſive is liber ſit, ſive alienus ſervus. Quod enim placuit de uſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas adquiritur: id vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt: vel ad dominum, ſi ſervus eſt. Sed bonæ fidei poſſeſſor cum uſuceperit ſervum, (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi acquirere poteſt. Fructuarius vero uſucapere non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet jus utendi fruendi: deinde quia ſcit ſervum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſervos, in quibus uſumfructum habetis, vel quos bona fide poſſidetis, aut per liberam perſonam, quæ bona fide vobis ſervit, vobis acquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Loquimur autem in utriuſque perſona ſecundum

dum diſtinctionem, quam proxime expoſuimus: id eſt, ſi quam poſſeſſionem ex re veſtra, vel ex ſuis operis adepti fuerint.

5 ¶ Ex his itaque apparet, per liberos homines, quos neque veſtro juri ſubjectos habetis, neque bona fide poſſidetis: item per alienos ſervos, in quibus neque uſumfructum habetis, neque poſſeſſionem juſtam; nulla ex cauſa vobis acquiri poſſe. Et hoc eſt, quod dicitur, per extraneam perſonam nihil acquiri poſſe: excepto eo, quod per liberam perſonam (veluti per procuratorem) placet non ſolum ſcientibus, ſed & ignorantibus vobis acquiri poſſeſſionem, ſecundum divi Severi conſtitutionem: & per hanc poſſeſſionem etiam dominium, ſi dominus fuerit, qui tradidit: vel uſucapionem, aut longi temporis præſcriptionem, ſi dominus non ſit.

6 ¶ Hactenus tantiſper admonuiſſe ſufficiat, quemadmodum ſingulæ res vobis acquirantur. nam legatorum jus, quo & ipſo ſingulæ res vobis acquiruntur: item fideicommiſſorum, ubi ſingulæ res vobis relinquuntur: opportunius inferiore loco referemus. Videamus itaque nunc, quibus modis per univerſitatem res vobis acquirantur. Si cui ergo hæredes facti ſitis, ſive cujus bonorum poſſeſſionem petieritis, vel ſi quem arrogaveritis, vel ſi cujus bona libertatum conſervandarum cauſa vobis addicta fuerint: ejus res omnes ad vos tranſeunt. Ac prius de hæreditatibus deſpiciamus, quarum duplex conditio eſt. nam vel ex teſtamento, vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ab inteſtato ad vos pertinent. Et prius eſt, ut de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento vobis obveniunt. qua in re neceſſarium eſt, initium de ordinandis teſtamentis exponere.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

TITULUS X.

TEſtamentum ex eo appellatur, quod teſtatio mentis ſit.

1 ¶ Sed ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, olim quidem duo genera Teſtamentorum in uſu fuiſſe: quorum altero in pace & otio utebantur, quod calatis comitiis appellabant: altero, cum in prælium exituri eſſent, quod procinctum dicebatur. Acceſſit deinde tertium genus teſtamentorum, quod dicebatur per æs & libram: ſcilicet quod per emancipationem, id eſt, imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripende, civibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt. quod vero per æs & libram fiebat, licet diutius permanſerit, attamen partim & hoc in uſu eſſe deſiit.

2 ¶ *S*ed prædicta quidem nomina teſtamentorum ad jus civile referebantur, poſtea vero ex edicto prætoris forma alia faciendorum teſtamentorum introducta eſt. Jure enim

enim honorario nulla emancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum jure civili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

3 ¶ Sed cum paulatim tam ex uſu hominum, quam ex conſtitutionum emendationibus cœpit in unam conſonantiam jus civile & prætorium jungi: conſtitutum eſt, ut uno eodemque tempore (quod jus civile quodammodo exigebat) ſeptem teſtibus adhibitis, & ſubſcriptione teſtium (quod ex conſtitutionibus inventum eſt, & ex edicto prætoris) ſignacula teſtamentis imponerentur: ita, ut hoc jus tripertitum eſſe videatur: & teſtes quidem & eorum præſentia uno contextu teſtamenti celebrandi gratia, à jure civili deſcendant: ſubſcriptiones autem teſtatoris & teſtium, ex ſacrarum conſtitutionum obſervatione adhibeantur: ſignacula autem, & teſtium numerus, ex edicto prætoris.

4 ¶ Sed his omnibus à noſtra conſtitutione propter teſtamentorum ſinceritatem, ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt: ut per manus teſtatoris vel teſtium nomen hæredis exprimatur, & omnia ſecundum illius conſtitutionis tenorem procedant.

5 ¶ Poſſunt autem omnes teſtes & uno annulo ſignare teſtamentum. quid enim ſi ſeptem annuli una ſculptura fuerint, ſecundum quod Papiniano viſum eſt? Sed & alieno quoque annulo licet ſignare [teſtamentum.]

6 ¶ Teſtes autem adhiberi poſſunt ii, cum quibus teſtamenti factio eſt. Sed neque

mulier, neque impubes, neque ſervus, neque furioſus, neque mutus, neque ſurdus, neque is, cui bonis interdictum eſt, neque ii quos leges jubent improbos inteſtabileſque eſſe: poſſunt in numerum teſtium adhiberi.

7 ¶ Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore liber exiſtimabatur, poſtea autem ſervus apparuit: tam divus Hadrianus Catonio, quam poſtea divi Severus & Antoninus reſcripſerunt, ſubvenire ſe ex ſua liberalitate teſtamento: ut ſic habeatur [firmum,] ac ſi, ut oportebat, factum eſſet, cum eo tempore quo teſtamentum ſignaretur, omnium conſenſu hic teſtis liberi loco fuerit: neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem moveret.

8 ¶ Pater, nec non is, qui in poteſtate ejus eſt, item duo fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, utique teſtes in uno teſtamento fieri poſſunt: quia nihil nocet, ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

9 ¶ In teſtibus autem non debet eſſe is, qui in poteſtate teſtatoris eſt. Sed ſi filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſſionem faciat teſtamentum; nec pater ejus recte adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate ejuſdem patris eſt. reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium.

10 ¶ Sed neque hæres ſcriptus, neque is, qui in poteſtate ejus eſt, neque pater ejus qui eum habet in poteſtate, neque fratres, qui in ejuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes ad-

adhiberi poſſunt: quia hoc totum negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter teſtatorem & hæredem agi. Licet autem totum jus tale conturbatum fuerat, & veteres quidem familiæ emptorem, & eos qui per poteſtatem ei conjuncti fuerant, à teſtamentariis teſtimoniis repellebant: hæredi [autem,] & iis, qui per poteſtatem ei conjuncti fuerant, concedebant teſtimonia in teſtamentis præſtare: licet ii, qui id permittebant, hoc jure minime abuti eos debere ſuadebant: tamen nos eandem obſervationem corrigentes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem priſtini familiæ emptoris, merito nec hæredi, (qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet) neque aliis perſonis, quæ ei (ut dictum eſt) conjunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodammodo teſtimonia præſtare. ideoque nec ejuſmodi veteres conſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

11 ¶ Legatariis autem & fidei commiſſariis, quia non juris ſucceſſores ſunt, & aliis perſonis eis conjunctis teſtimonium non denegamus: immo in quadam noſtra conſtitutione & hoc ſpecialiter eis conceſſimus. Et multo magis iis, qui in eorum poteſtate ſunt, vel qui eos habent in poteſtate, hujuſmodi licentiam damus.

12 ¶ Nihil autem intereſt, teſtamentum in tabulis, an in chartis, membraniſve, vel in alia materia fiat.

13 ¶ Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

13 ¶ Sed & unum teſtamentum pluribus codicibus conficere quis poteſt, ſecundum obtinentem tamen obſervationem omnibus factis. quod interdum etiam neceſſarium eſt: veluti ſi quis navigaturus & ſecum ferre, & [domi] relinquere judiciorum ſuorum conteſtationem velit, vel propter alias innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.

14 ¶ Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ ſcriptis conficiuntur, [ſufficiunt.] ſi quis autem ſine ſcriptis voluerit ordinare jure civili teſtamentum: ſeptem teſtibus adhibitis, & ſua voluntate coram eis nuncupata, ſciat hoc perfectiſſimum teſtamentum jure civili, firmumque conſtitutum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

TITULUS XI.

SUpra dicta diligens obſervatio in ordinandis teſtamentis, militibus, propter nimiam imperitiam eorum, conſtitutionibus [principalibus] remiſſa eſt. Nam quamvis ii neque legitimum numerum teſtium adhibuerint, neque aliam teſtamentorum ſolemnitatem obſervaverint: recte nihilominus teſtantur, videlicet cum in expeditionibus occupati ſunt: quod merito noſtra conſtitutio introduxit. Quoquo enim modo voluntas ejus ſuprema inveniatur, ſive ſcripta, ſive ſine ſcriptura: valet teſtamentum ex voluntate ejus. Illis autem temporibus, per quæ citra expe-

expeditionum neceſſitatem in aliis locis vel ſuis ædibus degunt: minime ad vendicandum tale privilegium adjuvantur. ſed teſtari quidem, etſi filiifamiliarum ſint, propter militiam conceduntur jure tamen communi eadem obſervatione & in eorum teſtamentis adhibenda, quam in teſtamentis paganorum proxime expoſuimus.

1 ¶ Plane de teſtamentis militum divus Trajanus Catilio Severo ita reſcripſit: Id privilegium, quod militantibus datum eſt, ut quoquo modo facta ab his teſtamenta rata ſint: ſic intelligi debet, ut utique prius conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe, quod & ſine ſcriptura & à non militantibus fieri poteſt. Si ergo miles, de cujus bonis apud te quæritur, convocatis ad hoc hominibus, ut voluntatem ſuam teſtaretur, ita loquutus eſt, ut declararet, quem vellet ſibi hæredem eſſe, & cui libertatem tribueret: poteſt videri ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & voluntas ejus rata habenda eſt. Cæterum ſi (ut plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui, *ego te hæredem facio*, aut, *bona mea tibi relinquo*: non oportet hoc pro teſtamento obſervari. Nec ullorum magis intereſt, quam ipſorum, quibus id privilegium datum eſt, ejuſmodi exemplum non admitti. Alioqui non difficulter poſt mortem alicujus militis teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona, cui viſum ſit, & per hoc vera judicia ſubverterentur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

2 ¶ Quinimo & mutus & ſurdus miles teſtamentum facere poteſt.

3 ¶ Sed hactenus hoc illis à principalibus conſtitutionibus conceditur, quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem vero veterani, vel extra caſtra [alii,] ſi faciant adhuc militantes teſtamentum, communi omnium civium Romanorum jure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentum, non communi jure, ſed quomodo voluerint: poſt miſſionem intra annum tantum valebit. Quid ergo ſi intra annum quis deceſſerit, conditio autem hæredi adſcripta poſt annum extiterit? an quaſi militis teſtamentum valeat? Et placet valere quaſi militis.

4 ¶ Sed & ſi quis ante militiam non jure fecit teſtamentum, & miles factus, & in expeditione degens reſignavit illud, & quædam adjecit, ſive detraxit, vel alias manifeſta eſt militis voluntas hoc valere volentis: dicendum eſt valere hoc teſtamentum, quaſi ex nova militis voluntate.

5 ¶ Denique & ſi in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus eſt, teſtamentum ejus quaſi ex nova militis voluntate valet, nec videtur capitis diminutione irritum fieri.

6 ¶ Sciendum tamen eſt, quod cum ad exemplum caſtrenſis peculii, tam anteriores leges, quam principales conſtitutiones quibuſdam quaſi caſtrenſia dederant peculia, & horum quibuſdam permiſſum fuerat etiam in poteſtate degentibus teſtari: noſtra [id] con-

conſtitutio latius extendens, permiſerit omnibus in hujuſmodi peculiis teſtari quidem, ſed jure communi. Cujus conſtitutionis tenore proſpecto; licentia eſt, nihil eorum, quæ ad præfatum jus pertinent, ignorare.

QUIBUS NON EST PERMISſum facere Teſtamentum.

TITULUS XII.

NOn tamen omnibus licet facere teſtamentum. Statim enim ii, qui alieno juri ſubjecti ſunt, teſtamenti faciendi jus non habent: adeo quidem, ut quamvis parentes eis permiſerint, nihilo magis jure teſtari poſſunt: exceptis iis, quos antea enumeravimus, & præcipue militibus qui in poteſtate parentum ſunt, quibus de eo, quod in caſtris acquiſierunt, permiſſum eſt ex conſtitutionibus principum teſtamentum facere. Quod quidem jus ab initio tantum militantibus datum eſt, tam ex auctoritate divi Auguſti, quam Nervæ, nec non optimi Imperatoris Trajani: poſtea vero ſubſcriptione divi Hadriani, etiam dimiſſis à militia, id eſt, veteranis conceſſum eſt. Itaque ſi quidem fecerint de caſtrenſi peculio teſtamentum; pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt. ſi vero inteſtati deceſſerint, nullis liberis vel fratribus ſuperſtitibus: ad parentes eorum jure communi pertinebit. Ex hoc intelligere poſſumus: quod in caſtris acquiſierit miles, qui in poteſtate patris eſt, neque ipſum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ipſum patrem adimere poſſe, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune eſſe: ſed ſcilicet proprium ejus eſſe, qui id in caſtris acquiſierit: quanquam jure civili omnium, qui in poteſtate parentum ſunt, peculia perinde in bonis parentum computentur, ac ſervorum peculia in bonis dominorum numerantur: exceptis videlicet iis, quæ ex ſacris conſtitutionibus, & præcipue noſtris, propter diverſas cauſas non acquiruntur. præter hos igitur, qui caſtrenſe peculium vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis alius filiusfamilias teſtamentum fecerit, inutile eſt, licet ſuæ poteſtatis factus deceſſerit.

1 ¶ Præterea teſtamentum facere non poſſunt impuberes: quia nullum eorum animi judicium eſt. Item furioſi: quia mente carent. Nec ad rem pertinet, ſi impubes, poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem, ſi per id tempus fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus eſt: jure teſtati eſſe videntur, certe eo, quod ante furorem fecerint, teſtamento valente. Nam neque teſtamentum recte factum, neque ullum aliud negotium recte geſtum, poſtea furor interveniens perimit.

2 ¶ Item prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta eſt, teſtamentum facere non poteſt: ſed id, quod ante fecerit, quam interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt.

3 ¶ Item

3 ¶ Item ſurdus & mutus non ſemper teſtamentum facere poſſunt. Utique autem de eo ſurdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit. nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui tarde loquitur. ſæpe enim etiam literati & eruditi homines variis caſibus & audiendi & loquendi facultatem amittunt. Unde noſtra conſtitutio etiam his ſubvenit, ut certis caſibus & modis ſecundum normam ejus poſſint teſtari, aliaque facere, quæ eis permiſſa ſunt. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum, adverſa valetudine, aut quolibet alio caſu mutus aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus manet ejus teſtamentum.

4 ¶ Cæcus autem non poteſt facere teſtamentum, niſi per obſervationem, quam lex divi Juſtini patris noſtri introduxit.

5 ¶ Ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecit, non valet, quamvis redierit. ſed quod, dum in civitate fuerat, fecit: ſive redierit, valet jure poſtliminii: ſive illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

DE EXHÆREDATIONE liberorum.

Titulus XIII.

NOn tamen ut omnino valeat teſtamentum, ſufficit hæc obſervatio, quam ſupra expoſuimus: ſed qui filium in poteſtate habet, curare debet, ut eum hæredem inſtituat, vel exhæredem eum nominatim faciat: alio-

qui ſi eum ſilentio præterierit, inutiliter teſtabitur: adeo quidem, ut ſi vivo patre, filius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab initio non conſtiterit teſtamentum. Sed non ita de filiabus, & aliis per virilem ſexum deſcendentibus liberis utriuſque ſexus antiquitati fuerat obſervatum: ſed ſi non fuerant ſcripti hæredes ſcriptæve, vel exhæredati exhæredatæve: teſtamentum quidem non infirmabatur, jus tamen accreſcendi eis ad certam portionem præſtabatur. ſed nec nominatim eas perſonas exhæredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat inter cæteros hoc facere. Nominatim autem quis exhæredari videtur, ſive ita exhæredetur, *Titius filius meus exhæres eſto:* ſive ita, *filius meus exhæres eſto*, non adjecto proprio nomine, ſcilicet ſi alius filius non exſtet.

1 ¶ Poſthumi quoque liberi, vel hæredes inſtitui debent, vel exhæredari. Et in eo par omnium conditio eſt, quod & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſive fœminini ſexus, ſive maſculini, præterito: valet quidem teſtamentum, ſed poſtea adgnatione poſthumi ſive poſthumæ rumpitur, & ea ratione totum infirmatur. Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus aut poſthuma ſperabatur, abortum fecerit: nihil impedimento eſt ſcriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam. Sed fœminini quidem ſexus perſonæ vel nominatim, vel inter cæteros exhæredari ſolebant: dum tamen, ſi inter cæte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ros exhæredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ eſſe per oblivionem. Maſculos vero poſthumos, id eſt, Filios, & deinceps, placuit non aliter recte exhæredari, niſi nominatim exhæredarentur: hoc ſcilicet modo, *quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres eſto.*

2 ¶ Poſthumorum autem loco ſunt & hi, qui in ſui hæredis locum ſuccedendo, quaſi adgnaſcendo fiunt parentibus ſui hæredes: ut ecce, ſi quis filium, & ex eo nepotem neptemve in poteſtate habeat: quia filius gradu præcedit, is ſolus jura ſui hæredis habet, quamvis nepos quoque & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius ejus vivo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate ejus: incipit nepos neptiſve in ejus locum ſuccedere, & eo modo jura ſuorum hæredum quaſi adgnatione nanciſcuntur. Ne ergo eo modo rumpatur ejus teſtamentum: ſicut ipſum filium vel hæredem inſtituere, vel nominatim exhæredare debet teſtator, ne non jure faciat teſtamentum: ita & nepotem neptemve ex filio neceſſe eſt ei vel hæredem inſtituere, vel exhæredare: ne forte eo vivo filio mortuo, ſuccedendo in locum ejus nepos neptiſve, quaſi adgnatione rumpat teſtamentum. Idque lege Julia Vellea proviſum eſt, in qua ſimilis exhæredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur.

3 ¶ Emancipatos liberos jure civili neque hæredes inſtituere, neque exhæredare

neceſſe eſt: quia non ſunt ſui hæredes. Sed prætor omnes, tam fœminini ſexus, quam maſculini, ſi hæredes non inſtituantur, exhæredari jubet: virilis ſexus nominatim: fœminini vero inter cæteros: quia ſi neque hæredes inſtituti fuerint, neque ita (ut diximus) exhæredati, permittit eis prætor contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

4 ¶ Adoptivi liberi, quamdiu ſunt in poteſtate patris adoptivi, ejuſdem juris habentur, cujus ſunt juſtis nuptiis quæſiti. itaque hæredes inſtituendi, vel exhæredandi ſunt ſecundum ea, quæ de naturalibus expoſuimus. Emancipati vero à patre adoptivo, neque jure civili, neque [eo jure,] quod ad edictum prætoris attinet, inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, ut ex diverſo (quod ad naturalem parentem attinet) quamdiu quidem ſunt in adoptiva familia, extraneorum numero habeantur: ut eos neque hæredes inſtituere, neque exhæredare neceſſe ſit. cum vero emancipati fuerint ab adoptivo patre: tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi à naturali patre emancipati fuiſſent.

5 ¶ Sed hæc quidem vetuſtas introducebat. noſtra vero conſtitutio inter maſculos & fœminas in hoc jure nihil intereſſe exiſtimans: quia utraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio fungitur, & lege antiqua [duodecim tabularum] omnes ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur, quod & prætores poſtea ſecuti

eſſe

eſſe videntur: ideo ſimplex ac ſimile jus, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris deſcendentibus per virilem ſexum perſonis, non ſolum jam natis, ſed etiam poſthumis, introduxit: ut omnes, ſive ſui, ſive emancipati ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim exhæredentur: & eundem habeant effectum circa teſtamenta parentum ſuorum infirmanda, & hæreditatem auferendam, quem filii ſui vel emancipati habent, ſive jam nati ſint, ſive adhuc in utero conſtituti, poſtea nati ſint. Circa adoptivos autem [filios] certam induximus diviſionem, quæ in noſtra conſtitutione, quam ſuper adoptivis tulimus, continetur.

6 ¶ Sed ſi in expeditione occupatus miles teſtamentum faciat, & liberos ſuos jam natos, vel poſthumos nominatim non exhæredaverit, ſed [ſilentio] præterierit, non ignorans, an habeat liberos: ſilentium ejus pro exhæredatione nominatim facta valere, conſtitutionibus principum cautum eſt.

7 ¶ Mater, vel avus maternus, neceſſe non habent liberos ſuos, aut hæredes inſtituere, aut exhæredare: ſed poſſunt eos ſilentio omittere. nam ſilentium matris, aut avi materni, & cæterorum per matrem aſcendentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filium filiamve, neque avo materno nepotem neptemve ex filia, ſi eum eamve hæredem non inſtituat, exhæredare neceſſe eſt: ſive de jure civili quæramus, ſive de edicto prætoris, quo [præ-

tor] præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem permittit: ſed aliud eis adminiculum ſervatur, quod paulo poſt vobis manifeſtum fiet.

DE HÆREDIBUS inſtituendis.

TITULUS XIV.

HÆredes inſtituere permiſſum eſt tam liberos homines, quam ſervos: & tam proprios quam alienos. Proprios autem olim quidem ſecundum plurium ſententias non aliter, quam cum libertate, recte inſtituere licebat: hodie vero etiam ſine libertate, ex noſtra conſtitutione hæredes eos inſtituere permiſſum eſt. Quod non per innovationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſurium Sabinum, quam ad Plautium ſcripſit, refert. Proprius autem ſervus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio uſumfructum habente. Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate utiliter ſervus à domina hæres inſtituitur, ut conſtitutione divorum Severi & Antonini cavetur, cujus verba hæc ſunt: Servum adulterio maculatum, non jure teſtamento manumiſſum ante ſententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat ejuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, ut in eundem à domina collata hæredis inſtitutio, nullius momenti habeatur.

Alienus ſervus etiam is intelligitur, in quo uſumfructum teſtator habet.

1 ¶ Servus autem à domino ſuo hæres inſtitutus, ſiquidem in eadem cauſa manſerit: fit ex teſtamento liber, hæreſque ei neceſſarius. Si vero à vivo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hæreditatem poteſt: quia non fit hæres neceſſarius, cum utrumque ex domini teſtamento non conſequatur. Quod ſi alienatus fuerit: juſſu novi domini adire hæreditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit hæres. nam ipſe alienatus, neque liber neque hæres eſſe poteſt, etiamſi cum libertate hæres inſtitutus fuerit. deſtitiſſe enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienavit. Alienus quoque ſervus hæres inſtitutus, ſi in eadem cauſa duraverit, juſſu ejus domini adire hæreditatem debet. Si vero alienatus fuerit ab eo, aut vivo teſtatore, aut poſt mortem ejus, antequam adeat, debet juſſu novi domini adire. At ſi manumiſſus eſt vivo teſtatore, vel mortuo, antequam adeat, ſuo arbitrio adire poteſt hæreditatem.

2 ¶ Servus etiam alienus poſt domini mortem recte hæres inſtituitur: quia & cum hæreditariis ſervis eſt teſtamenti factio. Nondum enim adita hæreditas, perſonæ vicem ſuſtinet, non hæredis futuri, ſed defuncti: cum etiam ejus, qui in utero eſt, ſervus recte hæres inſtituatur.

3 ¶ Servus [autem] plurium, cum quibus teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſti-

tutus hæres, unicuique dominorum, cujus juſſu adierit, pro portione dominii acquirit hæreditatem.

4 ¶ Et unum hominem, & plures uſque in infinitum, quot quis hæredes velit facere, licet.

5 ¶ Hæreditas plerumque dividitur in duodecim uncias, quæ aſſis appellatione continentur Habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia uſque ad aſſem hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. Non autem utique [ſemper] duodecim uncias eſſe oportet. nam tot unciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit. & ſi unum tantum quis ex ſemiſſe (verbi gratia) hæredem ſcripſerit: totus as in ſemiſſe erit. Neque enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: niſi ſit miles, cujus ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et è contrario poteſt quis in quotcunque voluerit plurimas uncias ſuam hæreditatem dividere.

6 ¶ Si plures inſtituantur hæredes: ita demum in hoc caſu partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus hæredes eſſe. ſatis enim conſtat, nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos hæredes eſſe. Partibus* autem in quorundam perſonis expreſſis, ſiquis alius ſine parte nominatus erit: ſi quidem aliqua pars aſſi deerit: ex ea parte hæres fit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. Si vero totus as

com-

completus ſit: ii, qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiam partem vocantur: & ille vel illi omnes in alteram dimidiam. Nec intereſt, primus, an medius, an noviſſimus, ſine parte hæres ſcriptus ſit. ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

7 ¶ Videamus, ſi pars aliqua vacet, nec tamen quiſquam ſine parte ſit hæres inſtitutus, quid juris ſit. veluti ſi tres ex quartis partibus hæredes ſcripti ſunt. Et conſtat vacantem partem ſingulis tacite pro hæreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac ſi ex tertiis partibus hæredes ſcripti eſſent. & ex diverſo, ſi plures hæredes ſcripti in portionibus ſint: tacite ſingulis decreſcere: ut ſi (verbi gratia) quatuor ex tertiis partibus hæredes ſcripti ſint, perinde habeantur, ac ſi unuſquiſque ex quarta parte hæres ſcriptus fuiſſet.

8 ¶ Et ſi plures unciæ, quam duodecim diſtributæ ſint: is, qui ſine parte inſtitutus eſt, quod dupondio deeſt, habebit. Idemque erit, ſi dupondius expletus ſit. quæ omnes partes ad aſſem poſtea revocantur, quamvis ſint plurium unciarum.

9 ¶ Hæres & pure & ſub conditione inſtitui poteſt: ex certo tempore, aut ad certum tempus non poteſt: veluti, *poſt quinquennium quam moriar*, vel *ex calendis illis*, vel *uſque ad Calendas illas hæres eſto.* Denique diem adjectum haberi pro ſupervacuo placet: & perinde eſſe, ac ſi pure hæres inſtitutus eſſet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

10 ¶ Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, necnon in fideicommiſſis & libertatibus, pro non ſcripta habetur.

11 ¶ Si plures conditiones in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt: ſiquidem conjunctim, ut puta *ſi illud & illud factum fuerit*: omnibus parendum eſt. ſi ſeparatim, veluti *ſi illud aut illud factum erit*: cuilibet [conditioni] obtemperare ſatis eſt.

12 ¶ Ii, quos nunquam teſtator vidit, hæredes inſtitui poſſunt. veluti ſi fratris filios peregrinantes, ignorans qui eſſent, hæredes inſtituerit. ignorantia enim teſtantis inutilem inſtitutionem non facit.

DE VULGARI SUBSTITUTIONE.

TITULUS XV.

POteſt autem quis in teſtamento ſuo plures gradus hæredum facere: ut puta, *Si ille hæres non erit, ille hæres eſto*: & deinceps, in quantum velit teſtator: ut noviſſimo loco in ſubſidium vel ſervum neceſſarium hæredem inſtituere [poſſit.]

1 ¶ Et plures in unius locum poſſunt ſubſtitui, vel unus in plurium, vel ſinguli in ſingulorum, vel invicem ipſi, qui hæredes inſtituti ſunt.

2 ¶ Et ſi ex diſparibus partibus hæredes ſcriptos invicem ſubſtituerit, & nullam mentionem in ſubſtitutione partium habuerit: eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit: & ita divus Pius reſcripſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Sed ſi inſtituto hæredi, cohærede ſubſtituto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit: divi Severus & Antoninus ſine diſtinctione reſcripſerunt, ad utramque partem ſubſtitutum admitti.

4 ¶ Si ſervum alienum quis patremfamilias arbitratus, hæredem ſcripſerit: & ſi hæres non eſſet, Mævium ei ſubſtituerit: iſque ſervus juſſu domini adierit hæreditatem: [Mævius] ſubſtitutus, in partem admittitur. Illa enim verba, *ſi hæres non erit*, in eo quidem, quem alieno juri ſubjectum eſſe teſtator ſcit, ſic accipiuntur: ſi neque ipſe hæres erit, neque alium hæredem effecerit. in eo vero, quem patremfamilias eſſe arbitratur, illud ſignificant: ſi hæreditatem ſibi, vel ei, cujus juri poſtea ſubjectus eſſe cœperit, non acquiſierit. Idque Tiberius Cæſar in perſona Parthenii ſervi ſui conſtituit.

DE PUPILLARI ſubſtitutione.

Titulus XVI.

Liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate quis habet, non ſolum ita, ut ſupra diximus, ſubſtituere poteſt: id eſt, ut ſi hæredes ei non exſtiterint, alius ſit ei hæres: ſed eo amplius ut ſi hæredes ei exſtiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis hæres: veluti ſi quis dicat hoc modo, *Titius filius meus hæres mihi eſto. Et ſi filius meus hæres mihi non erit: ſive hæres erit, &*

prius

prius moriatur, quam in ſuam tutelam venerit: tunc Sejus hæres eſto. quo caſu, ſiquidem non extiterit hæres filius: tunc ſubſtitutus patri fit hæres. ſi vero exſtiterit hæres filius, & ante pubertatem deceſſerit: ipſi filio fit hæres ſubſtitutus. nam moribus inſtitutum eſt, ut quum ejus ætatis filii ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere non poſſunt: parentes eis faciant.

1 ¶ Qua ratione excitati, etiam conſtitutionem poſuimus in noſtro Codice, qua proſpectum eſt, ut ſi qui mente captos habeant filios, vel nepotes, vel pronepotes, cujuſcunque ſexus vel gradus: liceat eis, & ſi puberes ſint, ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, certas perſonas ſubſtituere. ſin autem reſipuerint, eandem ſubſtitutionem infirmari. & hoc ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, quæ poſtquam pupillus adoleverit, infirmatur.

2 ¶ Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum præfatum modum ordinata, duo quodammodo ſunt teſtamenta: alterum patris, alterum filii, tanquam ſi ipſe filius ſibi hæredem inſtituiſſet: aut certe unum teſtamentum eſt duarum cauſarum, id eſt, duarum hæreditatum.

3 ¶ Sin autem quis ita formidoloſus ſit, ut timeat, ne filius ſuus pupillus adhuc, ex eo, quod palam ſubſtitutum acceperit, poſt obitum ejus periculo inſidiarum ſubjaceat: vulgarem quidem ſubſtitutionem palam facere, & in primis teſtamenti partibus [ordinare]

nare] debet: illam autem ſubſtitutionem, per quam, ſi hæres exſtiterit pupillus, & intra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vocatur: ſeparatim in inferioribus partibus ſcribere, eamque partem proprio lino, propriaque cera conſignare: & in priore parte teſtamenti cavere, ne inferiores tabulæ vivo filio & adhuc impubere aperiantur. Illud palam eſt, non ideo minus valere ſubſtitutionem impuberis filii, quod in eiſdem tabulis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque hæredem inſtituiſſet, quamvis pupillo hoc periculoſum ſit.

4 ¶ Non ſolum autem hæredibus inſtitutis impuberibus liberis ita ſubſtituere parentes poſſunt, ut ſi hæredes eis exſtiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis hæres is, quem ipſi voluerint: ſed etiam exhæredatis. Itaque eo caſu ſi quid [exhæredato] pupillo ex hæreditatibus, legatiſve, aut donationibus propinquorum atque amicorum acquiſitum fuerit: id omne ad ſubſtitutum pertinebit. Quæcunque diximus de ſubſtitutione impuberum liberorum, vel hæredum inſtitutorum, vel exhæredatorum: eadem etiam de poſthumis intelligimus.

5 ¶ Liberis autem ſuis teſtamentum nemo facere poteſt, niſi & ſibi faciat. nam pupillare teſtamentum, pars & ſequela eſt paterni teſtamenti: adeo, ut ſi patris teſtamentum non valeat: nec filii quidem valebit.

6 ¶ Vel ſingulis liberis, vel ei, qui eorum noviſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt.

poteſt. ſingulis quidem, ſi neminem eorum inteſtatum decedere voluerit: noviſſimo, ſi jus legitimarum hæreditarium integrum inter eos cuſtodiri velit.

7 ¶ Subſtituitur autem impuberi aut nominatim, veluti *Titius*: aut generaliter, ut *quiſquis mihi hæres erit*. Quibus verbis vocantur ex ſubſtitutione, impubere mortuo filio, illi, qui & ſcripti ſunt hæredes, & extiterunt, & pro qua parte hæredes facti ſunt.

8 ¶ Maſculo igitur uſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt: fœminæ uſque ad duodecim annos: & ſi hoc tempus exceſſerint, ſubſtitutio evaneſcit.

9 ¶ Extraneo vero, vel filio puberi hæredi inſtituto, ita ſubſtituere nemo poteſt, ut ſi hæres extiterit, & intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit hæres: ſed hoc ſolum permiſſum eſt, ut eum per fideicommiſſum teſtator obliget alii hæreditatem ejus, vel totam, vel pro parte reſtituere. quod jus quale ſit, ſuo loco trademus.

QUIBUS MODIS TESTAMENTA infirmentur.

TITULUS XVII.

TEſtamentum jure factum uſque eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat.

1 ¶ Rumpitur autem teſtamentum, cum in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti jus vitiatur. Si quis enim poſt factum teſtamentum adoptaverit ſibi filium

per

per Imperatorem, eum, qui eſt ſui juris: aut per prætorem ſecundum noſtram conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit: teſtamentum ejus rumpitur, quaſi adgnatione ſui hæredis.

2 ¶ Poſteriore quoque teſtamento, quod jure perfectum eſt, ſuperius rumpitur. nec intereſt, exſtiterit aliquis hæres ex eo, an non. hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis noluerit hæres eſſe, aut vivo teſtatore, aut poſt mortem ejus ante, quam hæreditatem adiret, deceſſerit: aut conditione, ſub qua hæres inſtitutus eſt, defectus ſit: in his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur. Nam & prius teſtamentum non valet, ruptum à poſteriore: & poſterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres exſtiterit.

3 ¶ Sed & ſi quis priore teſtamento jure perfecto, poſterius æque jure fecerit: etiam ſi ex certis rebus in eo hæredem inſtituerit: ſuperius tamen teſtamentum ſublatum eſſe: divi Severus & Antoninus reſcripſerunt. cujus conſtitutionis verba [& hic] inſeri juſſimus, quum aliud quoque præterea in ea conſtitutione expreſſum ſit. Imperatores Severus & Antoninus Coccejo Campano. Teſtamentum ſecundo loco factum, licet in eo certarum rerum hæres ſcriptus ſit, perinde jure valere, ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed & teneri hæredem ſcriptum, ut contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatem reſti-

tuat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta fideicommiſſi verba, quibus, ut valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt: dubitari non oportet. Et ruptum quidem teſtamentum hoc modo efficitur.

4 ¶ Alio autem modo teſtamenta jure facta infirmantur: veluti cum is, qui fecit teſtamentum, capite deminutus ſit. quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

5 ¶ Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: quum alioqui & quæ rumpuntur, irrita fiant: & ea, quæ ſtatim ab initio non jure fiunt, irrita ſint. ſed & ea, quæ jure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutionem irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſane commodius erat ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtingui: ideo quædam non jure facta dicuntur, quædam jure facta rumpi, vel irrita fieri.

6 ¶ Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio jure facta, per capitis deminutionem irrita facta ſunt. nam ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſunt: poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere. ſi modo defunctus, & civis Romanus, & ſuæ poteſtatis mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia civitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis

tem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tempore in adoptivi patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

7 ¶ Ex eo autem ſolo non poteſt infirmari teſtamentum, quod poſtea teſtator id noluerit valere: uſque adeo, ut & ſi quis poſt factum prius teſtamentnm poſterius facere cœperit: & aut mortalitate præventus, aut quia eum ejus rei pœnituit, id non perfecerit: divi Pertinacis oratione cautum ſit, ne alias tabulæ priores jure factæ irritæ fiant, niſi ſequentes jure ordinatæ & perfectæ fuerint. nam imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.

8 ¶ Eadem oratione expreſſit, non admiſſurum ſe hæreditatem ejus, qui litis cauſa principem reliquerit hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum: neque ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum: neque ex ulla ſcriptura, cui juris auctoritas deſit, aliquid adepturum. Secundum hoc divi Severus & Antoninus ſæpiſſime reſcripſerunt. Licet enim (inquiunt) legibus ſoluti ſimus, attamen legibus vivimus.

DE INOFFICIOSO teſtamento.

TITULUS XVIII.

QUia plerumque parentes ſine cauſa liberos ſuos exhæredant, vel omittunt:

inductum eſt, ut de inofficioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui queruntur, aut inique ſe exhæredatos, aut inique præteritos: hoc colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cum teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi vere furioſus ſit, ſed recte quidem fecerit teſtamentum, non autem ex officio pietatis. Nam ſi vere furioſus ſit, nullum teſtamentum eſt.

1 ¶ Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verum etiam liberorum parentibus. Soror autem & frater, turpibus perſonis ſcriptis hæredibus, ex ſacris conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo contra omnes hæredes agere poſſunt. Ultra fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere.

2 ¶ Tam autem naturales liberi, quam ſecundum noſtræ conſtitutionis diviſionem adoptati, ita demum de inofficioſo teſtamento agere poſſunt, ſi nullo alio jure ad defuncti bona venire poſſint. Nam qui ad hæreditatem totam vel partem ejus alio jure veniunt, de inofficioſo agere non poſſunt. Poſthumi quoque, qui nullo alio jure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

3 ¶ Sed hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil eis penitus à teſtatoribus teſtamento relictum eſt, quod noſtra conſtitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin vero quantacunque pars hæreditatis vel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente,

id,

id, quod eis deeſt, uſque ad quartam legitimæ partis repleatur: licet non fuerit adjectum, boni viri arbitratu debere eam compleri.

4 ¶ Si tutor nomine pupilli, cujus tutelam gerebat, ex teſtamento patris ſui legatum acceperit, cum nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo: nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere.

5 ¶ Sed ſi è contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe [tutor,] quod ſibi in teſtamento eodem legatum relictum eſt, non amittit.

6 ¶ Igitur quartam quis debet habere, ut de inofficioſo agere non poſſit: ſive jure hæreditario, ſive jure legati, vel fideicommiſſi: vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter vivos: in iis tantummodo caſibus, quorum mentione facit noſtra conſtitutio: vel aliis modis, qui [in noſtris] conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt: ut ſive unus fuerit, ſive plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur: una quarta eis dari poſſit, ut ea pro rata eis diſtribuatur.

DE HÆREDUM QUALITATE, & differentia.

Titulus XIX.

HÆredes autem, aut neceſſarii dicuntur, aut ſui & neceſſarii, aut extranei.

1 ¶ Neceſſarius hæres, eſt ſervus hæres inſtitutus. Ideoque ſic appellatur, quia ſive velit, ſive nolit, omnino poſt mortem teſtatoris protinus liber & neceſſarius hæres fit. Unde qui facultates ſuas ſuſpectas habent: ſolent ſervum ſuum primo aut ſecundo, aut etiam ulteriore gradu hæredem inſtituere: ut ſi creditoribus ſatis non fiat, potius ejus hæredis bona, quam ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantur, vel diſtrahantur, vel inter eos dividantur. Pro hoc tamen incommodo, illud ei commodum præſtatur: ut ea, quæ poſt mortem patroni ſui ſibi acquiſierit, ipſi reſerventur. Et quamvis bona defuncti non ſufficiant creditoribus: [iterum] tamen ex ea cauſa res ejus, quas ſibi acquiſierit, non veneunt.

2 ¶ Sui autem & neceſſarii hæredes ſunt, veluti filius, filia, nepos neptiſve ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate morientis modo fuerint. Sed ut nepos, neptiſve ſui hæredes ſint, non ſufficit eum eamve in poteſtate avi mortis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, ut pater ejus vivo patre ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus à patris poteſtate: tunc enim nepos neptiſve in locum patris ſui ſuccedit, Sed ſui quidem hæredes ideo appellantur, quia domeſtici hæredes ſunt, & vivo quoque patre quodammodo domini exiſtimantur. Unde etiam ſi quis inteſtatus moriatur: prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum. Neceſſarii vero

ideo

ideo dicuntur, quia omnino, ſive velint, ſive nolint, tam ab inteſtato, quam ex teſtamento [ex lege duodecim tabularum] hæredes fiunt. Sed his prætor permittit volentibus abſtinere hæreditate: ut potius parentis, quam ipſorum bona ſimiliter à creditoribus poſſideantur.

3 ¶ Cæteri, qui teſtatoris juri ſubjecti non ſunt, extranei hæredes appellantur. Itaque liberi quoque noſtri, qui in poteſtate noſtra non ſunt, hæredes à nobis inſtituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de cauſa, & qui hæredes à matre inſtituuntur, eodem numero ſunt: quia fœminæ in poteſtate liberos non habent. Servus quoque hæres à domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus, eodem numero habetur.

4 ¶ In extraneis hæredibus illud obſervatur, ut ſit cum eis teſtamenti factio: ſive hæredes ipſi inſtituantur, ſive hi, qui in poteſtate eorum ſunt. & id duobus temporibus inſpicitur: teſtamenti quidem [facti] tempore, ut conſtiterit inſtitutio: mortis vero teſtatoris, ut effectum habeat: hoc amplius; & cum adit hæreditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio, ſive pure, ſive ſub conditione hæres inſtitutus ſit. nam jus hæredis eo maxime tempore inſpiciendum eſt, quo acquirit hæreditatem. Medio autem tempore inter factum teſtamentum, & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio juris non nocet hæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

redi: quia (ut diximus) tria tempora inſpici debent. Teſtamenti autem factionem non ſolum is habere videtur, qui teſtamentum facere poteſt: ſed etiam qui ex alieno teſtamento vel ipſe capere poteſt, vel alii acquirere, licet non poſſit facere teſtamentum. Et ideo furioſus & mutus, & poſthumus, & infans, & filiusfamilias, & ſervus alienus teſtamenti factionem habere dicuntur. Licet enim teſtamentum facere non poſſint, attamen ex teſtamento vel ſibi, vel alii acquirere poſſunt.

5 ¶ Extraneis autem hæredibus deliberandi poteſtas eſt de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed ſive is, cui abſtinendi poteſtas eſt, immiſcuerit ſe bonis hæreditatis, ſive extraneus, cui de adeunda hæreditate deliberare licet, adierit: poſtea relinquendæ hæreditatis facultatem non habet, niſi minor ſit vigintiquinque annis: Nam hujus ætatis hominibus, ſicut in cæteris omnibus cauſis deceptis: ita & ſi temere damnoſam hæreditatem ſuſceperint, prætor ſuccurrit. Sciendum eſt tamen divum Hadrianum etiam majori vigintiquinque annis veniam dediſſe, cum poſt aditam hæreditatem grande æs alienum, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem divus Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit: divus autem Gordianus poſtea militibus tantummodo hoc conceſſit.

6 ¶ Sed noſtra benevolentia commune omnibus ſubjectis Imperio noſtro hoc beneficium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ficium præſtitit: & conſtitutionem tam æquiſſimam, quam nobiliſſimam ſcripſit: cujus tenorem ſi obſervaverint homines, licet eis adire hæreditatem, & in tantum teneri, quantum valere bona hæreditatis contingit: ut ex hac cauſa neque deliberationis auxilium ſit eis neceſſarium, niſi omiſſa obſervatione noſtræ conſtitutionis, & deliberandum exiſtimaverint, & ſeſe veteri gravamini aditionis ſupponere maluerint.

7 ¶ Item extraneus hæres teſtamento inſtitutus, aut ab inteſtato ad legitimam hæreditatem vocatus, poteſt aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate ſuſcipiendæ hæreditatis hæres fieri. Pro hærede autem gerere quis videtur, ſi rebus hæreditariis tanquam hæres utatur, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo locandove, & quoquo modo voluntatem ſuam declaret, vel re, vel verbo de adeunda hæreditate: dummodo ſciat eum, in cujus bonis pro hærede gerit, teſtatum inteſtatumve obiiſſe, & ſe ei hæredem eſſe. Pro hærede enim gerere, eſt pro domino gerere. veteres enim hæredes pro dominis appellabant. Sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit: ita contraria deſtinatione ſtatim ab hæreditate repellitur. Eum, qui ſurdus vel mutus natus, vel poſtea factus eſt, nihil prohibet pro hærede gerere, & acquirere ſibi hæreditatem: ſi tamen intelligit, quod agit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

DE LEGATIS.

TITULUS XX.

POſt hæc videamus de legatis: quæ pars juris extra propoſitam quidem materiam videtur, (nam loquimur de iis juris figuris, quibus per univerſitatem res nobis acquiruntur) ſed cum omnino de teſtamentis, & de hæredibus, qui in teſtamento inſtituuntur, loquuti ſumus: non ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc juris materia tractari.

1 ¶ Legatum itaque eſt donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præſtanda.

2 ¶ Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per vindicationem, per damnationem, ſinendi modo, per præceptionem: & certa quædam verba cuique generi legatorum adſignata erant, per quæ ſingula genera legatorum ſignificabantur. Sed ex conſtitutionibus divorum Principum ſolennitas hujuſmodi verborum penitus ſublata eſt. Noſtra autem conſtitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores eſſe cupientes, & non verbis, ſed voluntatibus eorum faventes, diſpoſuit; ut omnibus legatis una ſit natura, & quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, liceat legatariis id perſequi, non ſolum per actiones perſonales, ſed etiam per in rem, & per hypothecariam. Cujus conſtitutionis perpenſum modum ex ipſius tenore perfectiſſime accipere poſſibile eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Sed non uſque ad eam conſtitutionem ſtandum eſſe exiſtimavimus. Cum enim antiquitatem invenimus legata quidem ſtricte concludentem, fideicommiſſis autem, quæ ex voluntate magis deſcendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: neceſſarium eſſe duximus, omnia legata fideicommiſſis exæquare: ut nulla ſit inter ea differentia: ſed quod deeſt legatis, hoc repleatur ex natura fideicommiſſorum: & ſi quid amplius eſt in legatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis permiſtim de his exponendo, ſtudioſis adoleſcentibus quandam introducamus difficultatem: operæpretium eſſe duximus, interim ſeparatim prius de legatis: & poſtea de fideicommiſſis tractare, ut natura utriuſque juris cognita, facile poſſint permiſtionem eorum eruditi ſubtilioribus auribus accipere.

4 ¶ Non ſolum autem teſtatoris vel hæredis res, ſed etiam aliena legari poteſt: ita, ut hæres cogatur redimere eam, & præſtare: vel ſi eam non poteſt redimere, æſtimationem ejus dare. Sed ſi talis ſit res, cujus commercium non eſt, [vel adipiſci non poteſt:] nec æſtimatio ejus debetur, veluti ſi campum Martium, vel baſilicas, vel templa, vel quæ publico uſui deſtinata ſunt, legaverit. nam nullius momenti [tale] legatum eſt. Quod autem diximus alienam rem poſſe legari: ita intelligendum eſt, ſi defun-

ctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi ignorabat. Forſitan enim ſi ſciviſſet alienam rem eſſe, non legaſſet: & ita divus Pius reſcripſit. Et verius eſt, ipſum qui agit, id eſt, legatarium probare oportere, ſciviſſe alienam rem legare defunctum: non hæredem probare oportere, ignoraſſe alienam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.

5 ¶ Sed & ſi rem obligatam creditori aliquis legaverit, neceſſe habet hæres [eam] luere. Et [in] hoc quoque caſu idem placet, quod in re aliena: ut ita demum luere neceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus rem obligatam eſſe. & ita divi Severus & Antoninus reſcripſerunt. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expreſſerit: non debet hæres eam luere.

6 ¶ Si res aliena legata fuerit: & ejus rei vivo teſtatore legatarius dominus factus fuerit: ſi quidem ex cauſa emptionis: ex teſtamento actione pretium conſequi poteſt. Si vero ex cauſa lucrativa, veluti ex donatione, vel ex alia ſimili cauſa, agere non poteſt. nam traditum eſt duas lucrativas cauſas in eundem hominem & eandem rem concurrere non poſſe. Hac ratione, ſi ex duobus teſtamentis eadem res eidem debeatur: intereſt, utrum rem, an æſtimationem ex teſtamento conſequutus ſit. nam ſi rem habet, agere non poteſt, quia habet eam ex cauſa lucrativa. ſi æſtimationem, agere poteſt.

7 ¶ Ea

7 ¶ Ea quoque res, quæ in rerum natura non eſt, ſi modo futura eſt, recte legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

8 ¶ Si eadem res duobus legata ſit, ſive conjunctim, ſive disjunctim: ſi ambo perveniant ad legatum, ſcinditur inter eos legatum: ſi alter deficiat (quia aut ſpreverit legatum, aut vivo teſtatore deceſſerit, vel alio quoquo modo defecerit) totum ad collegatarium pertinet. Conjunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, *Titio & Sejo hominem Stichum do lego.* disjunctim ita, *Titio hominem Stichum do lego. Sejo hominem Stichum do lego.* Sed & ſi expreſſerit eundem hominem Stichum, æque disjunctim legatum intelligitur.

9 ¶ Si cui fundus alienus legatus ſit, & emerit proprietatem deducto uſufructu, & uſusfructus ad eum pervenerit, & poſtea ex teſtamento agat: recte eum agere, & fundum petere, Julianus ait: quia uſusfructus, in petitione, ſervitutis locum obtinet. ſed officio judicis continetur, ut deducto uſufructu, jubeat æſtimationem præſtari.

10 ¶ Sed ſi rem legatarii quis ei legaverit, inutile eſt legatum: quia quod proprium eſt ipſius, amplius ejus fieri non poteſt: & licet alienaverit eam, non debetur nec ipſa res, nec æſtimatio ejus.

11 ¶ Si quis rem ſuam quaſi alienam legaverit: valet legatum. nam plus valet quod in veritate eſt, quam quod in opinione.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ne. Sed & ſi legatarii eſſe putavit, valere conſtat: quia exitum voluntas defuncti habere poteſt.

12 ¶ Si rem ſuam legaverit teſtator, poſteaque eam alienaverit: Celſus putat, ſi non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi. Idemque divi Severus & Antoninus reſcripſerunt. Iidem reſcripſerunt eum, qui poſt teſtamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori dedit, ademiſſe legatum non videri: & ideo legatarium cum hærede [ejus] agere poſſe, ut prædia à creditore luantur. Si vero quis partem rei legatæ alienaverit: pars, quæ non eſt alienata omnino debetur. pars autem alienata ita debetur, ſi non adimendi animo alienata ſit.

13 ¶ Si quis debitori ſuo liberationem legaverit, legatum utile eſt: & neque ab ipſo debitore, neque ab hærede ejus poteſt hæres petere: neque ab alio, qui hæredis loco ſit. Sed & poteſt à debitore conveniri, ut liberet eum. Poteſt etiam quis vel ad tempus jubere, ne hæres petat.

14 ¶ Ex contrario, ſi debitor creditori ſuo quod debet legaverit: inutile eſt legatum, ſi nihil plus eſt in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quod ſi in diem, vel ſub conditione debitum ei pure legaverit: utile eſt legatum propter repræſentationem. Quod ſi vivo teſtatore dies venerit, vel conditio extiterit: Papinianus ſcripſit, utile eſſe nihilominus legatum: quia ſemel conſtitit. quod & verum

rum

rum eſt. Non enim placuit ſententia exiſtimantium, extinctum eſſe legatum, quia in eam cauſam pervenerit, à qua incipere non poteſt.

15 ¶ Sed ſi uxori maritus dotem legaverit, valet legatum: quia plenius eſt legatum, quam de dote actio. Sed ſi, quam non accepit dotem, legaverit: divi Severus & Antoninus reſcripſerunt, ſi quidem ſimpliciter legaverit, inutile eſſe legatum: ſi vero certa pecunia, vel certum corpus, aut inſtrumenta dotis in relegando demonſtrata ſunt, valere legatum.

16 ¶ Si res legata ſine facto hæredis perierit, legatario decedit. Et ſi ſervus alienus legatus ſine facto hæredis manumiſſus fuerit: non tenetur hæres. Si vero hæredis ſervus legatus ſit, & ipſe eum manumiſerit, teneri ipſum Julianus ſcripſit. nec intereſt, ſciverit, an ignoraverit à ſe legatum eſſe. Sed & ſi alii donaverit ſervum, & is, cui donatus eſt, eum manumiſerit: tenetur hæres quamvis ignoraverit à ſe eum legatum eſſe.

17 ¶ Si quis ancillas cum ſuis natis legaverit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt. Idem eſt, & ſi ordinarii ſervi cum vicariis legati fuerint: quia licet mortui ſint ordinarii, tamen vicarii legato cedunt. Sed ſi ſervus fuerit cum peculio legatus: mortuo ſervo, vel manumiſſo, vel alienato, peculii legatum extinguitur. Idem eſt, ſi fundus inſtructus, vel cum inſtrumen-

to legatus fuerit. Nam fundo alienato, & inſtrumenti legatum extinguitur.

18 ¶ Si grex legatus fuerit: & poſtea ad unam ovem pervenerit: quod ſuperfuerit, vindicari poteſt. Grege autem legato, etiam eas oves, quæ poſt teſtamentum factum gregi adjiciuntur, legato cedere, Julianus ait. Eſt autem gregis unum corpus ex diſtantibus capitibus, ſicut ædium unum corpus eſt ex cohærentibus lapidibus.

19 ¶ Ædibus denique legatis, columnas & marmora, quæ poſt teſtamentum factum adjecta ſunt, legato [dicimus] cedere.

20 ¶ Si peculium legatum fuerit: ſine dubio, quicquid peculio accedit, vel decedit vivo teſtatore, legatarii lucro vel damno eſt. Quod ſi poſt mortem teſtatoris ante aditam hæreditatem [aliquid] ſervus acquiſierit: Julianus ait, ſi quidem ipſi manumiſſo peculium legatum fuerit: omne, quod ante aditam hæreditatem acquiſitum eſt, legatario cedere, quia hujuſmodi legati dies ab adita hæreditate cedit, ſed ſi extraneo peculium legatum fuerit: non cedere ea legato, niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium. Peculium autem, niſi legatum fuerit, manumiſſo non debetur: quamvis ſi vivus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur. & ita divi Severus & Antoninus reſcripſerunt. Iidem reſcripſerunt, peculio legato, non videri id relictum, ut petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. Iidem reſcripſerunt, peculium videri

deri legatum, cum rationibus redditis liber eſſe juſſus eſt, & ex eo reliqua inferre.

21 ¶ Tam autem corporales res legari poſſunt, quam incorporales: & ideo quod defuncto debetur, poteſt alicui legari, ut actiones ſuas hæres legatario præſtet: niſi exegerit vivus teſtator pecuniam. nam hoc caſu legatum extinguitur. Sed & tale legatum valet, *damnas eſto hæres meus domum illius reficere*, vel, *illum ære alieno liberare*.

22 ¶ Si generaliter ſervus, vel res alia legetur: electio legatarii eſt, niſi aliud teſtator dixerit.

23 ¶ Optionis legatum, [id eſt,] ubi teſtator ex ſervis ſuis, vel aliis rebus optare legatarium juſſerat, habebat olim in ſe conditionem: & ideo niſi ipſe legatarius vivus optaſſet, ad hæredem legatum non tranſmittebat: ſed ex conſtitutione noſtra & hoc in meliorem ſtatum reformatum eſt: & data eſt licentia hæredi legatarii optare [ſervum,] licet vivus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in noſtra conſtitutione additum eſt: ſive plures legatarii extiterint, quibus optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligendo: ſive unius legatarii plures hæredes [ſint,] & inter ſe circa optandum diſſentiant alio aliud corpus eligere cupiente, ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra benevolentiam introducebant) fortunam eſſe hujus optionis judicem, & ſorte hoc eſſe dirimendum, ut ad quem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſors venerit, illius ſententia in optione præcellat.

24 ¶ Legari autem illis ſolum poteſt, cum quibus teſtamenti factio eſt.

25 ¶ Incertis vero perſonis neque legata, neque fideicommiſſa olim relinqui conceſſum erat. Nam ne miles quidem incertæ perſonæ poterat relinquere, ut divus Hadrianus reſcripſit. Incerta autem perſona videbatur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubjiciebat: veluti ſi quis ita dicat, *quicunque filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato.* Illud quoque, quod iis relinquebatur, qui poſt teſtamentum ſcriptum primi Conſules deſignati eſſent: æque incertæ porſonæ legari videbatur. & denique multæ aliæ hujuſmodi ſpecies ſunt. Libertas quoque incertæ perſonæ non videbatur poſſe dari, quia placebat nominatim ſervos liberari. ſub certa vero demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ recte legabatur: veluti, *ex cognatis meis, qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam uxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.* Incertis autem perſonis legata vel fideicommiſſa relicta, & per errorem ſoluta, repeti non poſſe, ſacris conſtitutionibus, cautum erat.

26 ¶ Poſthumo quoque alieno inutiliter [antea] legabatur. Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos, hæres teſtatori futurus non eſt. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat hoſthumus avo.

27 ¶ Sed nec hujuſmodi ſpecies penitus eſt ſine juſta emendatione relicta, quum in noſtro Codice conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, non ſolum in hæreditatibus, ſed etiam in legatis & fideicommiſſis: quod evidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incertus dari debet: quia certo judicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cavere.

28 ¶ Poſthumus autem alienus hæres inſtitui & ante poterat, & nunc poteſt, niſi in utero ejus ſit, quæ jure noſtro uxor eſſe non poteſt.

29 ¶ Si quidem in nomine, cognomine, prænomine, [agnomine] legatarii teſtator erraverit: cum de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hæredibus ſervatur, & recte. Nomina enim, ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.

30 ¶ Huic proxima eſt illa juris regula, falſa demonſtratione legatum non perimi: veluti ſi quis ita legaverit, *Stichum ſervum meum vernam do lego:* licet enim non verna, ſed emptus ſit: ſi tamen de ſervo conſtat, utile eſt legatum. Et convenienter, ſi ita demonſtraverit. *Stichum ſervum, quem à Sejo emi*, ſitque ab alio emptus: utile eſt legatum, ſi de ſervo conſtat.

31 ¶ Longe magis legato falſa cauſa [adjecta] non nocet: veluti cum quis ita di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

xerit : *Titio , quia me abſente negotia mea curavit , Stichum do lego :* vel ita , *Titio , quia patrocinio ejus capitali crimine liberatus ſum , Stichum do lego.* Licet enim neque negotia teſtatoris unquam geſſerit Titius , neque patrocinio ejus liberatus ſit , legatum tamen valet. Sed ſi conditionaliter enunciata fuerit cauſa : aliud juris eſt , veluti hoc modo , *Titio , ſi negotia mea curaverit , fundum* [*meum*] *do lego.*

32 ¶ An ſervo hæredis recte legemus , quæritur. & conſtat pure inutiliter legari , nec quicquam proficere , ſi vivo teſtatore de poteſtate hæredis exierit : quia quod inutile foret legatum , ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator , hoc non debet ideo valere , quia diutius teſtator vixerit. Sub conditione vero recte legatur [ſervo,] ut requiramus , an quo tempore dies legati cedit, in poteſtate hæredis non ſit.

33 ¶ Ex diverſo , hærede inſtituto ſervo, quin domino recte etiam ſine conditione legetur , non dubitatur. Nam etſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator : non tamen apud eum , qui hæres ſit , dies legati cedere intelligitur : cum hæreditas à legato ſeparata ſit : & poſſit per eum ſervum alius hæres effici , ſi prius, quam juſſu domini adeat , in alterius poteſtatem tranſlatus ſit : vel manumiſſus ipſe hæres efficitur ; quibus caſibus utile eſt legatum : quod ſi in eadem cauſa permanſerit , & juſſu legatarii adierit : evaneſcit legatum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

34 ¶ Ante hæredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur: ſcilicet quia teſtamenta vim ex inſtitutione hæredes accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti hæredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis inſtitutionem dari poterat. Sed quia incivile eſſe putavimus, ſcripturæ ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: per noſtram conſtitutionem & hoc vitium emendavimus: ut liceat & ante hæredis inſtitutionem, & inter medias hæredum inſtitutiones legatum relinquere, & multo magis libertatem, cujus uſus favorabilior eſt.

35 ¶ Poſt mortem quoque hæredis aut legatarii ſimili modo inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, *cum hæres meus mortuus fuerit, do lego.* Item, *pridie quam hæres aut legatarius morietur.* Sed ſimili modo & hoc correximus, firmitatem hujuſmodi legatis ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtantes: ne in hoc caſu deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inveniatur.

36 ¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter [antea] legabatur & adimebatur, vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coërcendi hæredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit: *hæres meus ſi filiam ſuam in matrimonium Titio collocaverit:* vel ex diverſo, *ſi non collocaverit, da-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

to decem aureos Seio: aut ſi ita ſcripſerit, *hæres meus ſi ſervum Stichum alienaverit:* vel ex diverſo, *ſi non alienaverit, Titio decem aureos dato.* Et in tantum hæc regula obſervabatur, ut quam plurimis principalibus conſtitutionibus ſignificaretur, nec principem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebant, quamvis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſervabantur. quin etiam nec libertates pœnæ nomine dari poſſe placebat. eo amplius nec hæredem pœnæ nomine adjici poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, *Titius hæres eſto, ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Seio collocaverit, Seius quoque hæres eſto.* Nihil enim intererat, qua ratione Titius coërceretur, utrum legati datione, an cohæredis adjectione. Sed hujuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit: & generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata: nihil diſtare à cæteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut alias probroſa. Hujuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, ſecta meorum temporum non patitur.

DE ADEMPTIONE legatorum.

TITULUS XXI.

ADemptio legatorum (ſive eodem teſtamento adimantur, ſive codicillis) firma eſt, ſed & ſive contrariis verbis fiat ademptio: veluti ſi quis ita quid legaverit, *do lego:* ita adimatur, *non do, non lego:* ſive non contrariis: ſed & aliis quibuſcunque verbis.

1 ¶ Transferri quoque legatum ab alio ad alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, *hominem Stichum, quem Titio legavi, Seio do lego:* ſive in eodem teſtamento, ſive in codicillis hoc fecerit. quo caſu ſimul [&] Titio adimi videtur, & Seio dari.

DE LEGE FALCIDIA.

TITULUS XXII.

SUpereſt, ut de lege Falcidia diſpiciamus, qua modus noviſſime legatis impoſitus eſt. Cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi poteſtas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe [cum] ea lege ita cautum eſſet: *uti quiſque legaſſet ſuæ rei, ita jus eſto*) viſum eſt hanc legandi licentiam coarctare: idque ipſorum teſtatorum gratia proviſum eſt, ob id, quod plerumque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis hæredibus pro nullo aut minimo lucro hæreditates adire.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Et cum ſuper hoc tam lex Furia, quam lex Voconia latæ ſunt, quarum neutra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: noviſſime lata eſt lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceat, quam dodrantem totorum bonorum: id eſt, ut ſive unus hæres inſtitutus ſit, ſive plures, apud eum eoſve pars quarta remaneat.

2 ¶ Et cum quæſitum eſſet, duobus hæredibus inſtitutis (veluti Titio & Sejo) ſi Titii pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: à Sejo vero aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem ejus duntaxat in partem dimidiam minuant: an quia is quartam partem totius hæreditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, ut quartam partem ſuæ partis ſalvam habeat: placuit poſſe retinere. & enim in ſingulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

3 ¶ Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore ſpectatur. Itaque (verbi gratia) ſi is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaverit: nihil legatariis prodeſt, ſi ante aditam hæreditatem per ſervos hæreditarios, aut ex parte ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit hæreditati, ut centum [aureis] legatorum nomine erogatis hæres quartam partem hæreditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, ut nihilominus quarta

pars

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

pars legatis detrahatur. Ex diverſo, ſi ſeptuagintaquinque legaverit, & ante aditam hæreditatem in tantum decreverint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte ſervorum) ut non amplius, quam ſeptuagintaquinque [aureorum ſubſtantia,] vel etiam minus relinquatur: ſolida legata debentur: Nec ea res damnoſa eſt hæredi, cui liberum eſt non adire hæreditatem: quæ res efficit, ut ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede in portione paciſci.

4 ¶ Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum: item funeris impenſa, & pretia ſervorum manumiſſorum: tunc demum in reliquo ita ratio habetur, ut ex eo quarta pars apud hæredem remaneat, tres vero partes inter legatarios diſtribuantur: pro rata ſcilicet portione ejus, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque ſi fingamus quadringentos aureos legatos eſſe, & patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum eſſe: quarta pars legatariis ſingulis debet detrahi. Quod ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus: octava debet detrahi. Quod ſi quingentos legaverit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis apud hæredem remanere oportet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

DE FIDEICOMMISSARIIS Hæreditatibus: [& ad Senatuſconſultum Trebellianum.]

TITULUS XXIII.

NUnc tranſeamus ad fideicommiſſa. ſed prius eſt, ut de hæreditatibus fideicommiſſaris videamus.

1 ¶ Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa primis temporibus infirma fuiſſe, quia nemo invitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hæreditatem, vel legata relinquere, ſi relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex teſtamento poterant [hæreditatem.] Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, quia nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea divus Auguſtus primus, ſemel iterumque gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem quorundam perfidiam, juſſit Conſulibus auctoritatem ſuam interponere. Quod quia juſtum videbatur, & populare erat: paulatim converſum eſt in aſſiduam juriſdictionem: tantuſque eorum favor factus eſt, ut paulatim etiam prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis jus diceret, quem fideicommiſſarium appellabant.

2 ¶ In primis igitur ſciendum eſt, opus eſſe, ut aliquis recto jure teſtamento, hæres inſtituatur: ejuſque fideicommittatur, ut eam

eam hæreditatem alii reſtituat. alioqui inutile eſt teſtamentum, in quo nemo hæres inſtituitur. Cum igitur aliquis ſcripſerit, *Lucius Titius hæres eſto*: poteſt adjicere, *rogo te Luci Titi, ut cum primum poteris hæreditatem meam adire, eam Caio Seio reddas reſtituas.* Poteſt autem quiſque & de parte reſtituenda hæredem rogare. Et liberum eſt, vel pure, vel ſub conditione relinquere fideicommiſſum, vel ex certo die.

3 ¶ Reſtituta autem hæreditate, is quidem, qui reſtituit, nihilominus hæres permanet: is vero, qui recipit hæreditatem, aliquando hæredis, aliquando legatarii loco habetur.

4 ¶ Et Neronis quidem temporibus, Trebellio Maximo & Annæo Seneca Conſulibus, Senatuſconſultum factum eſt: quo cautum ut ſi hæreditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit: omnes actiones, quæ jure civili hæredi, & in hæredem competerent, ei, & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hæreditas. Poſt quod Senatuſconſultum prætor utiles actiones ei, & in eum, qui recipit hæreditatem, quaſi hæredi, & in hæredem dare cœpit.

5 ¶ Sed quia hæredes ſcripti, cum aut totam hæreditatem, aut pene totam plerunque reſtituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum vel minimum lucrum recuſabant, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit:

 ut

ut ei, qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Ex ſingulis quoque rebus, quæ per fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa eſt. Poſt quod Senatuſconſultum ipſe hæres onera hæreditaria ſuſtinebat. Ille autem, qui ex fideicommiſſo recipiebat partem hæreditatis, legatarii partiarii loco erat; id eſt, ejus legatarii, cui pars bonorum legabatur; quæ ſpecies legati, partitio vocabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem. Unde quæ ſolebant ſtipulationes inter hæredem & partiarium legatarium interponi: eædem interponebantur inter eum, qui ex fideicommiſſo recepit hæreditatem & hæredem, id eſt, ut lucrum & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune eſſet.

6 ¶ Ergo ſiquidem non plus, quam dodrantem hæreditatis ſcriptus hæres rogatus ſit reſtituere: tunc ex Trebelliano Senatuſconſulto reſtituebatur hæreditas. & in utrumque actiones hæreditariæ pro rata parte dabantur: in hæredem quidem jure civili; in eum vero, qui recipiebat hæreditatem, ex ſenatuſconſulto Trebelliano tanquam in hæredem. At ſi plus, quam dodrantem, vel etiam totam hæreditatem reſtituere rogatus eſſet: locus erat Pegaſiano ſenatuſconſulto, & hæres, qui ſemel adierat hæreditatem (ſi modo ſua voluntate adierat) ſive retinuerat quartam partem, ſive retinere noluerat: ipſe

uni-

univerſa onera hæreditaria ſuſtinebat. Sed quarta quidem retenta, quaſi partis & pro parte ſtipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium legatarium & hæredem. ſi vero totam hæreditatem reſtitueret: emptæ & venditæ hæreditatis ſtipulationes interponebantur. Sed ſi recuſabat ſcriptus hæres adire hæreditatem; ob id, quod diceret eam ſibi ſuſpectam eſſe quaſi damnoſam: cavebatur Pegaſiano ſenatuſconſulto, ut deſiderante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, juſſu prætoris adiret, & reſtitueret hæreditatem: perindeque ei & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones darentur, ac juris eſt ex Trebelliano ſenatuſconſulto. quo caſu nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic, qui reſtituit, ſecuritas datur; & actiones hæreditariæ ei & in eum transferuntur, qui recipit hæreditatem, utroque ſenatuſconſulto in hac ſpecie concurrente.

7 ¶ Sed quia ſtipulationes ex ſenatuſconſulto Pegaſiano deſcendentes, & ipſi antiquitati diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus captioſas eas homo excelſi ingenii Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas quam difficultas placet: ideo omnibus nobis ſuggeſtis tam ſimilitudinibus, quam differentiis utriuſque ſenatuſconſulti: placuit, exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, quod poſtea ſupervenit, omnem auctoritatem Trebelliano Senatuſconſulto præſtare, ut ex eo fideicommiſſariæ hæreditates reſtituan-

tuantur: ſive habeat hæres ex voluntate teſtatoris quartam, ſive plus, ſive minus, ſive nihil penitus: ut tunc, quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra auctoritate retinere, vel repetere ſolutum quaſi ex Trebelliano Senatuſconſulto: pro rata portione actionibus, tam in hæredem, quam in fideicommiſſarium competentibus. ſi vero totam hæreditatem ſponte reſtituerit: omnes hæreditariæ actiones fideicommiſſario, & adverſus eum competant. Sed etiam id, quod præcipuum Pegaſiani Senatuſconſulti fuerat, ut quando recuſaret hæres ſcriptus ſibi datam hæreditatem adire, neceſſitas ei imponeretur totam hæreditatem volenti fideicommiſſario reſtituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc tranſpoſuimus ad Senatuſconſultum Trebellianum, ut ex hoc ſolo neceſſitas hæredi imponatur, ſi ipſo nolente adire, fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hæreditatem, nullo nec damno nec commodo apud hæredem remanente.

8 ¶ Nihil autem intereſt, utrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totam hæreditatem, aut pro parte reſtituere rogatur: an ex parte hæres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere rogatur. Nam & hoc caſu eadem obſervari præcipimus, quæ in totius hæreditatis reſtitutione diximus.

9 ¶ Si quis una aliqua re deducta, ſive præcepta, quæ quartam continet (veluti fundo,

do, vel alia re) rogatus ſit reſtituere hæreditatem: ſimili modo ex Trebelliano Senatuſconſulto reſtitutio fiet, perinde ac ſi quarta parte retenta rogatus eſſet reliquam hæreditatem reſtituere. ſed illud intereſt, quod altero caſu, id eſt, cum deducta, ſive præcepta aliqua re, reſtituitur hæreditas: in ſolidum ex eo Senatuſconſulto actiones transferuntur: & res, quæ remanet apud hæredem, ſine ullo onere hæreditario apud eum remanet, quaſi ex legato ei acquiſita. altero vero caſu, id eſt, cum quarta parte retenta rogatus eſt hæres reſtituere hæreditatem, & reſtituit: ſcinduntur actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicommiſſarium, pro quadrante remanent apud hæredem. Quinetiam licet una re aliqua deducta, aut præcepta, reſtituere aliquis hæreditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur: æque in ſolidum tranſferuntur actiones: & ſecum deliberare debet is, cui reſtituitur hæreditas, an expediat ſibi reſtitui. Eadem ſcilicet interveniunt, & ſi duabus pluribuſve deductis præceptiſve rebus, reſtituere hæreditatem rogatus ſit. Sed & ſi certa ſumma deducta præceptave, quæ quartam vel etiam maximam partem hæreditatis continet, rogatus ſit aliquis hæreditatem reſtituere: idem juris eſt. Quæ [autem] diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt: eadem transferimus & ad eum, qui ex parte hæres ſcriptus eſt.

10 ¶ Præterea inteſtatus quoque moritu-

tus,

rus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſua, vel legitimo jure, vel honorario pertinere intelligit: ut hæreditatem ſuam totam, partemve ejus, aut rem aliquam (veluti fundum, hominem, pecuniam) alicui reſtituat: cum alioqui legata, niſi ex teſtamento, non valeant.

11 ¶ Eum quoque, cui aliquid reſtituitur, poteſt rogare, ut id rurſum alii aut totum, aut partem, vel etiam aliquid aliud reſtituat.

12 ¶ Et quia prima fideicommiſſorum cunabula à fide hæredum pendent, & tam nomen, quam ſubſtantiam acceperunt: ideo divus Auguſtus ad neceſſitatem juris ea retraxit. Nuper & nos eundem principem ſuperare contendentes, ex facto, quod Tribonianus vir excellentiſſimus exquæſtore ſacri palatii ſuggeſſit, conſtitutionem fecimus: per quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit, ut vel hæreditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex quinque teſtium numero (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſſit res manifeſtari, ſed vel pauciores, quam quinque, vel nemo penitus teſtis intervenerit: tunc ſive pater hæredis, ſive alius, quicunque ſit, qui fidem hæredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit: ſi hæres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, negando rem ita eſſe ſubſequutam, ſi fideicommiſſarius jusjurandnm ei detulerit, cnm prius ipſe de calumnia juraverit. neceſſe eum habere vel jusjurandum ſubire, quod

nihil

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

nihil tale a teſtatore audiverit, vel recuſantem ad fideicommiſſi vel univerſalis, vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne depereat ultima voluntas teſtatoris fidei hæredis commiſſa. Eadem obſervari cenſuimus, & ſi à legatario vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod ſi is, à quo relictum dicitur, [poſtquam negaverit,] confiteatur quidem aliquid à ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem recurrat, omnino ſolvere cogendus eſt.

DE SINGULIS REBUS PER fideicommiſſum relictis.

TITULUS XXIV.

POteſt tamen quis etiam ſingulas res per fideicommiſſum relinquere: veluti fundum, argentum, hominem, veſtem, [&] pecuniam numeratam: & vel ipſum hæredem rogare, ut alicui reſtituat, vel legatarium, quamvis à legatario legari non poſſit.

1 ¶ Poteſt autem non ſolum proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere: ſed & hæredis, aut legatarii, aut fideicommiſſarii, aut cujuſlibet alterius. Itaque & legatarius & fideicommiſſarius non ſolum de ea re rogari poteſt, ut eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit: ſed etiam de alia, ſive ipſius, ſive aliena ſit. Hoc ſolum obſervandum eſt, ne plus quiſquam rogetur alicui reſtituere, quam ipſe ex teſtamento ceperit: nam quod amplius eſt, inutiliter relinquitur. Cum autem

tem aliena res per fideicommiſſum relinquitur: neceſſe eſt ei, qui rogatus eſt aut ipſam redimere & præſtare, aut æſtimationem ejus ſolvere.

2 ¶ Libertas quoque ſervo per fideicommiſſum dari poteſt, ut hæres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicomiſſarius, nec intereſt, utrum de ſuo proprio ſervo teſtator roget, an de eo, qui ipſius hæredis, aut legatarii, vel etiam extranei ſit. Itaque & alienus ſervus redimi & manumitti debet. Quod ſi dominus eum non vendat: ſi modo nihil ex judicio ejus, qui reliquit libertatem, recepit: non ſtatim extinguitur fideicommiſſaria libertas, ſed differtur, quia poſſit tempore procedente, ubicunque occaſio ſervi redimendi fuerit, præſtari libertas. Qui autem ex fideicommiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiam ſi teſtatoris ſervus ſit, ſed ejus, qui manumittit. At is, qui directo ex teſtamento liber eſſe jubetur, ipſius teſtatoris libertus fit: qui etiam Orcinus appellatur. Nec alius ullus directo ex teſtamento libertatem habere poteſt, quam qui utroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamentum, & quo moreretur. Directa autem libertas tunc dari videtur, cum non ab alio ſervum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult.

3 ¶ Verba autem fideicommiſſorum hæc maxime in uſu habentur, *peto*, *rogo*, *volo*, *mando*, *fidei tuæ committo*. quæ perinde ſingula

gula firma ſunt, atque ſi omnia in unum congeſta eſſent.

DE CODICILLIS.

TITULUS XXV.

ANte Auguſti tempora conſtat codicillorum jus in uſu non fuiſſe: ſed primus Lucius Lentulus, (ex cujus perſona etiam fideicommiſſa [eſſe] cœperunt) codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, ſcripſit codicillos teſtamento confirmatos, quibus ab Auguſto petiit per fideicommiſſum, ut faceret aliquid. Et cum divus Auguſtus voluntatem ejus impleſſet: deinceps reliqui ejus authoritatem ſecuti, fideicommiſſa præſtabant: & filia Lentuli legata, quæ jure non debebat, ſolvit. Dicitur autem Auguſtus convocaſſe ſapientes viros, interque eos Trebatium quoque, cujus tunc authoritas maxima erat, & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans à juris ratione codicillorum uſus eſſet: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod diceret utiliſſimum & neceſſarium hoc civibus eſſe, propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent: ubi ſi quis teſtamentum facere non poſſet, tamen codicillos poſſet. Poſt quæ tempora, cum & Labeo codicillos feciſſet: jam nemini dubium erat, quin codicilli jure optimo admitterentur.

1 ¶ Non tantum autem teſtamento facto poteſt quis codicillos facere, ſed [&] inte-

ſtatus quis decedens fideicommittere codicillis poteſt. Sed cum ante teſtamentum factum codicilli facti erant: Papinianus ait, non aliter vires habere, quam ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur. Sed divi Severus & Antoninus reſcripſerunt: ex iis codicillis, qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtamentum fecit, à voluntate, quam in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe.

2 ¶ Codicillis autem hæreditas neque dari, neque adimi poteſt: ne confundatur jus teſtamentorum & codicillorum. & ideo nec exhæredatio ſcribi. Directo autem hæreditas codicillis neque dari, neque adimi poteſt: nam per fideicommiſſum hæreditas codicillis jure relinquitur. Nec conditionem hæredi inſtituto codicillis adjicere, neque ſubſtituere directo [quis] poteſt.

3 ¶ Codicillos etiam plures quis facere poteſt: & nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

INSTITVTIONVM,
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER TERTIUS.

DE HÆREDITATIBUS,
quæ ab inteſtato deferuntur.

TITULUS I.

INteſtatus decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit: aut non jure fecit: aut id, quod fecerat, ruptum irritumve factum eſt, aut ſi ex eo nemo hæres extiterit.

1 ¶ Inteſtatorum autem hæreditatis ex lege duodecim tabularum, primum ad ſuos hæredes pertinent.

2 ¶ Sui autem hæredes exiſtimantur (ut ſupra diximus) qui in poteſtate morientis fuerint: veluti filius filiave, nepos neptiſve ex filio, pronepos proneptiſve ex nepote, ex filio nato prognatus prognatave. Nec intereſt utrum naturales ſint liberi, an adoptivi. Quibus connumerari neceſſe eſt etiam eos, qui ex legitimis quidem [nuptiis vel] matrimoniis non ſunt progeniti, curiis tamen civitatum dati ſecundum divalium conſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorem, [hæredum] ſuorum jura nanciſcuntur. Nec-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt conſtitutiones, per quas juſſimus, [ut] ſi quis mulierem in ſuo contubernio copulaverit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere conjugium, & ex ea liberos ſuſtulerit: poſtea vero affectione procedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non ſolum eos liberos, qui poſt dotem editi ſunt, juſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed etiam anteriores, qui & iis qui poſtea nati ſunt, occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti. Ita demum tamen nepos neptiſve, pronepos proneptiſve, ſuorum hæredum numero ſunt, ſi præcedens perſona deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſive morte id acciderit, ſive alia ratione, velut emancipatione. Nam ſi per id tempus, quo quis moritur, filius in poteſtate ejus ſit: nepos ex eo, ſuus hæres eſſe non poteſt. Idque & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum [eſſe] intelligimus. Poſthumi quoque, qui ſi vivo parente nati eſſent, in poteſtate [ejus] futuri forent, ſui hæredes ſunt.

3 ¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ignorantes, & licet furioſi ſint, hæredes poſſunt exiſtere: quia quibus ex cauſis ignorantibus nobis acquiritur: ex his cauſis & furioſis acquiri poteſt. Et ſtatim morte parentis quaſi continuatur dominium, & ideo nec tutoris au-

auctoritate opus eſt pupillis, cum etiam ignorantibus acquiratur ſuis hæredibus hæreditas. nec curatoris aſſenſu acquiritur furioſo, ſed ipſo jure.

4 ¶ Interdum autem, licet in poteſtate [parentis] mortis tempore ſuus hæres non fuerit, tamen ſuus hæres parenti efficitur: veluti [ſi] ab hoſtibus quis reverſus fuerit poſt mortem patris [ſui.] jus enim poſtliminii hoc facit.

5 ¶ Per contrarium [autem hoc] evenit, ut licet quis in familia defuncti ſit mortis tempore, tamen ſuus hæres non fiat: veluti ſi poſt mortem ſuam pater judicatus fuerit perduellionis reus, ac per hoc memoria ejus damnata fuerit. ſuum enim hæredem habere non poteſt, cum fiſcus ei ſuccedat. ſed poteſt dici ipſo [quidem] jure ſuum hæredem eſſe, ſed deſinere.

6 ¶ Cum filius filiave, & ex altero filio nepos neptiſve exiſtunt, pariter ad hæreditatem [avi] vocantur: nec qui gradu proximior eſt, ulteriorem excludit. Æquum enim eſſe videtur, nepotes nepteſque in patris ſui locum ſuccedere. Pari ratione & ſi nepos neptiſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos proneptiſve: ſimul vocantur. Et quia placuit nepotes nepteſve, item pronepotes pronepteſve in parentis ſui locum ſuccedere: conveniens eſſe viſum eſt, non in capita, ſed in ſtirpes hæreditatem dividi, ut filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex altero filio duo pluresve nepotes alteram di-

midiam. Item ſi ex duobus filiis nepotes neptesve exiſtant, ex altero unus forte aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad unum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

7 ¶ Cum autem quæritur, an quis ſuus hæres exiſtere poſſit: eo tempore quærendum eſt, quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe, quod accidit & deſtituto teſtamento. Hac ratione, ſi filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres inſtitutus, & filio mortuo, poſtea certum fuerit hæredem inſtitutum ex teſtamento non fieri hæredem, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia non potuit, nepos avo ſuus hæres exiſtet: quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patremfamilias, ſolus invenitur nepos, & hoc certum eſt.

8 ¶ Et licet poſt mortem avi natus ſit, tamen avo vivo conceptus, mortuo patre ejus, poſteaque deſerto avi teſtamento, ſuus hæres efficitur. Plane ſi & conceptus & natus fuerit poſt mortem avi: mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea avi teſtamento, ſuus hæres avo non exiſtet: quia nullo jure cognationis patrem ſui patris attigit. ſed nec ille eſt inter liberos avi, quem filius emancipatus adoptavit. Hi autem, cum non ſunt ſui (quantum ad hæreditatem) liberi: neque bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

9 ¶ Emancipati autem liberi, jure civili nihil juris habent (neque enim ſui hæredes ſunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt) neque ullo alio jure per legem duodecim tabularum vocantur. ſed prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionem *Unde liberi*, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſive ſoli ſint, ſive cum ſuis hæredibus concurrant. Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato uno, & eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſane quidem is, qui in poteſtate fuit, ſolus jure civili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres, ſed cum emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur, evenit, ut ſuus hæres pro parte hæres fiat.

10 ¶ At hi, qui emancipati à parente in adoptionem ſe dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modo, cum is moreretur, in adoptiva familia fuerint. Nam vivo eo emancipati ab adoptivo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec unquam in adoptiva familia fuiſſent. Et convenienter, quod ad adoptivum patrem pertinet, extraneorum loco eſſe incipiunt. Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptivo patre: & quantum ad hunc adoptivum patrem pertinet, æque extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat eſſe in poteſtate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrum ad liberos ejus, an ad adgnatos.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

11 ¶ Minus ergo juris habent adoptivi [filii] quam naturales. namque naturales emancipati, beneficio prætoris gradum liberorum retinent, licet jure civili perdant: adoptivi vero emancipati & jure civili perdunt gradum liberorum, & à prætore non admittuntur, & recte. naturalia enim jura civilis ratio perimere non poteſt, nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filii filiæve, aut nepotes neptesve eſſe. adoptivi vero emancipati, extraneorum loco incipiunt eſſe: quia jus nomenque filii filiæque, quod per adoptionem conſequuti ſunt, alia civili ratione, i.e. emancipatione perdunt.

12 ¶ Eadem hæc obſervantur, & in ea bonorum poſſeſſione, quam contra tabulas teſtamenti parentis liberis præteritis, id eſt, neque hæredibus inſtitutis, neque ut oportet exhæredatis, prætor pollicetur. Nam eos quidem, qui in poteſtate mortis tempore fuerint, & emancipatos, vocat prætor ad eandem bonorum poſſeſſionem: eos vero, qui in adoptiva familia fuerint per hoc tempus quo naturalis parens moreretur, repellit. Item adoptivos liberos emancipatos ab adoptivo patre, ſicut ab inteſtato, ita longe minus contra tabulas teſtamenti ad bona ejus [non] admittit: quia deſinunt [in] numero liberorum [ejus] eſſe.

13 ¶ Admonendi tamen ſumus, eos, qui in adoptiva familia ſunt, quive poſt mortem naturalis parentis ab adoptivo patre emancipati fuerint: inteſtato parente naturali mor-

mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, ſcilicet qua cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui hæredes liberi, neque emancipati obſtent, neque adgnatus quidem ullus interveniat. Ante enim prætor liberos vocat tam ſuos hæredes, quam emancipatos, deinde legitimos hæredes, deinde proximos cognatos.

14 ¶ Sed ea omnia antiquitati [quidem] placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra conſtitutione acceperunt, quam ſuper iis perſonis compoſuimus, quæ à patribus ſuis naturalibus in adoptionem aliis dantur. Invenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filii & naturalium parentum ſucceſſionem propter adoptionem amittebant: & adoptione facile per emancipationem ſoluta, ad neutrius patris ſucceſſionem vocabantur. Hoc ſolito more corrigentes, conſtitutionem ſcripſimus, per quam definimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum alii dederit, integra omnia jura ita ſervari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitus adoptio fuiſſet ſubſequuta: niſi in hoc tantummodo caſu, ut poſſit ab inteſtato ad patris adoptivi venire ſucceſſionem. Teſtamento autem ab eo facto: neque jure civili, neque prætorio, ex hæreditate ejus aliquid perſequi poteſt, neque contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neque inofficioſi querela inſti-

 tuta:

tuta: cum nec neceſſitas patri adoptivo imponatur, vel hæredem eum inſtituere, vel exhæredatum eum facere, utpote nullo vinculo naturali copulatum, neque ſi ex Sabiniano Senatuſconſulto ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in ejuſmodi caſu, neque quarta ei ſervatur, neque ulla actio ad ejus perſequutionem ei competit. Noſtra autem conſtitutione exceptus eſt is, quem parens naturalis adoptandum ſuſceperit. Utroque enim jure tam naturali, quam legitimo in hanc perſonam concurrente: priſtina jura tali adoptioni ſervamus, quemadmodum ſi paterfamilias ſeſe dederit arrogandum: quæ ſpecialiter & ſingulatim ex præfatæ conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

15 ¶ Item vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos nepotes vel neptes, qui [quæve] ex virili ſexu deſcendunt, ad ſuorum vocabat ſucceſſionem, & jure adgnatorum eos anteponebat: nepotes autem, qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, poſt adgnatorum lineam eos vocabat tam in avi vel proavi materni, quam in aviæ vel proaviæ, ſive paternæ, ſive maternæ ſucceſſionem. Divi autem principes non paſſi ſunt talem contra naturam injuriam ſine competenti emendatione relinquere: ſed cum nepotis & pronepotis nomen commune ſit utriſque, tam qui ex maſculis, quam qui ex fœminis deſcendunt: ideo eundem gradum & ordinem ſucceſſionis eis donaverunt. Sed

ut

ut amplius aliquid ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed etiam veteris juris ſuffragiis muniuntur: portionem nepotum, vel neptum, vel deinceps (de quibus ſupra diximus) paulo minuendam eſſe exiſtimaverunt: ut minus tertia parte acciperent, quam mater eorum, vel avia fuerat acceptura, vel pater eorum, vel avus paternus, ſive maternus, quando fœmina mortua ſit, cujus de hæreditate agitur: iiſque (licet ſoli ſint) adeuntibus, adgnatos minime vocabant. Et quemadmodum lex duodecim tabularum filio mortuo nepotes, vel neptes, pronepotes vel proneptes in locum patris ſui ad ſucceſſionem avi ſui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ vel aviæ, eos cum jam deſignata partis tertiæ diminutione vocat.

16 ¶ Sed nos, cum adhuc dubitatio maneret inter adgnatos & memoratos nepotes, quartam partem ſubſtantiæ defuncti adgnatis ſibi vindicantibus ex cujuſdam conſtitutionis auctoritate: memoratam quidem conſtitutionem à noſtro Codice ſegregavimus, neque inſeri eam ex Theodoſiano Codice in eo conceſſimus. Noſtra autem conſtitutione promulgata, toti juri ejus derogatum eſt: & ſanximus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps, ſuperſtitibus, adgnatos nullam partem mortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi, qui ex tranſverſa linea veniunt, potiores iis habeantur, qui recto jure deſcendunt. Quam conſtitutionem noſtram obtinere ſecundum

ſui

ſui vigorem & tempora, & nunc ſancimus: ita tamen, ut quemadmodum inter filios & nepotes ex filio antiquitas ſtatuit, non in capita, ſed in ſtirpes dividi hæreditatem: ſimiliter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionem fieri jubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps perſonas: ut utraque progenies, matris vel patris, aviæ vel avi, portionem ſine ulla diminutione conſequatur: ut ſi forte unus vel duo ex una parte, ex altera tres aut quatuor exſtent: unus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

DE LEGITIMA ADGNATORUM ſucceſſione.

TITULUS II.

SI nemo ſuus hæres, vel eorum, quos inter ſuos hæredes prætor, vel conſtitutiones vocant, exiſtat, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum proximum pertinet hæreditas.

1 ¶ Sunt autem adgnati (ut primo quoque libro tradidimus) cognati per virilis ſexus perſonas cognatione conjuncti, quaſi à patre connati. Itaque [ex] eodem patre nati fratres, adgnati ſibi ſunt; qui & conſanguinei vocantur: nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & invicem is illi adgnatus eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Eodem numero ſunt fratres patrueles, id eſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt, qui etiam conſobrini vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus adgnationis pervenire poterimus. Ii etiam, qui poſt mortem patris naſcuntur, jura conſanguinitatis nanciſcuntur. Non tamen omnibus ſimul adgnatis dat lex hæreditatem: ſed iis, qui tunc proximiores gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit aliquem inteſtatum deceſſiſſe.

2 ¶ Per adoptionem quoque adgnationis jus conſiſtit: veluti inter filios naturales, & eos, quos pater eorum adoptavit. Nec dubium eſt, quin improprie conſanguinei appellentur. Item ſi quis ex cæteris adgnatis [tuis,] veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu eſt, adoptaverit aliquem: adgnatus inter ſuos hæredes eſſe non dubitatur.

3 ¶ Cæterum inter maſculos quidem adgnationis jure hæreditas, etiam ſi longiſſimo gradu ſint, ultro citroque capitur. Quod ad fœminas vero attinet; ita placebat, ut ipſæ conſanguinitatis jure tantum capiant hæreditatem, ſi ſorores ſint: ulterius non capiant. maſculi autem ad earum hæreditates (etiam ſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua vero ad illas non pertinebat. Quod ideo ita conſtitutum erat, quia commodius videbatur ita jura conſtitui, ut plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſane

in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

iniquum erat, in univerſum eas quaſi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit ea parte: qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur, ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque adgnatus ullus, neque proximior cognatus interveniat. Et hæc quidem lex duodecim tabularum nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes adgnatos, ſive maſculos, ſive fœminas, cujuſcumque gradus, ad ſimilitudinem ſuorum invicem ad ſucceſſionem vocabat. Media autem juriſprudentia, quæ erat quidem lege duodecim tabularum junior, imperiali autem diſpoſitione anterior: ſubtilitate quadam excogitata, præfatam differentiam inducebat, & penitus eas à ſucceſſione adgnatorum repellebat: omni alia ſucceſſione incognita, donec prætores paulatim aſperitatem juris civilis corrigentes: ſive, quod deerat, implentes, humano propoſito, alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum poſſeſſionem eas adjuvabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſſionem, quæ *unde cognati* appellatur. Nos vero, legem duodecim tabularum ſequentes, & ejus veſtigia in hac parte conſervantes, laudamus quidem prætores ſuæ humanitatis, non tamen eos in plenum [huic] cauſæ mederi invenimus. Quare etenim uno eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, tam in
maſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

maſculis, quam in fœminis æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium adgnatorum: ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad adgnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo [nos] in plenum omnia reducentes, & ad jus duodecim tabularum eandem diſpoſitionem exæquantes, noſtra conſtitutione ſancimus: omnes legitimas perſonas, id eſt, per virilem ſexum deſcendentes (ſive maſculini generis, ſive fœminini ſint) ſimili modo ad jura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vocari ſecundum ſui gradus prærogativam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis jura, ſicut germanæ, non habent.

4 ¶ Hoc etiam addendum noſtræ conſtitutioni exiſtimavimus, ut transferatur unus tantummodo gradus à jure cognationis in legitimam ſucceſſionem: ut non ſolum fratris filius & filia (ſecundum quod jam definivimus) ad ſucceſſionem patris ſui vocentur: ſed etiam germanæ conſanguineæ, vel ſororis uterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ una cum his ad jura avunculi ſui perveniant: & mortuo eo, qui patruus quidem eſt ſui fratris filiis, avunculus autem ſororis ſuæ ſoboli: ſimili modo ab utroque latere ſuccedant, tanquam ſi omnes ex maſculis deſcendentes, legitimo jure veniant, ſcilicet ubi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus & ſucceſſionem admittentibus,

cæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

cæteri gradus remanent penitus ſemoti, videlicet hæreditate non in ſtirpes, ſed in capita dividenda.

5 ¶ Si plures ſint gradus adgnatorum: aperte lex duodecim tabularum proximum vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. Et quamvis ſingulari numero uſa lex [duodecim tabularum] proximum vocet, tamen dubium non eſt, quin, ſi plures ſint ejuſdem gradus, omnes admittantur. Nam & proprie proximus ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen non dubium eſt, quin licet unus ſit gradus adgnatorum, pertineat ad eos hæreditas.

6 ¶ Proximus autem, ſi quidem nullo teſtamento facto quiſquam deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus eſt is, cujus de hæreditate quæritur. Quod ſi facto teſtamento quiſquam deceſſerit: per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit, nullum ex teſtamento hæredem exſtiturum. tunc enim proprie quiſque inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem aliquando longo tempore declaratur. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, ut proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriente teſtatore non erat proximus.

7 ¶ Placebat autem in eo genere percipiendarum hæreditatum ſucceſſionem non eſſe: id eſt, ut quamvis proximus, qui ſecundum ea, quæ diximus, vocatur ad hæreditatem, aut ſpreverit hæreditatem, aut an-

antequam adeat, deceſſerit: nihilo magis legitimo jure ſequentes admittantur. Quod ſterum prætores imperfecto jure corrigentes, non in totum ſine adminiculo relinquebant: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, utpote adgnationis jure eis recluſo. Sed nos nihil perfectiſſimo juri deeſſe cupientes, noſtra conſtitutione, quam de jure patronatus, humanitate ſuggerente, protulimus, [ſancimus] ſucceſſionem in adgnatorum hæreditatibus non eſſe eis denegandam: cum ſatis abſurdum erat, quod cognatis à prætore apertum eſt, hoc adgnatis eſſe recluſum: maxime cum in onere quidem tutelarum & primo gradu deficiente, ſequens ſuccedit: & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

8 ¶ Ad legitimam ſucceſſionem nihilominus vocatur etiam parens, qui contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem, ac deinceps emancipat. quod ex noſtra conſtitutione omnino inducitur, ut emancipationes liberorum ſemper videantur quaſi contracta fiducia fieri: cum apud veteres non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter contracta fiducia parens manumiſiſſet.

DE SENATUSCONSULTO Tertulliano.

Titulus III.

Lex duodecim tabularum ita ſtricto jure utebatur, & præponebat maſculorum

progeniem: & eos, qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi junguntur, adeo expellebat, ut ne quidem inter matrem & filium filiamve ultro citroque hæreditatis capiendæ jus daret: niſi quod prætores ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſſionem, bonorum poſſeſſione, *unde cognati*, accommodata, vocabant.

1 ¶ Sed hæ juris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt. Et primus quidem divus Claudius matri, ad ſolatium liberorum amiſſorum, legitimam eorum detulit hæreditatem.

2 ¶ Poſtea autem Senatuſconſulto Tertulliano, quod divi Hadriani temporibus factum eſt, pleniſſime, de triſti ſucceſſione matri, non etiam aviæ deferenda cautum eſt: ut ingenua trium liberorum jus habens, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarumve admittatur inteſtato mortuorum, licet in poteſtate parentis ſit: ut ſcilicet cum alieno juri ſubjecta eſt, juſſu ejus adeat [hæreditatem] cujus juri ſubjecta eſt.

3 ¶ Præferuntur autem matri liberi defuncti, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt, ſive primi gradus, ſive ulterioris. Sed & filiæ ſuæ mortuæ filius vel filia præponitur ex conſtitutionibus matri defunctæ, id eſt, aviæ ſuæ. Pater vero utriuſque, non etiam avus & proavus matri anteponitur, ſcilicet cum inter eos ſolos de hæreditate agitur. Frater autem conſanguineus tam filii, quam filiæ excludebat matrem: ſoror autem conſanguinea pariter cum matre admittebatur. Sed ſi fue-

fuerant frater & ſoror conſanguinei, & mater liberis onerata: frater quidem matrem excludebat, communis autem erat hæreditas ex æquis partibus fratribus & ſororibus.

4 ¶ Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubveniendum eſſe exiſtimavimus: reſpicientes ad naturam, & puerperium, & periculum, & ſæpe mortem ex hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credidimus, caſum fortuitum in ejus admitti detrimentum. ſi enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorum: quid enim peccavit, ſi non plures ſed paucos peperit? Et dedimus jus legitimum plenum matribus (ſive ingenuis ſive libertinis) & ſi non ter enixæ fuerint vel quater, ſed eum tantum vel eam, qui quæve morte intercepti ſunt, ut ſic vocentur in liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem.

5 ¶ Sed cum antea conſtitutiones jura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes, partim matrem adjuvabant, partim eam prægravabant, nec in ſolidum eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibus tertiam ei partem abſtrahentes, certis legitimis dabant perſonis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis viſum eſt recta & ſimplici via matrem omnibus perſonis legitimis anteponi, & ſine ulla deminutione filiorum ſuorum ſucceſſionem accipere: excepta fratris & ſororis perſona, ſive conſanguinei ſint, ſive ſola co-

gnationis jura habentes: ut quemadmodum eam toti alii ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres & ſorores, ſive legitimi ſint, ſive non, ad capiendas hæreditates ſimul vocemus: ita tamen, ut ſi quidem ſolæ ſorores adgnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes ſorores habeant. Si vero matre ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſive legitima, ſive ſola cognationis jura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur ejus hæreditas.

6 ¶ Sed quemadmodum nos matribus proſpeximus; ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, quod ſi tutores liberis non petierint, vel in locum remoti vel excuſati, intra annum petere neglexerint: ab eorum impuberum morientium ſucceſſione merito repellentur.

7 ¶ Licet autem vulgo quæſitus ſit filius filiave: poteſt [tamen] ad bona ejus mater ex Tertulliano Senatuſconſulto admitti.

DE SENATUSCONSULTO Orphitiano.

TITULUS IV.

PEr contrarium autem liberi ad bona matrum inteſtatarum admittuntur ex Senatuſconſulto Orphitiano, quod Orphitio & Rufo conſulibus effectum eſt, divi Marci tem-

temporibus, & data eſt tam filio quam filiæ legitima hæreditas etiam ſi alieno jure ſubjecti ſint: & præferuntur conſanguineis & adgnatis defunctæ matris.

1 ¶ Sed cum ex hoc Senatuſconſulto nepotes [& neptes] ad aviæ ſucceſſionem legitimo jure non vocarentur: poſtea hoc conſtitutionibus principalibus emendatum eſt, ut ad ſimilitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocentur.

2 ¶ Sciendum autem eſt huiuſmodi ſucceſſiones, quæ ex Tertulliano & Orphitiano Senatuſconſultis deferuntur, capitis diminutione non perimi, propter illam regulam, qua novæ hæreditates legitimæ capitis diminutione non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ex lege duodecim tabularum deferuntur.

3 ¶ Noviſſime ſciendum eſt, etiam illos liberos, qui vulgo quæſiti ſunt, ad matris hæreditatem ex hoc Senatuſconſulto admitti.

4 ¶ Si ex pluribus legitimis hæredibus quidam omiſerint hæreditatem, vel morte, vel alia cauſa impediti fuerint, quominus adeant: reliquis, qui adierint, adcreſcit illorum portio: & licet ante deceſſerint, ad hæredes tamen eorum pertinet.

DE SUCCESSIONE Cognatorum.

TITULUS V.

Poſt ſuos hæredes, eoſque, quos inter ſuos hæredes prætor & conſtitutiones vocant,

cant, & poſt legitimos (quo numero ſunt adgnati, & hi, quos in locum adgnatorum tam ſupradicta Senatuſconſulta, quam noſtra erexit conſtitutio) proximos cognatos Prætor vocat.

1 ¶ Qua parte naturalis cognatio ſpectatur. nam adgnati capite deminuti, quique ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos non habentur, ſed à prætore tertio ordine vocantur: exceptis ſolis tantummodo fratre & ſorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos lex Anaſtaſiana cum fratribus integri juris conſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, ſive ſororis: non æquis tamen partibus, ſed cum aliqua diminutione, quam facile eſt ex ipſius conſtitutionis verbis colligere. Aliis vero adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionem paſſi non ſunt, tamen anteponit eos & proculdubio cognatis.

2 ¶ Eos etiam, qui per fœminini ſexus perſonas ex tranſverſo cognatione junguntur, tertio gradu proximitatis nomine prætor ad ſucceſſionem vocat.

3 ¶ Liberi quoque, qui in adoptiva familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu vocantur.

4 ¶ Vulgo quæſitos, nullos habere adgnatos manifeſtum eſt: quum adgnatio à patre ſit, cognatio à matre, hi autem nullum patrem habere intelligantur. Eadem ratione ne inter ſe quidem poſſunt videri conſangui-

nei,

[pro]pinqui eſſe: quia conſanguinitatis jus ſpecies eſt adgnationis. Tantum ergo cognati ſunt ſibi, ſicut & matri cognati ſunt. Itaque omnibus iſtis [ex] ea parte competit bonorum poſſeſſio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

5 ¶ Hoc loco & illud neceſſario admonendi ſumus: adgnationis quidem jure admitti aliquem ad hæreditatem, etſi decimo gradu ſit: ſive de lege duodecim tabularum quæramus, ſive de edicto, quo prætor legitimis hæredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur. Proximitatis vero nomine iis ſolis prætor promittit bonorum poſſeſſionem, qui uſque ad ſextum gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo ſobrino ſobrinaque nato natæve.

DE GRADIBUS COGNATIONUM.

TITULUS VI.

HOc loco neceſſarium eſt exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Quare in primis admonendi ſumus, cognationem aliam ſupra numerari, aliam infra, aliam ex tranſverſo, quæ etiam à latere dicitur. ſuperior cognatio eſt parentum, inferior liberorum, ex tranſverſo fratrum ſororumve, & eorum qui quæve ex his generantur: & convenienter patrui, amitæ, avunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea, quæ ex tranſverſo numeratur, à ſecundo.

1 ¶ Primo gradu eſt ſupra pater, mater: infra filius, filia.

2 ¶ Secundo [gradu] ſupra avus, avia: infra nepos, neptis: ex tranſverſo frater, ſoror.

3 ¶ Tertio [gradu] ſupra proavus, proavia: infra pronepos, proneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque filius, filia: & convenienter patruus, amita, avunculus, matertera. Patruus eſt frater patris, qui Græce πατράδελφος appellatur. Avunculus eſt frater matris, qui Græce μητράδελφος dicitur. & uterque promiſcue θεῖος appellatur: amita eſt patris ſoror, [quæ Græce πατραδέλφη appellatur.] Matertera vero matris ſoror, [quæ Græce μητραδέλφη dicitur,] & utraque promiſcue θεία appellatur.

4 ¶ Quarto gradu ſupra abavus, abavia: infra abnepos, abneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque nepos neptiſve: & convenienter patruus magnus, amita magna, id eſt, avi frater & ſoror; item avunculus magnus, & matertera magna, id eſt, aviæ frater & ſoror; conſobrinus, conſobrina, id eſt, qui quæve, ex ſororibus aut fratribus procreantur. Sed quidam recte conſobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus ſororibus progenerantur, quaſi conſororinos. eos vero, qui ex duobus fratribus progenerantur, proprie fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores patrueles appellari. At eos, qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos proprie dici

[putant.] Amitæ tuæ filii, conſobrinum te appellant, tu illos amitinos.

5 ¶ Quinto [gradu] ſupra adavus, adavia: infra adnepos, adneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque pronepos, proneptis: & convenienter propatruus, proamita, id eſt, proavi frater & ſoror: [&] proavunculus & promatertera, id eſt, proaviæ frater & ſoror. Item fratris patruelis, vel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius filia. propius ſobrino, propius ſobrina, hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

6 ¶ Sexto gradu ſupra tritavus, tritavia: infra trinepos trineptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque abnepos, abneptis: & convenienter abpatruus, abamita, id eſt, abavi frater & ſoror: abavunculus, abmatertera, id eſt, abaviæ frater & ſoror. [item propatrui, proamitæ, proavunculi, promateræ filius filia. item propius ſobrino ſobrinave filius filia:] item ſobrini, ſobrinæ, id eſt, qui quæve ex fratribus vel ſororibus patruelibus vel conſobrinis vel amitinis progenerantur.

7 ¶ Hactenus oſtendiſſe ſufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam eſt intelligere, quemadmodum ulteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe ſemper generata perſona gradum adjicit, ut longe faciliius ſit reſpondere, quoto quiſque gradu ſit, quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

propria cognationis appellatione quemquam denotare.

8 ¶ Adgnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

9 ¶ Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures animis hominum infigatur: ideo neceſſarium duximus poſt narrationem graduum, eos etiam præſenti libro inſcribi, quatenus poſſint & auribus, & oculorum inſpectione adoleſcentes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci.

DE SERVILI COGNATIONE.

TITULUS VII.

ILlud certum eſt, ad ſerviles cognationes illam partem edicti, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſio promittitur, non pertinere, nam nec ulla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed noſtra conſtitutione, quam pro jure patronatus fecimus (quod jus uſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum, atque nube plenum & undique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, ut ſi quis in ſervili conſtitutus conſortio, liberum vel liberos habuerit, ſive ex libera, ſive ex ſervilis conditionis muliere: vel contra, ſerva mulier ex libero vel ſervo habuerit liberos cujuſcunque ſexus: & ad libertatem his pervenientibus, ii, qui ex ſervili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in ſervitute eos habuerint, & poſtea ad liberta-

tem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tem pervenerint: ut hi omnes ad ſucceſſionem patris vel matris veniant, patronatus jure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolum in ſuorum parentum ſucceſſionem, ſed etiam alterum in alterius ſucceſſionem, mutuam vocavimus, ex illa lege ſpecialiter eos vocantes: ſive ſoli inveniantur, qui in ſervitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſive una cum aliis, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: ſive ex eodem patre, ſive ex eadem matre, ſive ex aliis nuptiis, ad ſimilitudinem eorum, qui ex juſtis nuptiis procreati ſunt.

1 ¶ Repetitis itaque omnibus, quæ jam tradidimus, apparet non ſemper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari. eoque amplius, ne eum quidem, qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit ſuorum hæredum, & eorum, quos inter ſuos hæredes enumeravimus: apparet pronepotem vel abnepotem defuncti potiorem eſſe, quam fratrem aut patrem matremque defuncti: cum alioqui pater quidem & mater (ut ſupra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater vero ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognationis, & abnepos quarto. Nec intereſt, in poteſtate morientis fuerit, an non, quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo ſexu propagatus eſt. Amotis quoque ſuis hæredibus, & quos inter ſuos hæredes vocari diximus: ad-

adgnatus, qui integrum jus habet adgnationis, etiam ſi longiſſimo gradu ſit, plerumque potior habetur, quam proximior cognatus. Nam patrui nepos vel pronepos avunculo vel materteræ præfertur. Totiens igitur dicimus aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati ſunt: quotiens neque ſuorum hæredum, quique inter ſuos hæredes ſunt, neque adgnationis [jure,] aliquis præferri debeat, ſecundum ea quæ tradidimus exceptis fratre & ſorore emancipatis, qui ad ſucceſſionem fratrum vel ſororum vocantur: qui etſi capite diminuti ſunt, tamen præferuntur cæteris ulterioris gradus adgnatis.

DE SUCCESSIONE libertorum.

TITULUS VIII.

NUnc de libertorum bonis videamus. Olim itaque licebat liberto patronum ſuum impune teſtamento præterire: nam ita demum lex duodecim tabularum ad hæreditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, hærede ſuo nullo relicto. Itaque inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſſet, patrono nihil in bonis ejus juris erat. Et ſi quidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum hæredem reliquiſſet, nulla videbatur querela: ſi vero adoptivus filius fuiſſet, aper-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

te iniquum erat, nihil juris patrono ſupereſſe.

1 ¶ Qua de cauſa poſtea prætoris edicto hæc juris iniquitas emendata eſt: ſive enim faciebat teſtamentum libertus, jubebatur ita teſtari, ut patrono partem dimidiam bonorum ſuorum relinqueret: & ſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabatur patrono contra tabulas teſtamenti partis dimidiæ bonorum poſſeſſio. Sive inteſtatus moriebatur, ſuo hærede relicto filio adoptivo: dabatur æque patrono, contra hunc ſuum hæredem, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio. Prodeſſe autem liberto ſolebant ad excludendum patronum naturales liberi, non ſolum quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed etiam emancipati, & in adoptionem dati: ſi modo ex aliqua parte ſcripti hæredes erant, aut præteriti, contra tabulas, bonorum poſſeſſionem ex edicto [prætorio] petierant. nam exhæredati nullo modo reppellebant patronum.

2 ¶ Poſtea [vero] lege Papia adaucta ſunt jura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. Cautum eſt enim, ut ex bonis ejus, qui ſeſtertium centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores, quam tres liberos habebat: ſive is teſtamento facto, ſive inteſtatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaque cum unum [quidem] filium filiamve hæredem reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine ullo filio filiave inteſtatus

de-

deceſſiſſet. cum [vero] duos duaſve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres reliquerat, repellebatur patronus.

3 ¶ Sed noſtra conſtitutio, quam pro omni natione, Græca lingua compendioſo tractatu habito compoſuimus, ita hujuſmodi cauſam definivit: ut ſi quidem libertus vel liberta minores centenariis ſint, id eſt, minus centum aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, ut pro mille ſeſtertiis unus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto: tunc patronatus jus (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reſervavit. Cum vero majores centenariis ſint, ſi hæredes vel bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſive unum, ſive plures, cujuſcunque ſexus vel gradus: ad eos ſucceſſiones parentum deduximus, patronis omnibus modis una cum ſua progenie ſemotis. Sin autem ſine liberis deceſſerint: ſi quidem inteſtati, ad omnem hæreditatem patronos patronaſque vocavimus, ſi vero teſtamentum quidem fecerint, patronos autem aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exhæredaverint, vel mater ſive avus maternus eos præterierint, ita quod non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta: tunc ex noſtra conſtitutione per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, non dimi-

dimidiam (ut antea) ſed tertiam partem bonorum liberti conſequantur: vel quod deeſt, eis ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit: ita ſine onere, ut nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata vel fideicommiſſa præſtentur, ſed ad cohæredes eorum hoc onus redundet: multis aliis caſibus à nobis in præfata conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad hujuſmodi diſpoſitionem juris perſpeximus, ut tam patroni patronæque, quam liberi eorum, nec non qui ex tranſverſo latere veniunt, uſque ad quintum gradum ad ſucceſſionem libertorum libertarumve vocentur, ſicut ex ea conſtitutione intelligendum eſt: & ſi ejuſdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumve pluriumve liberi ſint: qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſſionem, & in capita non in ſtirpes dividatur ſucceſſio: eodem modo & in iis, qui ex tranſverſo latere veniunt, ſervando. Pene enim conſonantia jura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſionibus fecimus.

4 ¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda ſunt, qui in civitatem Romanam pervenerunt: cum nec ſint alii liberti, ſimul & Dedititiis & Latinis ſublatis, cum Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant, quia licet ut liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo ultimo ſpiritu ſimul animam atque libertatem amittebant, & quaſi ſer-

vorum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

vorum bona eorum jure quodammodo peculii ex lege Junia [Norbana] manumiſſores detinebant. Poſtea vero Senatuſconſulto Largiano cautum fuerat, ut liberi manumiſſoris non nominatim exhæredati facti, extraneis hæredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur. Quibus eitam ſupervenit Divi Trajani edictum, quod eundum hominem, ſi invito vel ignorante patrono ad civitatem Romanam venire ex beneficio principis feſtinarat, faciebat quidem vivum civem Romanum, Latinum vero morientem. ſed noſtra conſtitutione propter hujuſmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipſis Latinis etiam legem Juniam, & Senatuſconſultum Largianum, & edictum divi Trajani, in perpetuum deleri cenſuimus: ut omnes liberti civitate Romana fruantur, & mirabili modo quibuſdam adjectionibus ipſas vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad civitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

DE ADSIGNATIONE libertorum.

TITULUS IX.

IN ſumma (quod ad bona libertorum [attinet]) admonendi ſumus, cenſuiſſe Senatum, ut quamvis ad omnes patroni liberos, qui ejuſdem gradus ſunt, æqualiter bona libertorum pertineant: tamen licere parenti, uni ex liberis adſignare libertum, ut poſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

mortem ejus ſolus is patronus habeatur, cui adſignatus eſt: & cæteri liberi, qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla adſignatione interveniente pariter admitterentur, nihil juris in his bonis habeant: ſed ita demum priſtinum jus recipiant, ſi is, cui adſignatus eſt, deceſſerit nullis liberis relictis.

1 ¶ Nec tantum libertum, ſed etiam libertam, & non tantum filio, nepotive, ſed etiam filiæ neptive adſignare permittitur.

2 ¶ Datur autem hæc adſignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos in poteſtate habebit, ut eis, quos in poteſtate habet, adſignare libertum libertamve liceat. Unde quærebatur, ſi eum, cui adſignavit, poſtea emancipaverit: num evaneſcat adſignatio? Sed placuit evaneſcere, quod & Juliano & aliis pleriſque viſum eſt.

3 ¶ Nec intereſt, [an] teſtamento quis adſignet, an ſine teſtamento, ſed etiam quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere, ex ipſo Senatuſconſulto, quod Claudianis temporibus factum eſt, Sabellio Rufo & Aſterio Scapula conſulibus.

DE BONORUM poſſeſſionibus.

TITULUS X.

JUs bonorum poſſeſſionis introductum eſt à prætore emendandi veteris juris gratia. Nec ſolum in inteſtatorum hæreditatibus vetus jus eo modo prætor emendavit, ſicut ſu-

pra dictum eſt: ſed in eorum quoque qui teſtamento facto deceſſerint. Nam ſi alienus poſthumus hæres fuerint inſtitutus: quamvis hæreditatem jure civili adire non poterat, cum inſtitutio non valebat: honorario tamen jure bonorum poſſeſſor efficiebatur, videlicet cum à prætore adjuvabatur. ſed & is à noſtra conſtitutione hodie recte hæres inſtituitur, quaſi & jure civili non incognitus. Aliquando tamen, neque emendandi, neque impugnandi veteris juris, ſed magis confirmandi gratia, [prætor] pollicetur bonorum poſſeſſionem. Nam illis quoque, qui recte teſtamento facto hæredes inſtituti ſunt, dat ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem. Item ab inteſtato ſuos hæredes, & adgnatos ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & remota quoque bonorum poſſeſſione, ad eos pertinet hæreditas jure civili.

2 ¶ Quos autem ſolus vocat prætor ad hæreditatem, hæredes quidem ipſo jure non fiunt, nam prætor hæredem facere non poteſt: per legem enim tantum, vel ſimilem juris conſtitutionem hæredes fiunt, veluti per Senatuſconſulta & conſtitutiones principales: ſed cum eis prætor dat bonorum poſſeſſionem, loco hæredum conſtituuntur, & vocantur bonorum poſſeſſores. Adhuc autem & alios complures gradus prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, ne quis ſine ſucceſſore moreretur. Nam anguſtiſſimis finibus conſtitutum per legem duodecim tabularum jus percipien-

piendarum hæreditatum, prætor ex bono & æquo dilatavit.

3 ¶ Sunt autem bonorum poſſeſſiones ex teſtamento quidem hæ. Prima, quæ præteritis liberis datur, vocaturque *contra tabulas*. Secunda quam omnibus jure ſcriptis hæredibus prætor pollicetur, ideoque vocatur *ſecundum tabulas*. Et cum de teſtamentis prius locutus eſt, ad inteſtatos tranſitum fecit. Et primo loco ſuis hæredibus, & iis, qui ex edicto prætoris inter ſuos hæredes connumerantur, dat bonorum poſſeſſionem, quæ vocatur *unde liberi*: Secundo, legitimis hæredibus. Tertio, decem perſonis, quas extraneo manumiſſori præferebat. ſunt autem decem perſonæ hæ: pater, mater, avus, avia, tam paterni quam materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quam ex filia: frater, ſororve, conſanguinei, vel uterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, *tanquam ex familia*. Sexto, patrono patronæque, liberiſque eorum, & parentibus. Septimo, viro & uxori. Octavo, cognatis manumiſſoris.

4 ¶ Sed eas quidem prætoria introduxit juriſdictio: à nobis tamen nihil incurioſum prætermiſſum eſt, ſed noſtris conſtitutionibus omnia corrigentes, contra tabulas quidem & ſecundum tabulas bonorum poſſeſſiones admiſimus, utpote neceſſarias conſtitutas: nec non ab inteſtato *unde liberi & unde legitimi* bonorum poſſeſſiones. Quæ autem in prætoris edicto quinto loco poſita

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

fuerat, id eſt, *unde decem perſonæ.* eam pio propoſito, & compendioſo ſermone ſupervacuam oſtendimus. Cum emim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat extraneo manumiſſori: noſtra conſtitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta fiducia manumiſſionem facere dedit: ut ipſa manumiſſio eorum hoc in ſe habeat privilegium, & ſupervacua fiat ſupradicta bonorum poſſeſſio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum poſſeſſione, in gradum ejus ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus: & quintam fecimus, quam prætor proximis cognatis pollicetur. Cumque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſſeſſio *tanquam ex familia*, & octavo *unde patroni patronæque & parentes eorum*: utramque per conſtitutionem noſtram, quam de jure patronatus fecimus, penitus evacuavimus. Cum enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum, libertinorum ſucceſſiones poſuimus, quas uſque ad quintum gradum tantummodo coarctavimus, ut ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia: ſufficit eis tam contra tabulas bonorum poſſeſſio, quam *unde legitimi*, & *unde cognati*, ex quibus poſſunt ſua jura vindicare, omni ſcrupuloſitate & inextricabili errore iſtarum duarum bonorum poſſeſſionum reſoluta. Aliam vero bonorum poſſeſſionem, quæ *unde vir & uxor* appellatur, & nono loco inter veteres bonorum

poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore ſervavimus, & altiore loco, id eſt, ſexto eam poſuimus: decima quoque bonorum poſſeſſione, quæ erat *unde cognati manumiſſoris*, propter cauſas enumeratas merito ſublata: ut ſex tantummodo bonorum poſſeſſiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pollentes. Septima eas ſecuta, quam optima ratione prætores introduxerunt. Noviſſimo enim promittitur edicto iis etiam bonorum poſſeſſio, quibus ut detur, lege, vel Senatuſconſulto, vel conſtitutione comprehenſum eſt: quam neque bonorum poſſeſſionibus, quæ ad inteſtato veniunt, neque iis, quæ ex teſtamento ſunt, prætor ſtabili jure connumeravit: ſed quaſi ultimum & extraotdinarium auxilium (prout res exegit) accommodavit, ſcilicet iis, qui ex legibus, Senatuſconſultis, conſtitutionibuſve principum, ex novo jure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato veniunt. Cum igitur plures ſpecies ſucceſſionum prætor introduxiſſet, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet: & in unaquaque ſpecie ſucceſſionis ſæpe plures extent diſpari gradu perſonæ: ne actiones creditorum differrentur, ſed haberent, quos convenirent, & ne facile in poſſeſſionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfinivit. Liberis itaque & parentibus, tam naturalibus, quam adoptivis in petenda bonorum poſſeſſione anni ſpatium, cæteris [au-

tem] adgnatis, vel cognatis, centum dierum dedit.

5 ¶ Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit: ejuſdem gradus perſonis adcreſcit: vel ſi nullus ſit, deinceps cæteris bonorum poſſeſſionem perinde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is, qui præcedebat, ex eo numero non eſſet. Si quis itaque delatam ſibi bonorum poſſeſſionem repudiaverit, non quouſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum exceſſerit, expectatur: ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur. In petenda autem bonorum poſſeſſione dies utiles ſinguli conſiderantur.

6 ¶ Sed bene anteriores principes & huic cauſæ providerunt, ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet: ſed quocumque modo admittentis eam judicium (intra ſtatuta tamen tempora) oſtenderit, plenum habeat earum beneficium.

DE ACQUISITIONE per arrogationem.

TITULUS XI.

Est & alterius generis per univerſitatem ſucceſſio, quæ neque lege duodecim tabularum, neque prætoris edicto, ſed eo jure, quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt.

1 ¶ Ecce enim cum paterfamilias ſeſe in adrogationem dat, omnes res ejus corpora-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

res & incorporales, quæque ei debitæ ſunt, arrogatori antea quidem pleno jure acquirebantur: exceptis iis, quæ per capitis diminutionem pereunt, quales ſunt operarum obligationes, & jus adgnationis. Uſus etenim & uſusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis diminutione minima eos tolli prohibuit noſtra conſtitutio.

2 ¶ Nunc autem nos eandem acquiſitionem, quæ per arrogationem fiebat, coarctavimus ad ſimilitudinem naturalium parentum. Nihil enim aliud, niſi tantummodo uſusfructus tam naturalibus parentibus quam adoptivis per filiosfamiliarum acquiritur in iis rebus, quæ extrinſecus filiis obveniunt, dominio eis integro ſervato. Mortuo autem filio arrogato in adoptiva familia, etiam dominium [rerum] ejus ad arrogatorem pertranſit: niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex conſtitutione noſtra, patrem in iis, quæ acquiri non poſſunt, antecedant.

3 ¶ Sed ex diverſo, pro eo, quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quidem jure arrogator non tenetur, ſed nomine filii convenitur: & ſi noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes noſtros magiſtratus bona, quæ ejus cum uſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno juri non ſubjeciſſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

DE EO, CUI LIBERTATIS cauſa bona addicuntur.

TITULUS XII.

Acceſſit novus caſus ſucceſſionis ex conſtitutione divi Marci. Nam ſi ii, qui libertatem acceperunt à domino in teſtamento, ex quo non aditur hæreditas, velint bona ſibi addici libertatum conſervandarum cauſa: audiuntur.

1 ¶ Et ita divi Marci reſcripto ad Pompilium Rufum continetur. verba reſcripti ita ſe habent: Si Verginio Valenti, qui teſtamento ſuo libertatem quibuſdam adſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente, in ea cauſa bona [ejus] eſſe cœperunt, ut venire debeant: is, cujus de ea re notio eſt, aditus rationem deſiderii tui habebit, ut libertatum tam earum, quæ directo, quam earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: ſi idonee creditoribus caveris de ſolido, quod cuique debetur, ſolvendo. Et ii quidem, quibus directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, ac ſi hæreditas adita eſſet. Ii autem, quos hæres manumittere rogatus eſt, à te libertatem conſequentur: ita, ut ſi non alia conditione velis tibi bona addici, quam ut [ii] etiam, qui directo libertatem acceperunt, tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi ii, quorum de ſtatu agitur, conſentiant, auctoritatem no-

ſtram

ſtram accommodamus. Et ne hujus reſcriptionis noſtræ emolumentum alia ratione irritum fiat: ſi fiſcus bona agnoſcere voluerit, & ii, qui rebus noſtris attendunt, ſciant commodo pecuniario præferendam eſſe libertatis cauſam: & ita bona cogenda, ut libertas iis ſalva ſit, qui eam adipiſci potuerunt, ac ſi hæreditas ex teſtamento adita eſſet.

2 ¶ Hoc reſcripto ſubventum eſt & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditoribus poſſideantur & veneant. Certe ſi fuerint hac de cauſa bona addicta: ceſſat bonorum venditio. exiſtit enim defuncti defenſor, & quidem idoneus, qui de ſolido creditoribus cavet.

3 ¶ In primis hoc reſcriptum totiens locum habet, quotiens teſtamento libertates datæ ſunt. Quid ergo ſi quis inteſtatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita ſit ab inteſtato hæreditas: [an] favor conſtitutionis debebit locum habere? Certe ſi inteſtatus deceſſerit, & codicillis dederit libertatem: competere eam, nemini dubium eſt.

4 ¶ Tunc [enim] conſtitutioni locum eſſe verba oſtendunt, cum nemo ſucceſſor ab inteſtato exiſtat. Ergo quandiu incertum erit, utrum exiſtat, an non: ceſſabit conſtitutio. Si vero certum eſſe cœperit, neminem exiſtere: tunc erit conſtitutioni locus.

5 ¶ Si is, qui in integrum reſtitui poteſt, abſtinuerit hæreditate: an quamvis poteſt in integrum reſtitui, poſſit admitti conſtitutio, & bonorum addictio fieri? Quid ergo ſi poſt

M 5 ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

addictionem libertatum conſervandarum cauſa factam in integrum ſit reſtitutus? Utique non erit dicendum revocari libertates: quia ſemel competierunt.

6 ¶ Hæc conſtitutio libertatum tuendarum cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ: ceſſat [hæc] conſtitutio. Quid ergò ſi vivus dederit libertates, vel mortis cauſa; & ne de hoc quæratur, utrum in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcirco velint ſibi addici bona: an audiendi ſint? Et magis eſt, ut audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

7 ¶ Sed cum multas diviſiones ejuſmodi conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus jus hujuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum, quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

DE SUCCESSIONIBUS ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano.

TITULUS XIII.

ERant ante prædictam ſucceſſionem olim & aliæ per univerſitatem ſucceſſiones, qualis fuerat bonorum emptio, quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando judicia ordinaria in uſu fuerant. ſed

cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tum extraordinariis judiciis poſteritas uſa eſt: ideo cum ipſis ordinariis judiciis etiam bonorum venditiones expiraverunt, & tantummodo creditoribus datur officio judicis bona poſſidere, & prout utile eis viſum eſt, ea diſponere, quod ex latioribus Digeſtorum libris perfectius apparebit.

1 ¶ Erat & ex Senatuſconſulto Claudiano miſerabilis per univerſitatem acquiſitio: cum libera mulier ſervili amore bacchata, ipſam libertatem per Senatuſconſultum amittebat, & cum libertate ſubſtantiam. quod indignum noſtris temporibus eſſe exiſtimantes, & à noſtra civitate deleri, & non inſeri noſtris digeſtis conceſſimus.

DE OBLIGATIONIBUS.

TITULUS XIV.

NUnc tranſeamus ad obligationes. Obligatio eſt juris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicujus rei ſolvendæ ſecundum noſtræ civitatis jura.

1 ¶ Omnium autem obligationum ſumma diviſio in duo genera diducitur. namque aut civiles ſunt, aut prætoriæ. Civiles ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo jure civili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas prætor ex ſua juriſdictione conſtituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

2 ¶ Sequens diviſio in quatuor ſpecies dividitur. Aut enim ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu, aut ex maleficio, aut quaſi

ex

ex maleficio. Prius eſt, ut de iis, quæ ex contractu ſunt, diſpiciamus. Harum æque quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu. de quibus ſingulis diſpiciamus.

QUIBUS MODIS RE contrahitur obligatio.

TITULUS XV.

RE contrahitur obligatio, [veluti] mutui datione. Mutui autem datio in iis rebus conſiſtit, quæ pondere, numero, menſura conſtant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata: ære, argento, auro: quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in hoc damus, ut accipientium fiant. Et quoniam nobis non eædem res, ſed aliæ ejuſdem naturæ & qualitatis redduntur: inde etiam mutuum appellatum eſt, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat: & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur condictio.

1 ¶ Is quoque, qui non debitum accepit ab eo, qui per errorem ſolvit, re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condictitia actio. Nam perinde ei condici poteſt, ſi apparet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. Unde pupillus, ſi ei ſine tutoris auctoritate indebitum per errorem datum eſt, non tenebitur indebiti condictione: non magis, quam mutui datione. Sed hæc ſpecies obligationis non videtur

letur ex contractu conſiſtere: cum is, qui ſolvendi animo dat, magis voluerit negotium diſtrahere, quam contrahere.

2 ¶ Item is, cui res aliqua utenda datur, id eſt, commodatur, re obligatur, & tenetur commodati actione. Sed is, ab eo, qui mutuum accepit, longe diſtat. namque non ita res datur, ut ejus fiat, & ob id de ea re ipſa reſtituenda tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hoſtiumve incurſu: nihilominus obligatus remanet. At is, qui utendum accepit, ſane quidem exactam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare jubetur: nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt; ſi modo alius diligentior poterat eam rem cuſtodire: ſed propter majorem vim majoreſve caſus non tenetur, ſi modo non ipſius culpa is caſus intervenit alioqui ſi id, quod tibi commodatum eſt domi, peregre tecum ferre malueris, & vel incurſu hoſtium prædonumve, vel naufragio amiſeris: dubium non eſt, quin de reſtituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc proprie intelligitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta, [res] tibi utenda data eſt. alioqui mercede interveniente, locatus tibi uſus rei videtur: Gratuitum enim debet eſſe commodatum.

3 ¶ Præterea & is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturque actione de-

depoſiti: quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenetur. Sed is ex eo ſolo tenetur, ſi quid dolo commiſerit. culpæ autem nomine, id eſt, deſidiæ ac negligentiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit: quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, [non ei] ſed ſuæ facilitati id imputare debet.

4 ¶ Creditor quoque, qui pignus accepit, re obligatur: quia & ipſe de ea re, quam accepit, reſtituenda tenetur actione pignoratitia. Sed quia pignus utriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ea credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto ſit creditum: placuit ſufficere, ſi ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeat: quam ſi præſtiterit: & aliquo fortuito caſu rem amiſerit: ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere.

DE VERBORUM obligationibus.

TITULUS XVI.

VErbis obligatio contrahitur ex interrogatione & reſponſione, cum quid dari fierive nobis ſtipulamur. ex qua duæ proficiſcuntur actiones, tam condictio certi, ſi certa ſit ſtipulatio: quam ex ſtipulatu, ſi incerta ſit quæ hoc nomine inde utitur, quod ſtipulum apud veteres firmum appellabatur, forte à ſtipite deſcendens.

1 ¶ In

1 ¶ In hac re olim talia verba tradita
uerunt. *Spondes? ſpondeo. Promittis? pro-
mitto. [Fidepromittis? fidepromitto.] Fide-
jubes? fidejubeo. Dabis? dabo. Facies? fa-
ciam.* Utrum autem Latina, an Græca, vel
alia libet alia lingua ſtipulatio concipiatur,
nihil intereſt: ſcilicet ſi uterque ſtipulan-
tium intellectum ejus linguæ habeat: nec
neceſſe eſt eadem lingua utrunque uti, ſed
ſufficit congruenter ad interrogata reſpon-
dere. Quinetiam duo Græci Latina lingua
obligationem contrahere poſſunt. Sed hæc
ſolennia verba olim quidem in uſu fuerunt:
poſtea autem Leonina conſtitutio lata eſt,
quæ ſolennitate verborum ſublata, ſenſum
& conſonantem intellectum ab utraque parte
ſolum deſiderat, quibuſcumque tandem ver-
bis expreſſum eſt.

2 ¶ Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diem,
aut ſub conditione fit. Pure, veluti, *quinque
aureos dare ſpondes?* Idque confeſtim peti po-
teſt. In diem, cum adjecto die, quo pecunia
ſolvatur, ſtipulatio fit: veluti, *decem aureos
primis kalendis Martiis dare ſpondes?* Id au-
tem quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem
debetur: ſed peti prius, quam dies venerit,
non poteſt: at ne eo quidem ipſo die, in quem
ſtipulatio facta eſt, peti poteſt: quia totus is
dies arbitrio ſolventis tribui debet. Neque e-
nim certum eſt eo die, in quem promiſſum
eſt, datum non eſſe, prius quam is præterierit.

3 ¶ At ſi ita ſtipuleris, *decem aureos annuos,
quoad vivam, dare ſpondes?* & pure facta
obli-

obligatio intelligitur, & perpetuatur: quia ad tempus non poteſt deberi: ſed hæres petendo, pacti exceptione ſubmovebitur.

4 ¶ Sub conditione ſtipulatio fit, cum in aliquem caſum differtur obligatio: ut ſi aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur ſtipulatio: veluti, *Si Titius conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes?* Si quis ita ſtipuletur, *ſi in capitolium non aſcendero, dare ſpondes?* perinde erit ac ſi ſtipulatus eſſet, cum moreretur, ſibi dari. Ex conditionali ſtipulatione tantum ſpes eſt debitum iri: eamque ipſam ſpem in hæredem tranſmittimus, ſi prius quam conditio exſtet, mors nobis contigerit.

5 ¶ Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent: veluti, *Carthagini dare ſpondes?* Quæ ſtipulatio licet pure fieri videtur, tamen re ipſa habet tempus adjectum, quo promiſſor utatur ad pecuniam Carthagini dandam. Et ideo ſi quis Romæ ita ſtipuletur, *hodie Carthagini dare ſpondes?* inutilis erit ſtipulatio, cum impoſſibilis ſit repromiſſio.

6 ¶ Conditiones, quæ ad præſens vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim infirmant obligationem, aut omnino non dfferunt, veluti, *Si Titius Conſul fuit*, vel *ſi Mavius vivit, dare ſpondes?* Nam ſi ea ita non ſunt, nihil valet ſtipulatio: ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa: non morantur obligationem, licet apud nos incerta ſint.

7 ¶ Non ſolum res in ſtipulatum deduci poſ-

poſſunt, ſed etiam facta: ut ſi ſtipulemur aliquid fieri, vel non fieri. & in hujuſmodi ſtipulationibus optimum erit pœnam ſubjicere, ne, quantitas ſtipulationis in incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare, quod ejus interſit. Itaque ſi quis, ut fiat aliquid, ſtipuletur: ita adjici pœna debet, *Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?* Sed ſi quædam fieri, quædam non fieri, una eademque conceptio ſtipuletur quis: clauſula hujuſmodi erit adjicienda, *Si adverſus ea factum erit: ſive quid ita factum non fuerit: tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?*

DE DUOBUS REIS STIPULANDI & PROMITTENDI.

TITULUS XVII.

ET ſtipulandi & promittendi duo pluresve rei fieri poſſunt. Stipulandi ita, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, *Spondeo.* utputa cum duobus ſeparatim ſtipulantibus ita promiſſor reſpondeat, *Utrique veſtrum dare ſpondeo.* Nam ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alio interroganti ſpondeat, alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: *Mævi decem aureos dare ſpondes? & Seï eoſdem decem aureos dare ſpondes?* [ſi] reſpondeant ſinguli ſeparatim, *ſpondeo.*

1 ¶ Ex hujuſmodi obligationibus, & ſti-

pulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſinguli in ſolidum tenentur. In utraque tamen obligatione una res vertitur: & vel alter debitum accipiendo, vel alter ſolvendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

2 ¶ Ex duobus reis promittendi: alius pure, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt, nec impedimento erit dies aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus eſt, petatur.

DE STIPULATIONE ſervorum.

TITULUS XVIII.

SErvus ex perſona domini jus ſtipulandi habet. Sed & hæreditas in pleriſque perſonæ defuncti vicem ſuſtinet. ideoque quod ſervus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipulatur, acquirit hæreditati: ac per hoc etiam hæredi poſtea facto acquiritur.

1 ¶ Sive autem domino, ſive ſibi, ſive conſervo ſuo, ſive imperſonaliter ſervus ſtipuletur: Domino acquirit. Idem juris eſt & in liberis, qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis acquirere poſſunt.

2 ¶ Sed, cum factum in ſtipulatione continebitur: omni modo perſona ſtipulantis continetur: veluti ſi ſervus ſtipuletur, ut ſibi ire agere liceat. ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus ejus.

3 ¶ Servus communis ſtipulando, uni-

cui-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

niqueque dominorum pro portione dominii ac-
quirit: niſi juſſu unius eorum, aut nomina-
tim alicui eorum ſtipulatus eſt. tunc enim
ſoli ei acquiritur. Quod ſervus communis
ſtipulatur, ſi alteri ex dominis acquiri non
poteſt: ſolidum alteri acquiritur, veluti ſi
res, quam dari ſtipulatus eſt, unius domi-
ni ſit.

DE DIVISIONE Stipulationum.

Titulus XIX.

STipulationem aliæ [ſunt] judiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conventionales, aliæ communes, tam prætoriæ, quam judiciales.

1 ¶ Judiciales ſunt duntaxat, quæ à mero judicis officio proficiſcuntur: veluti de dolo cautio, [vel de perſequendo ſervo, qui in fuga eſt: reſtituendove pretio.]

2 ¶ Prætoriæ [ſunt,] quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur: veluti damni infecti [vel legatorum.] Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri oportet, ut in his etiam contineantur ædilitiæ, nam & hæ à juriſdictione [prætoris] veniunt.

3 ¶ Conventionales ſunt, quæ ex conventione utriuſque partis concipiuntur: hoc eſt, neque juſſu judicis, neque juſſu prætoris, ſed ex conventione contrahentium,] quarum totidem genera ſunt, quot (pene dixerim) rerum contrahendarum.

4 ¶ Communes ſunt, veluti rem ſalvam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

fore pupillo: (Nam & prætor jubet rem ſalvam fore pupillo caveri: & interdum judex, ſi aliter hæc res expediri non poteſt:) vel de rato ſtipulatio.

DE INUTILIBUS Stipulationibus.

TITULUS XX.

OMnis res, quæ dominio noſtro ſubjicitur, in ſtipulationem deduci poteſt: ſive mobilis ſit, ſive ſoli.

1 ¶ At ſi quis rem, quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus, ſit, quem vivere credebat: aut hyppocentaurum alicui eſſe non poſſit: inutilis erit ſtipulatio.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi rem ſacram aut religioſam, quam humani juris eſſe credebat: vel rem publicam, quæ uſibus propuli perpetuo expoſita ſit, ut forum, vel theatrum: vel liberum hominem. quem ſervum eſſe credebat, vel cujus commercium non habuerit. vel rem ſuam dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, quod publica res in privatum deduci, & ex libero ſervus fieri poteſt, & commercium adipiſci ſtipulator poteſt, & res [ſua] ſtipulatoris eſſe deſinere poteſt: ſed protinus inutilis eſt. Item contra: licet initio utiliter res iu ſtipulatum deducta ſit: ſi [tamen] poſtea in aliquem eorum cauſam, de quibus ſupra dictum eſt, ſine facto promiſſoris devenerit:

extinguitur ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio valebit, *Lucium Titium, cum ſervus erit, dare ſpondes?* & ſimilia. quæ enim natura ſui domino noſtra exempta ſunt, in obligationem deduci nullo modo poſſunt.

3 ¶ Si quis alium daturum facturumve quid promiſerit: non obligabitur, veluti ſi ſpondeat Titium quinque aureos daturum. Quod ſi effecturum ſe, ut Titius daret, ſpoponderit, obligatur.

4 ¶ Si quis alii, quam ei, cujus juri ſubjectus ſit, ſtipuletur: nihil agit. Plane ſolutio etiam in extraneam perſonam conferri poteſt: veluti ſi quis ita ſtipuletur, *Mihi aut Sejo dare ſpondes?* ut obligatio quidem ſtipulatori acquiratur, ſolvi tamen Sejo, etiam invito eo, recte poſſit, ut liberatio ipſo jure contingat, ſed ille adverſus Sejum habeat mandati actionem. Quod ſi quis ſibi, & alii, cujus juri ſubjectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt: valet quidem ſtipulatio: ſed utrum totum debeatur [ſtipulatori,] quod in ſtipulationem deductum eſt, an vero pars dimidia: dubitatum eſt: ſed placuit, non plus quam dimidiam partem ei acquiri. Ei [vero,] qui juri tuo ſubjectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi acquiris: quia vox tua, tanquam filii ſit, ſicuti & filii vox, tanquam tua intelligitur in iis rebus, quæ tibi acquiri poſſunt.

5 ¶ Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi [quis] ad ea, quæ interrogatus fuerit, non re-

reſpondeat: veluti ſi quis decem aureos à te dari ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut ſi ille pure ſtipuletur, tu ſub conditione promittas: vel contra: ſi modo ſcilicet id exprimas, id eſt, ſi cui ſub conditione vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas, *præſenti die ſpondeo*. Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, *promitto:* breviter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

6 ¶ Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo juri ſubjectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſervus quidem non ſolum domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem ulli alii. filii vero familiarum aliis obligari poſſunt.

7 ¶ Mutum neque ſtipulari, neque promittere poſſe palam eſt. quod & in ſurdo receptum eſt: quia & is, qui ſtipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet: unde apparet non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: ſed de eo, qui omnino non audit.

8 ¶ Furioſus nullum negotium gerere poteſt: quia non intelligit, quod agit.

9 ¶ Pupillus omne negotium recte gerit: ita tamen, ut ubi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor: veluti ſi ipſe obligetur. nam alium ſibi obligare etiam ſine tutoris auctoritate poteſt.

10 ¶ Sed quod diximus de pupillis, utique de iis verum eſt, qui jam habent ali-

quem

quem intellectum. nam infans, & qui infantiæ proximus eſt, non multum à furioſo diſtant: quia hujuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter utilitatem eorum, benignior juris interpretatio facta eſt: ut idem juris habeant, quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne auctore quidem patre obligatur.

11 ¶ Si impoſſibilis conditio obligationibus adjiciatur: nihil valet ſtipulatio. Impoſſibilis autem conditio habetur, cui natura impedimento eſt, quo minus exiſtat: veluti ſi quis ita dixerit, *Si digito cœlum attigero, dare ſpondes?* At ſi ita ſtipuletur, *ſi digito cœlum non attigero, dare ſpondes?* pure facta obligatio intelligitur, ideoque ſtatim peti poteſt.

12 ¶ Item verborum obligatio inter abſentes concepta, inutilis eſt. Sed cum hoc materiam litium contentioſis hominibus præſtabat, forte poſt tempus tales allegationes opponentibus, & non præſentes fuiſſe, vel ſe vel adverſarios ſuos, contendentibus: ideo noſtra conſtitutio propter celeritatem dirimendarum litium introducta eſt, quam ad Cæſarienſes advocatos ſcripſimus: per quam diſpoſuimus, tales ſcripturas, quæ præſto eſſe partes indicant, omnino eſſe credendas, niſi is, qui talibus utitur improbis allegationibus, manifeſtiſſimis probationibus vel per ſcripturam, vel per teſtes idoneos approbaverit, toto eo die quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe vel adverſarium ſuum in aliis locis fuiſſe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

13 ¶ Poſt mortem ſuam dari ſibi nemo ſtipulari poterat: non magis, quam poſt ejus mortem, à quo ſtipulabatur. Ac nec is, qui in alicujus poteſtate eſt, poſt mortem ejus ſtipulari poterat: quia patris vel domini voce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipuletur, *Pridie quam moriar*, vel *pridie quam morieris, dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio. Sed cum (ut jam dictum eſt) ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant: placuit nobis etiam in hunc juris articulum neceſſariam inducere emendationem: ut ſive poſt mortem, ſive pridie quam moriatur ſtipulator, ſive promiſſor, ſtipulatio concepta ſit: ſtipulatio valeat.

14 ¶ Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *Si navis ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſtere concepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordationis, in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe rejiciendam exiſtimaverit: nobis placuit, & huic perfectum robur accommodare, ut non ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat hujuſmodi conceptio ſtipulationis.

15 ¶ Ita autem ſtipulatio concepta, velut ſi Titius dicat, *cum moriar, dare ſpondes? vel cum morieris?* & apud veteres utilis erat, & nunc valet.

16 ¶ Item poſt mortem alterius recte ſtipulamur.

17 ¶ Si ſcriptum in inſtrumento fuerit, promiſiſſe aliquem: perinde habetur, atque, ſi in-

ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.

18 ¶ Quotiens plures res una ſtipulatione comprehenduntur, ſi quidem promiſſor ſimpliciter reſpondeat, *dare ſpondeo:* propter omnes tenetur. Si vero una ex his, vel quaſdam daturum ſe ſpoponderit obligatio in iis, pro quibus ſpoponderit, contrahitur. Ex pluribus enim ſtipulationibus, una, vel quædam videntur eſſe perfectæ. ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpondere debemus.

19 ¶ Alteri ſtipulari (ut ſupra dictum eſt,) nemo poteſt. Inventæ enim ſunt hujuſmodi [ſtipulationes vel] obligationes ad hoc, ut unuſquiſque acquirat ſibi, quod ſua intereſt: cæterum ſi alii detur, nihil intereſt ſtipulatoris. Plane ſi quis velit hoc facere, pœnam ſtipulari conveniet: ut niſi ita factum ſit, ut eſt comprehenſum, committatur pœnæ ſtipulatio etiam ei, cujus nihil intereſt. Pœnam enim cum ſtipulatur quis, non illud inſpicitur, quod interſit ejus, ſed quæ ſit quantitas in conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis [ita] ſtipuletur, *Titio dari*, nihil agit, ſed ſi adjecerit pœnam, *niſi dederis, tot aureos dare ſpondes?* tunc committitur ſtipulatio.

20 ¶ Sed [&] ſi quis ſtipuletur alii, cum ejus intereſſet, placuit ſtipulationem valere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſerit adminiſtratione contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſalvam fore. quoniam intereſt ſtipulatoris fieri, quod ſtipulatus eſt (cum obligatus futurus ſit pupillo, ſi male res geſſerit) tenet obligatio:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Ergo etſi quis procuratori ſuo dari ſtipulatus ſit: habebit vires ſtipulatio. Et ſi creditori ſuo [quis ſtipulatus ſit:] quod ſua intereſt, ne ſorte vel pœna committatur, vel prædia diſtrahantur, quæ pignori data erant: valet ſtipulatio.

21 ¶ Verſa vice, qui alium facturum promiſit, videtur in ea eſſe cauſa, ut non teneatur, niſi pœnam ipſe promiſerit.

22 ¶ Item nemo rem ſuam futuram, in eum caſum, quo ſua ſit, utiliter ſtipulatur.

23 ¶ Si de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet: veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu de Pamphilo ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.

24 ¶ Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt: veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat: non valet.

25 ¶ Cum quis ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit: licet ante conditionem deceſſerit: poſtea exiſtente conditione hæres ejus agere poteſt. Idem eſt & ex promiſſoris parte.

26 ¶ Qui hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt: niſi omnibus partibus anni vel menſis præteritis, non recte petet.

27 ¶ Si fundum dari ſtipuleris, vel hominem: non poteris continuo agere: niſi tantum ſpatium præterierit, quo traditio fieri poſſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

DE FIDEJUSSORIBUS.

Titulus XXI.

PRo eo qui promittit, ſolent alii obligari, qui fidejuſſores appellantur: quos homines accipere ſolent, dum curant, ut diligentius ſibi cautum ſit.

1 ¶ In omnibus autem obligationibus adſumi poſſunt: id eſt, ſive re, ſive verbis, ſive litteris, ſive conſenſu contractæ fuerint. At nec illud quidem intereſt, utrum civilis, an naturalis ſit obligatio, cui adjicitur fidejuſſor: adeo quidem, ut pro ſervo quoque obligetur, ſive extraneus ſit, qui fidejuſſorem à ſervo accipiat, ſive ipſe dominus in id, quod ſibi naturaliter debetur.

2 ¶ Fidejuſſor non tantum ipſe obligatur, ſed etiam hæredem relinquit obligatum.

3 ¶ Fidejuſſor & præcedere obligationem, & ſequi poteſt.

4 ¶ Si plures ſint fidejuſſores: quotquot erunt numero, ſinguli in ſolidum tenentur. Itaque liberum eſt creditori, à quo velit ſolidum petere. Sed ex epiſtola divi Hadriani compellitur creditor à ſingulis, qui modo ſolvendo ſunt, litis conteſtatæ tempore, partes petere. Ideoque ſi quis ex fidejuſſoribus eo tempore ſolvendo non ſit: hoc cæteros onerat. Sed ſi ab uno fidejuſſore creditor totum conſequutus fuerit: hujus ſolius detrimentum erit, ſi is, pro quo fidejuſſit, ſolvendo non ſit: & ſibi imputare debet, cum po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

potuerit juvari ex epiſtola divi Hadriani, & deſiderare, ut pro parte in ſe detur actio.

5 ¶ Fidejuſſores ita obligari non poſſunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus in acceſſione poteſt eſſe, quam in principali re. At ex diverſo, ut minus debeant, obligari poſſunt. Itaque ſi reus decem aureos promiſerit: fidejuſſor in quinque recte obligatur: contra vero obligari non poteſt. Item ſi ille pure promiſerit; fidejuſſor ſub conditione promittere poteſt: contra vero non poteſt. Non ſolum autem in quantitate, ſed etiam in tempore minus aut plus intelligitur. Plus eſt enim ſtatim aliquid dare: minus eſt poſt tempus dare.

6 ¶ Si quid autem fidejuſſor pro reo ſolverit: ejus recuperandi cauſa habet cum eo mandati judicium.

7 ¶ Græce etiam fidejuſſor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. *i. mea fide jubeo ego.* [ſed & ſi dixerit] θέλω, ſive βούλομαι, *i. volo,* ſed & φημὶ, *i. affirmo:* pro eo erit, ac ſi dixerit λέγω. *i. dico.*

8 ¶ In ſtipulationibus fidejuſſorum ſciendum eſt hoc generaliter accipi: ut quodcunque ſcriptum ſit quaſi actum, videatur etiam actum. Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit ſe fidejuſſiſſe: videri omnia ſolenniter acta.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

De Literarum obligationibus.

Titulus XXII.

Olim ſcriptura fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur, quæ nomina hodie non ſunt in uſu. Plane ſi quis debere ſe ſcripſerit, quod ſibi numeratum non eſt, de pecunia minime numerata, poſt multum temporis exceptionem opponere non poteſt. hoc enim ſæpiſſime conſtitutum eſt. ſic fit, ut & hodie, dum quæri non poteſt, ſcriptura obligetur: & ex ea naſcatur condictio, ceſſante ſcilicet verborum obligatione. Multum autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus conſtitutionibus uſque ad quinquennium procedebat. ſed ne creditores diutius poſſint ſuis pecuniis forſitan defraudari: per conſtitutionem noſtram tempus coarctatum eſt, ut ultra biennii metas hujuſmodi exceptio minime extendatur.

De Obligationibus ex conſenſu.

Titulus XXIII.

Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi: quia neque ſcriptura, neque præ-
ſentia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſentia omnimodo opus eſt, at nec dare quicquam neceſſe eſt, ut ſubſtantiam capiat obligatio: ſed ſufficit, eos, qui negotia gerunt, conſentire. unde inter abſentes quoque talia negotia contrahuntur, veluti per epiſtolam, vel per nuntium. Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet. [cum alioqui in verborum obligationibus alius ſtipuletur, alius promittat.]

DE EMPTIONE ET venditione.

TITULUS XXIV.

EMptio & venditio contrahitur, ſimulatque de pretio convenerit: quamvis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nomine datur, argumentum eſt emptionis & venditionis contractæ. Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus quæ ſine ſcriptura conſiſtunt, obtinere oportet, nam nihil à nobis in hujuſmodi emptionibus & venditionibus innovatum eſt; in iis autem, quæ ſcriptura conficiuntur, non aliter perfectam eſſe venditionem & emptionem conſtituimus, niſi & inſtrumenta emptionis fuerint conſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem ſcripta, & ſi per tabellionem fiunt, niſi & completiones acceperint, & fuerint partibus abſoluta. Donec enim aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ lo-

us eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine
pœna recedere ab emptione [& venditione.]
Ita tamen impune [eis recedere] concedimus,
ſi jam arrharum nomine aliquid fuerit datum: hoc enim ſubſequuto: ſive in ſcriptis,
ſive ſine ſcriptis venditio celebrata eſt: is,
qui recuſat adimplere contractum, ſi quidem
eſt emptor, perdit, quod dedit. ſi vero venditor, duplum reſtituere compellitur: licet
ſuper arrhis nihil expreſſum eſt. Pretium autem conſtitui oportet, nam nulla emptio ſine pretio eſſe poteſt.

1 ¶ Sed & certum eſſe pretium debet,
alioqui ſi inter aliquos ita convenerit, ut
quanti Titius rem æſtimaverit, tanti ſit empta: inter veteres ſatis abundeque hoc dubitabatur, conſtaretne venditio, an non.
Sed noſtra deciſio ita hoc conſtituit, ut quotiens ſic compoſita ſit venditio, *quanti ille æſtimaverit*, ſub hac conditione ſtaret contractus: ut ſi quidem ille, qui nominatus
eſt, pretium definierit: [tunc] omnimodo ſecundum ejus æſtimationem & pretium perſolvatur, & res tradatur, & venditio ad effectum perducatur, emptore quidem ex empto
actione, venditore ex vendito agente. Sin
autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit,
vel non potuerit pretium definire: tunc pro
nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo pretio
ſtatuto. Quod jus, cum in venditionibus nobis placuerit: non eſt abſurdum in locationibus & [in] conductionibus trahere.

2 ¶ Item pretium in numerata pecunia
con-

conſiſtere debet. Nam in cæteris rebus, an pretium eſſe poſſet, valde quærebatur: veluti an homo, aut fundus, aut toga alterius rei pretium eſſe poſſet. [Et] Sabinus & Caſſius etiam in alia re putabant pretium poſſe conſiſtere, unde illud eſt, quod vulgo dicebatur, permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamque ſpeciem emptionis & venditionis vetuſtiſſimam eſſe, argumentoque utebantur Græco poëta Homero, qui aliquam partem exercitus Achivorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ
Ἄλλοι ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Id eſt,

Hinc ſibi certatim gentis de more comati
Vina parant Graji ære dato, fulgenteque ferro,
Tergoribuſque, bubus ſed & ipſis, mancipiiſque.

Diverſæ ſcholæ auctores contra ſentiebant: aliudque eſſe exiſtimabant permutationem rerum, aliud emptionem & venditionem: alioqui non poſſe rem expediri, permutatis rebus, quæ videatur res veniſſe, & quæ pretii nomine data eſſe. nam utramque videri & veniſſe, & pretii nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus à venditione ſepara-

tam,

am, merito prævaluit: cum & ipſe aliis Homericis verſibus adjuvabatur, & validioribus rationibus argumentabatur: quod & anteriores divi principes admiſerunt, & in noſtris Digeſtis latius ſignificatur.

3 ¶ Quum autem emptio & venditio contracta ſit (quod effici diximus, ſimulatque de pretio convenerit, cum ſine ſcriptura res agitur) periculum rei venditæ ſtatim ad emtorem pertinet, tametſi adhuc ea res emtori tradita non ſit. Itaque ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit, aut ædes totæ vel aliqua ex parte incendio conſumtæ fuerint: aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſive etiam inundatione aquæ aut arboribus turbine dejectis longe minor aut deterior eſſe cœperit, emptoris damnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, pretium ſolvere. Quicquid enim ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionem fundo aliquid per alluvionem acceſſerit: ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum ejus eſſe debet, cujus periculum eſt. Quod ſi fugerit homo, qui venit, aut ſubreptus fuerit, ita ut neque dolus, neque culpa venditoris intervenerit: animadvertendum erit, an cuſtodiam ejus uſque ad traditionem venditor ſuſceperit. Sane enim ſi ſuſceperit: ad ipſius periculum is caſus pertinet. ſi non ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cæteriſque rebus intelligimus. Utique

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tamen vindicationem rei & condictione[m]
exhibere debebit emptori: quia ſane qui no[n-]
dum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dom[i-]
nus eſt. Idem etiam eſt de furti & damni i[n-]
juriæ actione.

4 ¶ Emptio tam ſub conditione quam p[u-]
re contrahi poteſt. Sub conditione, velu[t,]
Si Stichus intra certum diem tibi placuerit, e[rit]
tibi emptus aureis tot.

5 ¶ Loca ſacra vel religioſa, item pub[li-]
ca (veluti forum, baſilicam) fruſtrà q[ui]
ſciens emit, quæ tamen ſi pro profanis v[el]
privatis deceptus à venditore quis emeri[t,]
habebit actionem ex empto, quod non h[a-]
bere ei liceat, ut conſequatur, quod ſua i[n-]
tereſt eum deceptum non eſſe. Idem ju[ris]
eſt, ſi hominem liberum pro ſervo emerit.

DE LOCATIONE ET conductione.

TITULUS XXV.

LOcatio & conductio proxima eſt em-
ptioni & venditioni, iiſdemque juris [re-]
gulis conſiſtit. Nam ut emptio & vendi[tio]
ita contrahitur, ſi de pretio convenerit:
& locatio & conductio ita contrahi intel[li-]
gitur, ſi merces conſtituta ſit, & compe[tit]
locatori quidem locati actio, conductori v[e-]
ro conducti.

1 ¶ Et quæ ſupra diximus, ſi alieno a[r-]
bitrio pretium promiſſum fuerit: eadem [et]
de locatione & conductione dicta eſſe int[el-]
li[g-]

agimus, ſi alieno arbitrio merces permiſſa fuerit. Qua de cauſa ſi fulloni polienda curandave, ac ſarcinatori ſarcienda veſtimenta quis dederit, nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea tantum daturus, quantum inter eos convenerit: non proprie locatio & conductio contrahi intelligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis verbis datur.

2 ¶ Præterea ſicut vulgo quærebatur, an permutatis rebus emptio & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione & conductione, ſi forte rem aliquam utendam ſive fruendam tibi aliquis dederit, & invicem à te utendam ſive fruendam aliam [rem] acceperit. Et placuit non eſſe locationem & conductionem, ſed proprium genus contractus. veluti ſi cum unum bovem quis haberet, & vicinus ejus unum, placuerit inter eos, ut per denos dies invicem boves commodarent, ut opus facerent, & apud alterum [alterius] bos perierit: neque locati, neque conducti, neque commodati competit actio: quia non fuit commodatum gratuitum. verum præſcriptis verbis agendum eſt.

3 ¶ Adeo autem aliquam familiaritatem inter ſe videntur habere emptio & venditio, item locatio & conductio: ut in quibuſdam cauſis quæri ſoleat, utrum emptio & venditio contrahatur, an locatio & conductio. ut ecce de prædiis, quæ perpetuo quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, ut quamdiu penſio ſive reditus pro his domino

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

præſtetur, neque ipſi conductori, neque h
redi ejus cuive conductor hæreſve ejus
prædium vendiderit, aut donaverit, aut d
tis nomine dederit, aliove quocunque mo
alienaverit, auferre liceat. Sed talis contr
ctus, quia inter veteres dubitabatur, &
quibuſdam locatio, à quibuſdam vendi
exiſtimabatur: lex Zenoniana lata eſt, q
amphyteuſeos contractus propriam ſtatu
naturam, neque ad locationem neque
venditionem inclinantem, ſed ſuis pactio
bus fulciendam: & ſi quidem aliquid pactu
fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis e
ſet contractus. ſin autem nihil de pericu
rei fuerit pactum: tunc ſi quidem totius r
interitus acceſſerit: ad dominum ſuper h
redundare periculum. ſin autem particul
ris: ad emphyteuticarium. hujuſmodi d
mnum venire. quo jure utimur.

4 ¶ Item quæritur, ſi cum aurifice T
tius convenerit, ut is ex auro ſuo certi po
deris certæque formæ annulos ei faceret,
acciperet (verbi gratia) decem aureos: u
trum emptio & venditio, an locatio & co
ductio contrahi videatur? Caſſius ait, ma
teriæ quidem emptionem & venditione
contrahi, operæ autem locationem & co
ductionem. Sed placuit tantum emptio
nem & venditionem contrahi. Quod ſi ſuu
aurum Titius dederit, mercede pro oper
conſtituta. dubium non eſt, quin locatio &
conductio ſit.

5 ¶ Conductor [autem] omnia ſecun

dum

m legem conductionis facere debet ; & ſi
id in lege prætermiſſum fuerit : id ex bono
æquo præſtare. Qui pro uſu aut veſtimen-
um, aut argenti, aut jumenti, merce-
n aut dedit, aut promiſit : ab eo cuſtodia
is deſideratur, qualem diligentiſſimus pa-
familias ſuis rebus adhibet. quam ſi præ-
erit, & aliquo caſu [fortuito eam] rem
iſerit : de reſtituenda ea non tenebitur.

6 ¶ Mortuo conductore intra tempora
nductionis, hæres ejus eodem jure in con-
ctione ſuccedit.

DE SOCIETATE
Titulus XXVI.

Ocietatem coire ſolemus aut totorum bo-
norum, quam Græci ſpecialiter κοινωνίαν,
ellant : aut unius alicujus negotiationis,
uti mancipiorum vendendorum emendo-
nque, aut olei, aut vini, aut frumenti
cendi vendendique.

1 ¶ Et quidem ſi nihil de partibus lucri
damni nominatim convenerit : æquales
icet partes & in lucro & in damno ſpe-
ntur. Quod ſi expreſſæ fuerint [partes :]
ſervari debent. Nec enim unquam du-
um fuit, quin valeat conventio, ſi duo in-
ſe pacti ſint, ut ad unum quidem duæ
tes & lucri & damni pertineant, ad alium
tia.

2 ¶ De illa ſane conventione quæſitum
, ſi Titius & Sejus inter ſe pacti ſint, ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad Sejum duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conventio? Quintus Mutus contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimavit, & ob id non eſſe ratam habendam, Servius Sulpitius (cujus ſententia prævaluit) contra ſenſit: quia ſæpe quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrum inter eos commune ſit: quia ſæpe opera alicujus pro pecunia valet. Et adeo contra Quinti Mutii ſententiam obtinuit, ut illud quoque conſtiterit poſſe convenire, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur, quod & ipſum Servius convenienter [ſibi] fieri exiſtimavit. Quod tamen ita intelligi oportet, ut ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: compenſatione facta, ſolum, quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

3 ¶ Illud expeditum eſt, ſi in una cauſa pars fuerit expreſſa, veluti in ſolo lucro vel in ſolo damno, in altero vero omiſſa: in eo quoque, quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſervari.

4 ¶ Manet autem ſocietas eo uſque, donec in eodem conſenſu perſeveraverint. At cum aliquis renunciaverit ſocietati, ſolvitur ſocietas. Sed plane ſi quis callide in hoc renunciaverit ſocietati, ut obveniens aliquod lu-

lucrum ſolus habeat. veluti ſi totorum bonorum ſocius, cum ab aliquo hæres eſſet relictus, in hoc renunciaverit ſocietati, ut hæreditatem ſolus lucrifaceret. cogitur hoc lucrum communicare. Si quid vero aliud lucrifaciat, quod non captaverit: ad ipſum ſolum pertinet. Ei vero, cui renunciatum eſt, quicquid omnino poſt renunciatam ſocietatem acquiritur, ſoli conceditur.

5 ¶ Solvitur adhuc ſocietas etiam morte ſocii: quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi eligit. ſed & ſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit: morte unius ſocii ſolvitur, etſi plures ſuperſint: niſi in coëunda ſocietate aliter convenerit.

6 ¶ Item ſi alicujus rei contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt: finitur ſocietas.

7 ¶ Publicatione quoque diſtrahi ſocietatem manifeſtum eſt: ſcilicet ſi univerſa bona ſocii publicentur. nam cum in ejus locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur.

8 ¶ Item ſi quis ex ſociis mole debiti prægravatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo propter publica aut privata debita ſubſtantia ejus veneat: ſolvitur ſocietas: ſed hoc caſu ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, nova videtur incipere ſocietas.

9 ¶ Socius ſocio utrum eo nomine tantum teneatur pro ſocio actione, ſi quid dolo commiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe paſſus eſt: an etiam culpæ, id eſt, deſidiæ atque negligentiæ nomine: quæſitum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

prævaluit tamen etiam culpæ nomine teneri eum. Culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere [ſocium,] qualem ſuis rebus adhibere ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſumit: de ſe queri, ſibique hoc imputare debet.

DE MANDATO.

TITULUS XXVII.

MAndatum contrahitur quinque modis ſive ſua tantum gratia aliquis tibi mandet, ſive ſua & tua, ſive aliena tantum, ſive ſua & aliena, ſive tua & aliena. At ſi tua tantum gratia mandatum ſit: ſupervacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio naſcitur.

1 ¶ Mandantis [tantum] gratia intervenit mandatum: veluti ſi quis tibi mandet, ut negotia ejus gereres, vel ut fundum ei emeres, vel ut pro eo ſponderes.

2 ¶ Tua gratia & mandantis: veluti ſi mandet tibi, ut pecuniam ſub uſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutuaretur: aut ſi volente te agere cum eo ex fidejuſſoria cauſa, mandet tibi, ut cum reo agas, periculo mandantis: vel ut ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat.

3 ¶ Aliena autem [tantum] cauſa intervenit mandatum, veluti ſi tibi aliquis man-

det,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

det, ut Titii negotia gereres, vel ut Titio fundum emeres, vel ut pro Titio ſponderes.

4 ¶ Sua & aliena: veluti ſi de communibus ſuis & Titii negotiis gerendis tibi mandet, vel ut ſibi & Titio fundum emeres, vel ut pro eo & Titio ſponderes.

5 ¶ Tua & aliena: veluti ſi tibi mandet, ut Titio ſub uſuris crederes: quia ſi ſine uſuris pecuniam crederes, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

6 ¶ Tua tantum gratia intervenit mandatum: veluti ſi tibi mandet, ut pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quam fœneres: vel ex diverſo, ut pecunias tuas fœneres potius, quam in emptione prædiorum colloces. Cujus generis mandatum, magis conſilium, quam mandatum eſt, & ob id non eſt obligatorium: quia nemo ex conſilio mandati obligatur, etiam ſi non expediat ei, cui mandabatur, cum liberum cuique ſit apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque ſi otioſam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, ut rem aliquam emeres, vel eam crederes: quamvis non expediat eam tibi emiſſe, vel crediſſe, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeo hæc ita ſunt, ut quæſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandavit tibi, ut pecuniam Titio fœnerares? ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio crediſſes, quam ſi tibi mandatum eſſet.

7 ¶ Illud quoque mandatum non eſt obliga-

ligatorium, quod contra bonos mores eſt: veluti ſi Titius de furto, aut [de] damno faciendo, aut de injuria facienda mandet tibi. licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, non tamen ullam habes adverſus Titium actionem.

8 ¶ Is qui exequitur mandatum, non debet excedere fines mandati. ut ecce, ſi quis uſque ad centum aureos mandaverit tibi, ut fundum emeres, vel ut pro Titio ſponderes: neque pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fidejubere. alioqui non habebis cum eo mandati actionem. adeo quidem, ut Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi uſque ad centum aureos cum eo agere volueris: inutiliter te acturum. [Sed] diverſæ ſcholæ auctores recte uſque ad centum aureos te acturum exiſtimant: quæ ſententia ſane benignior eſt. Quod ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum eo mandati actionem: quoniam qui mandat, ut ſibi centum aureorum fundus emeretur, is utique mandaſſe intelligitur, ut minoris (ſi poſſit) emeretur.

9 ¶ Recte quoque mandatum contractum, ſi dum adhuc integra res ſit, revocatum fuerit, evaneſcit.

10 ¶ Item ſi adhuc integro mandato, mors alterutrius interveniat, id eſt, vel ejus qui mandaverit, vel illius, qui mandatum ſuſceperit; ſolvitur mandatum. Sed utilitatis cauſa receptum eſt: ſi eo mortuo, qui tibi mandaverat, tu ignorans eum deceſſiſſe, executus fueris mandatum: poſſe te agere mandati

dati actione. alioqui juſta & probabillis ignorantia tibi damnum afferret. Et huic ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titii, per ignorantiam liberto ſolverint, liberari eos, cum alioqui ſtricta juris ratione non poſſent liberari, quia alii ſolviſſent, quam cui ſolvere debuerint.

11 ¶ Mandatum non ſuſcipere, cuilibet liberum eſt: ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut quam primum renunciandum, ut per ſemetipſum, aut per alium eandem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renuncietur, ut integra cauſa mandatori reſervetur eandem rem explicandi: nihilominus mandati actio locum habet: niſi juſta cauſa interceſſerit, aut non renunciandi, aut intempeſtive renunciandi.

12 ¶ Mandatum & in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt.

13 ¶ In ſumma ſciendum eſt, mandatum, niſi gratuitum ſit, in aliam formam negotii cadere. Nam mercede conſtituta, incipit locatio & conductio eſſe. Et (ut generaliter dicamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto officio, mandati ſive depoſiti contrahitur negotium: iis caſibus interveniente mercede locatio & conductio inttelligitur contrahi. Et ideo ſi fulloni polienda curandave quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta neque promiſſa: mandati competit actio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

DE OBLIGATIONIBUS, [QUÆ] quaſi ex contractu [naſcuntur.]

TITULUS. XXVIII.

POſt genera contractuum enumerata diſpiciamus etiam de iis obligationibus, quæ quidem non proprie naſci ex contractu intelliguntur: ſed tamen quia non ex maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contractu naſci videntur.

1 ¶ Igitur cum quis negotia abſentis geſſerit: ultro citroque inter eos naſcuntur actiones: quæ appellantur negotiorum geſtorum. ſed domino quidem rei geſtæ adverſus eum, qui geſſit, directa competit actio: negotiorum autem geſtori, contraria. quas ex nullo contractu proprie naſci, manifeſtum eſt: quippe ita naſcuntur, iſtæ actiones, ſi ſine mandato quiſque alienis negotiis gerendis ſe obtulerit. ex qua cauſa ii, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur. Idque utilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentium, qui ſubita feſtinatione coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione, peregre profecti eſſent, desererentur negotia: quæ ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem. Sicut autem is, qui utiliter geſſit negotia, dominum habet obligatum negotiorum geſtorum: ita & contra iſte quoque tenetur, ut adminiſtrationis reddat rationem. Quo caſu ad exactiſ-

ſimam

ſimam quiſque diligentiam compellitur reddere rationem: nec ſufficit talem diligentiam adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet: ſi modo alius diligentior [eo] commodius adminiſtraturus eſſet negotia.

2 ¶ Tutores quoque, qui tutelæ judicio tenentur, non proprie ex contractu obligati [eſſe] intelliguntur (nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur) ſed quia ſane non ex maleficio tenentur, quaſi ex contractu teneri videntur. Hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. Non tantum enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionem: ſed & contra tutor cum pupillo habet contrariam tutelæ, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus ejus obligaverit.

3 ¶ Item ſi inter aliquos communis res ſit ſine ſocietate: veluti quod pariter eis legata donatave eſſet; & alter eorum alteri ideo teneatur communi dividundo judicio, quod ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quod ſocius ejus ſolus in eam rem neceſſarias impenſas fecerit: non intelligitur ex contractu proprie obligatus eſſe: quippe nihil inter ſe contraxerunt, ſed quia ex maleficio non tenetur: quaſi ex contractu teneri videtur.

4 ¶ Idem juris eſt de eo, qui cohæredi familiæ erciſcundæ judicio ex his cauſis obligatus eſt.

5 ¶ Hæres quoque legatorum nomine non proprie ex contractu obligatus intelligitur:

tur:

tur: (neque enim cum hærede, neque cum defuncto, ullum negotium legatarius geſſiſſe proprie dici poteſt) & tamen quia ex maleficio non eſt obligatus: quaſi ex contractu debere intelligitur.

6 ¶ Item is, cui quis per errorem non debitum ſolvit, [quaſi ex contractu debere videtur.] Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus [eſſe,] ut ſi certiorem rationem ſequamur: magis (ut ſupra diximus) ex diſtractu, quam ex contractu poſſit dici obligatus eſſe. nam qui ſolvendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, ut diſtrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, ac ſi mutuum ei daretur. & ideo condictione tenetur.

7 ¶ Ex quibuſdam tamen cauſis repeti non poteſt, quod per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namque definierunt veteres, ex quibus cauſis inficiando lis creſcit, ex iis cauſis non debitum ſolutum, repeti non poſſe: veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres quidem in iis legatis locum habere voluerunt, quæ certa cónſtituta, per damnationem cuique legata fuerant. noſtra autem conſtitutio, cum unam naturam omnibus legatis & fideicommiſſis indulſit, hujuſmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatariis hoc præbuit ſed tantummodo in iis legatis & fideicommiſſis, quæ ſacroſanctis eccleſiis, & cæteris venerabilibus lo-

cis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

cis, quæ religionis vel pietatis intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſolvantur, non repetuntur.

PER QUAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur.

TITULUS XXIX.

Expoſitis generibus obligationum, quæ ex contractu vel quaſi ex contractu naſcuntur: admonendi ſumus acquiri nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas: quæ in noſtra poteſtate ſunt, veluti per ſervos & filios noſtros: ut tamen, quod per ſervos [noſtros] nobis acquiritur, totum noſtrum fiat: quod autem per liberos, quos in poteſtate habemus, ex obligatione fuerit acquiſitum, hoc dividatur ſecundum imaginem rerum proprietatis & uſusfructus, quam noſtra decrevit conſtitutio: ut quod ab actione commodum perveniat, hujus uſumfructum, quidem habeat pater, proprietas autem filio ſervetur, ſcilicet patre actionem movente ſecundum novellæ noſtræ conſtitutionis diviſionem.

1 ¶ Item per liberos homines, & alienos ſervos, quos bona fide poſſidemus, acquiritur nobis: ſed tantum ex duabus cauſis, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re noſtra acquirant.

2 ¶ Per eum quoque ſervum, in quo uſumfructum [vel uſum habemus,] ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis acquiritur.

3 ¶ Com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Communem ſervum pro dominica parte dominis acquirere certum eſt: excepto eo, quod nominatim uni ſtipulando: aut per traditionem accipiendo, illi ſoli acquirit: veluti cum ita ſtipulatur, *Titio Domino meo dare ſpondes?* Sed ſi domini unius juſſu ſervus fuerit ſtipulatus, licet antea dubitabatur, tamen poſt noſtram deciſionem res expedita eſt, ut illi tantum acquirat, qui hoc ei facere juſſit, ut ſupra dictum eſt.

QUIBUS MODIS TOLLITUR obligatio.

TITULUS XXX.

TOllitur autem omnis obligatio ſolutione ejus, quod debetur: vel ſi quis, conſentiente creditore, aliud pro alio ſolverit. Nec intereſt, quis ſolvat: utrum ipſe, qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio ſolvente: ſive ſciente, ſive ignorante debitore, vel invito [eo] ſolutio fiat. Item ſi reus ſolverit: etiam ii, qui pro eo intervenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, ſi fidejuſſor ſolverit: non enim ipſe ſolus liberatur. ſed etiam reus.

1 ¶ Item per acceptilationem tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio, imaginaria ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, ut patiatur hæc verba debitorem dicere: *Quod ego tibi promiſi,*

niſi, habeſne acceptum? & Titius reſpondeat, *habeo*, Sed & græce poteſt acceptilatio fieri: dummodo ſic fiat, ut Latinis verbis ſolet [exigi,] *ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών. id eſt, tot denarios acceptos habes? acceptos habeo.* Quo genere (ut diximus) tantum eæ ſolvuntur obligationes, quæ ex verbis conſiſtunt, non etiam cæteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, aliis poſſe verbis diſſolvi. Sed & id, quod alia ex cauſa debetur, poteſt in ſtipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolvi. Sicut autem quod debetur, pro parte recte ſolvitur: ita in parte debiti acceptilatio fieri poteſt.

2 ¶ Eſt [autem] prodita ſtipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur, per quam contingit, ut omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renovat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita compoſita eſt: *Quicquid te mihi ex quacunque cauſa dare facere oportet, oportebitve, præſens in diemve: quarumcunque rerum mihi tecum actio eſt, quæque adverſus te petitio, vel adverſus te perſecutio eſt, eritve: quodve tu meum habes, tenes, poſſides, [dolove malo feciſti, quo minus poſſideas:] quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius, ſpopondit Numerius Nigidius. quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberetne a ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum*

Agerium rogavit. Aulus Agerius Numer
Nigidio acceptum fecit.

3 ¶ Præterea novatione tollitur oblig
tio veluti ſi id quod tibi Sejus debebat,
Titio dari ſtipulatus ſis. Nam interventu no
væ perſonæ nova naſcitur obligatio, & pri
ma tollitur, tranſlata in poſteriorem: adeo
ut interdum, licet poſterior ſtipulatio inut
lis ſit, tamen prima novationis jure toll
tur: veluti ſi id, quod tu Titio debes, à pu
pillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus fue
rit, quo caſu res amittitur, nam & prior de
bitor liberatur, & poſterior obligatio null
eſt. Non idem juris eſt, ſi à ſervo quis fue
rit ſtipulatus: nam tunc prior perinde obl
gatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipulatu
fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, a qua poſt
ea ſtipuleris: ita demum novatio fit, ſi qui
in poſteriore ſtipulatione novi fit: forte
conditio aut dies, aut fidejuſſor adjiciatur
aut detrahatur. Quod autem diximus,
conditio adjiciatur, novationem fieri: ſi
intelligi oportet, ut ita dicamus factam no
vationem, ſi conditio extiterit: alioqui
defecerit, durat prior obligatio. Sed, cum
hoc quidem inter veteres conſtabat, tun
fieri novationem, cum novandi animo i
ſecundam obligationem itum fuerat, per ho
autem dubium erat, quando novandi anim
videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc pra
ſumptiones alii in aliis caſibus introduce
bant: ideo noſtra proceſſit conſtitutio, qu
apertiſſime definivit, tunc ſolum novatio

nem

[n]em prioris obligationis fieri, quoties hoc [i]pſum inter contrahentes expreſſum fuerit, [q]uod propter novationem prioris obligatio[n]is convenerunt, alioqui & manere priſti[n]am obligationem, & ſecundam ei accedere, [u]t maneat ex utraque cauſa obligatio ſecun[d]um noſtræ conſtitutionis definitionem, [q]uam licet ex ipſius lectione apertius cogno[ſc]ere.

4 ¶. Hoc amplius, eæ obligationes, quæ [c]onſenſu contrahuntur, contraria voluntate [d]iſſolvuntur. Nam ſi Titius & Sejus inter ſe [c]onſenſerint, ut fundum Tuſculanum em[p]tum Sejus haberet centum aureis: deinde [r]e nondum ſecuta, id eſt, neque pretio ſolu[t]o, neque fundo tradito, placuerit inter [e]os, ut diſcederetur ab ea emptione & ven[d]itione: invicem liberantur. Idem eſt in con[d]uctione & locatione, & in omnibus con[tr]actibus, qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut [ja]m dictum eſt.

INSTITUTIONUM,
ſeu Elementorum,
D. JUSTINIANI,
ſacratiſſimi Principis,
LIBER QUARTUS.

DE OBLIGATIONIBUS,
quæ ex delicto naſcuntur.

TITULUS I.

QUum ſit expoſitum ſuperiore libro de obligationibus ex contractu, [& quaſi ex contractu:] ſequitur, ut de obligationibus ex maleficio, [& quaſi ex maleficio,] diſpiciamus. Sed illæ quidem (ut ſuo loco tradidimus) in quatuor genera dividuntur. hæ vero unius generis ſunt. nam omnes ex re naſcuntur, id eſt, ex ipſo maleficio, veluti ex furto, rapina, damno, injuria.

1 ¶ Furtum eſt contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam uſus ejus poſſeſſioniſve, quod lege naturali prohibitum eſt admittere.

2 ¶ Furtum autem vel à furvo, id eſt, nigro, dictum eſt, quod clam & obſcure fiat, & plerumque nocte: vel à fraude, vel à ferendo, id eſt, auferendo: vel à Græco ſermone, quod φῶρας appellant fures. Imo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

3 ¶ Fur-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

3 ¶ Furtorum autem duo ſunt genera: manifeſtum. & nec manifeſtum. Nam conceptum & oblatum, ſpecies potius actionis ſunt furto cohærentes, quam genera furtorum, ſicut inferius apparebit. Manifeſtus fur eſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφόρῳ appellant: nec ſolum is, qui in ipſo furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo [furtum] fit: veluti qui in domo furtum fecit, &, nondum egreſſus januam, deprehenſus fuerit: & qui in oliveto olivarum: aut in vineto uvarum furtum fecit, quamdiu in eo oliveto aut vineto deprehenſus fuerit. Imo ulterius furtum manifeſtum eſt extendendum, quamdiu eam rem fur tenens viſus vel deprehenſus fuerit: ſive in publico, ſive in privato: vel à domino, vel ab alio antequam eo pervenerit, quo deferre vel deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quo deſtinavit, tametſi deprehendatur cum re furtiva, non eſt manifeſtus fur. Nec manifeſtum furtum quid ſit, ex iis, quæ diximus, intelligitur. nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

4 ¶ Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiva res quæſita & inventa ſit. nam in eum propria actio conſtituta eſt, quamvis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi oblata ſit, eaque apud te concepta ſit: utique ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius quam apud eum, qui dedit, concipere.

peretur. nam tibi, apud quem concepta ſit, propria adverſus eum, qui obtulit, quamvis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Eſt etiam prohibiti furti actio adverſus eum, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit. Præterea pœna conſtituitur edicto prætoris per actionem furti non exhibiti, adverſus eum, qui furtivam rem apud ſe quæſitam & inventam non exhibuit. Sed hæ actiones, ſcilicet concepti & oblati, & furti prohibiti, nec non furti non exhibiti, in deſuetudinem abierunt. Quum enim requiſitio rei furtivæ hodie ſecundum veterem obſervationem non fiat: merito ex conſequentia etiam præfatæ actiones ab uſu communi receſſerunt: quum manifeſtum ſit, quod omnes, qui ſcientes rem furtivam ſuſceperint, & celaverint, furti nec manifeſti obnoxii ſunt.

5 ¶ Pœna manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex ſervi, quam ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.

6 ¶ Furtum autem fit, non ſolum cum quis intercipiendi cauſa rem alienam amovet: ſed generaliter cum quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque ſive creditor pignore, ſive is, apud quem res depoſita eſt, ea re utatur, ſive is, qui rem utendam accepit, in alium uſum eam transferat, quam cujus gratia ei data eſt: furtum committit. veluti ſi quis argentum utendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam in-

vitaturus, & id peregre ſecum tulerit: t ſi quis equum geſtandi cauſa commoda- m ſibi, longius aliquo duxerit: quod vete- ſcripſerunt de eo, qui in aciem equum rduxiſſet.

7 ¶ Placuit tamen eos qui rebus commo- tis aliter uterentur, quam utendas acce- rint, ita furtum committere: ſi ſe intelli- nt, id invito domino facere: eumque, ſi tellexiſſet, non permiſſurum. at ſi permiſ- rum credant, extra crimen videri, optima ne diſtinctione: quia furtum, ſine affectu randi non committatur.

8 ¶ Sed & ſi credat aliquis invito domi- o ſe rem commodatam ſibi contrectare, do- ino autem volente id fiat: dicitur furtum on fieri. Unde illud quæſitum eſt, cum Ti- us ſervum Mævii ſolicitaverit, ut quaſ- am res domino ſubriperet, & ad eum per- rret, & ſervus id ad Mævium pertulerit: ævius [autem] dum vult Titium in ipſo elicto deprehendere, permiſerit ſervo uaſdam res ad eum perferre: utrum furti, n ſervi corrupti judicio teneatur Titius, an eutro? Et cum nobis ſuper hac dubitatio- e ſuggeſtum eſt, & antiquorum pruden- um ſuper hoc altercationes perſpeximus, uibuſdam neque furti, neque ſervi cor- upti actionem præſtantibus, quibuſdam urti tantummodo: nos hujuſmodi callidi- ti obviam euntes, per noſtram deciſio- em ſancimus, non ſolum furti actionem, d & ſervi corrupti contra eum dari. Licet

enim [is] ſervus deterior [à ſolicitatore] minime factus eſt, & ideo non concurrant regulæ, quæ ſervi corrupti actionem introducunt: tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſervi introductum eſt, ut ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam [ſi] re ipſa fuiſſet ſervus corruptus: ne ex hujuſmodi impunitate & in alium ſervum, qui facile poſſet corrumpi, tale facinus à quibuſdam perpetretur.

9 ¶ Interdum etiam liberorum hominum furtum fit. veluti ſi quis liberorum noſtrorum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſubreptus fuerit.

10 ¶ Aliquando autem etiam ſuæ rei furtum quis committit: veluti ſi debitor rem, quam creditori pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit.

11 ¶ Interdum [quoque] furti tenetur, qui ipſe furtum non fecit: qualis eſt is, cujus ope & conſilio furtum factum eſt. In quo numero eſt, qui tibi nummos excuſſit, ut alius eos raperet: aut tibi obſtiterit, ut alius rem tuam exciperet, aut oves tuas vel boves fugaverit, ut alius eas acciperet. Et hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui panno rubro fugavit armentum. Sed ſi quid eorum per laſciviam, & non data opera, ut furtum admitteretur, factum eſt: in factum actio dari debet. At ubi ope Mævii Titius furtum fecerit: ambo furti tenentur. Ope & conſilio ejus quoque furtum admitti videtur, qui ſcalas forte feneſtris ſupponit:

aut

aut ipſas feneſtras vel oſtium effringit, ut alius furtum faceret: quive ferramenta ad effringendum, aut ſcalas, ut feneſtris ſupponerentur, commodaverit, ſciens cujus rei gratia commodaverit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantum conſilium dedit, atque hortatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.

12 ¶ Hi, qui in parentum vel dominorum poteſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtivam cauſam cadit (nec ob id ab ullo uſucapi poteſt, antequam in domini poteſtatem revertatur) ſed furti actio non naſcitur: quia nec ex alia ulla cauſa poteſt inter eos actio naſci. Si vero ope & conſilio alterius furtum factum fuerit: quia utique furtum committitur, convenienter ille furti tenetur: quia verum eſt, ope & conſilio ejus furtum factum eſſe.

13 ¶ Furti autem actio ei competit, cujus intereſt rem ſalvam eſſe, licet dominus non ſit. Itaque nec domino aliter competit, quam ſi eius interſit rem non perire.

14 ¶ Unde conſtat creditorem de pignore ſubrepto furti [actione] agere poſſe, etiam ſi idoneum debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incumbere, quam in perſonam agere: adeo quidem, ut quamvis ipſe debitor eam rem ſubripuerit: nihilominus creditori competat actio furti.

15 ¶ Item ſi fullo polienda curandave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimenta mercede certa [conſtituta] acceperit, eaque fur-

to amiſerit: ipſe furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil intereſt eam rem non perire, quum judicio locati à fullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi poſſit. Sed & bonæ fidei emptori ſubrepta re, quam emerit, quamvis dominus non ſit, omnino competit furti actio, quemadmodum & creditori. Fulloni vero & ſarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quam ſi ſolvendo fuerint: hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſolvere poſſint. Nam ſi ſolvendo non ſint: tunc quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit: ipſi domino furti competit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt rem ſalvam eſſe. Idem eſt, & ſi in parte ſolvendo fuerit fullo aut ſarcinator.

16 ¶ Quæ de fullone & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui commodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam ut ille fullo mercedem accipiendo, cuſtodiam præſtat: ita is quoque, qui commodatum utendi cauſa accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiam præſtare. Sed noſtra providentia etiam hoc in noſtris deciſionibus emendavit, ut in domini voluntate ſit: ſive commodati actionem adverſus eum, qui rem commodatam accepit, movere deſiderat: ſive furti adverſus eum, qui rem ſubripuit: & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitentia ad alteram venire actionem. ſed ſi quidem furem elegerit: illum, qui rem utendam accepit, penitus liberari. ſin autem

com-

commodator veniat adverſus eum, qui rem utendam accepit, ipſi quidem nullo modo competere poſſe adverſus furem furti actionem. eum autem, qui pro re commodata convenitur, poſſe adverſus furem furti habere actionem: ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam, adverſus eum, cui res commodata fuerit, pervenit. ſin autem neſcius & dubitans rem eſſe ſubreptam, apud eum commodati actionem inſtituerit, poſtea autem re comperta voluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem actionem pervenire: tunc licentia ei conceditur & adverſum furem venire, obſtaculo nullo ei opponendo, quoniam incertus conſtitutus movit adverſus eum, qui rem utendam accepit, commodati actionem: niſi domino ab eo ſatisfactum fuerit: tunc etenim omnino furem à domino quidem furti actione liberari: ſuppoſitum autem eſſe ei, qui pro re ſibi commodata domino ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum ſit, etiam ſi ab initio dominus actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſubreptam, poſtea autem hoc ei cognito, adverſus furem tranſierit: omnino liberari eum, qui rem commodatam acceperit, quemcunque cauſæ exitum dominus adverſus furem habuerit: eadem definitione obtinente, ſive in parte, ſive in ſolidum ſolvendo ſit is, qui rem commodatam acceperit.

17 ¶ Sed is, apud quem res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tantum in eo ob-

obnoxius eſt, ſi quid ipſe dolo malo fecerit, qua de cauſa ſi res ei ſubrepta fuerit: quia reſtituendæ ejus rei nomine depoſiti non tenetur, nec ob id ejus intereſt rem ſalvam eſſe: furti agere non poteſt, ſed furti actio domino competit.

18 ¶ In ſumma, ſciendum eſt, quæſitum eſſe, an impubes rem alienam amovendo, furtum faciat? Et placuit, quia furtum ex affectu [furandi] conſiſtit, ita demum obligari eo crimine impuberem, ſi proximus pubertati ſit, & ob id intelligat ſe delinquere.

19 ¶ Furti actio ſive dupli, ſive quadrupli, tantum ad pœnæ perſecutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dominus, quam aut vindicando, aut condicendo poteſt auferre. Sed rei vindicatio quidem adverſus poſſeſſorem eſt: ſive fur ipſe poſſidet, ſive alius quilibet: condictio autem adverſus furem ipſum hæredemve ejus, licet non poſſideat, competit.

DE VI BONORUM raptorum.

TITULUS II.

QUi res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti (quis enim magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque recte dictum eſt, eum improbum furem eſſe) ſed tamen propriam actionem ejus delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & eſt

intra,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ntra annum quadrupli, poſt annum ſimpli: quæ actio utilis eſt, etiam ſi quis unam em, licet minimam, rapuerit. Quadruplum utem non totum pœna eſt, ſicut in actione urti manifeſti diximus, ſed in quadruplo eſt & rei perſecutio: ut pœna tripli ſit, ve comprehendatur raptor in ipſo delicto, ve non. Ridiculum enim eſſet levioris conitionis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui am amovet.

1 ¶ Ita tamen competit hæc actio, ſi dolo alo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore uctus, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imrudens juris, eo animo rapuerit, quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre poſſeſſoribus: abſolvi debet. Cui ſcilicet onveniens eſt, nec furti teneri eum, qui eoem hoc animo rapuit. Sed ne, dum talia xcogitantur, inveniatur via per quam ratores impune ſuam exerceant avaritiam: melius divalibus conſtitutionibus pro hac arte proſpectum eſt, ut nemini liceat vi raere vel rem mobilem vel ſe moventem, licet uam eandem rem exſtimet: ſed ſi quis contra tatuta principum fecerit, rei quidem ſuæ ominio cadere: ſin autem aliena [res] ſit, oſt reſtitutionem ejus, etiam æſtimationem ejuſdem rei præſtare. Quod non ſolum immobilibus rebus, quæ rapi poſſunt conſtituiones obtinere cenſuerunt: ſed etiam [in] nvaſionibus quæ circa res ſoli fiunt, ut ex hac cauſa ab omni rapi homines abſtineant.

2 ¶ Sane in hac actione non utique exſpe-

ſpectatur, rem in bonis actoris eſſe. nam ſive in bonis ſit, ſive non: ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſive locata, ſive commodata, ſive etiam pignorata, ſive depoſita ſit [res] apud Titium, ſic ut interſit ejus eam rem [per vim] non auferri (veluti ſi in depoſita re culpam quoque promiſit) ſive bona fide poſſideat, ſive uſumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud juris, ut interſit ejus non rapi: dicendum eſt, ei competere hanc actionem, non ut dominium accipiat: ſed illud ſolum, [quod] ex bonis ejus qui rapinam paſſus eſt, [id eſt,] quod ex ſubſtantia ejus ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio competit in re clam facta, ex eiſdem cauſis omnes habere hanc actionem.

DE LEGE AQUILIA.

TITULUS III.

DAmni injuriæ actio conſtituitur per legem Aquiliam: cujus primo capite cautum eſt, *ut ſi quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, injuria occiderit: quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.*

1 ¶ Quod autem non præciſe de quadrupede, ſed de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cavetur: eo pertinet, ut neque de feris beſtiis, neque de canibus cautum eſſe in-

intelligamus: ſed de iis tantum, quæ [gregatim] proprie paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oves, boves, capræ: De ſuibus quoque idem placuit. Nam & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim paſcuntur. Sic denique & Homerus in Odyſſea ait (ſicut Ælius Martianus in ſuis inſtitutionibus refert,)

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον, οἱ δὲ νέμοντες
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

id eſt,

Sectantem videas, qui errant per paſcua, porcos,
Ad Coracis ſaxum, juxta fontemque Arethuſam.

2 ¶ Injuria autem occidere intelligitur, qui nullo jure occidit. Itaque qui latronem [inſidiatorem,] occiderit, non tenetur, utique ſi aliter periculum effugere non poteſt.

3 ¶ Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui caſu occidit, ſi modo culpa ejus nulla inveniatur. nam alioqui non minus ex dolo quam ex culpa quiſque hac lege tenetur.

4 ¶ Itaque ſi quis dum jaculis ludit, vel exercitatur, tranſeuntem ſervum tuum trajecerit, diſtinguitur. Nam ſi id à milite in eo campo, ubi ſolitum eſt exercitari, admiſſum eſt: nulla culpa ejus intelligitur. ſi alius tale quid admiſerit: culpæ reus eſt. Idem juris eſt de milite, ſi in alio loco, quam qui ad exercitandum militibus deſtinatus eſt, id admiſerit.

5 ¶ Item ſi putator ex arbore dejecto

ramo ſervum tuum tranſeuntem occiderit: ſi prope viam publicam aut vicinalem id factum eſt, neque proclamavit, ut caſus evitari poſſet, culpæ reus eſt: ſed ſi proclamavit, nec ille curavit præcavere, extra culpam eſt putator. Æque extra culpam eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via forte, vel in medio fundo cædebat, licet non proclamavit: quia [in] eo loco nulli extraneo jus fuerat verſandi.

6 ¶ Præterea, ſi Medicus, qui ſervum tuum ſecuit, dereliquerit curationem [ejus,] & ob id mortuus fuerit ſervus, culpæ reus erit.

7 ¶ Imperitia quoque culpæ adnumeratur: veluti ſi Medicus [ideo] ſervum tuum occiderit, quia male eum ſecuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

8 ¶ Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, ſi ſervus tuus oppreſſus fuerit: culpæ reus eſt mulio. Sed ſi & propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cum alius firmior eas retinere potuiſſet: æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque qui cum equo veheretur, impetum ejus aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

9 ¶ His autem verbis legis, *quanti id eo in anno plurimi fuerit*, illa ſententia exprimitur: ut ſi quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luſcus erit, occiderit, qui in eo anno integer, aut pretioſus fuerit; non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

itione creditum eſt pœnalem eſſe hujus le-
is actionem : quia non ſolum tanti quiſque
bligatur, quantum damni dederit, ſed ali-
uando longe pluris. Ideoque conſtat in hæ-
dem eam actionem non tranſire: quæ tranſ-
ura fuiſſet, ſi ultra damnum nunquam lis
ſtimaretur.

10 ¶ Illud non ex verbis legis, ſed ex in-
rpretatione placuit: non ſolum perempti
rporis æſtimationem habendam eſſe, ſe-
undum ea quæ diximus ſed eo amplius,
uicquid præterea, perempto eo corpore,
amni vobis illatum fuerit: veluti ſi ſervum
um hæredem ab aliquo inſtitutum, ante
uis occiderit, quam is juſſu tuo hæredita-
m adierit. nam hæreditatis quoque amiſſæ
tionem eſſe habendam conſtat. Item ſi ex
ri mularum unam, vel ex quadrigis equo-
m unum quis occiderit, vel ex comœdis u-
us ſervus occiſus fuerit: non ſolum occiſi fit
ſtimatio, ſed eo amplius, id quoque compu-
tur, quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt.

11 ¶ Liberum autem eſt ei, cujus ſervus
cciſus fuerit, & ex judicio privato legis A-
uiliæ damnum perſequi, & capitalis cri-
inis [eum] reum facere.

12 ¶ Caput ſecundum legis Aquiliæ in
u non eſt.

13 ¶ Capite tertio de omni cætero da-
nnō cavetur. Itaque ſi quis ſervum vel eam
uadrupedem, quæ pecudum numero eſt,
ulneraverit, ſive eam quadrupedem, quæ
ecudum numero non eſt, veluti canem aut

feram beſtiam vulneraverit, aut occiderit: hoc capite actio conſtituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per injuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit: actio ex hoc capite conſtituitur, quanquam poterat ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere: Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Unde non ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique reſponſum eſt, ſi quis in alienum vinum aut oleum, id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur: ex hac parte legis [Aquiliæ] eum teneri.

14 ¶ Illud palam eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa ejus homo aut quadrupes occiſus occiſave fuerit: ita ex hoc capite, de dolo aut culpa, [&] de cætero damno quemque teneri. [Ex]hoc tamen capite non quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit.

15 ¶ At nec *plurimi* quidem verbum adjicitur. Sed Sabino recte placuit, perinde habendam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte *plurimi* verbum adjectum fuiſſet. nam plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno interrogante hanc legem tulit, contentam fuiſſe, quod prima parte eo verbo uſa eſſet.

16 ¶ Cæterum placuit, ita demum directam

am ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præ-
pue corpore ſuo damnum dederit. Ideoque
eum, qui alio modo damnum dederit, uti-
s actiones dari ſolent. veluti ſi quis homi-
em alienum, aut pecus ita incluſerit, ut fa-
e necaretur: aut jumentum ita vehementer
gerit, ut rumperetur: aut pecus in tantum
xagitaverit, ut præcipitaretur: aut ſi quis
lieno ſervo perſuaſerit, ut in arborem aſcen-
eret, vel in puteum deſcenderet, & is a-
cendendo, vel deſcendendo, aut mortuus,
ut aliqua parte corporis læſus fuerit, utilis
ctio in eum datur. Sed ſi quis alienum ſer-
um [aut]de ponte aut de ripa in flumen de-
ecerit, & is ſuffocatus fuerit: eo, quod pro-
ecit, corpore ſuo damnum dediſſe, non dif-
iculter intelligi poteſt: ideoque ipſa lege A-
quilia tenetur. Sed ſi non corpore damnum
uerit datum, neque corpus læſum fuerit, ſed
lio modo alicui damnum contigerit: quum
non ſufficiat, neque directa, neque utilis le-
gis Aquiliæ actio: placuit eum, qui obno-
xius fuerit, in factum actione teneri: veluti
i quis miſericordia ductus alienum ſervum
compeditum ſolverit, ut fugeret.

DE INJURIIS.

TITULUS IV.

GEneraliter injuria dicitur omne, quod non jure fit. ſpecialiter, alias contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci ὕβριν appellant: alias culpa, quam

Græci ἔγκλημα dicunt, ſicut in lege Aquilia damnum injuria datum accipitur: alias iniquitas & injuſtitia, quam Græci [ἀνομίαν κὴ] ἀδικίαν vocant. cum enim prætor vel judex non jure contra quem pronuntiat: injuriam accepiſſe dicitur.

1 ¶ Injuria autem committitur non ſolum cum quis pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed & ſi cui convicium factum fuerit, ſive cujus bona quaſi debitoris, qui nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere: vel ſi quis ad infamiam alicujus libellum, aut carmen, [aut hiſtoriam] ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: ſive quis matremfamilias, aut prætextatum, prætextatamve adſectatus fuerit: ſive cujus pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique aliis plurimis modis admitti injuriam manifeſtum eſt.

2 ¶ Patitur autem quis injuriam non ſolum per ſemetipſum, ſed [etiam] per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: itemque per uxorem ſuam, id enim magis prævaluit. Itaque ſi filiæ alicujus, quæ Titio nupta eſt, injuriam feceris: non ſolum filiæ nomine tecum injuriarum agi poteſt, ſed etiam patris quoque & mariti nomine. Contra autem, ſi viro injuria facta ſit: uxor injuriarum agere non poteſt. Defendi enim uxores à viris, non viros ab uxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer nurus nomine, cujus vir in [ejus] poteſtate eſt, injuriarum agere poteſt.

3 ¶ Ser-

3 ¶ Servis autem ipſis quidem nulla injuria fieri intelligitur, ſed domino fieri per eos videtur, non tamen iiſdem modis, quibus etiam per liberos & uxores: ſed ita, cum quid atrocius commiſſum fuerit, & quod aperte ad contumeliam domini reſpicit: velutì ſi quis alienum ſervum [atrociter] verberaverit, & in hunc caſum actio proponitur. At ſi quis ſervo convitium fecerit, vel pugno eum percuſſerit: nulla in eum actio domino competit.

4 ¶ Si communi ſervo injuria facta ſit: æquum eſt, non pro ea parte, qua dominus quiſque eſt, æſtimationem injuriæ fieri, ſed ex dominorum perſona, quia ipſis fit injuria.

5 ¶ Quod ſi uſusfructus in ſervo Titii eſt, proprietas Mævii: magis Mævio injuria fieri intelligitur.

6 ¶ Sed ſi libero [homini,] qui tibi bona fide ſervit, injuria facta ſit: nulla tibi actio dabitur, ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit, tunc enim competit & tibi injuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſervo alieno bona fide tibi ſerviente, ut totiens admittatur injuriarum actio, quotiens in tuam contumeliam injuria ei facta ſit.

7 ¶ Pœna autem injuriarum ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat: propter os vero fractum nummariæ pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in magna veterum paupertate. Sed poſtea prætores permittebant ipſis, qui injuriam paſſi

 ſunt,

ſunt, eam æſtimare, ut judex vel tanti [reum] condemnet, quanti injuriam paſſus æſtimaverit, vel minoris, prout ei viſum fuerit. Sed pœna quidem injuriæ, quæ ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit. quam autem prætores introduxerunt (quæ etiam honoraria appellatur) in judiciis frequentatur. Nam ſecundum gradum dignitatis, vitæque honeſtatem, creſcit aut minuitur æſtimatio injuriæ. qui gradus condemnationis, & in ſervili perſona non immerito ſervatur: ut aliud in ſervo actore, aliud in medii actus homine, aliud in viliſſimo vel compedito jus [æſtimationis] conſtituatur.

8 ¶ Sed & lex Cornelia de injuriis loquitur, & injuriarum actionem introduxit, quæ competit ob eam rem, quod ſe pulſatum quis, verberatumve, vel domum ſuam vi introitam eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſive in propria domo quis habitet, ſive in conducta, ſive gratis, ſive hoſpitio receptus ſit.

9 ¶ Atrox injuria æſtimatur vel ex facto, veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. vel ex loco: veluti ſi cui in theatro, vel in foro, vel conſpectu prætoris injuria facta ſit. vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus injuriam paſſus fuerit. vel ſi ſenatori ab humili perſona injuria facta ſit, aut parenti patronove fiat à liberis vel libertis. Aliter enim Senatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonæ injuria æſtimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem injuriam facit, veluti ſi in oculo quis per-

percuſſus fuerit. Parvi autem refert, utrum patriſamilias an filiofamilias talis injuria facta ſit: nam & hæc atrox injuria æſtimabitur.

10 ¶ In ſumma ſciendum eſt, de omni injuria eum, qui paſſus eſt, poſſe vel criminaliter agere vel civiliter. Et ſi quidem civiliter agitur, æſtimatione facta ſecundum quod dictum eſt, pœna reo imponitur. Sin autem criminaliter: officio judicis extraordinaria pœna reo irrogatur: hoc videlicet obſervando, quod Zenoniana conſtitutio introduxit, ut viri illuſtres, quique ſuper eos ſunt, & per procuratores poſſint actionem injuriarum criminaliter vel perſequi vel ſuſcipere, ſecundum ejus tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet.

11 ¶ Non ſolum autem is injuriarum tenetur, qui fecit injuriam, id eſt, qui percuſſit: verum ille quoque tenetur, qui dolo fecit (injuriam,) vel qui procuravit, ut cui mala pugno percuteretur.

12 ¶ Hæc actio diſſimulatione aboletur. & ideo ſi quis injuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animum ſuum non revocaverit: poſtea ex pœnitentia remiſſam injuriam non poterit recolere.

DE OBLIGATIONIBUS, QUÆ quaſi ex delicto naſcuntur.

TITULUS V.

SI judex litem ſuam fecerit: non proprie ex maleficio obligatus videtur. ſed quia ne-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

neque ex maleficio, neque ex contractu obligatus eſt, & utique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideó videtur quaſi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquum religioni judicantis videbitur, pœnam ſubſtinebit.

1 ¶ Item is, ex cujus cœnaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, dejectum effuſumve aliquid eſt, ita ut alicui noceret: quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut ſervi, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt (ſi ceciderit) alicui nocere: quo caſu pœna decem aureorum conſtituta eſt. De eo vero, quod dejectum effuſumve eſt, dupli, quantum damni datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem vero liberum occiſum, quinquaginta aureorum pœna conſtituitur. Si vero vivat, nocitumque ei eſſe dicatur: quantum ob eam rem æquum judici videtur, actio datur. Judex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt, præterea operas, quibus caruit aut cariturus eſt ob id, quod inutilis eſt factus.

2 ¶ Si filiusfamilias ſeorſum à patre habitaverit, & quid ex cœnaculo ejus dejectum effuſumve fuerit, ſive quid poſitum ſuſpenſumve habuerit, cujus caſus periculoſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

pſus eſt: Juliano placuit in patrem nullam [eſſe] actionem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofamilias judice obſervandum eſt, qui litem ſuam fecerit.

3 ¶ Item exercitor navis aut cauponæ aut ſtabuli de dolo aut furto, quod in navi aut caupona aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur, ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicujus eorum, quorum opera navem aut cauponam aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu ſit adverſus eum conſtituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum uteretur. ideo quaſi ex maleficio teneri videtur. In his autem caſibus in factum actio competit, quæ hæredi quidem datur, adverſus hæredem autem non competit.

DE ACTIONIBUS.

TITULUS VI.

SUpereſt, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quam jus perſequendi in judicio, quod ſibi debetur.

1 ¶ Omnium autem actionum, quibus inter aliquos apud judices arbitroſve de quacunque re quæritur, ſumma diviſio in duo genera deducitur, aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque agit unuſquiſque, aut cum eo qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas intendit ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

verſarium ei dare aut facere oportere, & aliis quibuſdam modis. Aut cum eo agit, qui nullo jure ei obligatus eſt, movet tamen alicui de aliqua re controverſiam. quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: veluti ſi rem corporalem poſſideat quis, quam Titius ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor autem dominum ejus ſe eſſe dicat. nam ſi Titius ſuam eſſe intendat: in rem actio eſt.

2 ¶ Æque ſi agat [quis,] jus ſibi eſſe fundo forte vel ædibus utendi fruendi, vel per fundum vicini eundi agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio eſt. Ejuſdem generis eſt actio de jure prædiorum urbanorum: veluti ſi [quis] agat jus ſibi eſſe altius ædes ſuas tollendi proſpiciendive, vel projiciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes. Contra quoque de uſufructu, & de ſervitutibus prædiorum ruſticorum, item prædiorum urbanorum, invicem quoque proditæ ſunt actiones: ut ſi quis intendat jus non eſſe adverſario utendi fruendi: eundi agendi, aquamve ducendi: item altius tollendi proſpiciendive, vel projiciendi immittendive, iſtæ quoque actiones in rem ſunt, ſed negativæ. Quod genus actionis in controverſiis rerum corporalium proditum non eſt. Nam in his is agit, qui non poſſidet: ei vero, qui poſſidet, non eſt actio prodita, per quam neget rem actoris eſſe. Sane uno caſu, qui poſſidet, nihilominus [is] actoris partes obtinet, ſicut in latioribus Digeſtorum libris opportunius apparebit.

3 ¶ Sed iſtæ quidem actiones, quarum mentionem habuimus, & ſi quæ ſunt ſimiles, ex legitimis & civilibus cauſis deſcendunt. Aliæ autem ſunt, quas prætor ex ſua juriſdictione comparatas habet tam in rem, quam in perſonam, quas & ipſas neceſſarium eſt exemplis oſtendere. [ut] ecce, Plerumque ita permittit [prætor] in rem agere, ut vel actor dicat ſe quaſi uſucepiſſe, quod non uſuceperit: vel ex diverſo poſſeſſor dicat adverſarium ſuum non uſucepiſſe, quod uſuceperit.

4 ¶ Namque ſi cui ex juſta cauſa res aliqua tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) [&] necdum ejus rei dominus effectus eſt: ſi ejus rei poſſeſſionem caſu amiſerit, nullam habet in rem directam actionem ad eam perſequendam: quippe ita proditæ ſunt jure civili actiones, ut quis dominium ſuum vindicet. ſed quia ſane durum erat, eo caſu deficere actionem: inventa eſt à prætore actio, in qua dicit is qui poſſeſſionem amiſit, eam rem ſe uſucepiſſe, quam uſu non cepit, & ita vindicat ſuam eſſe: quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum à Publicio prætore in edicto propoſita eſt.

5 ¶ Rurſus ex diverſo, ſi quis cum Reipublicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium poteſtate eſſet, rem ejus, qui in civitate eſſet, uſuceperit: permittitur domino, ſi poſſeſſor reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tunc intra annum, reſciſſa uſucapione, eam petere;

id

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

id eſt, ita petere, ut dicat poſſeſſorem uſu non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe. Quod genus actionis quibuſdam & aliis ſimili æquitate motus prætor adcommodat, ſicut ex latiore Digeſtorum ſeu Pandectarum volumine intelligere licet.

6 ¶ Item ſi quis in fraudem creditorum rem ſuam alicui tradiderit: bonis ejus à creditoribus poſſeſſis, ex ſententia præſidis permittitur ipſis creditoribus, reſciſſa traditione, eam rem petere, id eſt, dicere eam rem traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe.

7 ¶ Item Serviana & quaſi Serviana (quæ etiam hypothecaria vocatur) ex ipſius prætoris juriſdictone ſubſtantiam capiunt. Serviana autem experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris jure pro mercedibus fundi ei tenentur. Quaſi Serviana autem eſt, qua creditores pignora hypothecaſve perſequuntur. Inter pignus autem & hypohtecam (quantum ad actionem hypothecariam attinet) nihil intereſt. nam de qua re inter creditorem & debitorem convenerit, ut ſit pro debito obligata: utraque hac appellatione continetur. ſed in aliis differentia eſt. Nam pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maxime ſi mobilis ſit. At eam quæ ſine traditione, nuda conventione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicimus.

8 ¶ In perſonam quoque actiones ex ſua ju-

ſdictione propoſitas habet prætor: vel-
de pecunia conſtituta. cui ſimilis videba-
r receptitia. Sed ex noſtra conſtitutione
um [&] ſi quid plenius habebat hoc in a-
onem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt)
] ea quaſi ſupervacua juſſa eſt cum ſua au-
ritate à noſtris legibus recedere. Item præ-
r propoſuit actionem de peculio ſervorum,
orumque familiarum; & eam, ex qua quæ-
ur, an actor juraverit, & alias complures.

9 ¶ De conſtituta autem pecunia cum o-
nibus agitur, quicunque pro ſe vel pro alio
uturos ſe conſtituerint: nulla ſcilicet ſti-
latione interpoſita. Nam alioqui ſi ſtipu-
nti promiſerint, jure civili tenentur.

10 ¶ Actiones autem de peculio, ideo
verſus patrem dominumve comparavit
ætor: quia licet ex contractu filiorum ſer-
rumve ipſo jure non teneantur: æquum
men eſt peculio tenus (quod veluti patri-
onium eſt filiorum filiarumque, item ſer-
rum) condemnari eos.

11 ¶ Item ſi quis poſtulante adverſario
raverit, deberi ſibi pecuniam, quam pete-
, neque ei ſolvatur: juſtiſſime commen-
t ei talem actionem, per quam non illud
æritur, an ei pecunia debeatur, ſed an ju-
verit.

12 ¶ Pœnales quoque actiones prætor
ultas ex ſua juriſdictione introduxit: vel-
i adverſus eum qui quid ex albo ejus cor-
piſſet: & in eum, qui patronum vel pa-
ntem in jus vocaſſet, cum id non impe-
traſſet:

traſſet: item adverſus eum, qui vi exemerit eum, qui in jus vocaretur, cujuſve dolo alius exemerit, & alias innumerabiles.

13 ¶ Præjudiciales actiones in rem eſſe videntur: quales ſunt per quas quæritur, an aliquis liber, an libertus ſit, vel de partu agnoſcendo. Ex quibus fere una illa legitimam cauſam habet, per quam quæritur, an aliquis liber ſit. cæteræ ex ipſius prætoris juriſdictione ſubſtantiam capiunt.

14 ¶ Sic itaque diſcretis actionibus, certum eſt, non poſſe actorem ſuam rem ita ab aliquo petere, *Si apparet eum dare oportere.* Nec enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: ſcilicet quia dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, ut ejus fiat. Nec res quæ [jam] actoris eſt, magis ejus fieri poteſt. Plane odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum eſt, ut extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur, *ſi appareat eos dare oportere:* quamvis ſit adverſus eos etiam [hæc] in rem actio per quam rem ſuam quis eſſe petit.

15 ¶ Appellamus autem in rem quidem actiones, vindicationes: in perſonam vero actiones, quibus dare aut facere oportere intenditur, condictiones. Condicere enim eſt denuntiare priſca lingua, nunc vero abuſive dicimus condictionem actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit dari ſibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

16 ¶ Sequens illa diviſio eſt, quod quæ-
m actiones rei perſequendæ gratia compa-
æ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ,
ædam miſtæ ſunt.

17 ¶ Rei perſequendæ cauſa comparatæ,
nt omnes in rem actiones. Earum vero a-
onum, quæ in perſonam ſunt, eæ quidem,
æ ex contractu naſcuntur, fere omnes
perſequendæ cauſa comparatæ videntur:
uti quibus mutuam pecuniam, vel in ſti-
latum deductam petit actor, item com-
odati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex
pto, vendito, locato, conducto. Plane
depoſiti agatur eo nomine, quod tumultus,
cendii, ruinæ, naufragii cauſa depoſitum
in duplum actionem prætor reddit: ſi
odo cum ipſo, apud quem depoſitum ſit,
t cum hærede ejus de dolo ipſius agitur,
o caſu miſta eſt actio.

18 ¶ Ex maleficiis vero proditæ actio-
s, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cau-
comparatæ ſunt: aliæ tam pœnæ, quam
i perſequendæ, & ob id miſtæ ſunt. Pœ-
m tantum perſequitur quis actione furti.
e enim manifeſti agatur quadrupli, ſi-
non manifeſti dupli: de ſola pœna agi-
r. nam ipſam rem propria actione perſe-
itur quis, i. e. ſuam eſſe petens: ſive fur
ſe eam rem poſſideat, ſive alius quilibet.
amplius adverſus furem etiam condictio
t [rei.]

19 ¶ Vi autem bonorum raptorum actio
iſta eſt: quia in quadruplo rei perſecutio
con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

continetur: pœna autem tripli eſt. Sed & legis Aquiliæ actio de damno injuria [dato.] miſta eſt: non ſolum ſi adverſus inficiantem in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſimplum quiſque agat: veluti ſi quis hominem claudum aut luſcum occiderit, qui in eo anno integer & magni precii fuerit: tanti enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit, ſecundum jam traditam diviſionem. Item miſta eſt actio contra eos, qui relicta ſacroſanctis Eccleſiis, vel aliis venerabilibus locis, legati vel fideicommiſſi nomine, dare diſtulerint: uſque adeo, ut etiam in judicium vocarentur. tunc enim & ipſam rem vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna: & ideo in duplum ejus fit condemnatio.

20 ¶ Quædam actiones miſtam cauſam obtinere videntur, tam in rem, quam in perſonam: qualis eſt familiæ erciſcundæ actio, quæ competit cohæredibus de dividenda hæreditate. Item communi dividundo, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, ut id dividatur. Item finium regundorum actio, qua inter eos agitur, qui confines agros habent. In quibus tribus judiciis permittitur judici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adjudicare: & ſi unius pars prægravari videbitur, eum invicem certa pecunia alteri condemnare.

21 ¶ Omnes autem actiones, vel in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in tri-

plum, vel in quadruplum. ulterius au-
m nulla actio extenditur.

22 ¶ In ſimplum agitur: veluti ex ſtipu-
tione, ex mutui datione, ex empto, ven-
o, locato, conducto, mandato, & deni-
e ex aliis quam plurimis cauſis.

23 ¶ In duplum agimus: veluti furti nec
nifeſti, damni injuriæ, ex lege Aquilia,
poſiti ex quibuſdam cauſis. Item ſervi
rupti: quæ competit in eum, cujus hor-
n conſiliove ſervus alienus fugerit, aut
ntumax adverſus dominum factus eſt, aut
uriose vivere cœperit, aut denique quo-
et modo deterior factus ſit. In qua actio-
earum etiam rerum, quas fugiendo ſer-
s abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex
ato, quod venerabilibus locis relictum eſt,
undum ea, quæ ſupra diximus.

24 ¶ Tripli vero [agimus,] cum quidam
jorem vera æſtimatione quantitatem in
ello conventionis inſerunt, ut ex hac cau-
viatores, id eſt, executores litium, am-
orem ſummam ſportularum nomine ex-
rent. tunc enim id, quod propter eorum
uſam damnum paſſus fuerit reus, [in] tri-
um ab actore conſequetur: ut in hoc tri-
o etiam ſimplum, in quo damnum paſſus
, connumeretur. Quod noſtra conſtitu-
o introduxit, quæ in noſtro Codice ful-
t, quam proculdubio certum eſt ex lege
ndictitia emanare.

25 ¶ Quadrupli autem agitur: veluti
rti manifeſti: item de eo, quod metus cau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſa factum ſit, deque ea pecunia, quæ in hoc data ſit, ut is cui datur calumniæ cauſa, negotium alicui faceret, vel non faceret. Item, ex lege condictitia noſtra conſtitutio oritur, in quadruplum condemnationem imponens iis executoribus litium, qui contra noſtræ conſtitutionis normam à reis quicquam exegerint.

26 ¶ Sed furti quidem nec manifeſti actio, & ſervi corrupti, à cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eo differunt, quod hæ actiones omnimodo dupli ſunt: at illæ, id eſt, damni injuriæ ex lege Aquilia, & interdum depoſiti, inficiatione duplicantur, in confitentem autem in ſimplum dantur. Sed illa, quæ de his competit, quæ relicta venerabilibus locis ſunt, non ſolum inficiatione duplicatur, ſed etiam ſi diſtulerit relicti ſolutionem uſquequo juſſu magiſtratuum [noſtrorum] conveniatur. In confitentem vero, antequam juſſu magiſtratuum conveniatur, ſolventem ſimpli redditur.

27 ¶ Item, actio de eo quod metus cauſa factum ſit, à cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eo differt, quod ejus natura tacite continetur. ut qui judicis juſſu ipſam rem actori reſtituat, abſolvatur: quod in cæteris caſibus non eſt ita: ſed omnimodo quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione.

28 ¶ Actionum autem quædam bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti juris. Bonæ fidei ſunt hæ: ex empto, vendito, locato, conducto,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

o, negotiorum geſtorum, mandati, depo-
ti, pro ſocio, tutelæ, commodati, pigno-
titia, familiæ erciſcundæ, communi divi-
ndo, præſcriptis verbis, quæ de æſtimato
oponitur, & ea quæ ex permutatione com-
etit, & hæreditatis petitio. Quamvis enim
que adhuc incertum erat, inter bonæ fidei
dicia connumeranda hæreditatis petitio
ſet, an non: noſtra tamen conſtitutio a-
erte eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

29 ¶ Fuerat antea & rei uxoriæ actio una
bonæ fidei judiciis: ſed cum pleniorem
ſe ex ſtipulatu actionem invenientes, omne
s, quod res uxoria antea habebat, cum
ultis diviſionibus in actionem ex ſtipula-
, quæ de dotibus exigendis proponitur,
anſtulerimus, merito rei uxoriæ actione
blata, ex ſtipulatu [actio,] quæ pro eo in-
oducta eſt, naturam bonæ fidei judicii tan-
m in exactione dotis meruit, ut bonæ fidei
: [ſed]& tacitam ei dedimus hypothecam.
æferri autem aliis creditoribus in hypo-
ecis tunc cenſuimus, cum ipſa mulier de
te ſua experiatur, cujus ſolius providentia
c induximus.

30 ¶ In bonæ fidei judiciis libera poteſtas
rmitti videatur judici ex bono & æquo
timandi, quantum actori reſtitui debeat.
quo & illud continetur, ut ſi quid invi-
m præſtare actorem oporteat: eo com-
nſato, in reliquum is, cum quo actum
, debeat condemnari. Sed & in ſtricti
ris judiciis ex reſcripto divi Marci op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

poſita doli mali exceptione, compenſatio inducebatur. Sed noſtra conſtitutio eaſdem compenſationes, quæ jure aperto nituntur, latius introduxit, ut actiones ipſo jure minuant, ſive in rem, ſive in perſonam, ſive alias quaſcunque: excepta ſola depoſiti actione, cui aliquid compenſationis nomine opponi, ſane iniquum eſſe credimus: ne ſub prætextu compenſationis, depoſitarum rerum quis ex actione defraudetur.

31 ¶ Præterea quaſdam actiones arbitrarias, id eſt, ex arbitrio judicis pendentes appellamus, in quibus, niſi arbitrio judicis is, cum quo agitur, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſolvat, vel ex noxali cauſa ſervum dedat: condemnari debeat. Sed iſtæ actiones, tam in rem, quam in perſonam inveniuntur. In rem, veluti Publiciana, Serviana de rebus coloni, quaſi Serviana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti quibus de eo agitur, quod [vi] aut metus cauſa, aut dolo malo factum eſt. Item cum id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur. Ad exhibendum quoque actio ex arbitrio judicis pendet. In his enim actionibus & cæteris ſimilibus, permittitur judici ex bono & æquo, ſecundum cujuſque rei, de qua actum eſt, naturam æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat.

32 ¶ Curare autem debet judex, ut omnino, quantum poſſibile ei ſit, certæ pecuniæ vel rei ſententiam ferat: etiam ſi

de incerta quantitate apud eum actum eſt.

33 ¶ Si quis agens, [in] intentione ſua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineat: à cauſa cadebat, id eſt, rem amittebat: nec facile in integrum reſtituebatur à prætore, niſi minor erat viginti quinque annis. Huic enim, ſicut in aliis cauſis, cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus juventute fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitum erat. Sane ſi tam magna cauſa juſti erroris interveniebat, ut etiam conſtantiſſimus quiſque labi poſſet, etiam majori viginti quinque annis ſuccurrebatur. veluti ſi quis totum legatum petierit: poſt deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta ſit, aut quibuſdam aliis legata data ſint, quæ efficiebant, ut plus petiiſſe videretur petitor, quam dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur. Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, [&] cauſa. Re, veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cujus ex parte res eſt, totam eam, vel majorem partem ſuam eſſe intenderit. Tempore: veluti ſi quis ante diem, vel [ante] conditionem petierit. Qua enim ratione qui tardius ſolvit, quam ſolvere deberet, minus ſolvere intelligitur: eadem ratione, qui præmature petit, plus petere videtur. Loco plus petitur: veluti cum quis id, quod certo loco ſibi [dari] ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi da-

ri ſtipulatus eſt: verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fuerit, *Epheſi dare ſpondes?* Romæ pure intendat ſibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur: qui utilitatem, quam haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolveret, adimit ei pura intentione. Propter quam cauſam alio loco petenti arbitraria actio proponitur: in qua ſcilicet ratio habetur utilitatis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolveret, (quo ſe ſoluturum ſpopondit.) Quæ utilitas plerumque in mercibus maxima invenitur: veluti vino, oleo, frumento: quæ per ſingulas regiones diverſa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnibus regionibus ſub eiſdem uſuris fœnerantur. Si quis tamen Epheſi petat, id eſt, eo loco petat, quo ut ſibi detur ſtipulatus eſt: pura actione recte agit: idque etiam prætor monſtrat: ſcilicet quia utilitas ſolvendi ſalva eſt promiſſori. Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa plus petit. ut ecce, ſi quis ita à te ſtipuletur, *Hominem Stichum, aut decem aureos dare ſpondes?* deinde alterum petat, veluti hominem tantum aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis promiſſoris eſt electio, utrum pecuniam, an hominem ſolvere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum ſibi dari oportere intendit, eripit electionem adverſario: & eo modo ſuam quidem conditionem meliorem facit, adverſarii vero [ſui] deteriorem. Qua de

cauſa

uſa talis in ea re prodita eſt actio, *ut quis endat hominem Stichum, aut aureos decem i dari oportere:* id eſt, ut eodem modo petet, quo ſtipulatus eſt. Præterea, ſi quis neraliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpealiter Stichum petat: aut generaliter vium ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Campaum petat: aut generaliter purpuram ſtiputus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat: us petere intelligitur: quia electionem adrſario tollit, cui ſtipulationis jure liberum it, aliud ſolvere, quam quod peteretur. uinetiam licet utiliſſimum ſit, quod quis tat. nihilominus plus petere intelligitur: uia ſæpe accidit, ut promiſſori facilius ſit lud ſolvere, quod majoris pretii eſt. Sed æc quidem antea in uſu fuerant: poſtea ve lex Zenoniana & noſtra rem coarctavit. t ſi quidem tempore plus fuerit petitum: uid ſtatui oporteat, Zenonis divæ memoæ loquitur conſtitutio: ſin autem quantiate, vel alio modo plus fuerit petitum: [in] mne, ſi quod forte damnum ex hac cauſa cciderit ei, contra quem plus petitum fueit, commiſſa tripli condemnatione (ſicuti upra diximus) puniatur.

34 ¶ Si minus in intentione ſua compleus fuerit actor, quam ad eum pertineat: eluti ſi cum ei decem [aurei] deberentur, uinque ſibi dari oportere intenderit: aut [ſi] cum totus fundus ejus eſſet, partem imidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo igit, in reliquum enim nihilominus judex

adverſarium in eodem judicio [ei] condemnat, ex conſtitutione divæ memoriæ Zenonis.

35 ¶ Si quis aliud pro alio intenderit: nihil eum periclitari placet, ſed in eodem judicio, cognita veritate, errorem ſuum corrigere [ei] permittitur: veluti ſi is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu debetur.

36 ¶ Sunt præterea quædam actiones, quibus non [ſemper] ſolidum, quod nobis debetur, perſequimur: ſed modo ſolidum perſequimur, modo minus: ut ecce, ſi in peculium filii ſervive agamus. Nam ſi non minus in peculio ſit, quam perſequimur: in ſolidum dominus paterve condemnatur: ſi vero minus inveniatur: eatenus condemnat judex, quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine proponemus.

37 ¶ Item ſi de dote [in] judicio mulier agat: placet eatenus maritum condemnari debere, quatenus facere poſſit, id eſt, quatenus facultates ejus patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates ejus, in ſolidum damnatur: ſi minus, in tantum, quantum facere poteſt. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impenſas in res dotales factas, marito [quaſi] retentio conceſſa eſt: quia ipſo jure neceſſariis ſumptibus dos minuitur, ſicut ex latioribus Digeſtorum libris cognoſcere licet.

38 ¶ Sed & ſi quis cum parente ſuo patronove agat: item ſi ſocius cum ſocio, judicio ſocietatis agat: non plus actor conſequitur, quam adverſarius ejus facere poteſt. Idem eſt ſi quis ex donatione ſua conveniatur.

39 ¶ Compenſationes quoque oppoſitæ, plerumque efficiunt, ut minus quiſque conſequatur, quam ei debeatur. Nam ex bono & æquo habita ratione ejus, quod invicem actorem ex eadem cauſa præſtare oportet, in reliquum eum, cum quo actum eſt [condemnat,] ſicut jam dictum eſt.

40 ¶ Cum eo quoque, qui creditoribus ſuis bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum emolumentum habeat: ex integro in id, quod facere poteſt, creditores experiuntur. inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

QUOD CUM EO, QUI IN aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

Titulus VII.

Quia [tamen] ſuperius mentionem habuimus de actione qua in peculium filiorum familiarum ſervorumque agitur: opus eſt, ut de hac actione & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominoſve dari ſolent, diligentius admoneamus. Et quia, ſive cum ſervis negotium geſtum ſit, ſive cum his, qui in poteſtate parentum ſunt, eadem fere jura ſervantur; ne verboſa fiat diſpu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

diſputatio, dirigamus ſermonem in perſonam ſervi dominique, idem intellecturi de liberis quoque & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nam ſi quid in his proprie ſervetur, ſeparatim oſtendemus.

1 ¶ Si igitur juſſu domini cum ſervo negotium geſtum erit: in ſolidum prætor adverſus dominum actionem pollicetur: ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur.

2 ¶ Eadem ratione prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis ſervum ſuum magiſtrum navi præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei gratia, cui præpoſitus erit, contractum fuerit, ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus navis quæſtus pertinet. Inſtitoria tunc locum habet, cum quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi ſervum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo ejus rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas actiones prætor reddit, & ſi liberum quis hominem, aut alienum ſervum navi, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit: ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interveniat.

3 ¶ Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſervus

s in peculiari merce ſciente domino nego-
tur, & quid cum eo ejus rei cauſa contra-
um erit: ita prætor jus dicit, ut quicquid
ihis mercibus erit, quodque inde receptum
t, id inter dominum, ſi quid ei debebitur,
cæteros creditores, pro rata portione di-
ibuatur, & [ideo tributoria vocatur] quia
i domino diſtributionem prætor permit-
. Nam ſi quis ex creditoribus queratur
aſi minus ei tributum ſit, quam oportue-
, hanc ei actionem adcommodat, quæ
butoria appellatur.

4 ¶ Præterea introducta eſt actio de pe-
lio, deque eo, quod in rem domini ver-
m erit: ut quamvis ſine voluntate domini
gotium geſtum erit, tamen ſive quid in
m ejus verſum fuerit, id totum præſtare
beat: ſive quid non ſit in rem ejus ver-
m, id eatenus præſtare debeat, quatenus
culium patitur. In rem autem domini
erſum intelligitur, quicquid neceſſario in
m ejus impenderit ſervus: veluti ſi mutua-
s pecuniam creditoribus ejus ſolverit, aut
lificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumen-
im emerit, vel etiam fundum, aut quam-
bet aliam rem neceſſariam mercatus erit.
aque ſi ex decem puta aureis, quos ſervus
ius à Titio mutuo accepit, creditori tuo
uinque aureos ſolverit, reliquos vero quin-
ue quolibet modo conſumpſerit: pro quin-
ue [quidem] in ſolidum damnari debes:
ro cæteris vero quinque eatenus, quatenus
n peculio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi toti
de-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

decem aurei in rem tuam verſi fuerint, totos decem aureos Titium conſequi poſſe. Licet enim una eſt actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum ſit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque judex, apud quem de ea actione agitur, ante diſpicere ſolet, an in rem domini verſum ſit: nec aliter ad peculii æſtimationem transit, quam aut nihil in rem domini verſum intelligatur, aut non totum. Cum autem quæritur, quantum in peculio ſit: ante deducitur, quicquid ſervus domino, eive, qui in poteſtate ejus ſit, debet: & quod supereſt, id ſolum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet ſervus, qui in poteſtate domini ſit, non deducitur ex peculio: veluti ſi is in ipſius peculio ſit. quod eo pertinet, ut ſi quis vicario ſuo ſervus debeat: id ex peculio ejus non deducatur.

5 ¶ Cæterum dubium non eſt, quin is quoque qui juſſu domini contraxerit, cuique inſtitoria vel exercitoria actio competit: de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtultiſſimus, ſi omiſſa actione, qua facillime ſolidum ex contractu conſequi poſſit: ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini verſum eſſe, vel habere ſervum peculium, & tantum habere, ut ſolidum ſibi ſolvi poſſit. Is quoque, cui tributoria actio competit, æque de peculio, & de in rem verſo agere poteſt. Sed ſane huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio, & de in rem

ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſo. Tributoria ideo expedit agere, quia ea domini conditio præcipua non eſt, id, quod domino debetur, non deducitur, ejuſdem juris eſt dominus, cujus & cæte- creditores. At in actione de peculio ante ducitur, quod domino debetur: & in id, od reliquum eſt, creditori dominus con- mnatur. Rurſus de peculio ideo expedit ere, quod in hac actione totius peculii ra- habetur: at in tributoria, ejus tantum, o negotiatur. Et poteſt quiſque tertia for- parte peculii, aut quarta, vel etiam mini- a negotiari majorem autem partem in præ- is vel mancipiis, aut fœnebri pecunia ha- re. Prout ergo expedit, ita quiſque vel nc actionem vel illam eligere debet. Certe i poteſt probare in rem domini verſum eſ- : de in rem verſo agere debet.

6 ¶ Quæ diximus de ſervo & domino, dem intelligimus & de filio & filia, & ne- te & nepte, & patre avove, cujus in po- ſtate ſunt.

7 ¶ Illud proprie ſervatur in eorum per- na, quod Senatuſconſultum Macedonia- m prohibuit, mutuas pecunias dare eis, i in poteſtate parentis ſunt: & ei qui cre- derit, denegatur actio tam adverſus ipſum lium filiamve, nepotem neptemve (ſive ad- uc in poteſtate ſint, ſive morte parentis, el emancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cœpe- erint) quam adverſus patrem avumve: ſive os habeat adhuc in poteſtate, ſive emanci- averit. Quæ ideo Senatus proſpexit, quia

ſæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.

8 ¶ Illud in ſumma admonendi ſumus, id, quod juſſu patris dominive contractum fuerit, quodque in rem ejus verſum erit: directo quoque poſſe à patre dominove condici, tanquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque, qui exercitoria vel inſtitoria actione tenetur, directo poſſe condici placet: quia hujus quoque juſſu contractum intelligitur.

DE NOXALIBUS actionibus.

Titulus VIII.

Ex maleficiis ſervorum: veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriam commiſerint: noxales actiones proditæ ſunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem noxæ dedere.

1 ¶ Noxa autem, eſt [ipſum] corpus quod nocuit, id eſt, ſervus: noxia ipſum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, injuria.

2 ¶ Summa autem ratione permiſſum eſt noxæ deditione fungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

3 ¶ Dominus noxali judicio ſervi ſui nomine

‑ine conventus, ſervum actori noxæ deden‑ ‑ liberatur: nec minus in perpetuum ejus ‑vi dominium à domino transfertur. Sin ‑tem damnum ei, cui deditus eſt, [ſervus] ‑arcierit quæſita pecunia: auxilio prætoris ‑vito domino manumittetur.

4 ¶ Sunt autem conſtitutæ noxales a‑ ‑ones aut legibus, aut edicto prætoris. Le‑ ‑bus: veluti furti ex lege duodecim tabula‑ ‑m, damni injuriæ ex lege Aquilia. Edicto ‑ætoris: veluti injuriarum, & vi bonorum ‑ptorum.

5 ¶ Omnis autem noxalis actio caput ſe‑ ‑itur. Nam ſi ſervus tuus noxam commi‑ ‑it: quamdiu in tua poteſtate ſit, tecum ‑t actio. Si autem in alterius poteſtatem ‑rvenerit: cum illo incipit actio eſſe. At manumiſſus fuerit: directo ipſe tenetur, extinguitur noxæ deditio. Ex diverſo ‑oque directa actio noxalis eſſe incipit. ‑am ſi liber homo noxiam commiſerit, & ſervus tuus eſſe cœperit (quod quibuſ‑ ‑m caſibus effici primo libro tradidimus) ‑cipit tecum eſſe noxalis actio, quæ ante di‑ ‑cta fuiſſet.

6 ¶ Si ſervus domino noxiam commiſe‑ ‑t: actio nulla naſcitur. Namque inter do‑ ‑inum & eum, qui in poteſtate ejus eſt, ‑ulla obligatio naſci poteſt. Ideoque & ſi ‑ alienam poteſtatem ſervus pervenerit, ‑ut manumiſſus fuerit: neque cum ipſo, ne‑ ‑ue cum eo, cujus nunc in poteſtate ſit, agi ‑oteſt. Unde ſi alienus ſervus noxiam tibi

com‑

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua eſſe cœperit, interdicitur actio: quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque licet exierit de tua poteſtate agere non potes: quemadmodum ſi dominus in ſervum ſuum aliquid commiſerit nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, ſervus ullam actionem contra dominum habere poteſt.

7 ¶ Sed veteres quidem hoc in filiisfamiliarum maſculis & fœminis admiſere: nova autem hominum converſatio hujuſmodi adſperitatem recte reſpuendam eſſe exiſtimavit, & ab uſu communi hoc penitus receſſit. Quis enim patiatur filium ſuum, & maxime filiam, in noxam alii dare; ut pene per [filii] corpus pater magis, quam filius periclitetur: cum in filiabus etiam pudicitiæ favor hoc bene excludat? Et ideo placuit in ſervos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cum apud veteres legum commentatores invenerimus ſæpius dictum, ipſos filiosfamiliarum pro ſuis delictis poſſe conveniri.

SI QUADRUPES PAUPERIEM feciſſe dicatur.

TITULUS IX.

ANimalium nomine, quæ ratione carent, ſi, qua laſcivia, aut pavore, aut feritate pauperiem fecerint: noxalis actio lege duodecim tabularum prodita eſt. Quæ animalia ſi no-

noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularum ſcripta eſt, ut puta, *Si equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus [cornu] petierit*. Hæc autem actio in iis, quæ contra naturam moventur, locum habet. Cæterum ſi genitalis ſit feritas: ceſſat actio. Denique ſi urſus fugerit à domino, & ſic nocuerit: non poteſt quondam dominus conveniri: quia deſiit dominus eſſe, ubi fera evaſit. Pauperies autem eſt damnum ſine injuria facientis datum. Nec enim poteſt animal injuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinet actionem.

1 ¶ Cæterum ſciendum eſt, ædilitio edicto prohiberi nos canem, verrem, aprum, urſum, leonem ibi habere, qua vulgo iter fit: & ſi adverſus ea factum erit, & nocitum libero homini eſſe dicatur: quod bonum & æquum judici videtur, tanti dominus condemnetur. cæterarum [vero] rerum, quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Numquam enim actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

DE IIS, PER QUOS AGERE poſſumus.

TITULUS X.

NUnc admonendi ſumus, agere poſſe quemlibet hominem, aut ſuo nomine,

aut alieno. Alieno: veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cum olim in uſu fuiſſet, alterius nomine agere non poſſe, niſi pro populo, pro libertate, pro tutela. Præterea lege Hoſtilia permiſſum erat furti agere eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, aut reipublicæ cauſa abeſſent, quive in eorum cujus tutela eſſent. Sed quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine, neque agere, neque excipere actionem licebat: cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio, itemque aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibus impedimento ſunt, quo minus rem ſuam ipſi exequi poſſint.

1 ¶ Procurator neque certis verbis, neque præſente [ſemper] adverſario, imo plerunque eo ignorante conſtituitur. Cuicunque enim permiſeris rem tuam agere, aut defendere, is tuus procurator intelligitur.

2 ¶ Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

DE SATISDATIONIBUS.

TITULUS XI.

SAtiſdationum modus alius antiquitati placuit, alium novitas per uſum amplexa eſt. Olim enim ſi in rem agebatur, ſatiſdare poſſeſſor compellebatur, ut ſi victus [eſſet,] nec rem ipſam reſtitueret, nec litis æſtimationem: poteſtas eſſet petitori, aut

cum

um eo agendi, aut cum fidejuſſoribus ejus. ua ſatiſdatio appellatur *judicatum ſolvi.* Unde autem ſic apelletur, facile eſt intellige-. Namque ſtipulabatur quis, ut ſolvere-r ſibi, quod fuiſſet judicatum. Multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, atiſdare cogebatur, ſi alieno nomine judi-ium accipiebat. Ipſe autem, qui in rem gebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare on cogebatur. Procurator vero ſi in rem gebat: ſatiſdare jubebatur, rem ratam do-minum habiturum. Periculum enim erat, ne erum dominus de eadem re experiretur. utores [vero] & curatores eodem modo, uo & procuratores ſatiſdare debere, verba dicti faciebant: ſed aliquando his agentibus atiſdatio remittebatur. Hæc ita [erant,] ſi n rem agebatur.

1 ¶ Si vero in perſonam: ab actoris qui-dem parte eadem obtinebant, quæ diximus n actione, qua in rem agitur. ab ejus vero parte, cum quo agitur, ſiquidem alieno no-mine aliquis interveniret: omnimodo ſatiſ-daret, quia nemo defenſor in aliena re, ſine atiſdatione idoneus eſſe creditur. Quod ſi proprio nomine aliquis judicium accipiebat n perſonam: *judicatum ſolvi* ſatiſdare non cogebatur.

2 ¶ Sed hodie hæc aliter obſervantur. ive enim quis in rem actione convenitur, ive perſonali ſuo nomine: nullam ſatiſdatio-nem pro litis æſtimatione dare compellitur: ed pro ſua tantum perſona, quod in judicio

permaneat uſque ad terminum litis, vel committitur ſuæ promiſſioni cum jurejurando (quam juratoriam cautionem vocant) vel nudam promiſſionem, vel ſatiſdationem pro qualitate perſonæ ſuæ dare compellitur.

3 ¶ Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel ſuſcipitur in actoris quidem perſona, ſi non mandatum actis inſinuatum eſt, vel præſens dominus litis in judicio procuratoris ſui perſonam confirmaverit: ratam rem dominum habiturum ſatiſdationem procurator dare compellitur. eodem obſervando, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ tales perſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibuſdam per alium inferunt.

4 ¶ Si vero aliquis convenitur: ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt: poteſt vel ipſe in judicium venire, & ſui procuratoris perſonam per *judicatum ſolvi* ſatisdationem ſolenni ſtipulatione firmare, vel extra judicium ſatiſdationem exponere, per quam ipſe ſui procuratoris fidejuſſor exiſtat pro omnibus *judicatum ſolvi* ſatiſdationis clauſulis. ubi & de hypotheca ſuarum rerum convenire compellitur: ſive in judicio promiſerit, ſive extra judicium caverit: ut tam ipſe, quam hæredes ejus obligentur. Alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam ipſius exponenda, quod tempore ſententiæ recitandæ in judicium veniet: vel ſi non venerit, omnia dabit fidejuſſor, quæ in condemnatione continentur, niſi fuerit provocatum.

5 ¶ Si

5 ¶ Si vero reus præſto ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem ejus ſubire: nulla differentia inter actiones in rem vel perſonales introducenda, poteſt hoc facere: ita tamen, ut ſatiſdationem *judicatum ſolvi*, pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim ſecundum veterem regulam (ut jam dictum eſt) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

6 ¶ Quæ omnia apertius & perfectius à quotidiano judiciorum uſu in ipſis rerum documentis apparent.

7 ¶ Quam formam non ſolum in hac regia urbe, ſed [etiam] in omnibus noſtris provinciis (etſi propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere cenſemus: quum neceſſe ſit, omnes provincias, caput omnium noſtrarum civitatum, id eſt, hanc regiam urbem, ejuſque obſervantiam ſequi.

DE PERPETUIS ET TEMPOralibus actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt.

TITULUS XII.

HOc loco admonendi ſumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, ſenatuſve conſulto, ſive ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur: perpetuo ſolere antiquitus competere, donec ſacræ conſtitutiones: tam in rem, quam in perſonam actionibus certos fines dederunt: eas vero, quæ ex propria prætoris juriſdictione pendent, plerumque

intra annum vivere. nam & ipſius prætor intra annum erat imperium. Aliquando t men & in perpetuum extenduntur: id eſ uſque ad finem ex conſtitutionibus introd ctum: quales ſunt eæ, quas bonorum poſſe ſori, cæteriſque qui hæredis loco ſunt, a commodat. Furti quoque manifeſti actio quamvis ex ipſius prætoris juriſdictione pro ficiſcatur: tamen perpetuo datur. abſurdu enim eſſe exiſtimavit anno eam terminari.

1 ¶ Non autem omnes actiones quæ i aliquem aut ipſo jure competunt, aut prætore dantur: & in hæredem æque con petunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſim juris regula, ex maleficiis pœnales action in hæredem [rei] non competere [velut furti, vi bonorum raptorum, injuriarum damni injuriæ. Sed hæredibus hujuſmodi a ctiones competunt, nec denegantur, exc pta injuriarum actione, & ſi qua alia ſimil inveniatur. Aliquando tamen etiam ex con tractu actio contra hæredem non competit veluti cum teſtator doloſe verſatus ſit, & a hæredem ejus nihil ex eo dolo pervenit. Pœ nales autem actiones, quas ſupra diximu ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint con teſtatæ, & hæredibus dantur, & contra hæ redes tranſeunt.

2 ¶ Supereſt, ut admoneamus, quod ante rem judicatam is, cum quo actum eſ ſatisfaciat actori: officio judicis conven eum abſolvere, licet in ea cauſa fuiſſet ju dicii accipiendi tempore, ut damnari deb

re

et. & hoc eſt, quod antea vulgo dicebatur, omnia judicia abſolutoria eſſe.

DE EXCEPTIONIBUS.

Titulus XIII.

Sequitur, ut de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, ut licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, juſta ſit: tamen iniqua ſit adverſus eum, cum quo agitur.

1 ¶ Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras [promittere:] palam eſt, jure civili te obligatum eſſe: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt: ſed iniquum eſt te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio, quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.

2 ¶ Idem juris eſt, ſi quis [quaſi] credendi cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neque numeraverit. Nam, eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt. dare enim te oportet: quum ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. cujus tempora nos (ſecundum quod jam ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coarctavimus.

3 ¶ Præterea debitor ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet: quia pacto convento obligationes non omnino diſſolvuntur: qua de cauſa efficax eſt adverſus eum actio, quam actor intendit, *Si apparet eum dare oportere*. ſed quia iniquum eſt, contra pactionem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conventi.

4 ¶ Æque ſi debitor creditore deferente juraverit, nihil ſe dare oportere: adhuc obligatus permanet. ſed quia iniquum eſt de perjurio queri: defenditur per exceptionem jurisjurandi. In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æque neceſſariæ ſunt exceptiones, veluti ſi petitore deferente poſſeſſor juraverit eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor eandem rem vindicet. licet enim verum ſit, quod intendit, id eſt, rem ejus eſſe: iniquum tamen eſt poſſeſſorem condemnari.

5 ¶ Item ſi in judicio tecum actum fuerit, ſive in rem, ſive in perſonam: nihilominus obligatio durat: & ideo ipſo jure de eadem re poſtea adverſus te agi poteſt, ſed debes per exceptionem rei judicatæ adjuvari.

6 ¶ Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quam ex multis variiſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint: ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent, vel ex ipſa

præ-

prætoris juriſdictione ſubſtantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.

9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, & pacti conventi, cum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conventi, cum ita convenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finitio eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certum tempus agere volentibus objicitur exceptio aut pacti conventi, aut alia ſimilis: differre debent actionem, & poſt tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint, objectaque ſit exceptio: neque eo judicio quicquam conſequebantur, propter exceptionem, neque poſt tempus olim agere poterant: cum temere rem in judicium deducebant, & conſumebant. qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita ſtricte hoc procedere volumus, ſed eum, qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre auſus ſit, Zenonianæ conſtitutioni ſubjacere cenſemus, quam ſacratiſſimus legiſlator de iis, qui tempore plus petierint, protulit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ut & inducias, quas ipſe actor ſponte indulſerit, vel quas natura actionis continet, ſi contempſerit: in duplum habeant ii, qui talem injuriam paſſi ſunt: & poſt eas finitas non aliter litem ſuſcipiant, niſi omnes expenſas litis antea acceperint: ut actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obſervare.

11 ¶ Præterea etiam ex perſona ſunt dilatoriæ exceptiones, quales ſunt procuratoriæ: veluti ſi per militem aut per mulierem agere quis velit. Nam militibus, nec pro patre, vel matre, vel uxore, nec ex ſacro reſcripto procuratorio nomine experiri conceditur: ſuis vero negotiis ſupereſſe ſine offenſa [militaris] diſciplinæ poſſunt. Eas vero exceptiones, quæ olim procuratoribus propter infamiam vel dantis, vel ipſius procuratoris opponebantur: cum in judiciis frequentari nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſancimus: ne dum de iis altercatur, ipſius negotii diſceptatio proteletur.

DE REPLICATIONIBUS.

TITULUS XIV.

INterdum evenit, ut exceptio, quæ prima facie juſta videtur, [tamen] inique noceat. quod cum accidit: alia allegatione opus eſt, adjuvandi actoris gratia, quæ replicatio vocatur, quia per eam replicatur, atque reſolvitur jus exceptionis: veluti cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniam

niam petat, deinde poſtea in contrarium pacti ſunt, id eſt, ut creditori petere liceat: ſi creditor agat, & excipiat debitor, ut ita demum condemnetur, ſi non convenerit, ne eam pceuniam creditor petat: nocet ei exceptio. convenit enim ita. namque nihilominus hoc verum manet, licet poſtea in contrarium pacti ſunt. ſed quia iniquum eſt creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex poſteriore pacto convento.

1 ¶ Rurſus interdum evenit, ut replicatio, quæ prima facie juſta eſt, inique noceat. quod cum accidit, alia allegatione opus eſt, adjuvandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur.

2 ¶ Et ſi rurſus ea prima facie juſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori inique noceat: rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adjuvetur: quæ dicitur triplicatio.

3 ¶ Quarum omnium exceptionum uſum interdum ulterius, quam diximus, varietas negotiorum introducit, quas omnes apertius ex Digeſtorum latiore volumine eſt agnoſcere.

4 ¶ Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerumque accommodari ſolent etiam fidejuſſoribus ejus, & recte: quia quod ab iis petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: quia mandati judicio redditurus eſt eis, quod [ii] pro eo ſolverint. Qua ratione, & ſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde

ſuc-

ſuccurrendum eſſe per exceptionem pacti conventi illis quoque, qui pro eo obligati ſunt, ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sane quædam exceptiones non ſolent his adcommodari. Ecce enim debitor, ſi bonis ſuis ceſſerit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæc exceptio fidejuſſoribus non datur: ideo ſcilicet, quia qui alios pro debitore obligat, hoc maxime proſpicit, ut cum facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſit ab iis, quos pro eo obligavit, ſuum conſequi.

DE INTERDICTIS.

TITULUS XV.

SEquitur, ut diſpiciamus de interdictis ſeu actionibus, quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, quibus prætor aut jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc maxime fiebat, cum de poſſeſſione, aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.

1 ¶ Summa autem diviſio interdictorum hæc eſt: quod aut prohibitoria ſunt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri, veluti vim ſine vitio poſſidenti, vel mortuum inferenti, quo ei jus erat inferendi: vel in ſacro loco ædificari, vel in flumine publico ripave ejus aliquid fieri, quo pejus navige-

..getur. Reſtitutoria ſunt, quibus reſtitui
..quid jubet, veluti bonorum poſſeſſori
..ſſeſſionem eorum, quæ quis pro hærede,
..ut pro poſſeſſore poſſidet [ex ea hæredita-
.. :] aut cum jubet ei, qui vi de poſſeſſio-
..e fundi dejectus ſit, reſtitui poſſeſſionem.
..xhibitoria ſunt, per quæ jubet exhiberi:
..eluti eum, cujus de libertate agitur: aut
..bertum, cui patronus operas indicere ve-
..t, aut parenti liberos, qui in poteſtate ejus
..unt. Sunt tamen, qui putent, proprie in-
..erdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt,
..uia interdicere ſit denuntiare & prohibe-
..: reſtitutoria autem & exhibitoria, pro-
..rie decreta vocari. Sed tamen obtinuit o-
..nnia interdicta appellari: quia inter duos
..icuntur.

2 ¶ Sequens diviſio interdictorum hæc
..ſt, quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis
..auſa comparata ſunt, quædam retinendæ,
..quædam recuperandæ.

3 ¶ Adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa in-
..erdictum adcommodatur bonorum poſſeſ-
..ori, quod appellatur, *quorum bonorum*, e-
..uiſque vis & poteſtas hæc eſt: in quod ex his
..onis quiſque, quorum poſſeſſio alicui data
..ſt, pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideat,
..d ei, cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtitue-
..e debeat. Pro hærede autem poſſidere vide-
..tur, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſ-
..ſore is poſſidet, qui nullo jure rem hæredi-
..tariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens
ad ſe non pertinere, poſſidet. Ideo autem
ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interdictum: quia ei tantum utile eſt, qui nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, amiſerit eam: hoc interdictum ei inutile eſt. Interdictum quoque, quod appellatur Salvianum, adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparatum eſt: eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet.

4 ¶ Retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt interdicta, *uti poſſidetis*, & *utrubi*: cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controverſia ſit: & ante quæratur uter ex litigatoribus poſſidere, & uter petere debeat. Namque niſi ante exploratum fuerit, utrius eorum poſſeſſio ſit: non poteſt petitoria actio inſtitui: quia & civilis, & naturalis ratio facit, ut alius poſſideat, & alius à poſſidente petat. Et quia longe commodius eſt [& potius] poſſidere, quam petere: ideo plerumque & fere ſemper ingens exiſtit contentio de ipſa poſſeſſione. Commodum autem poſſidendi in eo eſt, quod etiam ſi ejus res non ſit, qui poſſidet: ſi modo actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet [in] ſuo loco poſſeſſio: propter quam cauſam cum obſcura ſunt utriuſque jura: contra petitorem judicari ſolet. Sed interdicto quidem *uti poſſidetis*, de fundi vel ædium poſſeſſione contenditur: *utrubi* vero interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione. Quorum vis ac poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud ve-

teres habebat. Nam *uti poſſidetis* interdicto is vincebat, qui interdicti tempore poſſidebat: ſi modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab adverſario poſſeſſionem: etiam ſi alium vi expulerat, aut clam ſurripuerat alienam poſſeſſionem, aut precario rogaverat aliquem, ut ſibi poſſidere liceret. *utrubi* vero interdicto is vincebat, qui majore parte ejus anni, nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario poſſidebat. Hodie tamen aliter obſervatur. Nam utriuſque interdicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem pertinet) exæquata eſt: uti ille vincat, [&] in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario litis conteſtatæ tempore detinet.

5 ¶ Poſſidere autem videtur quiſque, non ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi ejus nomine aliquis in poſſeſſione ſit, licet is ejus juri ſubjectus non ſit, qualis eſt colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud quos depoſuerit quis, aut quibus commodaverit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſt, quod dicitur, retinere poſſeſſionem poſſe aliquem per quemlibet, qui ejus nomine ſit in poſſeſſione. Quinetiam animo quoque ſolo retineri poſſeſſionem placet: id eſt, ut quamvis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque ejus nomine alius: tamen ſi non relinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reverſurus inde diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videatur. Adipiſci vero poſſeſſionem per quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus.

Nec

Nec ulla dubitatio eſt, quin animo ſolo adi-
piſci poſſeſſionem nemo poſſit.

6 ¶ Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſolet
interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi vel æ-
dium vi dejectus fuerit: Nam ei proponitur
interdictum *unde vi*, per quod is, qui dejecit,
cogitur ei reſtituere poſſeſſionem: licet is ab
eo, qui vi dejecit, vi vel clam vel precario
poſſideat. Sed ex conſtitutionibus ſacris (ut
ſupra diximus) ſi quis rem per vim occupa-
verit, ſi quidem in bonis ejus eſt, dominio
ejus privatur. ſi aliena: poſt ejus reſtitutio-
nem, etiam æſtimationem [rei] dare vim
paſſo compellitur. qui autem aliquem de
poſſeſſione per vim dejecerit: tenetur lege
Julia de vi privata aut de vi publica. ſed de
vi privata, ſi ſine armis vim fecerit. ſin au-
tem cum armis eum de poſſeſſione vi expule-
rit, de vi publica [tenetur.] Armorum au-
tem appellatione non ſolum ſcuta, & gla-
dios, & galeas, ſed & fuſtes, & lapides ſi-
gnificari intelligimus.

7 ¶ Tertia diviſio interdictorum hæc
eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia.
Simplicia ſunt, veluti in quibus alter actor,
alter reus [eſt:] qualia ſunt omnia reſtituto-
ria aut exhibitoria: Nam actor is eſt, qui de-
ſiderat aut exhiberi, aut reſtitui: reus autem
is eſt, à quo deſideratur, ut reſtituat, aut ex-
hibeat. Prohibitoriorum autem interdicto-
rum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Sim-
plicia ſunt, veluti cum prætor prohibet in
loco ſacro, vel in flumine publico ripave ejus

ali-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

aliquid fieri. Nam actor eſt, qui deſiderat, ne quid fiat: reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti *uti poſſidetis* interdictum, & *utrubi.* Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipue reus vel actor intelligitur: ſed unuſquiſque tam rei, quam actoris partes ſuſtinet.

8 ¶ De ordine & vetere exitu interdictorum ſupervacuum eſt hodie dicere. Nam quotiens extra ordinem jus dicitur (qualia ſunt hodie omnia judicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde judicatur ſine interdictis, ac ſi utilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

DE POENA TEMERE litigantium.

Titulus XVI.

NUnc admonendi ſumus, magnam curam egiſſe eos, qui jura ſuſtinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis ſtudio eſt. Idque eo maxime fieri poteſt, quod temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur modo pecuniaria pœna, modo jurisjurandi religione modo infamiæ metu coercetur.

1 ¶ Ecce enim jusjurandum omnibus, qui conveniuntur, ex conſtitutione noſtra defertur. Nam reus non aliter ſuis allegationibus utitur, niſi prius juraverit, quod putans ſe bona inſtantia uti, ad contradicen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

eum pervenit. At adverſus inficiantes, ex quibuſdam cauſis dupli [vel tripli] actio conſtituitur, veluti ſi damni injuria, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. Statim autem ab initio pluris, quam ſimpli eſt actio: veluti furti manifeſti, quadrupli: nec manifeſti, dupli. Nam ex his & aliis quibuſdam cauſis (ſive quis neget, ſive fateatur) pluris, quam ſimpli eſt actio. Item actoris quoque calumnia coërcetur. Nam etiam actor pro calumnia jurare cogitur ex noſtra conſtitutione. Utriuſque etiam partis advocati jusjurandum ſubeunt: quod aliâ noſtra conſtitutione comprehenſum eſt. Hæc autem omnia pro veteris calumniæ actione introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abiit: quia in partem decimam litis actores multabat, quod nuſquam factum eſſe invenimus: ſed pro his introductum eſt [&] præfatum jusjurandum, & ut improbus litigator [&] damnum, & impenſas litis inferre adverſario ſuo cogatur.

2 ¶ Ex quibuſdam judiciis damnati ignominioſi fiunt: veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depoſiti, directis, non contrariis actionibus. Item pro ſocio, quæ ab utraque parte directa eſt: & ob id quilibet ex ſociis eo judicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut injuriarum, aut de dolo, non ſolum damnati notantur ignominia: ſed & pacti, & recte. plurimum inter

eſt,

t, utrum ex delicto aliquis, an ex contra-
u debitor ſit.

3 ¶ Omnium autem actionum inſtituen-
um principium, ab ea parte edicti pro-
ſcitur, qua prætor edicit de in jus vocan-

Utique enim in primis adverſarius in jus
ocandus eſt: id eſt, ad eum vocandus, qui
s dicturus ſit. Qua parte prætor parenti-
s & patronis, item parentibus liberiſque
tronorum & patronarum hunc præſtat
norem: ut non aliter liceat liberis liber-
que eos in jus vocare, quam ſi ab ipſo præ-
e veniam poſtulaverint, & impetraverint.
ſi quis aliter vocaverit: in eum pœnam ſo-
dorum quinquaginta conſtituit.

E OFFICIO JUDICIS.

Titulus. XVII.

SUpereſt, ut de officio judicis diſpicia-
mus. Et quidem in primis illud obſer-
are debet judex, ne aliter judicet, quam
gibus, aut conſtitutionibus, aut moribus
oditum eſt.

1 ¶ Ideoque ſi noxali judicio aditus eſt,
bſervare debet, ut ſi condemnandus vide-
r dominus, ita debeat condemnare, *Pu-
blium Mævium Lucio Titio in decem aureos
condemno, aut noxam dedere.*

2 ¶ Et ſi in rem actum ſit [coram judi-
e:] ſive contra petitorem judicaverit: ab-
olvere debet poſſeſſorem, ſive contra poſ-
ſeſſorem, jubere ei debet, ut rem ipſam re-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſtituat cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor neg in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine fr ſtratione videbitur tempus reſtituendi ca ſa petere, indulgendum eſt ei: ut tam de litis æſtimatione caveat cum fidejuſſor ſi intra tempus quod ei datum eſt, non r ſtituerit. Et ſi hæreditas petita ſit, eade circa fructus interveniunt, quæ diximus i tervenire de ſingularum rerum petitione. lorum autem fructuum, quos culpa ſua p ſeſſor non perceperit: [ſive illorum,] qu perceperit: in utraque actione eadem ra pene habetur, ſi prædo fuerit. Si vero b næ fidei poſſeſſor fuerit: non habetur ra [neque] conſumptorum, neque non perc ptorum. Poſt inchoatam autem petitionem etiam illorum [fructuum] ratio habetur, q culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel pe cepti conſumpti ſunt.

3 ¶ Si ad exhibendum actum fuerit: no ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo actum eſt: ſed opus eſt, ut etiam rei cauſam de beat exhibere, id eſt, ut eam cauſam ha beat actor quam habiturus eſſet, ſi cum pr mum ad exhibendum egiſſet, exhibita r fuiſſet. Ideoque ſi inter moras [exhibendi] uſucapta ſit res à poſſeſſore: nihilominu condemnabitur. Præterea fructum medi temporis, id eſt, ejus quod acceptum ad ex hibendum judicium, ante rem judicatam interceſſerit: rationem habere debet judex. Quod ſi neget reus, cum quo ad exhiben dum actum eſt, in præſenti ſe exhibere poſſe, & tem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tempus exhibendi cauſa petat, idque ſine
ſtratione poſtulare videatur: dari ei de-
, ut tamen caveat ſe reſtituturum. quod
neque ſtatim juſſu judicis rem exhibeat,
que poſtea exhibiturum ſe caveat: conde-
nandus ſit in id, quod actoris intererat, ſi
initio res exhibita eſſet.

4 ¶ Si familiæ erciſcundæ [judicio] a-
m ſit: ſingulas res ſingulis hæredibus ad-
icare debet. & ſi in alterius perſona præ-
vare videatur adjudicatio: debet hunc
vicem cohæredi certa pecunia (ſicut jam
tum eſt) condemnare. Eo quoque no-
ne cohæredi quiſque ſuo condemnandus
, quod ſolus fructus hæreditarii fundi
rceperit, aut rem hæreditariam corrupe-
, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter
er plures quoque, quam duos cohæredes,
ſequuntur.

5 ¶ Eadem interveniunt, & ſi communi
idundo de pluribus rebus actum ſit.
od ſi de una re, veluti de fundo: ſi qui-
m iſte fundus commode regionibus divi-
nem recipiat: partes ejus ſingulis adju-
are debet. & ſi unius pars prægravare vi-
bitur: is invicem certa pecunia alteri con-
mnandus eſt. Quod ſi commode dividi
on poſſit: veluti ſi homo forte, aut mulus
it, de quo actum ſit, tunc totus uni adju-
candus eſt, & is invicem alteri certa pecu-
a condemnandus eſt.

6 ¶ Si finium regundorum actum fuerit,
ſpicere debet judex, an neceſſaria ſit ad-

 ju-

judicatio. quæ ſane uno caſu neceſſaria e
ſi evidentioribus finibus diſtingui agros co
modius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti. Na
tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem al
quam alterius agri domino adjudicari: qu
caſu conveniens eſt, ut is alteri certa pecu
nia debeat condemnari. Eo quoque nom
ne condemnandus eſt quiſque hoc judicio
quod forte circa fines aliquid malitioſe com
miſit: verbi gratia, quia lapides finales fu
ratus eſt, vel arbores finales excidit. Contu
maciæ quoque nomine quiſque eo judici
condemnatur: veluti ſi quis jubente judic
metiri agros paſſus non fuerit.

7 ¶ Quod autem iſtis judiciis alicui ad
judicatum fuerit: id ſtatim ejus fit, cui a
judicatum eſt.

DE PUBLICIS JUDICII

TITULUS XVIII.

PUblica judicia neque per actiones ord
nantur, neque omnino quicquam ſimi
habent [cum] cæteris judiciis, de quibus lo
cuti ſumus: magnaque diverſitas eorum e
& in inſtituendo, & in exercendo.

1 ¶ Publica autem dicta ſunt, quod cu
vis ex populo executio eorum plerumque da
tur.

2 ¶ Publicorum judiciorum quædam ca
pitalia ſunt, quædam non capitalia. Capi
talia dicimus, quæ ultimo ſupplicio affi
ciunt [homines,] vel [etiam] aquæ & igni

in

interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera, ſi quam infamiam irrogant, cum damno pecuniario: hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

3 ¶ Publica autem judicia hæc ſunt: lex Julia majeſtatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicam aliquid moliti ſunt, ſuum vigorem extendit. Cujus pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.

4 ¶ Item lex Julia de adulteriis coërcendis, quæ non ſolum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Julia etiam ſtupri flagitium punitur, cum quis ſine vi vel virginem, vel viduam honeſte viventem, ſtupraverit. Pœnam autem eadem lex irrogat ſtupratoribus: ſi honeſti ſunt, publicationem partis dimidiæ bonorum: ſi humiles, corporis coërcitionem cum relegatione.

5 ¶ Item lex Cornelia de ſicariis, quæ homicidas ultore ferro perſequitur, vel eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant. Telum autem (ut Caius noſter ex interpretatione legum duodecim tabularum ſcriptum reliquit) vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. ſed & omne ſignificat, quod manu cujuſque jacitur. ſequitur ergo, ut lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, [à] Græca voce τηλȣ̃ figuratum. Et [ſic] hanc ſignifi-

cationem invenire poſſumus & in Græco nomine. nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. Admonent nos epigrammata in Xerolopho urbis fauſtiſſimæ ſcripta, καὶ τὰ βέλη ὁμῶς ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. i.e. *Et hujuſmodi tela ſimul ab eis ferebantur, lanceæ, ſpicula, fundæ, plurimi autem & lapides.* Sicarii autem appellantur à ſica, quod ſignificat ferreum cultrum. Eadem lege & venefici capite damnantur. qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint.

6 ¶ Alia deinde lex aſperrimum crimen nova pœna perſequitur, quæ Pompeja de parricidiis vocatur: qua cavetur, ut ſi quis parentis, aut filii, aut omnino adfinitatis ejus, quæ nuncupatione parentum continetur, fata præparaverit (ſive clam, ſive palam id auſus fuerit) [nec non is, cujus dolo malo id factum eſt, vel conſcius criminis exiſtit, licet extraneus ſit,] pœna parricidii puniatur, & neque gladio neque ignibus, neque ulli alii ſolemni pœnæ ſubjiciatur, ſed inſutus culleo cum Cane, & Gallo gallinaceo, & Vipera, & Simia, & inter eas ferales anguſtias comprehenſus, (ſecundum quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in amnem projiciatur, ut omnium elementorum uſu vivus carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, [&] terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione vel adfinitate perſonas conjunctas

[...]tas necaverit: pœnam legis Corneliæ de ſi[...]cariis ſuſtinebit.

7 ¶ Item lex Cornelia de falſis, quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœnam irrogat [e]i, qui teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignaverit, recitaverit, ſubjecerit, vel ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens dolo ma[l]o. Ejuſque legis pœna in ſervos, ultimum ſupplicium eſt (quod etiam in lege de ſicariis & veneficis, ſervatur) in liberos vero deportatio.

8 ¶ Item lex Julia de vi publica ſeu privata, adverſus eos exoritur, qui vim vel armatam, vel ſine armis commiſerint. Sed ſi quidem armata vis arguatur: deportatio ei ex lege Julia de vi publica irrogatur. ſi vero ſine armis: in tertiam partem bonorum [ſuorum] publicatio imponitur: Sin autem per vim raptus virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus: tunc & raptores, & ii, qui opem [huic] flagitio dederunt, capite puniuntur, ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertius poſſibile eſt ſcire.

9 ¶ Item lex Julia peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, vel rem ſacram, vel religioſam furati fuerint. Sed ſi quidem ipſi judices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint: capitali animadverſione puniuntur: & non ſolum hi, ſed etiam qui miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperint.

Alii vero qui in hanc legem inciderint: pœnæ deportationis ſubjungentur.

10 ¶ Eſt & inter publica judicia lex Flavia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex ſacris conſtitutionibus irrogat, interdum leviorem.

11 ¶ Sunt præterea publica judicia, lex Julia de ambitu, lex Julia repetundarum, & lex Julia de annona, & lex Julia de reſiduis, quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amiſſionem non irrogant: aliis autem pœnis eos ſubjiciunt qui præcepta earum neglexerint. Sed de publicis judiciis hæc expoſuimus, ut vobis poſſibile ſit ſummo digito, & quaſi per indicem ea tetigiſſe: alioqui diligentior eorum ſcientia vobis ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris Deo propitio adventura eſt.

INSTITUTIONUM FINIS.

Lib.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Lib. L. Digeſtorum Tit. XVI

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

1. *Paulus* libro primo ad Edictum.

VErbum hoc, *ſi quis*, tam maſculos quam fœminas complectitur.

2. *Paulus* libro primo ad Edictum.

URbis appellatio muris: Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.

1 ¶ Cujuſque diei major pars eſt horarum ſeptem primarum diei; non ſupremarum.

3. *Vlpianus* libro ſecundo ad Edictum.

ITinere faciendo viginti millia paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: ut, ſi poſt hanc dinumerationem minus quam viginti millia ſuperſint, integrum diem occupent. veluti viginti unum millia ſunt paſſus: biduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, ſi de die non conveniat.

1 ¶ Ejus, qui apud hoſtes deceſſit, dici hæreditas non poteſt, qui ſervus deceſſit.

4. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

NOminis appellatione rem ſignificari, Proculus ait.

5. *Idem* libro 1 ad Edictum.

REi appellatio latior eſt, quam pecuniæ, quam etiam ea, quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt, continet: cum pe-

pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio ſunt.

1 ¶ Opere locato, conducto: his verbis Labeo ſignificari ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, [non ἔργον] id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum.

6. *Vlpianus* libro 3 ad Edictum.

NOminis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

1 ¶ Verbum *Ex legibus* ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia, quam ex verbis.

7. *Paulus* libro 2 ad Edictum.

SPonſio appellatur, non ſolum quæ per ſponſus interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio promiſſioque.

8. *Idem* libro 3 ad Edictum.

VErbum *Oportebit* tam præſens, quam futurum tempus ſignificat.

1 ¶ Actionis verbo non continetur exceptio.

9. *Vlpianus* libro 5 ad Edictum.

MArcellus apud Julianum notat, verbo *Periſſe* & ſciſſum & fractum contineri, & vi raptum.

10. *Idem* libro 6 ad Edictum.

CReditores accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacumque actione, vel perſecutione, vel jure civili ſine ulla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinato, ſive pure, ſive in diem, vel ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, non ſunt loco creditorum. Sed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus: creditores accipiuntur.

11. *Gajus* libro primo ad Edictum Provinciale.

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: ſed omnes, quibus ex qualibet cauſa debetur.

12. *Vlpianus* libro ſexto ad Edictum.

[UT] ſi cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio ullo debetur. Sed etſi ex delicto debeatur, mihi videtur poſſe creditoris loco accipi. Quod ſi ex populari cauſa, ante litis conteſtationem recte dicetur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe.

1 ¶ Minus ſolvit, qui tardius ſolvit: nam & tempore minus ſolvitur.

13. *Idem* libro 7 ad Edictum.

MUlieris appellatione etiam virgo viri potens continetur.

1 ¶ Res abeſſe videntur (ut Sabinus ait, & Pedius probat) etiam hæ, quarum corpus manet, forma mutata eſt. & ideo ſi corruptæ redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe, quoniam plerumque plus eſt in manus pretio quam in re.

2 ¶ Deſinere autem abeſſe res tunc videtur, cum ſic redit in poteſtatem, ne amittere [ejus] poſſeſſionem poſſimus.

3 ¶ Ob hoc, quod furto pridem ſubtracta eſt, abeſt & ea res quæ in rebus humanis non eſt.

14. *Paulus* libro ſeptimo ad Edictum.

LAbeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut tabula raſa pictura, videri rem abeſſe: quoniam

niam earum rerum pretium non in ſubſtantia, ſed in arte ſit poſitum. Item ſi dominus rem, quæ furto ſibi aberat, ignorans emerit: recte dicitur res abeſſe, etiam ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur res ei abeſſe, cui prætium abeſt.

1 ¶ Rem amiſiſſe videtur, qui adverſus nullum ejus perſequendæ actionem habet.

15. *Vlpianus* libro 10 ad Edictum.

BOna civitatis abuſive publica dicta ſunt, ſola enim ea publica ſunt, quæ populi Romani ſunt.

16. *Gajus* libro tertio ad Edictum [Provinciale.]

EUm, qui vectigal populi Romani conductum habet, pulicanum appellamus. nam publica appellatio in compluribus cauſis ad populum Romanum reſpicit: civitates enim privatorum loco habentur.

17. *Vlpianus* libro decimo ad Edictum.

INter publica habemus non ſacra, nec religioſa: nec quæ publicis uſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt civitatium velut bona. ſed peculia ſervorum civitatium proculdubio publica habentur.

1 ¶ Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus capit: quale eſt vectigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum, & metallorum, & picariarum.

18. *Paulus* libro 9 ad Edictum.

MUnus tribus modis dicitur. uno donum & inde munera dici, dari, mittive. altero onus: quod cum remittatur, vacatio-

nem militiæ munerisque præſtat: inde immunitatem appellari. tertio officium: unde munera militaria, & quoſdam milites munificos vocari. Igitur municipes dici, quod munera civilia capiant.

19. *Vlpianus* libro 11 [ad Edictum.]

LAbeo libro primo prætoris urbani definit, quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum quidem generale verbum eſſe, ſive verbis, ſive re quid agatur: ut in ſtipulatione, vel numeratione. Contractum autem ultro citroque obligationem, quod Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem. Geſtum rem ſignificare ſine verbis factam.

20. *Idem* libro duodecimo [ad Edictum.]

VErba *Contraxerunt*, *geſſerunt*, non pertinent ad teſtandi jus.

21. *Paulus* [libro undecimo ad Edictum.]

PRinceps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere.

22. *Gajus* [libro quarto ad Edictum Provinciale.]

PLus eſt in reſtitutione quam in exhibitione. nam exhibere eſt, præſentiam corporis præbere. reſtituere eſt, etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere. pleraque præterea reſtitutionis verbo continentur.

23. *Vlpianus* libro quartodecimo [ad Edictum.]

REi appellatione & cauſæ & jura continentur.

24. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

24. *Gajus* libro ſexto ad Edictum Provinciale.

NIhil eſt aliud hæreditas, quam ſucceſſi in univerſum jus, quod defunctus habuit.

25. *Paulus* libro viceſimoprimo [ad Edictum.]

REcte dicimus eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cum uſusfructus alienus eſt: quia uſusfructus non dominii pars ſed ſervitutis ſit: ut via, & iter. nec falſ dici, [totum] meum eſſe, cujus non poteſt ulla pars dici alterius eſſe. hoc & Julianus & eſt verius.

1 ¶ Quintus Mucius ait, partis appellatione rem pro indiviſo ſignificari. nam quod pro diviſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe. Servius non ineleganter partis appellatione utrumque ſignificari.

26. *Vlpianus* [libro 16] ad Edictum.

PArtum non eſſe partem rei furtivæ, Scævola libro undecimo quæſtionum ſcribit.

27. *Idem* libro ſeptimodecimo [ad Edictum.]

AGer eſt locus, qui ſine villa eſt.

1 ¶ Stipendium à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt modica æra, colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. Et ſane appellatur à tributione tributum: vel ex eo, qnod militibus tribuatur.

28. *Paulus* libro viceſimoprimo [ad Edictum.]

ALienationis verbum etiam uſucapionem continet. vix eſt enim, ut non videatur alie-

alienare, qui patitur uſucapi. Eum quoque alienare dicitur, qui non utendo amiſit ſervitutes. Qui occaſione acquirendi non utitur, non intelligitur alienare: veluti qui hæreditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur.

1 ¶ Oratio, quæ neque conjunctionem, neque disjunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel disjuncta vel conjuncta accipitur.

29. *Idem* libro ſexageſimoſexto [ad Edictum.]

COnjunctionem enim nonnunquam pro disjunctione accipi, Labeo ait: ut in illa ſtipulatione. *Mihi hæredique meo, te hæredemque tuum.*

30. *Gajus* libro ſeptimo ad Edictum [Provinciale.]

SIlva cædua eſt, (ut quidam putant) quæ in hoc habetur, ut cæderetur. Servius eam eſſe quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur.

1 ¶ Stipula illecta eſt ſpicæ in meſſe dejectæ, nec dum lectæ, quæ ruſtici, cum vacaverint, colligunt.

2 ¶ Novalis eſt terra præciſa, quæ anno ceſſavit, quam Græci νέακιν vocant.

3 ¶ Integra autem eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit.

4 ¶ Glans caduca eſt, quæ ex arbore cecidit.

5 ¶ Paſcua ſilva eſt, quæ paſtui pecudum deſtinata eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

31. *Vlpianus* libro octavodecimo ad Edictum.

PRatum eſt, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt, ex e[o] dictum, quod paratum ſit ad fructum ca[pi]endum.

32. *Paulus* libro viceſimoquarto [ad Edictum.]

MInus ſolutum intelligitur, etiam ſi nihi[l] eſſet ſolutum.

33. *Vlpianus* libro viceſimoprimo ad Edictum.

PAlam eſt, coram pluribus.

34. *Paulus* libro 24 [ad Edictum.]

ACtionis verbo etiam perſecutio continetur.

35. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Edictum.]

REſtituere autem is intelligitur, qui ſimu[l] & cauſam actori reddit, quam is habitu[ru]s eſſet, ſi ſtatim judicii accepti tempore re[s] ei reddita fuiſſet. id eſt, & uſucapionis cau[ſ]am, & fructuum.

36. *Vlpianus* [libro viceſimotertio ad Edictum.]

LItis nomen [omnem] actionem ſignifi[ca]t, ſive in rem ſive in perſonam ſit.

37. *Paulus* [libro 26 ad Edictum.]

VErbum *Oportere* non ad facultatem judicis pertinet, qui poteſt vel pluris ve[l] minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.

38. *Vlpianus* [libro 25 ad Edictum.]

OStentum Labeo definit, omne contra naturam cujuſque rei genitum, factumque, duo genera [autem] ſunt oſtentorum,

unum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

unum quotiens quid contra naturam naſci-
tur, tribus manibus forte aut pedibus, aut
qua alia parte corporis, quæ naturæ contra-
ria eſt. alterum cum quid prodigioſum vi-
detur, quæ Græci φαντάσματα id eſt, *vi-
ſiones* vocant.

39. *Paulus* libro 53 [ad Edictum.]

SUbſignatum dicitur, quod ab aliquo ſub-
ſcriptum eſt. nam veteres ſubſignationis
verbo pro adſcriptione uti ſolebant.

1 ¶ Bona intelliguntur cujuſque, quæ
deducto ære alieno ſuperſunt.

2 ¶ Deteſtari eſt, abſenti denunciare.

3 ¶ Incertus poſſeſſor eſt, quem ignora-
mus.

40. *Vlpianus* libro 56.

DEteſtatio eſt denuntiatio facta cum teſta-
tione.

1 ¶ Servi appellatio etiam ad ancillam
refertur.

2 ¶ Familiæ appellatione liberi quoque
continentur.

3 ¶ Unicus ſervus familiæ appellatione
non continetur. Ne duo quidem familiam
faciunt.

41. *Gajus* libro 21 ad Edictum Provinciale.

ARmorum appellatione non utique ſcuta,
& gladios, & galeas ſignificat: ſed & fu-
ſtes, & lapides.

42. *Vlpianus* [libro 57 ad Edictum.]

PRobrum & opprobrium, id eſt probra
quædam natura turpia ſunt, quædam
civiliter, & quaſi more civitatis. utputa

furtum, adulterium, natura turpe eſt. enimvero tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed more civitatis. nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

43. *Idem* [libro quinquageſimooctavo ad Edictum.]

VErbo *Victus* continentur, quæ eſui, potuique, cultuique corporis, quæque ad vivendum homini neceſſaria ſunt, veſtem quoque victus habere vicem, Labeo ait.

44. *Gajus* libro vigeſimo ſecundo [ad Edictum Provinciale.]

ET cætera, quibus tuendi, curandive corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur.

45. *Vlpianus* [libro quinquageſimooctavo ad Edictum.]

INſtratum omne veſtimentum contineri, quod injiciatur, Labeo ait. neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium περίστρωμα. In victum ergo veſtem accipiemus, non ſtragula, inſtratum omnem ſtragulam veſtem.

46. *Idem* libro 59 [ad Edictum.]

PRonuntiatum & ſtatutum idem poteſt. promiſcue enim & pronuntiaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui jus habent cognoſcendi.

1 ¶ Matremfamilias accipere debemus eam, quæ non inhoneſte vixit. Matrem enim familias à cæteris fœminis mores diſcernunt, atque ſeparant. proinde nihil intererit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

nupta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matremfamilias: ſed boni mores.

47. *Paulus* libro quinquageſimoſexto ad Edictum.

Liberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

48. *Gajus* libro ad Edictum prætoris urbani titulo.

Qui neque ſequantur neque ducantur.

Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus ſit, manibus tamen teneatur. ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſervatur,

49. *Ulpianus* libro quinquageſimonono ad Edictum.

Bonorum appellatio aut naturalis, aut civilis eſt: Naturaliter bona ex eo dicuntur quod beant, hoc eſt, beatos faciunt. beare eſt prodeſſe. In bonis autem noſtris computari ſciendum eſt, non ſolum quæ dominii noſtri ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſſideantur, vel ſuperficiaria ſint. Æque bonis adnumerabitur, etiam ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. nam hæc omnia in bonis eſſe videntur.

50. *Idem* libro ſexageſimoprimo ad Edictum.

Nurus appellatio etiam ad pronurum, & ultra porrigenda eſt.

51. *Gajus* libro viceſimotertio ad Edictum Provinciale.

Appellatione parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps

omnes ſuperiores continentur: ſed & mater, & avia, & proavia.

52. *Vlpianus* libro ſexageſimoprimo [ad Edictum.]

PAtroni appellatione & patrona continetur.

53. *Paulus* libro quinquageſimo [nono] ad Edictum.

SÆpe ita comparatum eſt, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur, & disjuncta pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cum dicitur apud veteres, *Adgnatorum gentiliumque*, pro ſeparatione accipitur. At cum dicitur, *Super pecunia tutelave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Et cum dicimus, *Quod dedi aut donavi:* utraque continemus. Cum vero dicimus, *Quod eum dare facere oportet:* quodvis eorum ſufficit probare. Cum vero dicit prætor, *Si donum, munus, operas redemerit:* ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omnia redimenda eſſe. ex te ergo pro conjunctis habentur. ſi quædam impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur.

1 ¶ Item dubitatum, illa verba, *Ope, conſilio*, quemadmodum accipienda ſunt: ſententiæ conjungentium aut ſeparantium? ſed verius eſt, quod & Labeo ait, ſeparatim accipienda: quia aliud factum eſt ejus, qui ope, aliud ejus, qui conſilio furtum facit. ſic enim alii condici poteſt, alii non poteſt. & ſane poſt veterum auctoritatem eo perventum eſt, ut nemo ope videatur feciſ-

ſe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

:, niſi & conſilium malignum habuerit: ec conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum :cutum fuerit.

54. *Vlpianus* libro ſexageſimoſecundo [ad Edictum.]

COnditionales creditores dicuntur & hi, quibus nondum competit actio, eſt autem competitura: vel qui ſpem habent, ut ompetat.

55. *Paulus* libro ſextodecimo brevis Edicti.

CReditor autem is eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt. qui autem emporalem exceptionem timet, ſimilis eſt onditionali creditori.

56. *Vlpianus* libro ſexageſimo [ſecundo ad Edictum.]

COgnoſcere inſtrumenta, eſt relegere & recognoſcere. diſpungere eſt conferre ac:epta & data.

1 ¶ Liberorum appellatione continen:ur non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed omnes, qui ſui juris ſunt: ſive virilis, ſive fœminini ſexus ſunt, exve fœminini ſexus deſcendentes.

57. *Paulus* libro quinquageſimonono [ad Edictum.]

CUi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam, & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent: hi magiſtri appellantur. Quinetiam ipſi magiſtratus per derivationem à magiſtris cognominantur. unde etiam cujuſlibet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

diſciplinæ præceptores, magiſtros appellari à monendo, vel monſtrando.

1 ¶ Perſequi videtur, & qui ſatis accepit.

58. *Gajus* libro viceſimoquarto ad Edictum Provinciale.

LIcet inter geſta & facta videtur quædam eſſe ſubtilis differentia: attamen κατακρηστικῶς, id eſt, *abuſive*, nihil inter factum & geſtum intereſt.

1 ¶ Paternos libertos recte videmur dicere noſtros libertos. liberorum libertos non recte noſtros libertos dicimus.

59. *Ulpianus* libro ſexageſimooctavo [ad Edictum.]

POrtus appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces, & inde exportantur. eaque nihilominus ſtatio eſt concluſa, atque munita. inde angiportum dictum eſt.

60. *Idem* libro 69 [ad Edictum.]

LOcus eſt non fundus, ſed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid eſt. & plerumque ſine villa locum accipimus. Cæterum adeo opinio noſtra & conſtitutio locum à fundo ſeparat, ut & modicus locus poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo ſeparat, ſed noſtra effectio. & quælibet portio fundi poterit fundus dici, ſi jam hoc conſtituerimus: nec non & fundus, locus conſtitui poteſt. nam, ſi eum alii adjunxerimus fundo, locus fundi efficietur.

1 ¶ Loci appellationem non ſolum ad ruſtica,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ca, verum ad urbana quoque prædia per-
nere, Labeo ſcribit.

2 ¶ Sed fundus quidem ſuos habet fines; cus vero latere poteſt, quatenus determi-
tur, & definietur.

61. *Paulus* libro ſexageſimoquinto [ad Edictum.]

SAtiſdationis appellatione interdum etiam repromiſſi continebitur: qua contentus it is cui ſatiſdatio debebatur.

62. *Gajus* libro viceſimoſexto ad Edictum Provinciale.

TIgni appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ, ex qua dificia conſtant, ſignificatur.

63. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.]

P*Enes* te amplius eſt, quam *apud te*, nam apud te eſt, quod qualiter qualiter à te teeatur: penes te eſt, quod quodammodo oſſidetur.

64. *Paulus* libro ſexageſimoſeptimo ad Edictum.

INteſtatus eſt, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtanento hæreditas adita non eſt.

65. *Vlpianus* libro ſeptuageſimoſecundo ad Edictum.

HÆredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed & ad ulteriores refertur. nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur.

66. *Idem* libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles tantum pertinet.

67. *Idem* [libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.]

ALienatum non proprie dicitur, quod adhuc in domino venditoris manet. venditum tamen recte dicetur.

1 ¶ Donationis verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendiſſe videtur: ſive mortis cauſa, ſive non mortis cauſa fuerit.

68. *Idem* libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

ILla verba, *arbitratu Lucii Titii fieri*, jus ſignificant, & in ſervum non cadunt.

69. *Idem* libro ſeptuageſimooctavo ad Edictum

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, aſuerit*, generaliter comprehendunt omnen dolum, quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

70. *Paulus* libro ſeptuageſimotertio [ad Edictum.]

SCiendum eſt, hæredem etiam per multas ſucceſſiones accipi. nam paucis ſpeciebus hæredis appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione impuberis, *Quiſquis mihi hæres erit, idem filio hæres eſto:* ubi hæredis hæres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia filius hæres proximus poteſt libertum paternum ut ingratum ac-

accuſare, non etiam ſi hæredi hæres exſtiterit. Idem dicitur in operarum exactione, ut filius hæres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

1 ¶ Verba hæc, *Is ad quem ea res pertinet*, ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium vel jure civili vel jure prætorio ſuccedit, contineatur.

71. *Vlpianus* libro ſeptuageſimo ad Edictum.

ALiud eſt capere, aliud accipere. Capere, cum effectu accipitur. Accipere eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. ideoque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus. ſicut perveniſſe proprie illud dicitur quod eſt remanſurum.

1 ¶ Hæc verba, *His rebus recte præſtari*, hoc ſignificant, ne quid periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

72. *Paulus* libro 76 [ad Edictum.]

APpellatione rei, pars etiam continetur.

73. *Vlpianus* libro 80 [ad Edictum.]

HÆc verba in ſtipulatione poſita, *Eam rem recte reſtitui*, fructus continent. *Recte* enim verbum pro viri boni arbitrio eſt.

74. *Paulus* libro 2 ad Edictum ædilium curulium.

SIgnatorius anulus ornamenti appellatione non continetur.

75. *Idem* libro 50 ad Edictum.

REſtituere is videtur, qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei facta non eſſet.

76. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

76. *Idem* libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

DEdiſſe intelligendus eſt etiam is, qui permutavit, vel compenſavit.

77. *Idem* [libro 49 ad Edictum.]

FRugem pro reditu appellari, non ſolum quod frumentis, aut leguminibus: verum & quod ex vino ſilvis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Julianus ſcribit fruges omnes eſſe, quibus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aves, feraſve, aut poma fruges dici. Frumentum autem id eſſe, quod ariſta ſe teneat, recte Gallum definiſſe. lupinum vero & fabam fruges potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur, quæ Servius apud Alfenum in frumento contineri putat.

78. *Paulus* libro 3 ad Plautium.

INterdum proprietatem quoque verbum poſſeſſionis ſignificat: ſicut in eo, qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

79. *Idem* libro 6 ad Plautium.

IMpenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit.

1 ¶ Utiles impenſas eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, [non]deteriorem eſſe non ſinant: ex quibus reditus mulieri acquiratur: ſicut arbuſti paſtinatione ultra quam neceſſe fuerat: item doctrinam puerorum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel invitam, non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. In his im-

impenſis & piſtinum, & horreum inſulæ dotali adjectum, plerumque dicemus.

2 ¶ Voluptariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: ut ſunt viridia, & aquæ ſalientes incruſtationes, loricationes, picturæ.

80. *Idem* libro 9 ad Plautium.

IN generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continentur ex mentis legis duodecim tabularum.

81. *Idem* libro 10 ad Plautium.

CUm prætor dicat, ut opus factum reſtituatur, etiam damnum datum actor conſequi debet: nam verbo reſtitutionis omnis utilitas actoris continetur.

82. *Idem* libro 14 ad Plautium.

VErbum *Amplius* ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex contrario minus ſolutum videtur, etiam ſi nihil eſſet exactum.

83. *Javolenus* libro 5 ex Plautio.

PRoprie bona dici non poſſunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent.

84. *Paulus* [libro 2 ad Vitellium.]

FIlii appellatione omnes liberos intelligimus.

85. *Marcellus* libro 1 Digeſtorum.

NEratius Priſcus tres facere exiſtimat collegium. & hoc magis ſequendum eſt.

86. *Celſus* libro 5 Digeſtorum.

QUid aliud ſunt jura prædiorum, quam prædia qualiter ſe habentia? ut bonitas, ſalubritas, amplitudo?

87. *Mar-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

87. *Marcellus* libro duodecimo Digeſtorum.

UT Alfenus ait, urbs eſt Roma, quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam, qua continenti ædificia eſſent. nam Romam non muro tenus exiſtimari, ex conſuetudine cotidiana poſſe intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam ſi extra urbem habitaremus.

88. *Celſus* libro octavodecimo Digeſtorum.

TAntum quiſque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis ejus refici poteſt. ſic dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in prædiis, cæteriſque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo alieno legato, quanquam is hæreditaria pecunia parari poteſt: neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quicquid ex ea parari poteſt.

89. *Pomponius* libro ſexto ad Sabinum.

BOves magis armentorum, quam jumentorum generis appellantur.

1 ¶ Hoc ſermone, *Dum nupta erit*, primæ nuptiæ ſignificantur.

2 ¶ Inter edere & reddi rationes, multum intereſt. nec is, qui edere juſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam ſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat.

90. *Vlpianus* libro viceſimoſeptimo ad Sabinum.

QUi uti optimæ maximæque ſunt, ædes tradit: non hoc dicit, ſervitutem illis deberi: ſed illud ſolum, ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt, nulli ſervire.

91. *Pau-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

91. *Paulus* libro ſecundo Fideicommiſſorum.

MEorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

92. *Idem* libro ſeptimo [Quæſtionum.]

PRoximus eſt, cui nemo antecedit. ſupremus eſt, quem nemo ſequitur.

93. *Celſus* [libro decimonono Digeſtorum.]

MOventium, item mobilium appellatione idem ſignificamus, ſi tamen appa- t defunctum animalia duntaxat, quia ſe ſa moverent, moventia vocaſſe. quod ve- um eſt.

94. *Idem* libro 20 Digeſtorum.

VErbum reddendi quanquam ſignificatum habet retro dandi, recipit tamen & per dandi ſignificationem.

95. *Marcellus* libro 14 Digeſtorum.

POteſt reliquorum appellatio & univerſos ſignificare.

96. *Celſus* libro 25 Digeſtorum.

LIttus eſt, quouſque maximus Fluctus à mari pervenit. idque Marcum Tullium unt, cum arbiter eſſet, primum conſti- iſſe.

1 ¶ Prædia dicimus aliquorum eſſe, non tique communiter habentium ea, ſed [vel] io aliud habente.

97. *Idem* libro 32 Digeſtorum.

CVm ſtipulamur, *Quanta pecunia ex hæreditate Titii ad te pervenerit:* res ipſas, uæ pervenerunt, non pretia earum ſpectare idemur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

98. *Idem* libro 39 Digeſtorum.

CUm biſſextum Kalendis eſt: nihil refert [utrum] priore an poſteriore die quis natus ſit, & deinceps ſextum Kalendas ejus natalis dies eſt. nam id biduum pro uno die habetur: ſed poſterior dies intercalatur, non prior, ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto Kalendas natus, cum biſſextum Calendis eſt, priorem diem natalem habet.

1 ¶ Cato putat, menſem intercalarem addititium eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii attribuit Quintus Mucius.

2 ¶ Menſis autem intercalaris conſtat ex diebus viginti octo.

99. *Vlpianus* libro tertio de officio Conſulis.

NOtionem accipere poſſumus & cognitionem & juriſdictionem.

1 ¶ Continentes provincias accipere debemus eas quæ Italiæ junctæ ſunt: utputa Galliam, ſed & provinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia dividitur.

2 ¶ Inſtrumentorum appellatione quæ comprehendantur, per quam difficile erit ſeparare. quæ enim proprie ſint inſtrumenta, propter quæ dilatio danda ſit, inde dignoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur. puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, vel qui actor fuit conſtitutus: putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

100. *Idem*

100. *Idem* libro 2 de officio conſulis.

Pecioſas perſonas accipere debemus, cla-riſſimas perſonas utriuſque ſexus. item eo-
m, quæ ornamentis ſenatoriis utuntur.

101. *Modeſtinus* libro 9 Differentiarum.

Nter ſtuprum & adulterium, hoc intereſſe quidam putant: quod adulterium in nu-am, ſtuprum in viduam committitur, ſe x Julia de adulteriis hoc verbo indifferente itur.

1 ¶ Divortium inter virum & uxorem ri dicitur, repudium vero ſponſæ remitti detur. quod & in uxoris perſonam non ab-rde cadit.

2 ¶ Verum eſt, morbum eſſe temporalem rporis imbecillitatem, vitium vero perpe-uum corporis impedimentum. veluti ſi ta-m excuſit. Nam & luſcus itaque vitioſus eſt.

3 ¶ Servis legatis etiam ancillas deberi, uidam putant: quaſi commune nomen u-umque ſexum contineat.

102. *Idem* libro 7 Regularum.

DErogatur legi, aut abrogatur: derogatur legi, cum pars detrahitur, abrogatur le-i, cum prorſus tollitur.

103. *Idem* libro 8 Regularum.

LIcet capitalis Latine loquentibus omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen ap-ellatio capitalis, mortis, vel amiſſionis ci-itatis, intelligenda eſt.

104. *Idem* libro ſecundo Excuſationum.

Ἡ τῶν τέκνων προσηγορεία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.

NAtorum appellatio & ad nepotes extenditur.

105. *Idem* [libro undecimo Reſponſorum.]

MOdeſtinus reſpondit, his verbis, *Libertis libertabuſque meis*, libertum libertæ teſtatoris non contineri.

106. *Idem* libro ſingulari de Præſcriptionibus.

DImiſſoriæ litteræ dicuntur, quæ vulgo apoſtoli dicuntur. dimiſſoriæ autem dictæ, quod cauſa ad eum, qui appellatus eſt, dimittitur.

107. *Idem* libro tertio Pandectarum.

ADſignare libertum hoc eſt, teſtificari, cujus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

108. *Idem* libro 4 Pandectarum.

DEbitor intelligitur is, à quo invito exigi pecunia poteſt.

109. *Idem* libro 5 Pandectarum.

BOnæ fidei emptor eſſe videtur, qui ignoravit eam rem alienam eſſe: aut putavit eum, qui vendidit, jus vendendi habere, puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

110. *Idem* libro 6 Pandectarum.

SEqueſter dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controverſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, aut quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur.

111. *Iavolenus* libro 6 ex Caſſio.

CEnſeri eſt conſtituere, & præcipere: unde etiam dicere ſolemus, Cenſeo hoc facias: & ſemet aliquid cenſuiſſe. Inde cenſoris nomen videtur eſſe tractum.

112. *Idem*

112. *Idem* libro 11 ex Caſſio.

LIttus publicum eſt eatenus, qua maxime fluctus exæſtuat. Idemque juris eſt in lacu, niſi is totus privatus eſt.

113. *Idem* libro 14 ex Caſſio.

MOrbus ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

114. *Idem* libro 15 ex Caſſio.

SOlvendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſolvere.

115. *Idem* libro 4 Epitomarum.

QUæſtio eſt, fundus à poſſeſſione vel agro vel prædio quid diſtet. Fundus eſt omne, quidquid ſolo tenetur. Ager eſt, [ſi] ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. Poſſeſſio ab agro juris proprietate diſtat. quicquid enim apprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere: hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus, ager proprietas loci eſt. Prædium utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen eſt: nam & ager & poſſeſſio hujus appellationis ſpecies ſunt.

116. *Idem* libro 7 Epiſtolarum.

Q*Viſquis mihi alius filii filiuſve hæres ſit*, Labeo non videri filiam contineri: Proculus contra. mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtantis. reſpondit: Non dubito, quin Labeonis ſententia vera non ſit.

117. *Idem* libro 9 Epiſtolarum.

NOn poteſt videri minus ſolviſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non competit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

118. *Pomponius* libro 2 ad Quintum Mucium.

HOſtes hi ſunt, qui nobis aut quibus nos publice bellum decrevimus, cæteri latrones, aut prædones ſunt.

119. *Idem* libro tertio [ad Quintum Mucium.]

HÆreditatis appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hæreditatem. juris enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio.

120. *Idem* libro quinto [ad Quintum Mucium.]

VErbis legis duodecim tabularum his, *Uti legaſſit ſuæ rei, ita jus eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur & hæredis inſtituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi, ſed id interpretatione coanguſtatum eſt vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium.

121. *Idem* libro ſexto [ad Quintum Mucium.]

VSura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non eſt: quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, nova obligatione.

122. *Idem* libro octavo ad Quintum Mucium.

SErvius ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio filiiſque meis hoſce tutores do:* maſculis duntaxat, tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet. ſed hoc facti, non juris habet quæſtionem. poteſt enim fieri, ut ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

123. *Idem* libro viceſimoſexto ad Quintum Mucium.

VErbum *erit* interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat. Quod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, *Quod in codicillis ſcriptum erit*, utrum ne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt. Quemadmodum autem hoc verbum *eſt*, non ſolum præſens, ſed & præteritum tempus ſignificat: ita & hoc verbum *erit*, non ſolum futurum, ſed interdum etiam præteritum tempus demonſtrat. nam cum dicimus, *Lucius Titius ſolutus eſt.* [*ab*] *obligatione:* & præteritum & præſens ſignificamus: ſicut hoc, *Lucius Titius alligatus eſt.* & idem fit, cum ita loquimur, *Troja capta eſt.* non enim ad præſentis facti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed ad præteritum.

124. *Proculus* libro ſecundo Epiſtolarum.

HÆc verba, *ille aut ille*, non ſolum disjunctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæ orationis ſunt. Disjunctivum eſt: veluti cum dicimus, *aut dies aut nox eſt.* quorum poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum. ita ſimili figuratione verbum poteſt eſſe ſubdisjunctivum. Subdisjunctivi autem genera ſunt duo. Vnum, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt uterque eſſe, ut poſſit neuter eſſe. veluti cum di-

dicimus, *aut ſedet, aut ambulat.* nam ut nemo poteſt utrumque ſimul facere: ita aliquis poteſt neutrum, veluti is, qui accumbit. Alterius generis eſt, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt neuter eſſe, ut poſſit utrumque eſſe, veluti cum dicimus, *omne animal aut facit, aut patitur.* nullum eſt enim, quod nec faciat, nec patiatur: at poteſt ſimul & facere: & pati.

125. *Idem* libro 5 Epiſtolarum.

NEpos Proculo ſuo ſalutem. Ab eo, qui ita dotem promiſit. *Cum commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum,* puta'ne protinus nuptiis factis dotem peti poſſe? quid, ſi ita promiſiſſet. *Cum potuero, doti erunt?* quodſi aliquam vim habeat poſterior obligatio, *poſſit* verbum quo modo interpretaris? utrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: Cum dotem quis [ita] promiſit, *Cum potuero, doti tibi erunt centum:* exiſtimo ad id, quod actum eſt, interpretationem redigendam eſſe. Nam qui ambigue loquitur: id loquitur, quod ex his, quæ ſignificantur, ſenſit: proprius eſt tamen, ut hoc eum ſenſiſſe exiſtimem, deducto ære alieno potero. poteſt etiam illa accipi ſignificatio, cum ſalva dignitate mea potero. quæ interpretatio ea magis accipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt, *cum commodum erit*; hoc eſt, cum ſine incommodo meo potero.

126. *Idem* libro 6 Epiſtolarum.

SI, cum fundum tibi darem, legem ita dixi, *Uti optimus maximuſque eſſet,* & adjeci,

[..]ci, jus fundi deterius factum non eſſe per [d]ominum præſtabitur, amplius eo præſtabi[t]ur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum [e]ſt, *uti optimus maximuſque ſit*, liberum eſ[ſ]e ſignificat. eoque, ſi poſterior pars adjecta [n]on eſſet, liberum præſtare deberem. tamen [i]nferiore parte ſatis me liberatum puto, quod [a]d jura attinet, ne quid aliud præſtare de[b]eam, quam jus fundi per dominum dete[r]ius factum non eſſe.

127. *Calliſtratus* libro quarto de Cognitionibus.

VEſtis appellatione tam virilis, quam muliebris, & ſcænica, etiam ſi in tragica, [a]ut citharœdica ſit, continetur.

128. *Ulpianus* [libro primo] ad legem Juliam & Papiam.

SPadonum generalis appellatio eſt. quo nomine tam hi, qui natura ſpadones ſunt. [I]tem thlibiæ, thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud [g]enus ſpadonum eſt, continentur.

129. *Paulus* libro primo ad legem Juliam & Papiam.

QVi mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam libe[r]i appellari potuerunt.

130. *Ulpianus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

LEge obvenire hæreditatem non improprie quis dixerit & eam, quæ ex teſtamento defertur: quia lege duodecim tabularum teſtamentariæ hæreditates confirmantur.

131. *Idem* libro tertio ad legem Juliam & Papiam.

ALiud fraus eſt, aliud pœna. fraus enim ſine pœna eſſe poteſt: pœna ſine fraude eſſe non poteſt. pœna eſt noxæ vindicta, fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio.

1 ¶ Inter multam autem & pœnam multum intereſt: cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coërcitio: multa ſpecialis peccati, cujus animadverſio hodie pecuniaria eſt, pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari ſolet. & multa quidem ex arbitrio ejus venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimo multa ibi dicitur, ubi ſpecialis pœna non eſt impoſita. Item multam is dicere poteſt, cui judicatio data eſt: magiſtratus ſolos & præſides provinciarum poſſe multam dicere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti exſecutio competit.

132. *Paulus* libro tertio ad legem Juliam & Papiam.

ANniculus amittitur, qui extrema anni die moritur. & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, *Ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum*. neque utro enim ſermone undecim dies ſignificantur.

1 ¶ Falſum eſt eam peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

133. *Vlpianus* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

SI quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt numeratur.

134. *Paulus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

ANniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed treceteſimo ſexageſimoquinto die dicitur, incipiente plane, non exacto die: quia annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

135. *Vlpianus* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

QVæret aliquis: ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu vel vagitu novum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum: an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? & magis eſt, ut hæc quoque parentibus proſint. nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ, qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum injungere debet.

136. *Idem* libro quinto ad legem Juliam & Papiam.

GEneri appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quam ex filia editorum, cæterarumque maritos contineri, manifeſtum eſt.

137. *Paulus* libro ſecundo ad legem Juliam & Papiam.

TEr enixa videtur, etiam quæ trigeminos peperit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

138. *Idem* libro quarto ad legem Juliam & Papiam.

HÆreditatis appellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur.

139. *Ulpianus* libro ſeptimo ad legem Juliam & Papiam.

ÆDificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant.

1 ¶ Perfeciſſe ædificium is videtur, qui ita conſummavit, ut jam in uſu eſſe poſſit.

140. *Paulus* libro ſexto ad legem Juliam & Papiam.

CEpiſſe quis intelligitur, quamvis alii acquiſiit.

141. *Ulpianus* libro octavo ad legem Juliam & Papiam.

ETiam ea mulier, cum moreretur, creditur filium habere, quæ exciſo utero edere poſſit. nec non etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: utputa eum, qui ab hoſtibus remeavit.

142. *Paulus* libro ſexto ad legem Juliam & Papiam.

TRiplici modo conjunctio intelligitur. aut enim re per ſe conjunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. Nec dubium eſt quin conjuncti ſint, quos & nominum & rei complexus jungit. veluti *Titius & Mævius ex parte dimidia hæredes ſunto.* vel [ita] *Titius Mæviuſque hæredes ſunto.* Vel, *Titius cum Mævio ex parte dimidia hæredes ſunto.* videamus autem: ne, etiam ſi hos articulos de-

etrahas *&*, *quæ*, *cum*, interdum tamen onjunctos accipi oporteat. veluti *Lucius Titius*, *Publius Mævius ex parte dimidia hæredes ſunto.* vel ita, *Publius Mævius*, *Lucius Titius hæredes ſunto. Sempronius ex parte dimidia hæres eſto.* ut Titius & Mævius veniant n partem dimidiam, & re & verbis conjuncti videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia hæres eſto. Seius ex parte, qua Lucium Titium hæredem inſtitui, hæres eſto. Sempronius ex parte dimidia hæres eſto.* Julianus dubitari poſſe, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eundem ſemiſſem cum Gajo & Sejo inſtitutus ſit, ſed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & conjunctim hæredes ſcriptos eſſe.

143. *Ulpianus* libro nono [ad legem Juliam & Papiam.]

ID apud ſe quis habere videtur, de quo habet actionem, habetur enim, quod peti poteſt.

144. *Paulus* libro decimo ad legem Juliam & Papiam.

LIbro memoralium.

MAſſurius ſcribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honeſtiore concubinam appellari, Granius Flaccus in libro de jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat. quoſdam eam, quæ uxoris loco ſine nuptiis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

nuptiis in domo ſit, quam Παλλακὴν Græci vocant.

145. *Vlpianus* libro decimo [ad legem Juliam & Papiam.]

VIrilis appellatione interdum etiam totam hæreditatem contineri dicendum eſt.

146. *Terentius Clemens* libro 2 [ad legem Juliam & Papiam.]

SOceri, ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

147. *Idem* libro tertio ad legem Juliam & Papiam.

QVi in continentibus urbis nati ſunt, Romæ nati intelligantur.

148. *Gajus* libro octavo ad legem Juliam & Papiam.

NOn eſt ſine liberis, cui vel unus filius unave filia eſt. hæc enim enuntiatio, *habet liberos*, [*non habet liberos*] ſemper plurativo numero profertur: ſicut & pugillares & codicilli.

149. *Idem* libro decimo ad legem Juliam & Papiam.

NAm quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere.

150. *Idem* libro nono ad legem Juliam & Papiam.

SI ita à te ſtipulatus fuero, *Quanto minus à Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes?* non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum debeas, quod Titius debuerit.

151. *Te-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

151. *Terentius Cl mens* libro 5 ad legem Juliam & Papiam.

OElata hæreditas intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi.

152. *Gajus* libro decimo ad legem Julium & Papiam.

HOminis appellatione tam fœminam, quam maſculum contineri, non dubitatur.

153. *Terentius Clemens* libro 11 ad legem Juliam & Papiam.

INtelligendus eſt mortis tempore fuiſſe, qui in utero relictus eſt.

154. *Macer* [libro primo ad legem viceſimam.]

MIlle paſſus non à miliario urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt.

155. *Licinius Rufinus* libro ſeptimo Regularum.

PRoximi appellatione etiam ille continetur qui ſolus eſt.

156. *Idem* libro 10 Regularum.

MAjore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

157. *Ælius Gallus* libro 1 de verborum, quæ ad jus pertinent, ſignificatione.

PAries eſt, ſive murus, ſive maceria eſt. 1 ¶ Item via eſt, ſive ſemita, ſive iter eſt.

158. *Celſus* libro viceſimoquinto Digeſtorum.

IN uſu juris frequenter uti nos Caſcellius ait ſingulari appellatione, cum plura generis ejuſdem ſignificare vellemus. nam & multum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tum hominem veniſſe Romam, & piſcem vilem eſſe dicimus. Item in ſtipulando ſatis habemus de hærede cavere, *Si ea res ſecundum me hæredemve meum judicata erit.* & rurſus, *Quod ob eam rem te hæredemve tuum,* nempe æque, ſi plures hæredes ſint, continentur ſtipulatione.

159. *Ulpianus* libro primo ad Sabinum.

ETiam aureos nummos æs dicimus.

160. *Idem* [libro ſecundo ad Sabinum.]

CÆterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, ut Marcellus dixit, circa eum cui optio ſervi legata eſt, ceteri Sempronio: nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

161. *Idem* libro 7 ad Sabinum.

NON eſt pupillus, qui in utero eſt.

162. *Pomponius* libro ſecundo ad Sabinum.

IN vulgari ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur, hæres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam unico intelligitur: exemplo duodecim tabularum, ex quibus proximis adgnatus & ſolus habetur.

1 ¶ Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit, Damas ſervus meus liber eſto:* mortuo filio, Damas liber erit. licet enim accidant & vivis, ſed vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

163. *Paulus* libro 2 ad Sabinum.

ILla verba, *Optimus, maximuſque*, vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. Sic & circa

circa edictum prætoris ſupremæ tabulæ habentur & ſolæ.

1 ¶ Pueri appellatione etiam puella ſignificatur, nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græce παιδίον communiter appellatur.

164. *Ulpianus* libro quintodecimo ad Sabinum.

NOmen filiarum & in poſthumam cadere, quæſtionis non eſt, quamvis poſthumæ non cadere in eam, quæ in rebus humanis ſit, certum ſit.

1 ¶ Partitionis nomen non ſemper dimidium ſignificat: ſed prout eſt adjectum. poteſt enim juberi aliquis & maximam partiri poſſe, & viceſimam, & tertiam, & prout jubuerit. ſed ſi non fuerit portio adjecta, dimidia pars debetur.

2 ¶ Habere, ſicut pervenire, cum effectu accipiendum eſt.

165. *Pomponius* libro 5 [ad Sabinum.]

VEniſſe ad hæredem nihil intelligitur, niſi deducto ære alieno.

166. *Idem* libro ſexto ad Sabinnm.

URbana familia, & ruſtica, non loco, ſed genere dinſtinguitur. poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe ſervorum urbanorum numero: veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à villico, inſularius autem urbanorum numero eſt. Videndum tamen eſt, ipſe dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis apparebit.

1 ¶ Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

1 ¶ Pernoctare extra urbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in urbe eſt. *Per* enim totam noctem ſignificat.

167. *Vlpianus* libro viceſimoquinto ad Sabinum.

CArbonum appellatione materiam non contineri. ſed an lignorum? & fortaſſis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, utrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? & magis eſt, ut proprium genus habeatur. Sulphurata quoque de ligno æque eandem habebunt definitionem. Ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenſa niſi hæc fuit voluntas. Idem & de nucleis olivarum, ſed & de balanis eſt, vel ſi qui alii nuclei. De pinu autem integri ſtrobili, ligni appellatione continebuntur.

168. *Paulus* libro quarto [ad Sabinum.]

PAli & perticæ in numerum materiæ redigendi ſunt, & ideo lignorum appellatione non continentur.

169. *Idem* libro 5 ad Sabinum.

NOn tantum in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adjectio hæc, *Vti optimus maximuſque eſt*, hoc ſignificat, ut liberum præſtetur prædium, non ut etiam ſervitutes ei debeantur.

170. *Vlpianus* libro trigeſimotertio ad Sabinum.

HÆredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis non ſint expreſſi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

171. *Pomponius* libro ſextodecimo ad Sabinum.

P Erveniſſe ad te recte dicitur, quod per te ad alium pervenerit: ut in hæreditate à liberto per patronum filiumfamilias patri ejus adoptivo acquiſita reſponſum eſt.

172. *Ulpianus* libro trigeſimooctavo ad Sabinum.

L Iberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

173. *Idem* libro trigeſimonono ad Sabinum.

C Ollegarum appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

1 ¶ Qui extra continentia urbis eſt, abeſt: cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur.

174. *Idem* libro quadrageſimo [ſecundo ad Sabinum.]

A Liud eſt promittere furem non eſſe, aliud furto noxaque ſolutum. qui enim dicit furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur. qui furtis noxaque ſolutum, nemini eſſe furti obligatum promittit.

175. *Pomponius* libro viceſimoſecundo [ad Sabinum.]

F Aciendi verbo, reddendi etiam cauſa continetur.

176. *Ulpianus* libro qudrageſimoquinto ad Sabinum.

S Olutionis verbo, ſatisfactionem quoque omnem accipiendam placet. ſolvere dicimus eum qui fecit, quod facere promiſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

177. *Idem* libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.

NAtura cavillationis, quam Græci σωρείτην (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) appellaverunt, hæc eſt, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ evidenter falſa ſunt, perducatur.

178. *Idem* libro quadrageſimonono ad Sabinum.

PEcuniæ verbum, non ſolum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omnino pecuniam, hoc eſt, omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo eſt qui ambiget.

1 ¶ Hæreditas juris nomen eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit: hæreditas autem vel maxime fructibus augetur.

2 ¶ Actionis verbum, & ſpeciale eſt, & generale. nam omnis actio dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio. ſed plerumque actiones perſonales ſolemus dicere. petitionis autem verbo, in rem actiones ſignificari videntur. Perſecutionis verbo extraordinarias perſecutiones puto contineri: utputa fideicommiſſorum, & ſi quæ aliæ ſunt, quæ non habent juris ordinarii executionem.

3 ¶ Hoc verbum *debuit*, omnem omnino actionem comprehendere intelligitur, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

179. *Idem* libro quinquaſimoprimo ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti ea res erit*, vel, *Quanti eam rem eſſe paret*, nihil intereſt: in utraque nempe clauſula placet veram rei æſtimationem fieri.

180. *Pomponius* libro trigeſimo ad Sabinum.

TUgurii appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus, ſignificatur.

1 ¶ Ofilius ait, tugurium à tecto, tanquam tegularium, eſſe dictum: ut toga, quod eo tegamur.

181. *Idem* [libro 35 ad Sabinum.]

VErbum illud *pertinere*, latiſſime patet: nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominii noſtri ſunt: & eis, quas jure aliquo poſſideamus, quamvis non ſint noſtri dominii. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

182. *Vlpianus* libro vigeſimoſeptimo ad Edictum.

PAterfamilias] liber peculium non poteſt habere, quemadmodum nec ſervus bona.

183. *Idem* libro vigeſimooctavo ad Edictum.

TAbernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis cluditur.

184. *Paulus* libro trigeſimo [ad Edictum.]

UNde tabernacula, & contubernales dicti ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

185. *Vlpianus* libro viceſimooctavo
ad Edictum.

INſtructam autem tabernam ſic accipiemu
quæ & rebus & hominibus ad negotiatio
nem paratis conſtat.

186. *Idem* [libro trigeſimo ad Edictum.]

COmmendare nihil aliud eſt, quam de
ponere.

187. *Idem* libro trigeſimo [ſecundo
ad Edictum.]

VErbum *Exacta pecunia*, non ſolum a
ſolutionem referendum eſt: verum et
iam ad delegationem.

188. *Paulus* libro trigeſimotertio ad Edictum.

HAbere duobus modis dicitur: altero, ju
re dominii, altero, obtinere ſine inter
pellatione id, quod quis emerit.

1 ¶ Cautum intelligitur: ſive perſonis
ſive rebus cautum ſit.

189. *Idem* libro trigeſimoquarto
[ad Edictum.]

FAcere oportere & hanc ſignificationem
habet, ut abſtineat quis ab eo facto, quod
contra conventionem fieret, & curaret, n
fiat.

190. *Vlpianus* libro trigeſimoquarto
ad Edictum.

PRovinciales eos accipere debemus, qui in
provincia domicilium habent: non eos,
qui ex provincia oriundi ſunt.

191. *Paulus* libro trigeſimoquinto
[ad Edictum.]

INter divortium & repudium, hoc intereſt,
quod repudiari etiam futurum matrimo-
nium

tium poteſt: non recte autem ſponſa divortiſſe dicitur: quod divortium ex eo dictum eſt, quod in diverſas partes eunt, qui diſcedunt.

192. *Vlpianus* libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

HÆc adjectio *pluriſve*, non infinitam pecuniam continet, ſed modicam: ut taxatio hæc, *Solidos decem pluriſve*, ad minutulam ſummam referatur.

193. *Idem* libro trigeſimooctavo ad Edictum.

HÆc verba, *Quanti eam rem paret eſſe*, non ad quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem referuntur.

194. *Vlpianus* [libro quadrageſimotertio ad Edictum.]

INter donum & munus, hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe donum Labeo à donando dictum, munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſa, utputa natalicium, nuptalicium.

195. *Idem* libro quadrageſimoſexto ad Edictum.

PRonuntiatio ſermonis in ſexu maſculino ad utrumque ſexum plerumque porrigitur.

1 ¶ *Familiæ* appellatio qualiter accipiatur, videamus. & quidem varie accepta eſt. nam & in res, & in perſonas deducitur. In res, utputa in lege duodecim tabularum his verbis, *adgnatus proximus familiam habeto.* Ad perſonas autem refertur familiæ ſignificatio ita, cum de patrono & liberto loquitur lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam familiam.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

liam. & hic de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat.

2 ¶ Familiæ appellatio refertur & ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi univerſæ cognationis continetur. Jure proprio familiam dicimus, plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ: utputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, utputa nepotes, & neptes, & deinceps. Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet. recteque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat. non enim ſolam perſonam ejus, ſed & jus demonſtramus. denique & pupillum patremfamilias appellamus, & cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei Subjecta fuerint, ſingulas familias incipiunt habere. ſinguli enim patrumfamiliarum nomen ſubeunt. idemque eveniet & in eo, qui emancipatus eſt: nam & hic ſui juris effectus propriam familiam habet. Communi jure familiam dicimus omnium adgnatorum: nam etſi patrefamilias mortuo ſinguli ſingulas familias habent. tamen omnes, qui ſub unius poteſtate fuerunt, recte ejuſdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt.

3 ¶ Servitium quoque ſolemus appellare familias, ut in edicto prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, ubi prætor lo-
quitur

quitur de familia publicanorum. ſed ibi non omnes ſervi, ſed corpus quoddam ſervorum demonſtratur hujus rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: alia autem parte edicti omnes ſervi continentur, ut de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum: item redhibitoria, ſi deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ ejus, & interdicto unde vi, familiæ appellatio omnes ſervos comprehendit ſed & filii continentur.

4 ¶ Item appellatur familia plurium perſonarum, quæ ab ejuſdem ultimi genitoris ſanguine proficiſcuntur, ſicuti dicimus familiam Juliam, quaſi à fonte quodam memoriæ.

5 ¶ Mulier autem familiæ ſuæ & caput, & finis eſt.

196. *Gajus* libro ſextodecimo ad Edictum Provinciale.

FAmiliæ appellatione & ipſe princeps familiæ continetur.

1 ¶ Fœminarum liberos in familia earum non eſſe, palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris, familiam ſequuntur.

197. *Vlpianus* libro quinquageſimo ad Edictum.

INdicaſſe eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conviciſſe.

198. *Idem* libro 2 de omnibus tribunalibus.

URbana prædia, omnia ædificia accipimus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis: ſed & ſi forte ſtabula ſunt, vel alia merito-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ria in villis, & in vicis: vel ſi prætoriæ voluptati tantum deſervientia: quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde horti quoque, ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum ſit urbanorum appellatione contineri. Plane ſi plurimum horti in reditu ſunt, vinearii forte, vel etiam olitorii, magis hæc non ſunt urbana.

199. *Idem* libro octavo de omnibus tribunalibus.

ABſentem accipere debemus eum, qui non eſt eo loco, in quo loco petitur: non enim trans mare abſentem deſideramus. & ſi forte extra continentia urbis ſit, abeſt. cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur, ſi non latitet.

1 ¶ Abeſſe non videbitur qui ab hoſtibus captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

200. *Iulianus* libro ſecundo Digeſtorum.

HÆc ſtipulatio *Noxis ſolutum præſtare?* non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coërcitionem capitalem habent.

201. *Idem* libro octuageſimoprimo Digeſtorum.

JUſta interpretatione recipiendum eſt, ut appellatione filii, ſicuti filiamfamilias contineri ſæpe reſpondebimus, ita & nepos videatur comprehendi. & patris nomine avus quoque demonſtrari intelligatur.

202. *Alfenus Varus* [libro ſecundo Digeſtorum.]

CUm in teſtamento ſcriptum eſſet, ut hæres in funere, aut in monumento duntaxat

axat aureos centum conſumeret, non li-
et minus conſumere. ſi amplius vellet, li-
et: neque ob eam rem contra teſtamen-
um facere videtur.

203. *Idem* libro ſeptimo Digeſtorum.

IN lege cenſoria portus Siciliæ ita ſcriptum erat: *Servos quos domo quis ducet ſuo uſu, pro his portorium ne dato.* quærebatur, ſi quis à Sicilia ſervos Romam mitteret fundi inſtruendi cauſa, utrum pro his hominis portorium dare deberet, necne. reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones; primam, quid eſſet *domum* ducere: alteram, quid eſſet *ſuo uſu* ducere. Igitur quæri ſoleret, utrum ubi quiſque habitaret, ſive in provincia, ſive in Italia, an duntaxat in ſua cujuſque patria domus eſſe recte dicetur: ſed de ea re conſtitutum eſſe, eam domum unicuique noſtrum debere exiſtimari, ubi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. Quid autem eſſet *uſu ſuo*, magnam habuiſſe dubitationem. & magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſt, tantum contineri. Itemque de ſervis eadem ratione quæri, qui eorum uſus ſui cauſa parati eſſent: utrum diſpenſatores, inſularii, villici, atrienſes, textores, operarii quoque ruſtici, qui agrorum colendorum cauſa haberentur, ex quibus [agris] paterfamilias fructus caperet, quibus ſe toleraret: omnes denique ſervos, quos quiſque emiſſet, ut ipſe haberet, atque eis ad aliquam rem uteretur, neque ideo emiſſet, ut ven-

venderet. Et ſibi videri eos demum uſus ſui cauſa patremfamilias habere, qui ad ejus corpus tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti, deſtinatique eſſent. quo in genere junctores, cubicularii, coci, miniſtratores, atque alii, qui ad ejuſmodi uſum parati eſſent, numerarentur.

204. *Paulus* libro 2 epitomarum [Alfeni.]

PUeri appellatio tres ſignificationes habet: unam, cum omnes ſervos pueros appellaremus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cum ætatem puerilem demonſtraremus.

205. *Idem* libro quarto Epitomarum Alfeni.

QUi fundum vendidit, pomum recepit: nuces, & ficos, & uvas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus, quas Græci τρωξίμους, id eſt, *comeſtibiles*, appellarent, recepta videri.

206. *Julianus* libro 6 ex Minicio.

VInaria vaſa proprie vaſa torcularia eſſe placet: dolia autem & ſerias tamdiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium uſum transferri poſſent. veluti ſi frumentum in his addatur. eandem cauſam amphorarum eſſe: ut cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

207. A-

207. *Africanus* libro tertio Quæſtionum.

MErcis appellatione homines non contineri, Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, ſed venaliciarios appellari ait, & recte.

208. *Idem* libro 4 Quæſtionum.

BOnorum appellatio, ſicut hæreditatis, univerſitatem quandam ac jus ſucceſſionis, & non ſingulares res demonſtrat.

209. *Florentinus* libro decimo Inſtitutionum.

COram Titio aliquid facere juſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat. itaque ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat: non videtur coram eo feciſſe. Scire autem, non etiam velle is debet: nam & invito eo recte fit, quod juſſum eſt.

210. *Marcianus* libro 7 Inſtitutionum.

IS, qui natus eſt ex mancipiis urbanis, & miſſus eſt in villam nutriendus, in urbanis ſervis conſtituetur.

211. *Florentinus* libro 8 Inſtitutionum.

FUndi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur: ſed in uſu urbana ædificia, ædes ruſtica, villæ dicuntur. Locus vero ſine ædificio, in urbe area, rure autem ager appellatur. Idemque ager cum ædificio, fundus dicitur.

212. *Vlpianus* libro 1 de Adulteriis.

PRævaricatores eos appellamus, qui cauſam adverſariis ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando enim prævaricatores dicti ſunt.

213. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

213. *Idem* libro primo Regularum.

CEdere diem ſignificat incipere deberi pecuniam. *Venire* diem ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Ubi pure quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit, & venit dies: ubi in diem: ceſſit dies, ſed nondum venit. ubi ſub conditione: neque ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione.

1 ¶ Æs alienum eſt, quod nos aliis debemus. æs ſuum eſt, quod alii nobis debent.

2 ¶ Lata culpa eſt nimia negligentia: id eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt.

214. *Marcianus* libro primo Publicorum judiciorum.

MVnus proprie eſt, quod neceſſario obimus, lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet poteſtatem. Dona autem proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte præſtantur; quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt. &, ſi præſtentur, plerumque laus ineſt. ſed in ſumma in hoc ventum eſt: ut non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus recte dicatur.

215. *Paulus* libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.

POteſtatis verbo plura ſignificantur. in perſona magiſtratuum, imperium. in perſona liberorum patria poteſtas. in perſona ſervi, dominium. At cum agimus de noxæ deditione cum eo, qui ſervum non defendit: præſentis corporis copiam facultatemque ſignificamus. In lege Atinia in poteſtatem domini

mini rem furtivam veniſſe videri, & ſi ejus vindicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caſſius aiunt.

216. *Vlpianus* libro primo ad legem Æliam Sentiam.

VErum eſt, eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe, niſi corpori ejus vincula ſint adhibita.

217. *Iavolenus* libro primo ex Poſterioribus Labeonis.

INter illam conditionem, *Cum fari potuerit*, & *poſtquam fari potuerit*, multum intereſt. nam poſteriorem ſcripturam, uberiorem eſſe conſtat. at *cum fari potuerit*, arctiorem: & id tantummodo tempus ſignificari, quo primum fari poſſit.

1 ¶ Item ita data conditione, *Illud facito in diebus*, ſi nihil præterea fuiſſet adjectum, in biduo conditionem impleri oportet.

218. *Papinianus* libro 27 Quæſtionum.

VErbum *Facere* omnem omnino faciendi cauſam complectitur: dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi.

219. *Idem* libro ſecundo Reſponſorum.

IN conventionibus contrahentium voluntatem potius, quam verba, ſpectari placuit. Cum igitur ea lege fundum vectigalem municipes locaverint, ut ad hæredem ejus, qui ſuſcepit, pertineret: jus hæredum ad legatarium quoque transferri potuerit.

220. *Cal.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

220. *Calliſtratus* libro ſecundo Quæſtionum.

LIberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique, qui ex his deſcendunt, continentur. hos enim omnes ſuorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. totiens enim leges neceſſarium ducunt in cognatione ſingulorum nominibus uti, veluti *filii*, *nepotis*, *pronepotis*, cæterorumve, qui ex his deſcendunt: quotiens non omnibus, qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurrent, quos nominatim enumerent. At ubi non perſonis certis, non quibuſdam gradibus præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem genere orti ſunt: liberorum appellatione comprehenduntur.

1 ¶ Sed & Papirius Fronto libro tertio reſponſorum ait, prædio cum villico & contubernali ejus & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri: niſi voluntas teſtatoris aliter habeat. filii enim appellatione ſæpe & nepotes accipi multifariam placere.

2 ¶ Divus quoque Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum hæredem reliquit.

3 ¶ Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto uxores ducunt: filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, contineri. nec enim dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quam filii appellare: etenim idcirco filios filiaſve concepimus, atque edimus, ut ex prole eo-

rum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

num earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus.

221. *Paulus* libro decimo Reſponſorum.

PAulus reſpondit, falſum tutorem eum vere dici, qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non. ſicut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. & modius iniquus, qui modius non eſt.

222. *Hermogenianus* libro ſecundo Juris epitomarum.

PEcuniæ nomine non ſolum numerata pecunia: ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur.

223. *Paulus* libro ſecundo Sententarium.

LAtæ culpæ finis eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

1 ¶ Amicos appellare debemus, non levi notitia conjunctos: ſed quibus fuerint jura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus.

224. *Venulejus* libro ſeptimo Stipulationum.

VInculorum appellatione, vel privata, vel publica vincula ſignificant. cuſtodiæ vero, tantum publicam cuſtodiam.

225. *Thryphoninus* libro primo Diſputationum.

FUgitivus eſt, non is, qui ſolum conſilium fugiendi à domo ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit: ſed qui ipſo facto fugæ initium mente deduxerit. nam & furem, adulterum, aleatorem, quanquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

cujuſque ſola quis dicere poſſet: ut etiam is, qui nonnunquam alienam rem invito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modo ejus mentis ſit, ut occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideo fugitivum quoque & erronem non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

226. *Paulus* libro 1 Manualium.

MAgna negligentia, culpa eſt. magna culpa, dolus eſt.

227. *Idem* libro 2 Manualium.

EX illa parte edicti, *Tum quem ei hæredem eſſe oportet*, hæredis hæredibus bonorum poſſeſſio non defertur.

1 ¶ Item in ſubſtitutione his verbis, *Quiſquis mihi hæres erit*, proximus hæres tantum ſignificatur. imo non tantum proximus hæres, ſed etiam ſcriptus.

228. *Idem* libro ſingulari de cognitionibus.

MVnicipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

229. *Idem* libro ſingulari de Tacitis fideicommiſſis.

TRanſacta finitave intelligere debemus, non ſolum quibus controverſia fuit, ſed etiam quæ ſine controverſia ſint poſſeſſa.

230. *Idem* libro ſingulari ad Senatuſconſultum Orficianum.

UT ſunt judicio terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

231. *Idem* libro ſingulari ad Senatuſcon-
ſultum Tertyllianum.

QVod dicimus eum, qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe. tunc verum eſt, cum ipſius jure quæritur. aliis autem non pro-
ſt, niſi natus.

232. *Gajus* libro primo de Verborum
obligationibus.

HÆc enuntiatio, *Quæ ſunt pluris aureorum triginta*; ſimul & quantitatis & æſti-
ationis ſignificativa eſt.

233. *Idem* libro primo ad legem duo-
decim tabularum.

I *calvitur & moretur, & fruſtretur*. Inde & calumniatores appellati ſunt, quia per
udem & fruſtrationem alios vexarent liti-
s. Inde & cavillatio dicta eſt.

1 ¶ Poſt Kalendas Januarias die tertio pro
ute principis vota ſuſcipiuntur.

2 ¶ Telum vulgo quidem id appellatur,
od ab arcu mittitur. ſed nunc omne ſigni-
atur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomi-
: contineatur. Dictumque ab eo quod in
nginquuum mittitur, [Græca voce] figura-
m ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, id eſt, *ab eo, quod eſt longe*.
hanc ſignificationem invenire poſſumus & Græco nomine: nam, quod nos telum ap-
llamus, illi βέλος appellant, eoque nomine
lgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu
ittitur: ſed non minus omne ſignificatur,
od [cum] mittitur manu, [ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι,
eſt, *à jaciendo*: Admonet nos Ξένοφον id eſt,

Xenophon: nam ita ſcribit: Καὶ τὰ βέλη ὁμόσ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφονδόναι, πλεῖστ οι καὶ λίθοι. id eſt, *Et tela ſimul ferebantur haſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi item lapides.* Et id, quod ab arcu mittitur, apud Græco quidem proprio nomine τόξευμα, (id eſt, *ſagitta*) vocatur: apud nos autem commun nomine telum appellatur.

234. *Idem* libro ſecundo ad legem duodecim tabularum.

QUos nos hoſtes appellamus, eos vetere perduelles appellabant, per eam adjectio nem indicantes, cum quibus bellum eſſet.

1 ¶ Locuples eſt, qui ſatis idonee habe pro magnitudine rei: quam actor reſtituendam eſſe petit.

2 ¶ Verbum *Vivere* quidam putant ad ci bum pertinere. ſed Ofilius ad Atticum ait his verbis & veſtimenta & ſtramenta conti neri. ſine his enim vivere neminem poſſe.

235. *Idem* libro tertio ad legem duodecim tabularum.

FErri proprie dicimus, quæ quis ſuo cor pore bajulat: portari ea, quæ quis jumento ſecum ducit: agi ea, quæ animalia ſunt.

1 ¶ Fabros tignarios dicimus non eos duntaxat, qui tigna dolarent: ſed omnes qui ædificarent.

236. *Idem* libro quarto ad legem duodecim tabularum.

QUi venenum dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine

omne

ne continetur, quod adhibitum naturam
s, cui adhibitum eſſet, mutat. cum id,
od nos venenum appellamus, Græci φάρ-
μακον dicunt. apud illos quoque tam medica-
nta, quam quæ nocent, hoc nomine con-
entur. unde adjectione alterius, nomine
tinctio fit. admonet nos ſummus apud eos
ëtarum Homerus. nam ſic ait: φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. id eſt, *venena multa quidem bona mixta, multa autem mala.*

1 ¶ Glandis appellatione omnis fructus
ntinetur, ut Javolenus ait, exemplo Græ,
ſermonis, apud quos omnes arborum ſpe-
s ἀκρόδρυα (id eſt, *extremitates arborum*)
pellantur.

237. *Idem* libro quinto ad legem duodecim tabularum.

DUobus negativis verbis quaſi permittit lex, magis quam prohibuit. idque etiam
ervius animadverit.

238. *Idem* libro ſexto ad legem duodecim tabularum.

PLebs eſt cæteri cives ſine Senatoribus.

1 ¶ Deteſtatum eſt teſtatione denun-
atum.

2 ¶ Pignus appellatum à pugno: quia res,
uæ pignori dantur, manu traduntur. unde
tiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam
utant pignus proprie rei mobilis conſtitui.

3 ¶ Noxiæ appellatione omne delictum
ontinetur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

239. *Pomponius* libro ſingulari Enchiridii.

PVpillus eſt, qui, cum impubes eſt, deſi in patris poteſtate eſſe aut morte, aut e mancipatione.

1 ¶ Servorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores [noſtri] captivos vendere ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent.

2 ¶ Incola eſt, qui aliqua regione domicilium ſuum contulit, quem Græci πά-οικον (id eſt, *juxta habitantem*) appellant. Ne tantum hi, qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed etiam qui alicujus oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant.

3 ¶ Munus publicum eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos univerſoſque cives, remque eorum imperio magiſtratus extraordinarium pervenit.

4 ¶ Advena eſt, quem Græci ἄποικον (id eſt, *domo profugum*, *colonum advenientem*) appellant.

5 ¶ Decuriones quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, conſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

6 ¶ Vrbs ab urbo appellata eſt, urbare eſt aratro definire. & Varus ait, urbum appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi ſolet.

7 ¶ Oppidum ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa mœnia ſunt conſtituta.

8 ¶ Territorium eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque civitatis. quod ab eo di-

ctum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

um quidam aiunt, quod magiſtratus ejus
ci intra eos fines terrendi, id eſt ſummo-
endi, jus habet.

9 ¶ Verbum *Suum* ambiguum eſt, utrum
e toto, an de parte ſignificet, & ideo qui
rat ſuum non eſſe, adjicere debet, neque
bi communem eſſe.

240. *Paulus* ex libris ſex, libro primo Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum.

NUm quærebatur, an verbum *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentient, & multi putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus Imperator pronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum.

241. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

IN rutis cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continentur.

242. *Iavolenus* libro 2 ex Poſterioribus Labeonis.

PAlum navis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naves ſine malo inutiles eſſent, ideoque pars navis habetur. artemo autem magis adjectamento, quam pars navis eſt.

1 ¶ Inter projectum & immiſſum, hoc intereſſe ait Labeo: quod projectum eſſet id, quod ita proveheretur, ut nuſquam requieſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ceret, qualia mœniana, & ſuggrunda e
ſent: immiſſum autem, quod ita fieret, u
aliquo loco requieſceret, veluti tigna, tra
bes, quæ immitterentur.

2 ¶ Plumbum, quod tegulis poneretur
ædificii eſſe ait Labeo: ſed id, quod hypæthi
tegendi cauſâ poneretur, contra eſſe.

3 ¶ Viduam non ſolum eam; quæ aliquan
do nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem
quæ virum non habuiſſet, appellari ait La
beo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors
veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet. ſi
militer viduam dictam eſſe, ſine duitate.

4 ¶ Straturam loci alicujus ex tabuli
factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme po
nerentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniam
perpetui uſus paratæ eſſent. neque ad rem
pertinere, quod interim tollerentur.

243. *Scævola* libro 18 Digeſtorum.

SCævola reſpondit: Semper acceptum eſt,
ut libertorum appellatione etiam hi conti-
neri intelligantur, qui eodem teſtamento vel
poſteriore loco manumitterentur: niſi ſi ma-
nifeſte is, à quo peterentur, contra defuncti
voluntatem doceret peti.

244. *Labeo* libro 4 Pithanon à Paulo
epitomatorum.

SI qua pœna eſt, multa eſt. ſi qua multa eſt,
pœna eſt. *Paulus:* Utrumque eorum falſum
eſt, namque harum rerum diſſimilitudo ex
hoc quoque apparet: quod de pœna provo-
catio non eſt: ſimulatque enim victus quis
eſt ejus maleficii, cujus pœna eſt ſtatuta, ſta-
tim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

n ea debetur: at multæ provocatio eſt, nec te debetur, quam aut non eſt provocatum, t provocator victus eſt, nec aliter, quam is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque rum rerum diſſimilitudo apparere poterit, ia pœnæ certæ ſingulorum peccatorum nt: multæ contra. quia ejus judicis pote- as eſt, quantam dicat, niſi cum lege eſt onſtitutum, quantam dicat.

245. *Pomponius* libro 10 Epiſtolarum.

STatuæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut erga parietem dfixæ, aut ſi ſimiliter cohærent lychni, non unt ædium: ornatus enim ædium cauſa pa- antur, non quo ædes perficiantur.

1 ¶ Idem Labeo ait: Prothyrum, quod in dibus [interim qui] fieri ſolet, ædium eſt.

246. *Idem* libro 16. Epiſtolarum.

APud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: Exhibet, qui præſtat ejus, de quo agitur, præſentiam. nam etiam qui ſiſtit, præſtat ejus, de quo agitur, præſentiam, nec tamen [eum] exhibet. [&] qui mutum aut furioſum aut infantem exhibet, non poteſt videri ejus præſtare præſentiam: nemo enim ex eo genere præſens ſatis apte appellari poteſt.

1 ¶ Reſtituit, non tantum qui ſolum corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemque reddita cauſa præſtet. & tota reſtitutio juris eſt interpretatio.

Lib. L. Digeſtorum Tit. XVII
DE [DIVERSIS] REGULIS JURIS ANTIQUI.

1. *Paulus* [libro 16 ad Plautium.]

REgula eſt, quæ rem, quæ eſt, breviter enarrat. non ex regula jus ſumatur: ſed ex jure, quod eſt, regula fiat. Per regulam igitur brevis rerum narratio traditur, & (ut ait Sabinus) quaſi cauſæ conjectio eſt quæ ſimul cum in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum.

2. *Ulpianus* [libro 1 ad Sabinum.]

FOeminæ ab omnibus officiis civilibus vel publicis remotæ ſunt: & ideo nec judices eſſe poſſunt, nec magiſtratum gerere, nec poſtulare, nec pro alio intervenire, nec procuratores exiſtere.

1 ¶ Item impubes omnibus officiis civilibus debet abſtinere.

3. *Idem* libro 3 ad Sabinum.

EJus eſt non nolle, qui poteſt velle.

4. *Idem* [libro 6 ad Sabinum.]

VElle non creditur, qui obſequitur imperio patris, vel domini.

5. *Paulus* [libro 2 ad Sabinum.]

IN negotiis contrahendis alia cauſa habita eſt furioſorum, alia eorum, qui fari poſſunt, quamvis actum rei non intelligerent; nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt: pupillus omnia tutore auctore agere poteſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

6. *Ulpianus* [libro 7 ad Sabinum.]

NOn vult hæres eſſe, qui ad alium transferre voluit hæreditatem.

7. *Pomponius* [libro 3 ad Sabinum.]

JUs noſtrum non patitur eundem in paganis, & teſtato & inteſtato deceſſiſſe. earumque rerum naturaliter inter ſe pugna eſt, [teſtatus, & inteſtatus.]

8. *Idem* [libro 4 ad Sabinum.]

JUra ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt.

9. *Ulpianus* [libro quintodecimo ad Sabinum.]

SEmper in obſcuris, quod minimum eſt, ſequimur.

10. *Paulus* [libro tertio ad Sabinum.]

SEcundum naturam eſt, commoda cujuſque rei eum ſequi, quem ſequentur incommoda.

11. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

ID, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt.

12. *Paulus* [libro 3 ad Sabinum.]

IN teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur.

13. *Ulpianus* [libro 10 ad Sabinum.]

NOn videtur cepiſſe, qui per exceptionem [à petitione] removetur.

14. *Pomponius* [libro 5 ad Sabinum.]

IN omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.

15. *Paulus* [libro 4 ad Sabinum.]

[IS,] qui actionem habet ad rem recuperandam, ipſam rem habere videtur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

16. *Vlpianus* [libro 21 ad Sabinum.]

IMaginaria venditio non eſt pretio accedente.

17. *Idem* [libro 23 ad Sabinum.]

CUm tempus in teſtamento adjicitur, credendum eſt, pro hærede adjectum, niſi alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adjicitur.

18. *Pomponius* [libro 6 ad Sabinum.]

QUæ legata mortuis nobis ad hæredem noſtrum tranſeunt, eorum commodum per nos his, quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu acquirimus. aliter atque quod ſtipulati ſumus. nam & ſub conditione ſtipulantes, omnimodo eis acquirimus, etiam ſi liberatis nobis poteſtate domini conditio exiſtat.

PAULUS.

SI filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus, emancipatus fuerit: deinde exſtiterit conditio: patri actio competit: quia in ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

19. *Vlpianus* [libro 24 ad Sabinum.]

QUi cum alio contrahit, vel eſt, vel debet eſſe non ignarus conditionis ejus: hæredi autem hoc imputari non poteſt, cum non ſponte cum legatariis contrahit.

1 ¶ Non ſolet exceptio doli nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur.

20. *Pomponius* [libro 7 ad Sabinum.]

QUotiens dubia interpretatio libertatis eſt, ſecundum libertatem reſpondendum erit.

21. *Vl-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

21. *Vlpianus* [libro 27 ad Sabinum.]

NOn debet, cui plus licet, quod minus eſt, non licere.

22. *Idem* [libro 28 ad Sabinum.]

IN perſonam ſervilem nulla cadit obligatio.

1 ¶ Generaliter probandum eſt, ubicunque in bonæ fidei judiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris ejus conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum eſſe.

23. *Idem* [libro 29 ad Sabinum.]

COntractus quidem dolum malum duntaxat recipiunt: quidam & dolum, & culpam. dolum tantum, depoſitum, & precarium. dolum, & culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negotia geſta. in his quidem & diligentiam. ſocietas & rerum communio & dolum, & culpam recipit. ſed hæc ita, niſi ſi quid nominatim convenit, vel plus, vel minus, in ſingulis contractibus. nam hoc ſervabitur, quod initio convenit. legem enim contractus dedit. excepto eo, quod Celſus putat, non valere, ſi convenerit, ne dolus præſtetur. hoc enim bonæ fidei judicio contrarium eſt: & ita utimur. Animalium vero caſus, mortes, quæque ſine culpa accedunt, fugæ ſervorum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo præſtantur.

24. *Paulus* [libro 5 ad Sabinum.]

QUatenus cujus interſit, in facto, non in jure conſiſtit.

25. *Pom-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

25. *Pompionus* [libro 11 ad Sabinum.]

PLus cautionis in re eſt, quam in perſona.

26. *Vlpianus* [libro 30 ad Sabinum.]

QUi poteſt invitis alienare, multo magis & ignorantibus & abſentibus poteſt.

27. *Pomponius* [libro ſextodecimo ab Sabinum.]

NEc ex prætorio nec ex ſolemni jure privatorum conventione quicquam immutandum eſt, quamvis obligationum cauſæ pactione poſſint immutari & ipſo jure, & per pacti conventi exceptionem; quia actionum modus vel lege, vel per prætorem introductus, privatorum pactionibus non infirmatur: niſi tunc, cum inchoatur actio, inter eos convenit.

28. *Ulpianus* [libro 36 ad Sabinum.]

DIvus Pius reſcripſit, eos, qui ex liberalitate conveniuntur, in id, quod facere poſſunt, condemnandos.

29. *Paulus* [libro 8 ad Sabinum.]

QUod initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere.

30. *Vlpianus* [libro 36 ad Sabinum.]

NVptias non concubitus, ſed conſenſus facit.

31. *Idem* [libro 42 ad Sabinum.]

VErum eſt, neque pacta, neque ſtipulationes factum poſſe tollere: quod enim impoſſibile eſt, neque pacto, neque ſtipulatione poteſt comprehendi, ut utilem actionem, aut factum efficere poſſit.

32. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

32. *Idem* [libro 43 ad Sabinum.]

QUod attinet ad jus civile, ſervi pro nullis habentur, non tamen & jure naturali. quia, quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales ſunt.

33. *Pomponius* [libro 22 ad Sabinum.]

IN eo, quod vel is, qui petit, vel is, à quo petitur, lucro facturus eſt, durior cauſa eſt petitoris.

34. *Vlpianus* [libro quadrageſimoquinto ad Sabinum.]

SEmper in ſtipulationibus & in cæteris contractibus id ſequimur, quod actum eſt. aut, ſi non appareat, quid actum eſt, erit conſequens, ut id ſequamur, quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur. Quid ergo, ſi neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id, quod minimum eſt, redigenda ſumma eſt.

35. *Idem* [libro 48 ad Sabinum.]

NIhil tam naturale eſt, quam eo genere quidve diſſolvere, quo colligatum eſt; ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi conſenſus obligatio contrario conſenſu diſſolvitur.

36. *Pomponius* [libro 27 ad Sabinum.]

CVlpa eſt, immiſcere ſe rei ad ſe non pertinenti.

37. *Vlpianus* [libro 51 ad Sabinum.]

NEmo, qui condemnare poteſt, abſolvere non poteſt.

38. *Pom-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

38. *Pomponius* [libro 29 ad Sabinum.]

SIcuti pœna ex delicto defuncti hæres teneri non debeat: ita nec lucrum facere, ſi quid ex ea re ad eum perveniſſet.

39. *Idem* libro 32 ad Sabinum.

IN omnibus cauſis pro facto accipitur id, in quo per alium moræ ſit, quo minus fiat.

40. *Idem* [libro 34 ad Sabinum.]

FUrioſi, vel ejus, cui bonis interdictum ſit, nulla voluntas eſt.

41. *Ulpianus* [libro 26 ad Edictum.]

NOn debet actori licere, quod reo non permittitur.

1 ¶ In re obſcura melius eſt favere repetitioni, quam adventitio lucro.

42. *Gajus* [libro 9 ad Edictum Provincale.]

QUi in alterius locum ſuccedunt, juſtam habent cauſam ignorantiæ, an id, quod peteretur, deberetur. Fidejuſſores quoque non minus, quam hæredes, juſtam ignorantiam poſſunt allegare. Hæc ita de hærede dicta ſunt: ſi cum eo agetur: non etiam ſi agat. nam plane, qui agit, certus eſſe debet: cum ſit in poteſtate ejus, quando velit, experiri: & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

43. *Ulpianus* [libro 28 ad Edictum.]

NEmo ex his, qui negant ſe debere, prohibetur etiam alia defenſione uti, niſi lex impedit.

1 ¶ Quotiens concurrunt plures actiones ejuſdem rei nomine, una quis experiri debet.

44. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

44. *Idem* [libro 29 ad Edictum.]

TOtiens in hæredem damus de eo, quod ad eum pervenit, quotiens ex dolo defuncti convenitur, non quotiens ex ſuo.

45. *Idem* [libro 30 ad Edictum.]

NEque pignus, neque dopoſitum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei ſuæ conſiſtere poteſt.

1 ¶ Privatorum conventio juri publico non derogat.

46. *Gajus* libro 10 ad Edictum Provinciale.

QUod à quoquo pœnæ nomine exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur.

47. *Vlpianus* libro 30 ad Edictum.

COnſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt. cæterum ſi dolus & calliditas interceſſit, de dolo actio competit.

1 ¶ Socii mei ſocius, meus ſocius non eſt.

48. *Paulus* [libro 35 ad Edictum.]

QUidquid [in] calore iracundiæ vel fit, vel dicitur: non prius ratum eſt, quam ſi perſeverantia apparuit judicium animi fuiſſe. ideoque brevi reverſa uxor, nec divertiſſe videtur.

49. *Vlpianus* [libro trigeſimoquinto àd Edictum.]

ALterius circumventio alii non præbet actionem.

50. *Paulus* [libro trigeſimonono ad Edictum.]

CUlpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

51. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

51. *Gajus* [libro quintodecimo ad Edictum Provinciale.]

NOn videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alii reſtituere.

52. *Vlpianus* [libro 44 ad Edictum.]

NOn defendere videtur, non tantum qui latitat, ſed & is qui præſens negat ſe defendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

53. *Paulus* [libro 42 ad Edictum.]

CVjus per errorem dati repetitio eſt, ejus conſulto dati donatio eſt.

54. *Vlpianus* [libro 46 ad Edictum.]

NEmo plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe haberet.

55. *Gajus* libro ſecundo de teſtamentis ad Edictum urbicum.

NUllus videtur dolo facere, qui ſuo jure utitur.

56. *Idem* libro tertio de legatis ad Edictum urbicum.

SEmper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

57. *Idem* [libro 18 ad Edictum Provinciale.]

BOna fides non patitur, ut bis idem exigatur.

58. *Vulpianus* [libro 2 Diſputationum.]

EX pœnalibus cauſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.

59. *Idem* [libro 3 Diſputationum.]

HÆredem ejuſdem poteſtatis juriſque eſſe, cujus fuit defunctus, conſtat.

60. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

60. *Idem* [libro 10 Diſputationum.]

SEmper qui non prohibet pro ſe interveni-re, mandare creditur. Sed & ſi quis ratum habuerit, quod geſtum eſt: obſtringitur mandati actione.

61. *Idem* [libro 3 Opinionum.]

DOmum ſuam reficere unicuique licet, dum non officiat invito alteri, in quod jus non habet.

62. *Iulianus* [libro 6 Digeſtorum.]

HÆreditas nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus habuerit.

63. *Idem* [libro 17 Digeſtorum.]

QUi ſine dolo malo ad judicium provocat, non videtur moram facere.

64. *Idem* [libro 29 Digeſtorum.]

EA quæ raro accidunt, non temere [in] agendis negotiis computantur.

65. *Idem* libro 54 Digeſtorum.

EA eſt natura cavillationis, quam Græci σωρείτην (id eſt, *acervalem ſyllogiſmum*) appellant, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ evidenter falſa ſunt, perducatur.

66. *Idem* [libro 60. Digeſtorum.]

M*Arcellus*: Deſinit debitor eſſe is, qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

67. *Idem* [libro 87 Digeſtorum.]

QUotiens idem ſermo duas ſententias exprimit: ea potiſſimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior eſt.

68. *Paulus* libro ſingulari de dotis repetitione.

IN omnibus cauſis id obſervatur, ubi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea beneficium quoque deficiat. ubi vero genus actionis id deſiderat: ibi, ad quemvis perſecutio ejus devenerit, non deficiat ratio auxilii.

69. *Idem* [libro ſingulari de adſignatione libertorum.]

INvito beneficium non datur.

70. *Vlpianus* [libro 1 de officio Proconſulis.]

NEmo poteſt gladii poteſtatem ſibi datam, vel cujus alterius coërcitionis, ad alium transferre.

71. *Idem* libro 2 de officio proconſulis.

OMnia, quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.

72. *Javolenus* [libro tertio ex poſterioribus Labeonis.]

FRuctus rei eſt vel pignori dare licere.

73. *Quintus Mucius Scævola* libro ſingulari ὅρων.

QUo tutela rediit, eo hæreditas pervenit, niſi cum fœminæ hæredes intercedunt.

1 ¶ Nemo poteſt tutorem dare cuiquam, niſi ei quem in ſuis hæredibus, cum moritur habuit, habiturusve eſſet, ſi vixiſſet.

2 ¶ Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cum prohibetur, fecit clam, quod quiſque, cum controverſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit.

3 ¶ Quæ

3 ¶ Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, ut intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent.

4 ¶ Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cavere poteſt.

74. *Papinianus* [libro 1 Quæſtionum.]

NOn debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

75. *Idem* [libro 3 Quæſtionum.]

NEmo poteſt mutare conſilium ſuum in alterius injuriam.

76. *Idem* [libro 24 Quæſtionum.]

IN totum omnia, quæ animi deſtinatione agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

77. *Idem* [libro viceſimooctavo Quæſtionum.]

ACtus legitimi, qui recipiunt diem, vel conditionem, veluti mancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, ſervi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem. nonnunquam tamen actus ſupra ſcripti tacite recipiunt, quæ aperte comprehenſa vitium adferunt. nam ſi acceptum feratur ei, qui ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio exſtiterit, quæ ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

78. *Idem* [libro 31 Quæſtionum.]

GEneraliter, cum de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

adverſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt.

79. *Idem* [libro 32 Quæſtionum.]

FRaudis interpretatio ſemper in jure civili non ex eventu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

80. *Idem* [libro 33 Quæſtionum.]

IN toto jure, generi per ſpeciem derogatur: & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt.

81. *Idem* [libro 3 Reſponſorum.]

QVæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſeruntur, jus commune non lædunt.

82. *Idem* [libro 9 Reſponſorum.]

DOnari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.

83. *Idem* [libro 2 Definitionum.]

NOn videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

84. *Paulus* [libro 3 Quæſtionum.]

CVm amplius ſolutum eſt, quam debebatur, cujus pars non invenitur, quæ repeti poſſit: totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione.

1 ¶ Is natura debet, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus.

85. *Idem* [libro 6 Quæſtionum.]

IN ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt.

1 ¶ Non eſt novum, ut, quæ ſemel utiliter conſtituta ſunt, durent, licet ille caſus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.

2 ¶ Quo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

2 ¶ Quotiens æquitas deſiderii, natura- ratio aut dubitatio juris moratur: juſtis cretis res temperanda eſt.

86. *Idem* [libro 7 Quæſtionum.]

NOn ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem conteſtati ſunt, quam ſi non: plerunque melior.

87. *Idem* [libro 13 Quæſtionum.]

NEmo enim in perſequendo deteriorem cauſam, ſed meliorem facit. Denique ſt litem conteſtatam hæredi quoque pro- ceretur, & hæres tenetur ex omnibus uſis.

88. *Scævola* [libro 5 Quæſtionum.]

NVlla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla petitio eſt.

89. *Paulus* [libro 10 Quæſtionum.]

QVamdiu poſſit valere teſtamentum, tamdiu legitimus non admittitur.

90. *Idem* [libro 15 Quæſtionum.]

IN omnibus quidem, maxime tamen in jure, æquitas ſpectanda ſit.

91. *Idem* [libro decimoſeptimo Quæſtionum.]

QVotiens duplici jure defertur alicui ſucceſſio: repudiato novo jure, quod ante fertur, ſupererit vetus.

92. *Scævola* [libro 5 Reſponſorum.]

SI librarius in transſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet: nihil nocere, quo minus reus, & fidejuſſor teneatur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

93. *Mæcianus* [libro 1 Fideicommiſſorum.]

FIliusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.

94. *Vlpianus* [libro 2 Fideicommiſſorum.]

NOn ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

95. *Idem* [libro 6 Fideicommiſſorum.]

NEmo dubitat, ſolvendo videri eum, qui defenditur.

96. *Mæcianus* [libro 12 Eideicommiſſorum.]

IN ambiguis orationibus maxime ſententia ſpectanda [eſt] ejus, qui eas protuliſſet.

97. *Hermogenianus* [libro 3 Juris Epitomarum.]

EA ſola deportationis ſententia aufert, quæ ad fiſcum perveniunt.

98. *Idem* [libro 4 juris Epitomarum.]

QUotiens utriuſque cauſa lucri ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucrum cauſa tempore præcedit.

99. *Venulejus* [libro 12 Stipulationum.]

NOn poteſt improbus videri, qui ignorat, quantum ſolvere debeat.

100. *Gajus* [libro 1 Regularum.]

OMnia, quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt.

101. *Paulus* [libro ſingulari de Cognition.]

UBi lex duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo & primo die ve-

venerit, audiendus eſt. ita enim & Imperator Antoninus cum Divo patre ſuo reſcripſit.

102. *Vlpianus* [libro 1 ad Edictum.]

QUi vetante prætore fecit, hic adverſus edictum feciſſe proprie dicitur.

1 ¶ Ejus eſt actionem denegare, qui poſſit & dare.

103. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

NEmo de domo ſua extrahi debet.

104. *Vlpianus* [libro 2 ad Edictum.]

SI in duabus actionibus alibi ſumma major, alibi infamia eſt, præponenda eſt cauſa exiſtimationis. Ubi autem æquiparant famoſa judicia, & ſi ſummam imparem habent, pro paribus accipienda ſunt.

105. *Paulus* [libro 1 ad Edictum.]

UBicunque cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur.

106. *Idem* [libro 2 ad Edictum.]

LIbertas inæſtimabilis res eſt.

107. *Gajus* [libro 1 ad Edictum Provinciale.]

CUm ſervo nulla actio eſt.

108. *Paulus* [libro 4 ad Edictum.]

FEre in omnibus pœnalibus judiciis, & ætati, & imprudentiæ ſuccurritur.

109. *Idem* [libro 5 ad Edictum.]

NUllum crimen patitur is, qui non prohibet, cum prohibere (non) poteſt.

110. *Idem* [libro 6 ad Edictum.]

IN eo, quod plus ſit, ſemper ineſt & minus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

1 ¶ Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi ſic cum ſatiſdatione.

2 ¶ Pupillus pati poſſe non intelligitur.

3 ¶ Vbi verba conjuncta non ſunt: ſufficit alterutrum eſſe factum.

4 ¶ Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cum defendantur, non ut facilius calumnientur.

111. *Gajus* [libro 2 ad Edictum Provinciale.]

PUpillum, qui proximus pubertati ſit, capacem eſſe & furandi, & injuriæ faciendæ.

1 ¶ In hæredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: veluti furti, damni, injuriæ, vi bonorum raptorum, injuriarum.

112. *Paulus* [libro 8 ad Edictum.]

NIhil intereſt, ipſo jure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

113. *Gajus* [libro 3 ad Edictum Provinciale.]

IN toto & pars continetur.

114. *Paulus* [libro 9 ad Edictum.]

IN obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt, aut quod plerumque fieri ſolet.

115. *Idem* [libro 10 ad Edictum.]

SI quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe.

1 ¶ Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſummoveri.

116. *Vlpiaus* [libro 11 ad Edictum.]

NIhil conſenſui tam contrarium eſt, qui & bonæ fidei judicia ſuſtinet, quamvis,

atque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

que metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt.

1 ¶ Non capitur, qui jus publicum ſequitur.

2 ¶ Non videntur, qui errant conſentire.

117. *Paulus* [libro 11 ad Edictum.]

PRætor bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſa habet.

118. *Vlpianus* [libro 12 ad Edictum.]

QUi in ſervitute eſt, uſucapere non poteſt. nam cum poſſideatur, poſſidere non videtur.

119. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]

NOn alienat, qui duntaxat omittit poſſeſſionem.

120. *Paulus* libro 12 ad Edictum.

NEmo plus commodi hæredi ſuo relinquit, quam ipſe habuit.

121. *Idem* [libro 13 ad Edictum.]

QUi non facit, quod facere debet: videtur facere adverſus ea, quia non facit. Et qui facit, quod facere non debet: non videtur facere id, quod facere juſſus eſt.

122. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]

LIbertas omnibus rebus favorabilior eſt.

123. *Vlpianus* [libro 14 ad Edictum.]

NEmo alieno nomine lege agere poteſt.

1 ¶ Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat.

124. *Paulus* [libro 15 ad Edictum.]

UBi non voce, ſed præſentia opus eſt: mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

deri reſpondere. Idem in ſurdo hic quidem [&] reſpondere poteſt.

1 ¶ Furioſus abſentis loco eſt. & ita Pomponius libro primo Epiſtolarum ſcribit.

125. *Gajus* [libro 5 ad Edictum Provinciale.]

FAvorabiliores rei potius, quam actores, habentur.

126. *Vlpianus* [libro 15 ad Edictum.]

NEmo prædo eſt, qui pretium numeravit.

1 ¶ Locupletior non eſt factus, qui libertum acquiſierit.

2 ¶ Cum de lucro duorum quæratur: melior eſt cauſa poſſidentis.

127. *Paulus* [libro 20 ad Edictum.]

CUm prætor in hæredem dat actionem, quatenus ad eum pervenit, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti.

128. *Idem* [libro 19 ad Edictum.]

IN pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet.

1 ¶ Hi, qui in univerſum jus ſuccedunt, hæredis loco habentur.

129. [*Idem* libro 21 ad Edictum.]

NIhil dolo creditor facit, qui ſuum recipit.

1 ¶ Cum principalis cauſa non conſiſtit: ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

130. *Vlpianus* [libro 18 ad Edictum.]

NUnquam actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

131. *Pau-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

131. *Paulus* [libro 22 ad Edictum.]

QVi dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione dolus eſt.

132. *Gajus* [libro 7 ad Edictum Provinciale.]

IMperita culpæ adnumeratur.

133. *Idem* [libro 8 ad Edictum Provinciale.]

MElior conditio noſtra per ſervos fieri poteſt: deterior fieri non poteſt.

134. *Vlpianus* [libro 21 ad Edictum.]

NOn fraudantur creditores, cum quid non acquiritur à debitore: ſed cum quid de bonis diminuitur.

1 ¶ Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

135. *Idem* [libro 23 ad Edictum.]

EA, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adjectis habentur.

136. *Paulus* [libro 18 ad Edictum.]

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

137. *Ulpianus* libro 25 ad Edictum.

QUi auctore judice comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt.

138. *Paulus* [libro 27 ad Edictum.]

OMnis hæreditas, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.

1 ¶ Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

139. *Ga-*

139. *Gajus* [libro ad Edictum prætoris urbani.]

OMnes actiones, quæ morte, aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio, ſalvæ permanent.

1 ¶ Non videtur perfecte cujuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

140. *Vlpianus* [libro 56 ad Edictum.]

ABſentia ejus, qui reipublicæ cauſa abeſt, neque ei, neque alii damnoſa eſſe debet.

141. *Paulus* [libro quinquageſimoquarto ad Edictum.]

QUod contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentia.

1 ¶ Uni duo pro ſolido hæredes eſſe non poſſunt.

142. *Idem* [libro 56 ad Edictum.]

QVi tacet, non utique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

143. *Vlpianus* [libro 62 ad Edictum.]

QUod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

144. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

NOn omne, quod licet, honeſtum eſt.

1 ¶ In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

145. *Vlpianus* [libro 66 ad Edictum.]

NEmo videtur fraudare eos, qui ſciunt, & conſentiunt.

146. *Paulus* [libro 62 ad Edictum.]

QVod quis, dum ſervus eſt, egit: proficere libero facto non poteſt.

147. *Ga-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

147. *Gajus* [libro viceſimoquarto ad Edictum Provinciale.]

SEmper ſpecialia generalibus inſunt.

148. *Paulus* [libro 16 brevis edicti.]

CVjus effectus omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent.

149. *Vlpianus* [libro 67 ad Edictum.]

EX qua perſona quis lucrum capit, ejus factum præſtare debet.

150. *Idem* [libro 68 ad Edictum.]

PArem eſſe conditionem oportet ejus, qui quid poſſideat, vel habeat, atque ejus, cujus dolo malo factum ſit, quo minus poſſideret, vel haberet.

151. *Paulus* [libro 64 ad Edictum.]

NEmo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.

152. *Vlpianus* [libro 69 ad Edictum.]

HOc jure utimur: ut, quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut [in vis] privatæ crimen incidat.

1 ¶ Dejicit, & qui mandat.

2 ¶ In maleficio ratihabitio mandato comparatur.

3 ¶ In contractibus, quibus doli præſtatio vel bona fides ineſt, hæres in ſolidum tenetur.

153. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

FEre quibuſcunque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis acquirimus iiſdem in contrarium actis amittimus. Ut igitur nulla poſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ſeſſio acquiri niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua utrumque in contrarium actum ſit.

154. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

CUm par delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa, ſicuti fit, cum de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, *Aut ſi rei quoque in ea re dolo actum ſit.*

1 ¶ Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipſam non incidit.

155. *Paulus* [libro ſexageſimoquinto ad Edictum.]

FActum cuique ſuum, non adverſario nocere debet.

1 ¶ Non videtur vim facere, qui jure ſuo utitur, & ordinaria actione experitur.

2 ¶ In pœnalibus cauſis benignius interpretandum eſt.

156. *Vlpianus* libro ſeptuageſimo ad Edictum.

INvitus nemo [rem] cogitur defendere.

1 ¶ Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit.

2 ¶ Cum quis in alius locum ſucceſſerit: non eſt æquum ei nocere hoc, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit.

3 ¶ Plerumque emptoris eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit actoris.

4 ¶ Quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

4 ¶ Quod cuique [pro eo] præſtatur, invito non tribuitur.

157. *Idem* [libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.]

AD ea, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſervis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt, (veluti tutoribus, & curatoribus) obtemperaverint.

1 ¶ Semper, qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet.

2 ¶ In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, (quibus) ſucceſſerunt, non tantum in id quod pervenit, verum etiam in ſolidum tenentur: hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte, qua hæres eſt.

158. *Gajus* libro viceſimoſexto ad Edictum Provinciale.

CReditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

159. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

NOn ut ex pluribus cauſis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit noſtrum eſſe.

160. *Vlpianus* [libro ſeptuageſimoſexto ad Edictum.]

ALiud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.

1 ¶ Refertur ad univerſos, quod publice fit per majorem partem.

2 ¶ Abſurdum eſt, plus juris habere eum,] cui legatus ſit fundus, quam hæredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viveret.

161. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

161. *Idem* [libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.]

IN jure civili receptum eſt, quotiens per eum, cujus intereſt conditionem non impleri, fiat, quo minus impleatur, perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet. quod ad libertatem, & legata, & ad hæredem inſtitutiones perducitur. quibus exemplis ſtipulationes quoque committuntur, cum per promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipulator conditioni pareret.

162. *Paulus* [libro ſeptuageſimo ad Edictum.]

QUæ propter neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi.

163. *Vlpianus* [libro quinquageſimoquinto ad Edictum.]

CUjus eſt donandi: eidem & vendendi, & concedendi jus eſt.

164. *Paulus* [libro quinquagegeſimoprimo ad Edictum.]

POenalia judicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

165. *Vlpianus* [libro quinquageſimotertio ad Edictum.]

CVm quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam ejus voluntatem habendam.

166. *Paulus* [libro quadrageſimooctavo ad Edictum.]

QVi rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.

167. *Idem*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

167. *Idem* [libro quadrageſimonono ad Edictum.]

NOn videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt.

1 ¶ Qui juſſu judicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere neceſſe habet.

168. *Idem* [libro primo ad Plautium.]

RApienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum.

1 ¶ Quod factum eſt, cum in obſcuro ſit, ex affectione cujuſque capit interpretationem.

169. *Idem* libro ſecundo ad Plautium.

IS damnum dat, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe ſit.

1 ¶ Quod pendet, non eſt pro eo quaſi ſit.

170. *Idem* libro 4 ad Plautium.

FActum à judice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt.

171. *Idem* libro quarto ad Plautium.

NEmo ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio, quod præſtiterit.

172. *Idem* [libro quinto ad Plautium.]

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem, interpretandum eſt.

1 ¶ Ambigua autem intentio ita accipienda eſt, ut res ſalva actori ſit.

173. *Idem* libro ſexto ad Plautium.

IN condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur, non totum quod habent, extorquendum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.

1 ¶ Cum & verbum *Reſtituas* lege invenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt, tamen etiam fructus ſunt reſtituendi.

2 ¶ Unicuique ſua mora nocet, quod & in duobus reis promittendi obſervatur.

3 ¶ Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt.

174. *Idem* [libro octavo ad Plautium.]

QUi poteſt facere, ut poſſit conditioni parere: jam poſſe videtur.

1 ¶ Quod quis, ſi velit, habere non poteſt: id repudiare non poteſt.

175. *Idem* [libro undecimo ad Plautium.]

IN his, quæ officium per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſervus intervenire non poteſt.

1 ¶ Non debeo melioris conditionis eſſe, quam auctor meus, à quo jus in me tranſit.

176. *Idem* [libro 13 ad Plautium.]

NOn eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publice poſſit fieri: ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi.

1 ¶ Infinita æſtimatio eſt libertatis, & neceſſitudinis.

177. *Idem* [libro 14 ad Plautium.]

QUi in jus vel dominium alterius ſuccedit: jure ejus uti debet.

1 ¶ Nemo videtur dolo exequi, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

178. *Idem* [libro quintodecimo ad Plautium.]

CVm principalis cauſa non conſiſtat, plerumque ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

179. *Idem* [libro ſextodecimo ad Plautium.]

IN obſcura voluntate manumittentis favendum eſt libertati.

180. *Idem* [libro ſeptimodecimo ad Plautium.]

QVod juſſu alterius ſolvitur: pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.

181. *Idem* [libro I ad Vitellium.]

SI nemo ſubiit hæreditatem, omnis vis teſtamenti ſolvitur.

182. *Idem* [libro tertio ad Vitellium.]

QVod nullius eſſe poteſt, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.

183. *Marcellus* [libro tertio Digeſtorum.]

ETſi nihil facile mutandum eſt ex ſolennibus: tamen, ubi æquitas evidens poſſit, ſubveniendum eſt.

184. *Celſus* [libro ſeptimo Digeſtorum.]

VAni timoris juſta excuſatio non eſt.

185. *Idem* [libro octavo Digeſtorum.]

IMpoſſibilium nulla obligatio eſt.

186. *Idem* [libro 12 Digeſtorum.]

NIhil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. Et cum ſolvendi tempus obligationi additur: niſi eo præterito peti non poteſt.

187. *Idem* [libro 16 Digeſtorum.]

SI quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

188. *Idem* [libro ſeptimodecimo Digeſtorum.]

UBi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrum ratum eſt.

1 ¶ Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

189. *Idem* [libro decimotertio Digeſtorum.]

PUpillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi appoſita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi judicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

190. *Idem* [libro viceſimoquarto Digeſtorum.]

QUuod evincitur, in bonis non eſt.

191. *Idem* [libro trigeſimotertio Digeſtorum.]

NEratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viventi Cæſar reſcripſerat, jam defuncto dediſſe exiſtimaretur, reſpondit, non videri ſibi principem, quod ei, quem vivere exiſtimabat, conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe. quem tamen modum eſſe beneficii ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

192. *Marcellus* [libro viceſimonono Digeſtorum.]

EA, quæ in partes dividi non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur.

1 ¶ In re dubia benigniorem interpreta-

tio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

nem ſequi, non minus juſtius eſt, quam
ius.

193. *Celſus* [libro trigeſimooctavo Digeſtorum.]

OMnia fere jura hæredum perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis hæredes exſtitiſſent.

194. *Modeſtinus* [libro ſexto Differentiarum.]

QUi per ſucceſſionem quamvis longiſſimam defuncto hæredes conſtiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes exiſtunt.

195. *Idem* [libro ſeptimo Differentiarum.]

EXpreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

196. *Idem* [libro octavo Regularum.]

PRivilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ. & ideo quædam ad hæredem tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt, quæ perſonæ ſunt, ad hæredem non tranſeunt.

197. *Idem* [libro ſingulari de ritu nuptiarum.]

SEmper in conjunctionibus non ſolum quid liceat, conſiderandum eſt: ſed & quid honeſtum ſit.

198. *Iavolenus* [libro decimotertio ex Caſſio.

NEque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris: ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt.

199. *Idem* libro ſexto Epiſtolarum.

NOn poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

200. *Idem* libro ſeptimo Epiſtolarum.

QUotiens nihil ſine captione inveſtigari poteſt: eligendum eſt, quod minimum habeat iniquitatis.

201. *Idem* [libro decimo Epiſtolarum.]

OMnia, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint.

202. *Idem* [libro undecimo Epiſtolarum.]

OMnis definitio in jure civili periculoſa eſt, parum eſt enim, ut non ſubverti poſſit.

203. *Pomponius* [libro 8 ad Quintum Mucium.]

QVod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

204. *Idem* [libro 28 ad Quintum Mucium.]

MInus eſt actionem habere, quam rem.

205. *Idem* [libro 39 ad Quintum Mucium.]

PLerumque fit, ut etiam ea, quæ nobis abire poſſint, proinde in eo ſtatu ſint, atque ſi non eſſent ejus conditionis, ut abire poſſent, & ideo, quod fiſco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & ſervitutem [in] prædio imponere poſſumus.

206. *Idem* [libro nono ex variis lectionibus.]

JUre naturæ æquum eſt, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiorem.

207. *Vlpianus* libro 1 ad legem Juliam & Papiam.

REs judicata pro veritate accipitur.

208. *Pau-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

208. *Paulus* [libro 3 ad legem Juliam & Papiam.]

NOn poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit.

209. *Vlpianus* [libro 4 ad legem Juliam & Papiam.]

SErvitutem mortalitati fere comparamus.

210. *Lucinius Rufinus* libro ſecundo Regularum.

QVæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto convaleſcere non poteſt.

211. *Paulus* libro quinquageſimonono ad Edictum.

SErvus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

INDEX TITULORUM
SEU
Rubricarum quatuor librorum
INSTITUTIONUM JUSTINIANI.

In quo numerus prior librum, alter Titulum, poſtremus vero paginam hujus editionis demonſtrat.

A

de A*cquiſitione per adrogationem* 3. 11. 184
Actionibus 4. 6. 251
Ademptione legatorum & tranſlatione eorum 2. 21. 135
Adoptionibus 1. 11. 25
Adſignatione libertorum 3. 9. 178
Attiliano tutore & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur 1. 20. 39
Auctoritate tutorum & curatorum 1. 21. 41

B

de Bonorum poſſeſſionibus 3. 10. 179

C

de Capitis deminutione 1. 16. 36
Codicillis 2. 25. 147
Curatoribus 1. 23. 44

D

de Diviſione ſtipulationum 3. 19. 197
Donationibus 2. 7. 79
Duobus reis ſtipulandi & promittendi 3. 17. 195

E de

E

de Emptione & venditione 3.24.208
Eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur 3.12. 186
Exceptionibus 4.13.281
Excuſationibus tutorum vel curatorum 1.25. 47
Exhæredatione liberorum 2.13.99

F

de Fideicommiſſariis hæreditatibus & ad S. C. Trebellianum 2.23.138
Fidejuſſoribus 3.21.205
Fiduciaria 1.19.39

G

de Gradibus cognationum 3.6.169

H

de Hæredibus inſtituendis 2.14.104
Hæreditatibus quæ ab inteſtato deferuntur 3.1. 149
Hæredum qualitate & differentia 2.19.117
His, qui ſui vel alieni juris ſunt 1.8.18

I

de Ingenuis 1.4.12
Injuriis 4.4.245
Inofficioſo teſtamento 2.18.115
Interdictis 4.15.286
Inutilibus ſtipulationibus 3.20.198
Iis per quos agere poſſumus 4.10.275
Iure naturali, gentium & civili 1.2.7
Iure perſonarum 1.3.11
Iuſtitia & jure 1.1.6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

L

de Legatis 2. 20. 122
Lege Aquilia 4. 3. 240
Lege Falcidia 2. 22. 135
Lege Fuſia Caninia tollenda 1. 7. 18
Legitima adgnatorum ſucceſſione 3. 2. 158
Legitima adgnatorum tutela 1. 15. 35
Legitima parentum tutela 1. 18. 38
Legitima patronorum tutela 1. 17. 38
Libertinis 1. 5. 13
Literarum obligationibus 3. 22. 207
Locatione & conductione 3. 25. 212

M

de Mandato 3. 27. 218
Militari teſtamento 2. 11. 94

N

de Noxalibus actionibus 4. 8. 272
Nuptiis 1. 10. 20

O

de Obligationibus 3. 14. 189
Obligationibus ex conſenſu 3. 23. 207
Obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur 3. 28. 222
Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur 4. 1. 230
Oligationibus quaſi ex delicto 4. 5. 249
Officio judicis 4. 17. 293

P

de patria poteſtate 1. 9. 20
Perpetuis & temporalibus actionibus 4. 12. 279
Per quas perſonas cuique acquiritur 2. 9. 86

Per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Per quas Perſonas nobis obligatio acquiritur 3.29.225
Pœna temere litigantium 4.16.291
Publicis judiciis 4.18.296
Pupillari ſubſtitutione 2.16.109

Q

Quibus alienare licet, vel non 2.8.83
Quibus ex cauſis manumittere non licet 1.6.15
Quibus modis jus patriæ poteſtatis ſolvitur 1.12.28
Quibus modis re contrahitur obligatio 3.15.190
Quibus modis teſtamenta infirmentur 2.17.112
Quibus modis tollitur obligatio 3.30.226
Quibus modis tutela finitur 1.22.42
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum 2.12.97
Qui teſtamento tutores dari poſſunt 1.14.34
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur 4.7.268

R

de Rebus corporalibus & incorporalibus 2.2.69
Replicationibus 4.14.284
Rerum diviſione, & acquirendo ipſarum dominio 2.1.54

S

de Satiſdatione tutorum vel curatorum 1.24 45
Satiſdationibus 4.11.276
Senatuſconſulto Orphitiano 3.4.166
Senatuſconſulto Tertulliano 3.3.163
Servili

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Servili cognatione 3. 7. 172
Servitutibus prædiorum 2. 3. 70
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis 2. 24. 145
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 4. 9. 274
Societate 3. 26. 215
Stipulatione ſervorum 3. 18. 196
Succeſſione Cognatorum 3. 5. 167
Succeſſione libertorum 3. 8. 174
Succeſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatuſconſulto Claudiano 3. 13. 188
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus 1. 26. 51

T

de Teſtamentis ordinandis 2. 10. 90
Teſtamento militari 2. 11. 94
Tutelis 1. 13. 32

V

de Verborum obligationibus 3. 16. 192
Vi bonorum raptorum 4. 2. 238
Vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus 2. 6. 75
Vſu & habitatione 2. 5. 73
Vſufructu 2. 4. 71
Vulgari ſubſtitutione 2. 15. 108

De verborum ſignificatione 301
De regulis juris 362

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Arnoldi Corvini à Belderen, J.C.

Titulus XVI. Libri L. Digeſtorum

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE,

Contractus, & ſecundum ordinem Alphabeticum Digeſtus.

A.

Abeſſe.

ABeſſe res videntur, quarum corpus manet, forma mutata eſt. *l. mulieris* 13.¶. 1. Quoniam plerumque plus eſt in manus pretio, quam in re. *d. l.* 13. ¶. 1.

Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis non eſt. *d. l.* ¶. *fin.*

Abeſſe res videtur quæ corrupta redditur, ſi ejus pretium in arte poſitum. *l. labeo.* 14.

Abeſſe ei res videtur, cui pretium abeſt. *d. l.* 14.

Abeſſe deſinere videtur res tunc, cum ſic redit in poteſtatem, ne amittere ejus poſſeſſionem poſſimus. *d. l. mulieris.* 17. ¶. *pen.*

Abeſt qui extra continentia Vrbis eſt; non qui intra. *l. Collegarum.* 173. ¶. 1. *l. abſentem.* 199.

Abſens

Abſens eſt, qui non eſt eo in loco, in quo petitur. *d. l. abſentem.* 199. *in princ.*

Abeſſe non videtur, qui ab hoſtibus captus; ſed qui à latronibus detinetur. *d. l. abſentem.* ¶. *fin.*

Abrogare.

Abrogatur legi, cum prorſus tollitur. *Derogatur*, cum pars detrahitur. *l. derogatur.* 102.

Accidere.

Accidere verbo, etiam vulgi ſermone mors ſignificatur. *l. in vulgari.* 162. *in fin.*

Accipere.

Accipere, eſt ſi quis non accepit ut habeat. *Capere*, cum effectu accipitur: ideoque non videtur quis capere, quod erat reſtituturus. *l. aliud eſt.* 71.

Ἀκρόδρυα.

Ἀκρόδρυα omnes arborum ſpecies, *(id eſt, extremitates;)* appellantur. *l. qui venenum.* 236. ¶. *fin.*

Actio.

Actionis verbo, non continetur exceptio. *l. verbum oportebit.* 8. ¶. 1. Continetur perſecutio. *l. actionis verbo.* 34.

Actio omnis dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio, ſed plerumque perſonales ſolemus dicere. *Petitionis* verbo in rem Actiones ſignificari videntur. *Perſecutionis* verbo extraordinariæ perſecutiones continentur. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 2.

Adulter, Aleator.

Adulterum, *Aleatorem*, *Furem*, quanquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cujuſque ſola quis dicere poſſet; tamen opor-

oportet hæc crimina aſſumpto actu intelligi. *l. fugitivus*. 225. *verſ. nam &*.

Adulterium, in nuptam: *Stuprum*, in viduam committitur: ſed lex Julia de adulteriis hoc verbo indifferenter utitur. *l. inter ſtuprum*. 101. *in princ.*

Advena.

Advena eſt, quem Græc. ἄποικον (*id eſt, domo profugum, colonum advenientem*) appellant. *l. pupillus*. 239. ¶. 4.

Ædes: Ædificia.

Ædes optimæ maxime ſunt, quæ liberæ & nulli ſerviunt. *l. qui uti optimæ*. 90.

Ædificia.

Ædificia urbana, ædes; *ruſtica*, villæ in uſu dicuntur. *l. fundi*. 211.

Ædificii eſt plumbum, quod tegulis ponitur: non quod hypæthri tegendi cauſâ ponitur. *l. malum*. 242. ¶. 2.

Ædium non ſunt, tabulæ affixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut ſi ſimiliter cohæreant lychni. *l. ſtatuæ*. 245. Eſt prothyrum. *d. l.* 245. ¶. *fin.*

Æs.

Æs, etiam aureos nummos dicimus. *l. etiam*. 159.

Æs alienum, eſt quod nos aliis debemus. *Æs ſuum* eſt, quod alii nobis debent. *l. cedere*. 213. ¶. 1.

Ager.

Ager, eſt locus ſine villa. *l. ager*. 27. *in pr.*

Ager, eſt ſi ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. *l. quæſtio eſt*. 215. ¶. 1.

Ager,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Ager, eſt locus ſine ædificio, rure: qui in Vrbe *area* dicitur. *l. fundi.* 211.

Agere.

Actum (ſeu *Agere*) generale verbum eſt, ſive verbis, ſive re quid agatur. *Geſtum* rem ſignificat ſine verbis factam. *l. Labeo.* 19.

Agi.

Agi, dicimus proprie quæ animalia ſunt. *Ferri* quæ quis ſuo corpore baculat. *Portari*, ea quæ quis pumento ſecum ducit. *l. ferri.* 235.

Aleator, vide adulter.

Alienare.

Alienationis verbum etiam, uſucapionem continet. vix enim eſt ut non videatur *alienare* qui patitur uſucapi. *l. alienationis.* 28. *in princ.*

Alienare etiam dicitur, qui non utendo amiſit ſervitutes. *d. l.* 28. *verſ. eum.*

Alienare non intelligitur, qui non utitur occaſione acquirendi. *d.l.*28. *verſ. qui occaſione.*

Alienatum non proprie dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. *l. alienatum.* 67. *in princ.*

Aliquorum eſſe.

Aliquorum eſſe prædia dicimus ut, non utique communiter habentium, ſed vel alio aliud habente. *l. littus eſt.* 96. ¶. 1.

Ambigue loquens.

Ambiguè qui loquitur; id loquitur, quod ex his quæ ſignificantur ſenſit. *l. Nepos.* 125. *verſ. nam qui.*

Amici.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Amici.

Amicos appellare debemus, non levi notitia conjunctos, ſed quibus fuerunt jure cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſitis rationibus. *l. latæ culpæ.* 223. *verſ. amicos.*

Amittere.

Amiſiſſe res videtur, qui adverſus nullum ejus perſequendæ actionem habet. *l. Labeo.* 14. ¶. *fin.*

Amphoræ.

Amphoræ, cum vinum habent, in vaſis vinariis ſunt; non cum ſunt inanes; quia aliud in his addi poſſit. *l. vinaria vaſa.* 206. *in fin.*

Amplius, minus, ſolutum.

Amplius (verbum) ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicut ex contrario *Minus ſolutum* videtur, etiamſi nihil exactum. *l. verbum.* 82.

Angiportum, vide Portus.

Anniculus.

Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. *l. anniculus.* 132. *in princ.*

Anniculus non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto die dicitur, incipiente plane non exacto die. *l. anniculus.* 134.

Annus.

Annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus. *d. l.* 134. *in fin.*

Ante, Poſt.

Ante diem decimum Kalendarum, *Poſt diem*

 decimum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

decimum Kalendarum; neutro ſermone undecim dies ſignificantur. *d. l. anniculus*. 132.

Ἄποικος vide Advena.

Apoſtoli.

Apoſtoli vulgo dicuntur, literæ dimiſſoriæ: ſic dictæ quod cauſa, ad eum qui appellatus eſt, dimittitur. *l. dimiſſoriæ*. 106.

Ἀποτέλεσμα.

Ἀποτέλεσμα eſt, ex opere facto, corpus perfectum. *l. rei*. 5. ¶. 1.

Apud te. Penes te.

Apud te eſt, quod qualiter qualiter à te tenetur. *Penes* te eſt, quod quodammodo poſſidetur. *Penes te* amplius eſt, quam *Apud te*. *l. penes te*. 63.

Arbitratu alicujus fieri.

Arbitratu Lucii Titii Fieri, (verba illa) jus ſignificant & in ſervum non cadunt. *l. illa verba*. 68.

Area, vide Ager.

Arma.

Armorum appellatione, non utique ſcuta & gladios & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides. *l. armorum*. 4.

Armenta.

Armentorum magis generis boves, quam jumentorum appellantur. *l. boves*. 89. *in princ.*

Artemon.

Artemon, non eſt navis pars ſed adjectamento, *Malum* eſt: quia pleræque naves ſine eo eſſent inutiles. *l. malum*. 242. *in princ.*

Adſignare

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Adſignare libertum.

ignare libertum, eſt teſtificari cujus ex li-
eris libertum eum eſſe voluit.

Aut.

, & disjunctivæ & ſubjunctivæ orationis
t. e. g. *Ille aut Ille.* Disjunctivum eſt,
uorum uno poſito alterum tolli neceſſe
ſt; ut aut *dies, aut nox eſt.* Subjunctivi duo
int genera; Vnum cum ex propoſitis fini-
us, ita non poteſt uterque eſſe, ut poſſit
euter eſſe: *e. g. aut ſedet, aut ambulat.*
lterum, cum ex propoſitis finibus, ita
on poteſt neuter eſſe, ut poſſit utrumque
ſſe: e. g. *onme animal aut facit, aut pati-
ur.*

B.

Ελὸς Græci dicunt, quod nos *Telum* dici-
mus. *l. ſi calvitur.* 233. ¶. *telum.*

Biſſextum Kalendis.

xtum Kalendis, cum, eſt, nihil refert u-
rum priore, an poſteriore die quis natus
t; & deinde ſextum Kalendis ejus nata-
s dies eſt. Nam id biduum pro uno die
abetur, ſed poſterior dies intercalatur,
on prior. Ideo quo anno intercalatum
on eſt, ſexto Kalendis natus, cum Biſſex-
um Kalendis eſt, priorem diem natalem
abet. *l. cum biſſextum.* 98. *in princ.*

Bona.

a intelliguntur cujuſque quæ deducto ære
lieno ſuperſunt. *l. ſubſignatum.* 39. ¶. 1.
a concedendo, Princeps videtur etiam o-
bligationes concedere. *l. Princeps.* 21.

Bona proprie dici non poſſunt, quæ plus commodi, quam iccommodi habent. *l. proprie bona.* 83.

Bonorum appellatio aut naturalis eſt, aut civilis. Naturaliter bona dicuntur quæ beant. *l. bonorum.* 49. *in princ.*

In *bonis* noſtris ſunt, non ſolum quæ dominii noſtri ſunt, ſed & quæ bona fide poſſidentur. *d. l. bonorum.* 49. *verſ. in bonis.*

Bona ſervus habere non poteſt, quemadmodum nec paterfamilias peculium. *l. paterfamilias.* 182.

Bona civitatis abuſive publica dicta ſunt: Sola enim ea publica ſunt quæ Populi Romani ſunt. *l. bona Civitatis.* 15.

In bonis ſunt, & quæ ſuperficialia ſunt; Item ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. *l. bonorum* 49.

Bonorum appellatio univerſitatem quandam & jus ſucceſſionis demonſtrat. *l. bonorum.* 208.

Boves, vide Armentorum nomina.

C.

Capere.

CEpiſſe quis intelligitur, quamvis alii acquiſivit. *l. cepiſſe.* 140.

Capere aliud eſt, aliud accipere. *l. aliud eſt capere.* 71. Vide Accipere.

Cæterorum & reliquorum.

Cæterorum & reliquorum appellatione, etiam omnes continentur. *l. cæterorum.* 160.

Calumniator.

Calumniatores appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtra-

& fruſtrationem alios vexarent litibus. ndè & *Cavillatio* dicta eſt. *l. 233. in princ.*

Capitalis.

italis, licet latine loquentibus, omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis mortis aut amiſſionis civitatis intelligenda eſt. *l. licet capitalis.* 103.

Carbones.

bonum appellatione materia non continetur, *Titiones & alia ligna cocta* ne fumum faciant, non ligno, nec carboni adnumerabimus; ſed magis eſt ut proprium genus faciant. *Sulphurata de ligno* eandem habent definitionem. *Ad faces comparata* non runt quoque lignorum appellatione comprehenſa, niſi hæc ſit voluntas. Idem & de *nucleis olivarum*, & de *balanis*, vel ſi qui lii nuclei. De pinu integri ſtrobuli ligni appellatione continentur. *l. Carbonum.* 67.

Cavillatio.

illationis (græce σωρείτης id eſt acervalis ſillogiſmus.) natura eſt, ut ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio d ea quæ evidenter falſa ſunt perducatur. *natura cavillationis.* 177. *l. ſi calvitur.* 33.

Cautum.

tum intelligitur, ſive perſonis, ſive rebus autum ſit. *l. habere.* 188. *verſ. cautum.*

Cedere diem, venire.

re diem, ſignificat incipere deberi pecuniam: *Venire diem*, eum diem veniſſe,

quo peti poſſit: Vbi *pure* quis ſtipulatus eſt, & ceſſit & venit dies: Ubi *in diem*, ceſſit, nondum venit: Vbi *ſub conditione*, nec ceſſit, nec venit pendente conditione. *l. cedere diem.* 213. *in princ.*

Cenſere.

Cenſere, eſt conſtituere & percipere. *l. cenſere.* 111.

Centum in funus conſtitutis.

Centum aureos in funus aut monumentum ut hæres conſumeret, cum in teſtamento ſcriptum, non licet minus conſumere, licet amplius. *l. cum in teſtamento.* 202.

Civitas.

Civitates, privatorum loco habentur. Publica appellatio in compluribus cauſis ad Populum Romanum reſpicit. *l. eum qui.* 16.

Cognoſcere.

Cognoſcere inſtrumenta, eſt relegere & recognoſcere. Diſpungere, conferre accepta & data. *l. cognoſcere.* 56. *in princ.*

Collega, Collegium.

Collegarum appellatione continentur, qu[i] ſunt ejuſdem poteſtatis. *l. Collegarum.* 173 *in princ.*

Collegium tres faciunt. *l. Neratius Priſcus.* 85

Commendare.

Commendare, eſt deponere. *l. commendare.* 186

Cum commodum erit; Cum potero.

Cum commodum erit; hoc eſt, cum ſine incommodo meo potero; vel cum ſalva dignitate mea potero; vel cum deducto ære alieno potero. *l. Nepos Proculo.* 125.

Com-

Commune vide ſuum.

Conditio.

[Co]nditionis melioris quam author meus eſſe, non debeo. *l.* 175. ¶. 1.

Conjunctio.

[Co]njunctio nonnunquam pro *Disjunctione* accipitur; *l. conjunctionem* 29. & viceverſa: ut & interdum *Soluta* pro *Separatis*: *l. ſæpe ita.* 53. *in princ.* Nam cum apud veteres dicitur *Adgnatorum Gentiliumque* pro ſeparatione accipitur: Cum *Super pecunia tutelave ſua*; tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Cum *Quod dedi aut donavi*, utraque continemus: Cum *Quod eum dare aut facere oportet*; quodvis eorum probare ſufficit: Cum dicit Prætor, *Si domum, munus operas redemerit*; ſi omnia impoſita ſunt, omnia redimenda; ſi quædam cætera non deſiderabuntur. *d. l. ſæpe. in princ.*

Conjunctio triplici modo intelligitur; aut enim re per ſe contingit; aut re & verbis, aut verbis tantum. *l. triplici modo.* 142.

Continentes Provinciæ.

Continentes Provinciæ, ſunt quæ Italiæ ſunt junctæ; ut Gallia; Imo & Sicilia; cum modico freto Italia dividatur. *l. notionem.* 99. ¶. 1.

Contractus.

Contractus, eſt ultro citroque obligatio; Græcè συνάλλαγμα. *l. Labeo.* 19.

Verba *Contraxerunt*, *Geſſerunt*, non pertinent ad teſtandi jus. *l. verba.* 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Coram.

Coram Titio aliquid facere juſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat. Scire autem, non etiam velle is debet. Nam & eo invito recte fit quod juſſum eſt. *l. coram Titio.* 209.

Creditor.

Creditores, ſunt omnes qui debent ex quacunque actione, vel perſecutione, vel Jure Civili ſine ulla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario vel extraordinario; ſive pure, ſive in diem, ſive ſub conditione. Quod ſi natura debeatur, non ſunt loco Creditorum. Si non ſit mutua pecunia, ſed contractus, Creditores accipiuntur. *l. creditores.* 10.

Creditorum appellatione, accipiuntur omnes quibus ex qualibet cauſa debetur. *l. creditorum.* 11.

Creditoris loco accipi poteſt, etſi ex delicto debeatur. *l. ut ſi cui ex empto.* 12. Si ex populari cauſa, ante litis conteſtationem recte dicitur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe. *d. l.* 12.

Creditor eſt, qui exceptione perpetua ſummoveri non poteſt. Qui temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori. *l. creditor autem eſt.* 55.

Creditores conditionales dicuntur & hi quibus nondum competit actio, eſt autem competitura; vel ſpem habent ut competat. *l. conditionales.* 54.

Culpa.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Culpa.

[C]*ulpa*, eſt magna negligentia; *magna culpa* eſt dolus. *l. magna.* 226.

[C]*ulpa lata*, eſt nimia negligentia; id eſt, non intelligere quod omnes intelligunt: *l. cedere diem.* 213. ¶. *fin.* ut & ejus eſt finis. *l. latæ culpæ.* 223. *in princ.*

Cum & poſtquam fari potuerit.

[In]ter conditionem; *Cum fari potuerit*, & Poſtquam fari potuerit, multum intereſt. Nam poſterior ſcriptura, uberior eſt, auctior prior; quæ id tantummodo tempus ſignificat, quo primum fari poſſit. *l. inter illam.* 217.

Cuſtodia, Vincula.

[C]*uſtodia* appellatione publica tantum cuſtodia: *Vinculorum* vero, vel privata, vel publica vincula continentur. *l. vinculorum.* 224.

D.

Debitor.

DEbitor, is eſt, à quo invito exigi pecunia poteſt. *l. debitor.* 108.

Verbum *debuit*, omnem omnino actionem comprehendit, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio. *l. pecuniæ.* 178. ¶. *fin.*

Decurio.

Decuriones, dicti ex eo quod cum Coloniæ deducerentur, decima pars eorum, conſilii publici gratia conſcribebatur. *l. pupillus.* 139, ¶. *decuriones.* 75.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Dediſſe.

Dediſſe, etiam intelligitur is, qui permutavit, vel compenſavit. *l. dediſſe.* 76.

Delata Hæreditas.

Delata Hæreditas intelligitur, quam quis adeundo poſſit conſequi: *l. delata.* 151.

Derogare; vide Abrogare.

Deterius jus fundi non eſſe: vide uti optimus maximus eſſet.

Deteſtari.

Deteſtari, eſt abſenti denunciare. *l. ſubſignatum.* 39. ¶. 2.

Deteſtatio, eſt denuntiatio facta cum teſtatione. *l. deteſtatio.* 40.

Deteſtatum, eſt teſtatione denuntiatum. *l. plebs.* 238. ¶. 1.

Dimiſſoriæ literæ: vide Apoſtoli.

Disjunctum: vide Conjuncta. Item Aut.

Diſpungere: vide Cognoſcere.

Divortium.

Divortium dicitur fieri inter virum & uxorem. *Repudium* vero ſponſæ remitti videtur. Quod & in uxoris perſonam non abſurde cadit. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. 1.

Divortium inter & *Repudium* hoc intereſt; quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt; non recte autem ſponſa divertiſſe dicitur. quod divortium ex eo dictum quod in diverſas partes eunt qui diſcedunt. *d. l. inter divortium.* 101.

Dolia & Seriæ.

Dolia & Seriæ tamdiu vinaria vaſa ſunt, quamdiu

quamdiu vinum habent. *l. vinaria vaſa.* 206.

Dolus: vide Culpa.

Dolus malus.

Dolus malus cui rei (aberit,) affuerit, hæc verba generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita. *l. hæc verba.* 69.

Domus.

Domus unicuique noſtrum exiſtimanda, ubi quiſque ſedes & tabulas habet, ſuarumque rerum conſtitutionem fecit. *l. in Lege Cenſoria.* 203. *verſ. Itaque.*

Donatio.

Donationis verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendere videtur, ſive mortis cauſa ſive non mortis cauſa fuerit. *l. alienatum.* 67. ¶. 1.

Donum. Munus.

Inter *Donum* & *Munus* hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem; *Donum* genus eſt, *Munus* ſpecies. Munus eſt donum cum cauſa. *l. inter donum.* 194.

Dona proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte præſtantur. *Munus* proprie quod neceſſario obimus lege, more, imperiove ejus qui jubendi habet poteſtatem. *l. munus.* 214. Summa in hoc ventum eſt, ut non quodcunque *Munus*, idem *Donum* accipiatur: at quod *Donum* fuerit, id *Munus* recte dicitur. *d. l.* 214.

E. Edere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

E.

Edere rationes.

E*Dere rationes* & *Reddere* differunt, nec is qui edere juſſus eſt, reliquum reddere debet. Nam & Argentarius edere rationes videtur, etiamſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat. *l. boves.* 89. ¶. 2.

Emptor bonæfidei.

Emptor bonæ fidei eſt, qui ignoravit eam rem eſſe alienam, aut putavit, eum qui vendidit, jus vendendi habere. *l. bonæfidei.* 109.

Erro.

Erronem & *Fugitivum*, non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat. *l. fugitivus* 225.

Erit. Eſt.

Erit, interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat. Item *Eſt*, utrumque tempus ſignificat. *l. verbum Erit.* 123.

Exigere.

Exactæ pecuniæ verbum, & ad ſolutionem, & ad delegationem referendum. *l. verbum exactæ.* 187.

Exhibere.

Exhibere, eſt præſentiam corporis præbere. *Reſtituere*, eſt etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere: aliaque præterea reſtitutionis verbo continentur. *l. plus in reſtitutione.* 22.

Exhibet, qui præſtat ejus de quo agitur preſentiam. Qui *ſiſtit*, præſtat ejus de quo agitur præſentiam, nec tamen eum *exhibet.*

ſtituit non tantum, qui ſolum corpus, ſed etiam omnem rem conditionemque redditâ cauſa præſtat: & tota *Reſtitutio* eſt Juris interpretatio. *l. ult.*

Ex Legibus.

Legibus (verbum) ſic accipiendum eſt, tam ex Legum ſententia, quam ex verbis. *l. nominis.* 6. ¶. 1.

F.

Fabri.

Abri lignarii ſunt, non tantum qui tignum dolant; ſed omnes qui ædificant. *l. ferri.* 235. ¶. 1.

Facere.

cere, omnem faciendi cauſam complectitur dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi. *l. verbum facere.* 218.

ciendi verbo reddendi etiam cauſa continetur. *l. faciendi.* 175.

Ad Faces parata: vide Carbones.

Familia.

miliæ appellatio, & in res deducitur; ut in Leg. XII. Tabul. his verbis Agnatus proximus familiam *habeto.* & in perſonas, ut cum de patrono & liberto loquatur lex, *ex ea familia* inquit, & *in eam familiam*, & hic de ſingularibus perſonis loqui conſtat. *l. pronuntiatio.* 195. ¶. 1.

miliæ appellatione liberi quoque continentur. *l. deteſtatio.* 40. ¶. 1.

miliæ appellatione unicus ſervus non continetur. *d. l.* 40. ¶. 2. Nec duo quidem familiam faciunt. *d. l.* 40. ¶. 3.

Familiæ

Familiæ appellatio refertur ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut, *Iure proprio* ipſorum ; ſic familiam dicimus plures perſonas quæ ſunt ſub unius poteſtate, natura aut jure ſubjectæ : aut *communi* ; ſic familiam dicimus omnium cognatorum. *d. l. pronuntiatio* 195. ¶. 2.

Familias quoque ſervitutem ſolemus appellare. *d. l. pronuntiatio.* ¶. *ſervitutem.* 7.

Familiæ appellatio, omnes ſervos comprehendit; ſed & filii continentur. *d. l.* 195. ¶. 3. *in fin.*

Familia item appellatur, plurium perſonarum quæ ab ejuſdem ultimi genitoris ſanguine proficiſcuntur : ſicut dicimus familiam Juliam , quaſi à fonte quodam memoriæ. *d. l.* 195. ¶. *fin.*

Familiæ nomine & ipſe Princeps Familiæ continetur. *l. familiæ.* 196. *in princ.*

Mulier *familiæ* ſuæ caput & finis eſt. *d. l. pronuntiatio.* 195. ¶. *fin. in fin.*

Fœminarum liberi in *familia* earum non ſunt ; quia qui naſcuntur patris , non matris , familiam ſequuntur. *d. l. familiæ.* 196. ¶. 1.

Paterfamilias appellatur, qui in domo dominium habet , quamvis filium non habet : Nec enim ſolam perſonam ejus , ſed & jus demonſtramus. *d. l. pronuntiatio.* 195. ¶. 2.

Patremfamilias & pupillum appellamus. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.

Paterfamilias cum moritur , quotquot capita ei ſub-

ſubjecta fuerunt ſingula familias habere incipiunt, & ſinguli patrumfamiliarum nomen ſubeunt. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.
Familiam propriam habet, & emancipatus ſui juris effectus. *d. l. pronuntiatio.* ¶. 2.
Familia urbana & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguitur. *l. urbana familia.* 166. *princ.*

Falſum.

Falſus tutor vere dicitur qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non. *l. Paulus reſpondit.* 221.
Falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. *d. l.* 221.

Ferri: vide Agi.

Filius.

Filiæ nomen, & in poteſthumam cadit. *l. nomen.* 164. *in princ.*
Filium & ea mulier cum moreretur habere creditur, quæ exciſo utere edere poſſit: Sic & eum habet eo tempore filium, qui ab hoſtibus remeavit. *l. etiam ea mulier.* 141.
Filii appellatione, omnes liberos intelligimus. *l. filii.* 84.
Filii appellatione, ſicut filiafamilias ſæpe continetur, ita & nepos videtur comprehendi. *l. juſta.* 201.
Filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt continentur. *l. liberorum.* 220. ¶. *fin.*
Filii appellatione ſæpe & nepotes accipi multifariam placet. *d. l. liberorum.* 220. ¶. 1.

Quiſquis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Quiſquis mihi Filii Filiuſve hæres ſit, & filia ſignificatur. *l. quiſquis.* 116.

Filio Filiiſque meis hoſce tutores do, ſi ſcriptum eſt; rationabile videtur omnibus liberis in tutore dando teſtatorem proſpicere voluiſſe, non maſculis tantum. *l. Servius ait.* 122.

Finita. tranſacta.

Finita, tranſacta intelligere debemus, non ſolum quibus controverſia fuit; ſed etiam quæ ſine controverſia ſint poſſeſſa. *l. transacta.* 229. Ut ſunt judicia terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita. *l. ut ſunt.* 230.

Fraus. Pœna.

Fraus aliud, aliud pœna. *Fraus* etiam ſine pœna eſſe poteſt; non *Pœna* ſine *Fraude*. *Pœna* eſt noxæ vindicta; *Fraus* & ipſa noxa dicitur & quaſi quædam *Pœnæ* præparatio. *l. aliud fraus.* 131. *in princ.*

Fruges. Frumentum.

Fruges pro reditu appellantur, non ſolum (quod) frumentis leguminibus; verum & quod ex vinea, ſylvis cæduis, cretifodinis, lapidinis capitur. Julianus ſcribit *Fruges* omnes eſſe quibus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aves jeraſve, aut poma, fruges dici.

Frumentum autem id eſſe quod ariſta ſe teneat, recte gallum definiviſſe: lupinum vero, & fabam *fruges* potius dici, quia ſiliqua continentur; quæ Servius in frumento contineri putat. *l. frugem.* 77.

Fugiti-

Fugitivus: vide & Erro.

Fugitivus eſt, non is qui ſolum conſilium fugiendi à Domino ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit; ſed qui ipſo facto fugæ initium mente deduxerit. *fugitivus.* 225.

Fundus. Locus. Ager. Poſſeſſio. Prædium.

Fundus, integrum aliquid eſt; & plerunque ſine villa. *Locum* accipimus. *Locus* non eſt *Fundus*, ſed portio aliqua fundi. *Modicus locus fundus* dici poteſt; ſi fundi animo eum habemus, & quælibet portio fundi, fundus dici poteſt, ſi hoc conſtituerimus, nec non & fundus Locus conſtitui poteſt; puta ſi alii eum adjunxerimus fundo. *l. locus eſt.* 60. *princ.*

Fundus ſuos habet fines; locus latere poteſt, quatenus determinetur & finiatur. *d. l. locus eſt.* 60. ¶. *fin.*

Fundus, eſt omne quicquid ſolo continetur. *Ager*, ſi ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. *Poſſeſſio* eſt, quicquid apprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet. *Poſſeſſio* ergo uſus, Ager ptoprietas loci eſt. *Prædium*, utriuſque generale nomen eſt. Nam & *Ager* & *Poſſeſſio* hujus appellationis ſpecies ſunt. *l. quæſtio eſt* 115.

Fundi appellatione, omne ædificium, & omnis ager, continetur. Sed in uſu urbana ædificia, ædes; ruſtica, villæ dicuntur. Ager cum ædificio, fundus dicitur. *l. fundi.* 211.

Fur: vide & Adulter.

Furem non eſſe qui dicit, de hominis propoſito loquitur.

Furtis noxaque ſolutus eſt, qui nemini eſt obligatus. *l. aliud eſt.* 174.

G.

Gener.

GEneri appellatione, & neptis & proneptis, tam ex filio, quam ex filia editorum, cæterarumque mariti continentur. *l. generi.* 136.

Gerere Geſtum : vide & Agere.

Geſta inter & *facta* licet videatur quædam ſubtilis differentia : attamen παραχρηστικῶς id eſt, abuſive; nihil inter factum & geſtum intereſt. *l. licet.* 58. *in princ.*

Glans.

Glandis appellatione omnis fructus continetur. *l. qui venenum.* 236. ¶. 1.

Glans caduca, eſt quæ ex arbore cecidit. *l. ſilva cadua.* 30. ¶. *penult.*

H.

Habere.

HAbere apud ſe, quis id dicitur, de quo habet actionem. Habetur enim quod peti poteſt. *l. id apud ſe.* 143.

Habere, ſicut *Pervenire*, cum effectu accipiendum. *l. nomen.* 164. ¶. *fin.*

Habere duobus modis dicitur : altero jure dominii, altero obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit. *l. habere.* 188.

Hæres.

Ex illa parte Edicti, *Tum quem ei hæredem eſſe oportet*; hæredis hæredibus bonorum poſſeſſio non defertur. *l. ex illa.* 227. *in princ.*

Hæredis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Hæredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis non ſunt expreſſi. *l. hæredis.* 170.

Hæres per multas ſucceſſiones accipitur. Nam paucis ſpeciebus hæredis appellatio proximum continet. *l. ſciendum eſt.* 70. *in princ.*

Hæredis appellatio, non ſolum ad proximum hæredem ſed & ad ulteriores refertur: Nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur. *l. hæredis.* 65.

Hæreditas.

Hæreditas, nihil aliud eſt quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus habuit. *l. nihil eſt aliud hæreditas.* 24.

Hæreditas, dici ejus non poteſt, qui apud hoſtes deceſſit; quia ſervus deceſſit. *l. itinere.* 3 ¶. *fin.*

Hæreditatis appellatio etiam damnoſam hæreditatem continet; juris enim nomen eſt; ſicut & bonorum poſſeſſio. *l. hæreditatis.* 119.

Hæreditatis appellatione, bonorum quoque poſſeſſio continetur. *l. hæreditatis.* 138.

Hæreditas nomen juris eſt, qui & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 1.

Hæreditas autem vel maxime & fructibus augetur. *l. pecuniæ.* 178. ¶. 1.

Hæreditatem quæ ex teſtamento defertur, etiam non male quis dixerit lege obvenire; quia Leg. XII. Tabul. teſtamentariæ hæreditates confirmantur. *l. lege obvenire.* 130.

Hæreditas delata intelligitur, quam quis adeundo poteſt conſequi. *l. delata.* 151.

Homo.

Hominis appellatione, tam fœmina, quam maſculus continetur. *l. hominis.* 152.

Hoſtes.

Hoſtes ſunt, qui nobis, aut quibus nos, publice bellum decrevimus. *l. hoſtes.* 118.

Hoſtes, quos nos appellamus, veteres perduelles appellarunt; per eam adjectionem indicantes cum quibus bellûm eſſet. *l. quos nos hoſtes.* 234. *in princ.*

I.

Ille, aut Ille.

ILle aut Ille, non ſolum disjunctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæo rationis eſt. *l. hæc verba.* 124. *in princ.*

Impenſæ.

Impenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſint res peritura aut deterior futura ſit. *Vtiles* quæ meliorem dotem faciant, deteriorem eſſe non ſinant; ex quibus reditus mulieri acquiratur. *Voluptuariæ*, quæ ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent. *l. impenſæ.* 79.

Immiſſum. Projectum.

Immiſſum & *Projectum* differunt. *Immiſſum* eſt, quod ita fieret, ut aliquo loco quieſceret; veluti, *tigna, trabes. Projectum*, quod ita proveheretur, ut nuſquam requieſceret; ut mœniana, ſuggrunda eſſent. *l. malum.* 242. ¶. 1.

Incertus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Incertus poſſeſſor.

certus poſſeſſor, eſt quem ignoramus. *l. ſubſignatum.* 36. ¶. *fin.*

Incola.

cola eſt, qui in aliqua regione domicilium ſuum contulit. Græci πάροικον appellant. Nec tantum, qui in oppido morantur, incolæ ſunt; ſed etiam qui alicujus oppidi; finibus ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. *l. pupillus.* 239. ¶. 1.

Indicare.

dicaſſe, eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conviciſſe, *l. indicaſſe.* 197.

In diebus &c.

diebus illud facito; ita data conditione, ſi nihil præterea fuiſſet adjectum, in biduo conditionem impleri oportet. *l. inter illam.* 217. ¶. 1.

Inſtrumenta.

ſtrumentorum appellatione quæ comprehendantur, difficile erit ſeparare. Quæ proprie ſint propter quæ danda dilatio, dignoſcimus inde ſi in præſentiam perſonæ quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur; puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, vel qui actor fuit conſtitutus: putem inſtrumentorum cauſa peti dilationem. *l. nationem.* 99. ¶. 2.

Inteſtatus.

nteſtatus, eſt non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamento hæreditas adita non eſt. *l. inteſtatus.* 64.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Intra diem mortis &c.

Intra diem mortis ejus ut aliquid fiat, ſi quis ſic dixerit, ipſe quoque dies quo quis mortuus eſt numeratur. *l. ſi quis ſic*. 132.

In utero relictus.

In utero qui relictus eſt, intelligendus eſt mortis tempore fuiſſe. *l. intelligendus*. 153.

Is qui naſci ſperatur.

Is qui naſci ſperatur pro ſuperſtite eſt, cum de ipſius jure quæritur; aliis autem non prodeſt, niſi natus. *l. quod dicimus*. 231.

Iter diei.

Itinere faciundo 20000 paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda; ut ſi poſt hanc dinumerationem minus quam integrum diem occupent; veluti viginti unum millia, biduum eis attribuatis; quæ dinumeratio ita demum facienda erit, ſi de die non conveniat. *l.* 3.

Jumenta; vide armenta.

Inſtratum; vide Stragula.

K.

KAlendis biſſextis; vide Biſſextum

Kalendas.

Kalendarum ante, poſt, diem; vide ante & poſt.

L.

LAtrones: vide Prædones.

Legare.

Verbis Leg. XII. Tab. his; *Vt legaſſet rei ſuæ, ita jus eſto*; latiſſima poteſtas tributa videtur, & hæredis inſtituendi, & legata, & liber-

& libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi: ſed id interpretatione coanguſtatum eſt, vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium. *l. verbis legis.* 120.

Legatorum in generali repetitione, etiam datæ libertates, ex legis XII. Tabul. mente continentur. *l. in generali.* 80.

Liberi.

Liberorum appellatione, continentur non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed omnes qui ſui juris ſunt, ſive virilis ſive fœminini ſexus ſint, exve fœminini ſexus deſcendentes. *l. cognoſcere.* 56. ¶. 1.

Liberorum appellatione, continentur nepotes & pronepotes cæterique qui ex his deſcendunt: hos enim omnes ſuorum appellatione Lex XII. Tabul. comprehendit. Totiens Leges neceſſarium ducunt in cognationibus ſingulorum nominibus uti; veluti; *filii, nepotis, pronepotis, cæterorumve qui ex his deſcendunt:* quoties non omnibus qui poſt eos veniunt preſtitum voluerint, ſed his ſolis ſuccurrent quos nominatim enumerent. Aſt ubi non perſonis certis, ſed omnibus qui ex eodem genere orti ſunt.

Liberorum appellatione continentur. *l. liberorum.* 220. *in princ.*

Sine Liberis non videtur defunctus, qui nepotem ſuum hæredem reliquit. *d. l. liberorum* 220. ¶. 2.

Sine Liberis non eſt, cui vel unus filius unave filia eſt. *l. non eſt ſine.* 148.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Quem ſine liberis eſſe dicere non poſſumus, neceſſe eſt hunc dicamus *Liberos habere*. *l. nam quem*. 149.

Liberatio.

Liberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis. *l. liberationis*. 47.

Libertus.

Liberti appellatione etiam Liberta continetur. *l. liberti*. 172.

Libertorum appellatione & hi contineri intelliguntur, qui eodem teſtamento, vel poſteriori loco manumitterentur; niſi manifeſte is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti: *l. Scævola reſpondi*. 243.

His verbis, *Liberis Libertabuſque meis*, libertus libertæ teſtatoris non continetur. *l. Modeſtinus*. 105.

Libertos paternos, recte videmur dicere noſtros: Liberorum libertos, non recte. *l. licet*. 58. ¶. 1.

Ligna.

Lignorum appellatione non continentur pali & perticæ; ſed in numerum materiæ ſunt redigendi. *l. pali*. 168.

Lignorum appellatione, materia non continetur. Non enim lignorum gratia habuit. *l. carbonum*. 167. *in princ.*

Ligna cocta: Ad faces parata: vide Carbones.

Lis.

Litis nomen omnem actionem ſignificat, ſive in rem, ſive in perſonam ſit. *l. litis*. 36.

Literæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Literæ dimiſſoriæ : vide Apoſtoli.

Littus. Lacus.

Littus, eſt quouſque maximus fluctus à mari pervenit. *l. littus. 96. in princ.*

Littus publicum eatenus eſt, qua maximus fluctus exæſtuat. Idemque Juris eſt in *Lacu*, niſi is totus privatus ſit. *l. littus publicum.* 112.

Locuples.

Locuples eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam nato reſtituendam eſſe petit. *l. quos nos.* 104. ¶. 1.

Locus : & vide Fundus.

Loci appellatio non ſolum ad ruſtica ſed & urbana prædia pertinet. *l. locus.* 60. ¶. 1.

Luſcus.

Luſcus etiam vitioſus eſt. *l. inter ſtuprum,* 101. ¶. 2.

M.

Magiſter.

M*Agiſtri* appellantur, quibus præcipua cura incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam & ſolitudinem rebus quibus præſunt debent. *l. cui præcipua.* 57.

Magiſtri etiam appellantur cujuslibet diſciplinæ Præceptores, à monendo & monſtrando. *d. l.* 57.

Magiſtratus.

Magiſtratus per derivationem à Magiſtris dicuntur. *d. l. præcipua.* 57.

Mango.

Mangones, non mercatores, ſed venalitiarii dicuntur. *l. mercis.* 207.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Majore parte anni. &c.

Majore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiamſi duobus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit. *l. majore parte.* 156.

Malum: vide Artemon.

Maſculinus ſexus.

Maſculino in ſexu pronuntiatio, ad utrumque ſexum plerunque prorupitur. *l. pronuntiatio.* 195. *in princ.*

Materfamilias.

Matremfamilias accipere debemus eam, quæ non inhoneſte vixit.

Matremfamilias enim à cæteris fœminis mores diſcernunt.

Matremfamilias, neque nuptiæ, neque natales faciunt, ſed boni mores. *l. pronuntiatum.* 46. ¶. 1.

Medicamentum.

Medicamenti, ſive *Veneni* nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus cui adhibitum eſt, mutat. *l. qui venenum.* 236.

Menſis intercalaris.

Menſis intercalaris, conſtat ex diebus viginti octo. *l. cum biſſextum.* 98. ¶. *fin.*

Meum. Tuum.

Meorum & *Tuorum* appellatione actiones quoque continentur. *l. meorum.* 91.

Merx.

Mercis appellatio ad res mobiles tantum pertinet. *l. mercis.* 66.

Mercis

Mercis appellatione homines non continentur. *l. mercis appellatione.* 207.

Meum totum.

Meum totum non falſo dicitur, cujus non poteſt ulla pars dici eſſe alterius. *l. rectè dicimus,* 25. *in princ.*

Mille paſſus.

Mille paſſus, non à milliario Urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt. *l. mille paſſus.* 154.

Minus ſolvere.

Minus ſolvit, qui tardius ſolvit. Nam & tempore minus ſolvitur. *l. ut ſi cui.* 12. *in fin.*

Minus ſolutum intelligitur etſi nihil ſolutum ſit. *l. minus.* 32.

Minus ſolutum videtur, etſi nihil exactum. *l. verbum amplius.* 82.

Minus ſolviſſe videri non poteſt, in quem amplioris ſummæ actio non competit. *l. non poteſt.* 117.

Moventia: Mobilia.

Moventium & *Mobilium* appellatione idem ſignificamus. Si tamen apparet, defunctum animalia duntaxat; quia ſe ipſa moverent, moventia vocaſſe: quod verum eſt. *l. moventium.* 93.

Modius.

Modius iniquus, eſt qui modius non eſt. *l. Paulus.* 221.

Morbus. vitium.

Morbus, eſt temporalis corporis imbecillitas: *Vitium* vero, perpetunm corporis impedimentum. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. 2.

Morbus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Morbus ſonticus, eſt qui cuique rei nocet. *l. morbus.* 113.

Mors. Mortui.

Mortis tempore eſt, qui in utero relictus eſt. *l. intelligendus.* 153.

Mortui apud hoſtes: vide *Hæreditas.*

Mortui qui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur; quia nunquam liberi appellari potuerunt. *l. qui mortui.* 129.

Mulcta. Pœna.

Mulctam inter & *Pœnam* multum intereſt. *Pœna* generale nomen eſt omnium delictorum coercitio. *Mulcta* ſpecialis peccati; cujus animadverſio hodie pecuniaria eſt. *Pœna* non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis: Et *Mulcta* ex arbitrio ejus venit qui eam dicit: *Pœna* non irrogatur niſi quæ lege, aut quo alio Jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt: Quinimo *Mulcta* ibi dicitur, ubi ſpecialis *pœna* non eſt impoſita. Item *Mulctam* is dicere poteſt, cui judicatio data eſt. Magiſtratus ſolos & Præſides Provinciarum poſſe *Mulctam* dicere mandatis permiſſum eſt. *Pœnam* autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti exercitio competit. *l. aliud fraus.* 131. ¶. *inter mulctam.* 1.

Mulctæ provocatio eſt, nec ante dicitur quam aut non eſt provocatum, aut provocator victus eſt, nec aliter quam ſi is dicit cui dicere licet. De *Pœna* provocatio non eſt. Simulatque enim victus quis eſt ejus maleficii

leficii cujus pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur. *l. ſi quæ pœna.* 244.

na certæ ſingulorum peccatorum ſunt: *Mulctæ* contra, quia ejus judicis poteſtas eſt quantam dicat; niſi lege eſt conſtitutum quantam dicat. *d. l. aliud fraus.* 131. *verſ. ex hoc.*

Mulier.

ulier familiæ ſuæ & caput & finis eſt. *l. pronuntiatio.* 195. *in fin.*

ulieris appellatione etiam virgo viripotens continetur. *l. mulieris.* 12. *in princ.*

Municeps.

unicipes dicuntur, quod munera civilia capiant. *l. munus.* 18. *in fin.*

unicipes intelligendi ſunt, qui & in eodem municipio nati ſunt. *l. municipes.* 228.

Munus. vide & Donum.

unus tribus modis dicitur; uno donum, altero onus; unde immunitas; tertio officium; unde munera militaria. *l. munus.* 18.

unus publicum, eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos univerſoſque Cives remque eorum, imperio. Magiſtratus, extraordinarium pervenit. *l. pupillus.* 239. ¶. 3.

N.

Qui naſci ſperatur: vide in utero.

Nati.

NAtorum appellatio & ad nepotes extenditur. *l. natorum.* 104.

Negativa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Negativa duo.

Duobus negativis verbis quaſi permittit lex magis, quam prohibet. *l. duobus.* 237.

Nomen.

Nominis appellatione res ſignificatur. *l. nominis.* 4.

Nominis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet. *l. nominis.* 6. *in princ.*

Noſtri Liberti: vide Liberti paterni.

Noſtrum totum.

Noſtrum totum eſſe fundum rectè dicimus etiam cum fructus alienus eſt. Quia uſusfructus non dominii pars, ſed ſervitutus ſit. *l. rectè dicimus.* 25. *in princ.*

Notio.

Notionem accipere poſſumus, & cognitionem, & Juriſdictionem. *l. notionem.* 99. *in princ.*

Noxa.

Noxæ appellatione omne delictum continetur. *l. plebs.* 238. *in princ.*

Hæc ſtipulatio; *Noxis ſolutum præſtari*, non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coercitionem capitalem habent. *l. hæc ſtipulatio.* 200.

Nupta.

Nupta dum erit, hoc ſermone & primæ nuptiæ ſignificantur. *l. boves.* 89. ¶. 1.

Nurus.

Nurus appellatio, etiam ad pronurum, & ultra porrigenda eſt. *l. nurus.* 50.

O.

Ope Conſilio.

Ope conſilio, ſeparatim accipienda; quia aliud

ud factum eſt ejus qui ope, aliud ejus qui
onſilio furtum facit: ſic enim alii con-
ici poteſt, alii non poteſt. Nemo ope
idetur feciſſe niſi & conſilium malignum
abuerit; nec conſilium habuiſſe nocet,
iſi & factum ſecutum fuerit. *l. ſæpe.* 53. ¶.
em. 1.

Opus.

e locato, conducto; his verbis non ἔργον ſed
ποτέλεσμα id eſt, ex opere facto corpus
iquod perfectum ſignificatur. *l. rei.* 5.
. 1.

Oportere.

tere, non ad facultatem judicis pertinet
ui poteſt, vel pluris, vel minoris, con-
emnare; ſed ad veritatem refertur. *l. ver-*
um. 37.
tebit, tam præſens, quam futurum tem-
us ſignificat. *l. verbum oportebit.* 8.

Oppidum.

idum ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa
œnia ſint conſtituta. *l. pupillus.* 239.
. 4.

Opprobrium: vide Probrum.

Optimus maximus.

mus maximus uti eſſet, ſi legem dixi tibi
um fundum tibi darem, & adjeci jus
undi deterius factum non eſſe per domi-
um, præſtabitur. amplius eo præſtabitur
hil; etiamſi prior pars qua ſcriptum eſt;
ti optimus maximuſque eſſet liberum eſſe
gnificat, ideoque ſi poſterior pars ad-
ecta non eſſet, liberum præſtare debe-
em: tamen inferiore parte ſatis me libe-

ratum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ratum puto, quod ad jura attinet, ne quid aliud præſtare debeam, quam jus fundi per dominum deterius factum non eſſe. *l. ſi eum fundum.* 126.

Optimus maximuſque: illa verba vel in eum cadere poſſunt qui ſolus eſt. Sic circa Edictum Prætoris ſupremæ tabulæ habentur & ſolæ. *l. illa verba.* 163. *in princ.*

Optimus maximus uti eſt: adjectio hæc non tantum in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis, hoc ſignificat, ut liberum præſtetur prædium, non ut etiam ſervitutes ei debeantur. *l. non tantum.* 169.

Oratio.

Oratio, quæ neque conjunctionem, neque disjunctionem habet ex mente pronuntiantis vel conjuncta vel disjuncta accipitur. *l. alienationis.* 28. ¶. *fin.*

Ornamentum.

Ornamenti appellatione ſignatorius annulus non continetur. *l. ſignatorius.* 74.

Oſtentum.

Oſtentum, eſt omne contra naturam cujuſque rei genitum factumque. Duo autem ſunt *Oſtentorum* genera: unum quotiens quid contra naturam naſcitur: *tribus manibus forte, &c.* alterum cum quid prodigioſum videtur: quæ Græci φαντάσματα *id eſt, viſiones,* appellant. *l. oſtentum.* 38.

P.

Παιδίον vide Puella.

Palam.

P*Alam*, eſt coram pluribus. *l. palam.* 33.

Pali:

Pali : vide Ligna.
Παλλακὴ : vide Pellex.
Πάροικος : vide Incola.

Parens.

rentis, appellatione, non tantum pater, ſed & avus, & proavus, & deinceps omnes ſuperiores continentur. *l. appellatione.* 51.

Paries.

ries, eſt ſive murus, ſive maceria eſt. *l. paries.* 157. *in princ.*

Paterfamilias : vide familia.

Pars.

tis appellatione, res pro indiviſo ſignificatur, ut ait Mutius. Nam quod pro diviſo noſtrum eſt, id non pars, ſed totum eſt. Servius non ineleganter partis appellatione utrumque ſignificari. *l. rectè dicimus.* 25. ¶. 1.

Partitio.

titionis nomen non ſemper dimidium ſignificat, ſed prout eſt adjectum. Poteſt enim juberi aliquis & maximam partiri poſſe, & viceſimam & tertiam, & prout ibuerit. Sed portione non adjectâ, dimidia debetur. *l. nomen filiarum.* 164. *in princ.*

Partus.

tus, non eſt pars rei furtivæ. *l. partum.* 26.
tus, licet monſtroſus, portentoſus, debilis, etiam non humanæ figuræ, matri prodeſt. Quia id quod fataliter accidit, matri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

damnum injungere non debet. *l. quaret aliquis.* 135.

Pater.

Patris appellatione, etiam avus demonſtratur. *l. juſta.* 201. *in fin.*

Patronus.

Patroni appellatione, & patrona continetur. *l. patroni.* 52.

Peculium: vide Bona.

Pecunia.

Pecuniæ appellatio, refertur ad ea quæ in patrimonio ſunt. *l. rei.* 5. *in princ.*

Pecuniæ tantum quiſque relinquit, quantum ex bonis ejus refici poteſt. *l. tantum quiſque.* 88. *in princ.*

Pecuniam numeratam qui habet, non habet quicquid ex ea parari poteſt. *d. l. tantum quiſque.* 88. *in fin.*

Quanta pecunia ex hæreditate Titii ad te pervenit, cum ſtipulor; res ipſas quæ pervenerunt, non pretia earum, ſpectare videor. *l. cum ſtipulamur.* 97.

Pecuniæ verbum, non ſolum pecuniam numeratam, complectitur; verum omnem omnimo pecuniam, hoc eſt corpora omnia. *l. pecuniæ verbum.* 178.

Pecuniæ nomine, non ſolum numerata pecunia; ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur. *l. pecuniæ nomine.* 222.

Pellex.

Pellex, apud antiquos habita, quæ, cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: quam

quam nunc *concubinam* vocamus, Græce παλλακήν. Nunc vulgo *pellex* vocatur, quæ cum eo cui uxor eſt, corpus miſcet. *libro.* 144.

Penes te: vide Apud te.

Peperiſſe.

periſſe eam, cui mortuæ filius exſectus eſt, falſum eſt. *l. anniculus.* 132. ¶. 1.

Perduelles: vide Hoſtes:

Perfeciſſe.

feciſſe ædificium is videtur, qui ita conſummavit, ut cum in uſu eſſe poſſit. *l. ædificia.* 139. ¶. 1.

Periſſe.

riſſe verbo & ſciſſum & fractum continetur, & vi raptum. *l. periſſe.* 9.

περιςρώμα: vide Stragula.

Pernoctare.

rnoctare extra urbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in urbe eſt. *Per* enim totam noctem ſignificat. *l. urbana.* 166. ¶. 1.

Perſequi.

rſequi videtur, & qui ſatis accepit. *l. cui præcipua.* 57. ¶. 1.

Perſecutio: vide Actio.

Perſona ſpecioſa.

rſonas ſpecioſas, accipere debemus Clariſſimas perſonas, utriuſque ſexus. Item eorum qui ornamentis ſenatoriis utuntur. *l. ſpecioſas.* 100.

Perticæ : vide Ligna.

Pertinet.

Is ad quem ea res pertinet : verba hæc ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium, vel jure civili vel prætorio ſuccedit, continentur. *l. ſciendum eſt.* 70. ¶. 1.

Verbum illud *pertinere* latiſſime patet, nam aptum etiam iis, rebus petendis, quæ dominii noſtri ſunt, & quæ aliquo jure poſſidemus. *Pertinere* ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint. *l. verbum illud.* 181.

Perveniſſe.

Perveniſſe ad Te recte dicitur, quod per te ad alium pervenit. *l. perveniſſe.* 171.

Pervenire : vide Habere.

Petitio : vide Actio.

φαντάσματα : vide Oſtentum.

φάρμακον : vide venenum.

Pignus.

Pignus, à pugno appellatum : quia res quæ pignori, dantur, manu traduntur : Unde etiam poteſt eſſe verum, quod quidam dicunt, pignus proprie rei mobilis conſtitui. *l. plebs.* 138. ¶. *pignus.* 2.

Plebs.

Plebs, eſt cæteri cives ſine Senatoribus. *d. l. plebs.* 138. *in princ.*

Plumbum. vide Ædificia.

Pluris aureorum triginta.

Hæc enuntiatio : *Pluris aureorum triginta*; ſimul & quantitatis, & æſtimationis ſignificativa eſt. *l. hac euntatio.* 232.

Pluriſ-

Pluriſve.

riſve adjectio, non infinitam pecuniam ontinet, ſed modicam: ut taxatio hæc: *olidos decem pluriſve*, ad minutulam ſummam redigatur. *l. hæc adjectio.* 192.

Pœna: vide Mulcta.

Pomum.

um qui recepit, fundum vendidit; nuces, c ficos & uvas duntaxat duracinas, & purureas & quæ ejus generis eſſent, quas non ini cauſa haberemus; quas Græci τρωξί-ες, id eſt, comeſtibiles, appellarent, reepta videri. *l. qui fundum.* 205.

Portari: vide Agi.

Portus.

us, eſt concluſus locus, quo importantur nerces, & inde exportantur. Eſt & ſtatio oncluſa ac munita. Unde angiportum ictum. *l. portus.* 59.

Poſſeſſio.

ſſionis verbum, interdum proprietatem uoque ſignificat: ſicut in eo qui poſſeſiones legaſſet reſponſum eſt. *l. interum.* 78.

ſſio ab agro juris proprietate diſtat. *quæſtio eſt.* 115. Vide Fundus.

Poſſe cum potuero: vide commodum cum erit.

Poſthuma.

huma nomen, non cadit in eam quæ n rebus humanis ſit. *l. nomen.* 164. *in rinc.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Poſtquam fari potuerit: vide Cum fari potuerit.

Poteſtas.

Poteſtatis verbo plura ſignificantur. In perſona Magiſtratuum *imperium*: in perſona liberorum, *patria poteſtas*: in perſona ſervi, *dominium*; Ac cum agimus de noxæ deditione cum eo qui ſervum non defendit, præſentis corporis copiam facultatemque ſignificamus. *l. poteſtatis*. 215.

In *poteſtatem* domini res furtiva venit ſi ejus vindicandæ poteſtatem habuerit. *d. l. poteſtatis*. 215. *in fin.*

Prædia.

Prædia dicimus aliquorum eſſe, non communiter ea habentium, ſed aliud alio habente. *l. litus &* 96. ¶. 1.

Prædiorum jura, ſunt prædia qualiter ſe habentia: ut bonitas, ſalubritas, amplitudo. *l. quid aliud*. 86.

Prædium: vide Fundus.

Prædones.

Prædones, aut *Latrones* ſunt, qui nec nobis, nec nos illis, publice bellum decrevimus. *l. hoſtes*. 118.

Præſens: vide Abeſſe.

Præſtari recte.

Hæc verba: *His rebus rectè præſtari*; Hoc ſignificant, ne quid periculum aut damnum ſtipulator ex ea re ſentiret. *l. aliud eſt capere*. 71. ¶. 1.

Pævaricatores.

Prævaricatores, ſunt qui cauſam adverſariis ſuis

ſuis donant, & ex parte actoris in partes rei concedunt. *l. prævaricatores.* 212.

Pratum.

Pratum, eſt in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt: quaſi paratum. *l. pratum.* 31.

Probrum.

Probrum & *Opprobrium*; id eſt, probra quædam natura turpia ſunt, quædam civiliter & quaſi more Civitatis: ut puta furtum, adulterium, natura turpe eſt. Enim-vero tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed more Civitatis. Nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere. *l. probrum.* 42.

Projectum: vide Immiſſum.

Pronuntiatum. Statutum.

Pronuntiatum & *Statutum* idem poteſt. Promiſcue enim pronuntiaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui habent jus cognoſcendi. *l. pronuntiatum.* 46. ¶. 1.

Provinciales.

Provinciales accipere debemus, eos qui in provincia domicilium habent: non eos qui ex provincia oriundi ſunt. *l. provinciales.* 190.

Proximus.

Proximus, eſt cui nemo antecedit: *Supremus* quem nemo ſequitur. *l. proximus.* 92.

Proximi appellatione, etiam ille continetur qui ſolus eſt. *l. proximi.* 155.

Proximus agnatus & ſolus habetur ex Lege XII. Tabul. *l. in vulgari.* 162. *in princ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Prothyrum : vide Ædium.

Publica: vide & Bona Civitatis.

Publica appellatio, in quamplurimis cauſis, ad Populum Romanum reſpicit. *l. eum qui.* 16.

Publica inter habemus, non ſacra nec religioſa, nec quæ publicis uſibus deſtinata ſunt; ſed ſi qua ſunt civitatium quaſi bona. Sed peculia ſervorum Civitatium publica habentur. *l. inter publica.* 17. *in princ.*

Publica vectigalia ſunt, ex quibus vectigal fiſcus capit; quale eſt vectigal portus vel venalium rerum, item ſalinarum, & metallorum, & picariarum. *d. l. inter publica.* ¶. 1.

Publicanus.

Publicanum, appellamus eum, qui vectigal Populi Romani conductum habet. *d. l. eum qui.* 16.

Puer.

Pueri appellatione & puella ſignificatur; Græce παιδίον communiter. *l. illa verba.* 163. ¶. 1.

Pueri appellatio, tres habet ſignificationes: unam, cum omnes ſervos pueros appellamus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ dicimus: tertiam, cum ætatem puerilem demonſtramus. *l. pueri.* 204.

Pupillus.

Pupillus, non eſt, qui in utero eſt. *l. non eſt pupillus.* 161.

Pupillus, eſt qui, cum impubes eſt, deſiit in poteſta-

poteſtate patris eſſe, aut morte, aut emancipatione. *l. pupillus eſt.* 239. *in princ.*

Q.

Quanta pecunia : vide Pecunia.

Quanti ea res erit.

Inter hæc verba, *Quanti ea res erit*; & *quanti eam rem eſſe paret*; nihil intereſt : in utraque enim clauſula placet veram rei eſtimationem fieri. *l. inter hæc verba.* 179. & *l. hæc verba.* 193.

Quanto minus.

Quanto minus à Titio conſecutus fuero tantum dare ſpondes? non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio conſecutus fuero, totum debeas quod Titius debuerit. *l. ſi ita à te.* 150.

Quiſquis mihi hæres erit.

Verbis *Quiſquis mihi hæres erit* in ſubſtitutione proximus hæres tantum ſignificatur. Imo non tantum proximus hæres, ſed & ſcriptus. *l. ex illa parte* 237. ¶. 1.

Quiſquis mihi filius &c : vide Filius.

R.

Recte præſtari.

Verba *His rebus recte præſtari*; hoc ſignificant, ne quid periculum aut damnum ex ea re ſtipulator ſentiret. *l. aliud eſt capere.* 71. ¶. 1.

Reddere rationes : vide Edere.

Res.

Rei appellatio, latior eſt quam pecuniæ; quia etiam ea quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt continet. *l. rei.* 5. *in princ.*

Rei appellatio, ad omnem contractum & obli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

obligationem pertinet. *l. nominis.* 6. *in princ.*

Rei appellatione, & cauſæ & jura continentur. *l. rei appellatione.* 23.

Rei appellatione, pars etiam continetur. *l. appellatione.* 72.

Reliquorum : vide & Cæterorum.

Reliquorum appellatio, & univerſos ſignificat. *l. poteſt reliquorum.* 95.

Repudium : vide Divortium.

Reſtituere : vide Exhibere.

Reſtituere is intelligitur, qui ſimul & cauſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim judicii accepti tempore res ei reddita fuiſſet : id eſt, & uſucapionis cauſam & fructuum. *l. reſtituere.* 35.

Reſtituere videtur, qui id reſtituit quod habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei facta non fuiſſet. *l. reſtituere.* 75.

Cum Prætor dicat; *Ut opus factum reſtituatur*; etiam damnum datum actor conſequi debet : nam reſtitutionis verbo omnis utilitas actoris continetur. *l. cum Prætor.* 81.

Roma. Urbs.

Romæ appellatio, continentibus ædificiis finitur. *Urbis muris. l.* 2.

Urbs eſt, *Roma* quæ muris cingeretur. *Roma* eſt etiam qua continenti ædificia eſſent. *l. ut Alfenus.* 87.

Roma non muris tenus exiſtimatur. *d. l.* 87.

Romæ etiam ea ædificia fieri dicuntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiunt. *l. ædificia.* 139. *in princ.*

Romæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Romæ nati intelliguntur, qui in continentibus Urbis nati ſunt. *l. qui in.* 147.

Ruta cæſa.

In *rutis cæſis* ſunt, ea quæ terra non tenentur, quæque ope ſtructili, tectoriove non continentur. *l. in rutis cæſis. l.* 241.

S.

Satiſdatio.

S*Atiſdationis* appellatione interdum etiam *Repromiſſio* continetur, qua conventus fuit cui ſatiſdatio debebatur. *l. ſatiſdationis.* 61.

Sequeſter.

Sequeſter, dicitur apud quem plures eandem rem deponunt de qua eſt controverſia. *l. ſequeſter.* 110.

Seriæ: vide dolia.

Servus.

Servi appellatio, etiam ad ancillam refertur. *l. deteſtatic.* 40. ¶. 1.

Servis legatis, etiam ancillas deberi quidam putant: quaſi commune nomen utrumque ſexum contineat. *l. inter ſtuprum.* 101. ¶. *fin.*

Servorum appellatio ex eo fluit, quod Imperatores noſtri captivos vendere & per hoc ſervare, nec occidere ſolent. *l. pupillus.* 239. ¶. 1.

Servis in urbanis conſtituitur, & is qui natus eſt ex municipiis urbanis & miſſus eſt in villam nutriendus. *l. is qui natus.* 210.

Sylva cædua.

Sylva cædua, eſt quibuſdam, quæ in hoc habetur

betur ut cæderetur. Servio, quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus & radicibus renaſcitur. *l. ſylva cædua.* 30. *in princ.*

Sylva paſcua eſt, quæ paſtui pecudum deſtinata eſt. *d. l. ſylva cædua.* 30. ¶. *fin.*

Σωνάλλαγμα: vide Contractus.

Singularis appellatio.

Singulari appellatione in uſu juris frequenter utimur, cum plura generis ejuſdem ſignificare vellemus: ſic multum hominem, vilem piſcem dicimus. Item in ſtipulatione, *Si res ea ſecundum me hæredemve meum erit judicata*; & plures continentur hæredes. *l. in uſu juris.* 158.

Si quis.

Si quis (verbum hoc) tam maſculos, quam fœminas complectitur. *l.* 1.

Socer. Socrus.

Soceri & *Socrus* appellatione, avus quoque & avia uxoris & mariti continetur. *l. ſoceri.* 146.

Soluta pro ſeparatis: vide Conjunctio.
Servitus: vide Familia.

Solutio. Solvere.

Solutionis verbo, Satisfactionem omnem quoque accipiendam placet. *Solvere* dicimus eum, qui fecit, quod facere promiſit. *l. ſolutionis.* 176.

Solvendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſolvere.

Solutus.

Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus; manibus tenetur; ut nec

eum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

eum qui in publico ſine vinculis ſervatur. *l. ſolutum.* 48.

luto matrimonio dotem reddi; Imperator pronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum. *l. cum quærebatur.* 240.

Spado.

padonum generalis appellatio eſt. Quo nomine tam hi qui natura ſpadones ſunt, item thlibuæ thlaſiæ; ſed & quod aliud genus ſpadonum eſt: continentur. *l. ſpadonum.* 128.

Sponſio.

onſio, dicitur omnis ſtipulatio promiſſioque. *l.* 7.

Statutum: vide Pronuntiatum.

Stipendium. Tributum.

ipendium à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt, modica æra, colligatur. Idem *Tributum* appellatur, ab intributione; vel ex eo quod militibus tribuatur. *l. ager.* 27. ¶. 1.

Stragula, Inſtratum, Veſtis.

ſtratum, omne veſtimentum continere quod injiciatur, Labeo ait. Neque enim dubium eſt, quin *Stragula* veſtis ſit omne pallium περίστρωμα. In *victum* ergo veſtem accipiemus non *Stragula.* In *ſtratu* omnem ſtragulam veſtem. *l. inſtratum.* 45.

Stratura.

Straturam loci alicujus ex tabulis factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur,

ædium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ædium eſſe ait Labeo. *l.* 242. ¶. *ult.* quoniam perpetui uſus cauſa paratæ. *d. l.*

Stuprum: vide Adulterium.

Subjunctivum: vide Aut.

Subſignatum.

Subſignatum dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt, Nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione uti ſolebant. *l. ſubſignatum.* 39.

Subſtitutio.

In *Subſtitutione* vulgari, qua ei qui ſupremus morietur, hæres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam unico intelligitur. *l. in vulgari.* 162.

Sulphurata de ligno: vide Carbones.

Sumptus.

Sumptibus in teſtamento conſtitutis; non licet minus conſumere; amplius licet. *l. cum in.* 202.

Supremus: vide Proximus. Item ſubſtitutio. Item optimus maximus.

Suum.

Suum ambiguum eſt, utrum, de toto an de parte ſignificet: & ideo qui juret ſuum non eſſe, adjicere debet, neque ſibi communem eſſe. *l. pupillus.* 239. ¶. *fin.*

Σωρίτης: vide Cavillatio.

T.

Taberna.

T*Abernæ* appellatio, declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis cluditur, *l. tabernæ.* 183. Unde &

de & Tabernacula & Contabernales dicti ſunt. *l. inde tabernacula.* 184.

Tabernam inſtructam ſic accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis conſtat. *l. inſtructum.* 185.

Τέκνα.

Ἡ τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.

Telum.

Telum vulgo appellatur, quod ab arcu, nunc omne ſignificatur quod mittitur manu. Itaque & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine continetur: quaſi quod non longum mittitur; ἀπὸ τοῦ τηλοῦ id eſt, ab eo quod eſt longe, Græce βέλος. quod ab arcu mittitur. Proprie nomine Græce τόξευμα commune *telum* dicitur. *l. ſi calvitur.* 233. ¶. 2. *per tot.*

Terra.

Terra novalis, eſt terra præciſa, quæ anno ceſſavit, Græce νέακιν. Integra eſt; in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit. *l. ſylva cædua.* 30. ¶. 2. 3.

Territorium.

Territorium, eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque Civitatis: dictum quod Magiſtratus loci intra eos fines terrendi, id eſt, ſummovendi jus habet. *l. pupillus.* 239. ¶. *territorium. pen.*

Ter enixa.

Ter enixa videtur, quæ trigeminos peperit. *l. ter enixa.* 137.

Teſtamentum falſum. vide Falſus tutor.

Tignum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Tignum.

Tigni appellatione in Leg. XII. Tabul., omne genus materiæ ex qua ædificia conſtant, ſignificatur. *l. tigni.* 62.

Titio. vide Carbones.

Totum meum: vide Meum totum.

Totum noſtrum: vide Noſtrum totum.

Tuum: vide Meum.

τοξεῦμα vide Telum.

Tranſacta: vide Finita.

Tributum: vide ſtipendium.

Tutor Falſus: vide Falſus tutor.

Tugurium.

Tugurii appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus, ſignificatur. *l. tugurii.* 180. *princ.*

Tugurium à tecto, tanquam tegularium, eſt dictum. *d. l. tugurii.* 180. ¶. 1.

V.

Vaſa vinaria.

V*Aſa vinaria*, proprie vaſa torcularia eſſe placet. *l. vaſa.* 206.

Vectigalia publica: vide Publica vectigalia.

Venenum.

Venenum qui dicit, adjicere debet utrum malum an bonum. Nam & medicamenta venena ſunt, quia eo nomine omne continetur quod adhibitum naturam ejus cui adhibitum, mutat: Græce φάρμακον Quo nomine tam medicamenta, quam quæ nocent continentur. *l. qui venenum.* 236.

Veniſſe

Veniſſe ad hæredem: vide Bona.
Venire diem: vide Cedere diem.

Veſtis.

Veſtis appellatione, virilis, muliebris, & ſcenica, etſi tragica, aut citharœdica ſit, continetur. *l. veſtis.* 127.

Via.

Via, eſt ſive ſemita, ſive iter eſt. *l. paries*, 157. ¶. 1.

Vivere.

Vivere quidam putant ad cibum pertinere. Sed his verbis & veſtimenta, & ſtramenta continentur: ſine his enim vivere nemo poteſt. *l. quos nos.* 234. ¶. *fin.*

Victus.

Victus verbi continentur, quæ eſui, potuique, cultuique corporis, quæque ad vivendum homini neceſſaria ſunt & veſtis; *l. verbo victus.* 43. & cætera, quibus tuendi, curandive corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur. *l. & cætera.* 44.

Vidua.

Vidua, etiam ea appellatur, quæ virum non habuit, quia vidua ſic dicta eſt quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde & ſanitate eſſet: ſimiliter Vidua dum eſt ſine duitate. *l. malum.* 242. ¶. *viduam.* 3.

Villa: vide Fundus.

Vinctus.

Vinctus neque *in vinculis* eſſe videtur, qui in carcere cluſus, niſi corpori ejus vincula ſint adhibita. *l. verum eſt.* 216.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Vincula : vide Vinctus. Cuſtodia.

Virilis.

Virilis appellatione, interdum etiam tota hæreditas continetur. *l. virilis.* 145.

Vitium ; vide Morbus.

Votum.

Vota pro ſalute Principis ſuſcipiuntur die tertio poſt Kalendas Januarias. *l. ſi calvitur*, 233. ¶. 1.

Urbana prædia.

Urbana prædia omnia ædificia accipimus, non ſolum ea quæ in oppidis ; ſed & ſi forte ſtabula ſint, vel alia meritoria in villis & in vicis, vel ſi prætoriæ voluptati tantum deſervientia : quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde Horti quoque ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum urbanorum appellatione contineri. Plane ſi plurimum horti in reditus ſunt, vinearii forte, vel olitorii, magis hæc non ſunt urbana. *l. urbana prædia.* 198.

Urbanum mancipium : vide Servus.

Urbs : vide & Roma.

Vrbs ab urbo appellata, Urbare eſt aratro definire & Varus ait urbum appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi ſolet. *l. pupillus.* 239. ¶. *urbs* 6.

Uſu ſuo ducere.

Vſu ſuo ducere cum dicitur, quod victus cauſa paratum eſt tantum continetur. *Vſus ſui* gratia eos demum ſervos paterfamilias videtur habere, qui ad ejus corpus tuendum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

dum, atque ad ejus cultum præpoſiti deſtinatique eſſent: quo in genere junctores, cubicularii, coci, miniſtratores, atque alii qui ad ejuſmodi uſum parati eſſent, numerarentur. *l. in lege Cenſoria.* 203.

Uſura.

Vſura pecuniæ quam accipimus, in fructu non eſt quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, nova obligatione. *l. uſura.* 121.

Παραλιπόμενα.

Regulæ. Conventio.

In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba ſpectari placuit. Cum igitur ea lege fundum vectigalem municipes locaverint, ut ad hæredem ejus qui ſuſcepit pertineret: Jus hæredum ad Legatarium quoque transferri potuit. *l. in conventionibus.* 219.

Menſis intercalaris.

Cato putat *menſem intercalarem* addititium eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii attribuit. Quintus Mucius *Menſis* autem *intercalaris* conſtat ex diebus viginti octo. *l. cum biſſextum.* 69. ¶.1

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ARNOLDI CORVINI à BELDEREN, J.C.

Titulus XVI. Libri L. Digeſtorum, DE DIVERSIS REGULIS JURIS ANTIQUI,

Contractus, & ſecundum ordinem Alphabeticum Digeſtus.

A.

Abeſſe. Abſentia.

ABeſſe Reipublicæ cauſa ſervus non poteſt. *l. ult.*

Abſentia ejus qui Reipublicæ cauſa abeſt, neque ei neque alii, damnoſa eſſe debet. *l. abſentia.* 140.

Abundari.

Quæ *abundant* non ſolent vitiare ſcripturas. *l. non ſolent.* 94.

Actio.

Actio de peculio in patrem ex cauſis pœnalibus dari non ſolet. *l. ex pœnalibus.* 58.

Actiones ejuſdem rei nomine quoties plures concurrunt, una quis experiri debet. *l. nemo.* 43. ¶. 1.

Actio nulla cum ſervo. *l. cum ſervo.* 107.

Actionem ipſo jure quis non habeat, an per exceptionem infirmetur, nihil intereſt. *l. nihil intereſt.*

Actio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Actionem ad rem recuperandam habens, ipſam rem habere videtur. *l. is qui actionem.* 15.
Actiones cui dantur eidem multo magis competunt exceptiones. *l. invitus.* 156. ¶. 1.
Actionem habere, minus eſt quam rem. *l. minus eſt.* 204.
Actiones omnes quæ morte aut tempore pereunt, ſemel incluſæ judicio, ſalvæ manent. *l. omnes actiones.* 239.
Actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam nunquam conſumit. *l. nunquam actiones.* 230.
Actionibus in duabus, ſi alibi major ſumma, alibi infamia eſt: præponenda eſt cauſa exiſtimationis. *l. ſi in duabus.* 104.
Actionum modus, vel Lege vel per Prætorem introductus, privatorum pactionibus non infirmatur, niſi tunc, cum inchoatur actio, inter eos convenit. *l. nec ex prætorio.* 27. *in fin.*
Actionem denegare eſt ejus, qui poteſt dare. *l. qui vetante.* 102. ¶. 1.

Actor.

Actor certus eſſe debet, & ante debet rem diligenter explorare, & tum ad agendum procedere. *l. qui in alterius.* 42.
Actori licere non debet, quod reo non permittitur. *l. non debet.* 41. *in princ.*

Æſtimatio.

Æſtimatio delicti præteriti ex poſtfacto non creſcit. *l. omnis.* 138. ¶. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Acceptum ferre.

Acceptum ſi feratur, ei qui ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur ſi obligationis conditio extiterit quæ ſi verbis acceptilationis nominatim comprehendatur nullius momenti eſt actus. *l. actis.* 71.

Actus.

Actus legitimus nec diem, nec conditionem recipit. *d. l. actus.* 71.

Agere.

Agere alieno nomine nemo lege poteſt. *l. nemo.* 123. *in princ.*

Æquitas.

Æquitas in omnibus, maxime in Jure ſpectanda. *l. in omnibus.* 90.

Æquitate deſiderii quoties naturalis ratio, aut dubitatio Juris moratur, juſtis decretis res temperanda eſt. *l. in ambiguis.* 85. ¶. *fin.*

Æquitas ubi evidens poſſit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183. ¶. *in fin.*

Ætas.

Ætati in omnibus fere pœnalibus Judiciis ſuccurritur. *l. fere in omnibus.* 108.

Alienare.

Alienare qui invitis poteſt multo magis & ignorantibus & abſentibus poteſt. *l. qui poteſt.* 26.

Amittere.

Amittere rem non videntur, quibus propria non fuit. *l. non videntur.* 83.

Amittimus iiſdem modis, quibus acquirimus. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Alte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Alterutrum.

Alterutrum factum eſſe ſufficit, ubi verba conjuncta non ſunt. *l. in eo.* 110. ¶. 3.

Ambigua.

In *Ambiguis* pro dotibus reſpondendum eſt. *l. in ambiguis.* 85. *in princ.*

Quotiens *idem ſermo duas ſententias* exprimit, ea potiſſimum excipiatur, quæ rei geren-dæ eſt aptior. *l. quotiens.* 3.

In *Ambiguis* orationibus maxime ſpectanda eſt ſententia ejus qui protulit. *l. in ambiguis.* 96.

Ambiguum pactum in contrahenda venditione, contra venditorem eſt interpretandum. *l. in contrahenda.* 172.

Arbitrium.

Arbitrium in domini vel procuratoris ejus conditio, in bonæ fidei judiciis ubicunque confertur, pro viri boni arbitrio hoc habendum eſt. *l. in perſonam.* 22. ¶. 1.

Animi deſtinatio.

Animi deſtinatione quæ agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt. *l. in totum.* 76.

B.

Beneficium.

B*Eneficio*, ubicunque perſonæ conditio locum facit, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit; Ubi vero genus actionis id deſiderat, ibi ad quemvis perſecutio ejus devenerit, non deficit ratio auxilii. *l. in omnibus.* 68.

Beneficium invito non datur. *l. invito.* 69.

Invito

Invito non tribuitur, quod cuique pro eo præſtatur. *l. invitus.* 156. ¶. *fin.*

Beneficium quod viventi conceſſit Princeps, non videtur defuncto conceſſiſſe: quem tamen modum beneficii ſui eſſe velit ipſius æſtimationis eſt. *l. Neratius.* 191.

Bona fides.

Bona fides non patitur, ut idem bis exigatur. *l. bona fides.* 57.

Bona fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt. *l. bona fides.* 136.

Bonæ fidei judicia conſenſus ſuſtinet. *l. nihil conſenſui.* 116. *in princ.*

Bonæ fidei poſſeſſor eſt, qui authore judice comparavit. *l. qui auctore.* 137.

Bona.

In *bonis* non eſt quod evincitur. *l. quod evincitur.* 190.

Bonis cui interdictum eſt, ejus nulla voluntas eſt. *l. furioſi.* 40.

Bonorum poſſeſſorem Prætor Hæredis loco in omni cauſa habet. *l. Prætor.* 117.

C.

Capere.

C*Apere* id quiſquam non videtur quod ei neceſſe eſt aliis reſtituere. *l. non videtur.* 51.

Cepiſſe non videtur qui per exceptionem à petitione removetur. *l. non videtur.* 13.

Captio, quæ minimum habet iniquitatis, eligenda eſt, quoties nihil ſine captione inveſtigari poteſt. *l. quotiens nihil.* 200.

Clam

Clam : vide Vis.

Caſus.

Caſus, quæque ſine culpa accidunt, à nullo præſtantur. *l. contractus.* 23. ¶. *in fin.*

Caſu auferri quod poteſt, non videtur perfecte cujuſque eſſe. *l. omnes actiones.* 139. ¶. 1.

Cauſa.

Cauſa principalis cum non conſiſtit, plerumque ne ea quidem quæ ſequuntur locum habent. *l. cum principalis.* 178.

Cavillatio.

Cavillationis ea natura eſt, ut ab evidenter veris, per breviſſimas mutationes, diſputatio ad ea quæ evidenter falſa ſunt, perducatur. *l. ea eſt natura.* 65.

Cavere. Cautio.

Cavere alteri; nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando, quiſquam poteſt. *l. quo tutela.* 73. ¶. *fin.*

Cautionis in re plus eſt, quam in perſona. *l. plus cautionis.* 25.

Circumventio.

Circumventio alterius alii non præbet actionem. *l. alterius.* 49.

Cognitio.

Cognitio cauſæ ubicunque eſt, ibi Prætor deſideratur. *l. ubicunque.* 105.

Cognitionem cauſæ quæcunque deſiderant, per libellum expediri non poſſunt. *l. omnia quæ.* 71.

Commoda.

Commoda cujuſque rei eum ſequi quem ſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

quuntur incommoda ſecundum naturam eſt. *l. ſecundum*. 10.

Commodi plus quam ipſe habuit, nemo hæredi relinquit. *l. nemo plus*. 120.

Condemnare.

Condemnare nemo poteſt, qui abſolvere non poteſt. *l. nemo qui*. 37.

Conditio.

Conditioni parere ut poſſit, qui facere poteſt, jam poſſe videtur. *l. in Iure Civili*. 165.

Conditio iniqua alteri per alterum inferri non debet. *l. non debet*. 74.

Conditionem ſuam nemo ex ſuo delicto meliorem facere poteſt. *l. non fraudantur*. 134. ¶. 1.

Conditionem non impleri quoties fit per eum cujus intereſt non impleri, perinde habetur ac ſi impleta fuiſſet. *l. in jure Civil*. 161.

Conjunctio.

In *Conjunctionibus* ſemper non ſolum quod licet conſiderandum eſt, ſed & quod honeſtum ſit. *l. ſemper*. 197.

Conjuncta.

Conjuncta ubi verba non ſunt ſufficit alterutrum factum eſſe. *l. in eo quod plus*. 110. ¶. 3.

Conſentire. Conſenſus.

Conſentire non videntur, qui errant. *l. nihil conſenſui*. 116. ¶. *fin*.

Conſenſui nihil tam contrarium, quam vis ac metus. *d. l. nihil conſenſui in princ*.

Conſenſus, non concubitus, nuptias facit. *l. nuptias*. 30.

Con-

Conſenſus nudi obligatio, contrario conſenſu diſſolvitur. *l. nihil tam.* 35.

Conſilium.

Conſilium ſuum nemo in alterius injuriam mutare poteſt. *l. nemo poteſt.* 75.

Conſilii non fraudulenti nulla obligatio eſt ſi dolus & calliditas interceſſit de dolo actio competit. *l. conſilii.* 47.

Conſulto datum.

Conſulto dati donatio eſt, cujus per errorem dati eſt repetitio. *l. cujus per errorem.* 53.

Conſtituta.

Conſtituta ſemel utiliter, durant, licet ille caſus exſtiterit, à quo in initium capere non potuerunt. *l. in ambiguis.* 85.

Contractus.

Contracta Jure, contrario jure pereunt. *l. omnia quæ.* 100.

Contractus legem dat. *l. contractus.* 23. *in med.*

Contractus, quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam dolum & culpam. Dolum tantum Depoſitum & Precarium. Dolum & culpam Mandatum, Commodatum, Venditum, Pignori acceptum, Locatum, item Dotis datio, Tutelæ, Negotia geſta. In his quidem & diligentiam. Societas & Rerum communio & dolum & culpam recipit. Sed hæc ita, niſi ſi quid nominatim convenerit, vel plus vel minus in ſingulis contractibus: Nam hoc ſervabitur quod initio convenit. *d. l. contractus.* 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Contrahentes.

Contrahentibus quod obſtat & ſucceſſoribus eorum obſtat. *l. quod ipſis.* 143.

Conventio.

Conventio Privatorum Juri Publico non derogat. *l. neque pignus.* 43. ¶. 1.

Conventio legem dat contractui: *d. l. contractus.* 23. *in med.* Servabitur ergo de quo initio convenit. *ibid.*

Conventione, privatorum nec ex prætorio, nec ex ſolemni jure quicquam immutandum eſt quamvis cauſæ obligationum poſſint pactione immutari, & ipſo jure & per pacti conventi exceptionem. *l. nec ex prætorio.* 27.

Creditor.

Creditor nihil facit dolo qui ſuum recipit. *l. nihil dolo.* 129. *in princ.*

Creditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit. *l. creditor, qui.* 158.

Creditores non fraudantur, cum quid non acquiritur à debitore, ſed cum quid de bonis diminuitur. *l. non fraudantur. l.* 134.

Crimen.

In *Crimen* vis publicæ aut privatæ incidit, quicquid omnino per vim fit. *l. hoc jure utimur.* 152.

Crimen nullum patitur is, qui non Prohibet, cum prohibere non poteſt. *l. nullum.* 109.

Culpa.

Culpa eſt, ſe immiſcere rei ad ſe non pertinenti. *l. culpa eſt.* 36.

Culpa

Culpa caret qui ſcit, ſed prohibere non poteſt. *l. culpa caret.* 50.

Culpa ſua damnum ſentiens, non intelligitur damnum ſentire. *l. quod quis ex.* 203.

Culpa nulla eſt ejus cui parere neceſſe ſit. *l. is damnum dat.* 169. *in princ.*

Culpæ annumeratur imperitia. *l. imperitia.* 132.

D.

Damnum.

Damnum is dat, qui jubet dare. *l. is damnum.* 169. *in princ.*

Damnum nemo facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet. *l. nemo damnum.* 151.

Damnum quod quis ex ſua culpa ſentit, ſentire non intelligitur. *l. quod quis ex.* 103.

Dare. Datum.

Dati per errorem cujus repetitio eſt, ejus conſulto dati donatio eſt. *l. cujus per.* 53.

Debere.

Debere ſe negantes, non prohibentur alia defenſione uti, niſi lex impedit. *l. nemo qui.* 49.

Deberi ex pluribus cauſis idem nobis poteſt. *l. non ut ex pluribus.* 159.

Debet natura is, quem jure Gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus. *l. cum amplius.* 84.

Debitor.

Debitor eſſe deſinit, qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem. *l. Marcellus.* 66.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Defendere.

Qui *defendit* rem alienam, nunquam locu-ples habetur. *l. qui rem alienam.* 166.

Defendere rem alienam invitus nemo cogitur. *l. invitus* 156. *in princ.*

Defendere non videtur, non tantum qui la-titat, ſed & is qui præſens negat ſe defen-dere, aut non vult ſuſcipere actionem. *l. non defendere.* 52.

Definitio.

Definitio omnis in jure Civili periculoſa eſt. *l. omnis definitio.* 203.

Delictum.

Delicto ex ſuo meliorem ſuam conditionem nemo facit. *l. non fraudantur.* 144. ¶. 1.

Delictum duorum cum par eſt, ſemper onera-tur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa. *l. cum par.* 154. *in princ.*

Delicti præteriti æſtimatio nunquam ex poſt facto creſcit. *l. omnis hæreditas.* 134. ¶. 1.

Denegare.

Denegare ejus eſt actionem, qui poſſit & dare. *l. qui vetante.* 102. ¶. 1.

Deportatio.

Deportationis ſententia ea ſola aufert, quæ ad Fiſcum perveniunt. *l. ea ſola.* 97.

Deſtinatio animi.

Deſtinatione animi quæ agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt. *l. in totum.* 76.

Dies.

Dies in obligationibus ſi non ponitur, præ-ſenti die debetur. *l. in omnibus.* 14.

Diſſol-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Diſſolvere.

Diſſolvitur quidque eo genere quo colligatum eſt. *l. nihil tam.* 35.

Dividere.

Dividi quæ in partes non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur. *l. ea quæ.* 192. *in princ.*

Dolus.

Dolo facit, qui petit quod redditurus eſt. *l. in cõndemnatione.* 173. ¶. *fin.*

Dolus ne præſtetur ſi convenerit, hoc bonæ fidei judiciis contrarium non ſervatur. *l. contractus.* 23. *verſ. penult.*

Doli exceptio non ſolet nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

Dolo facere nullus videtur qui ſuo jure utitur. *l. nullus.* 55.

Dolo carere non poteſt, qui imperio Magiſtratus non paruit. *l. non poteſt.* 299.

Dolo non videtur exſequi, qui ignorat cauſam cur non debeat petere. *l. qui in jus.* 177. ¶. 1.

De *dolo* cum excipitur petitoris, non datur talis replicatio petitori. *l. cum par delictum.* 156.

Dolo qui deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione *dolus* eſt. *l. qui dolo.* 131.

Dolo malo facere non videtur, qui juſſu judicis aliquid facit quia parere neceſſe habet. *l. non videntur.* 167. ¶. 1.

Dolo cujus *malo* factum eſt, quominus poſſideret

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

deret vel haberet, ejus parem oportet eſſe conditionem cum eo qui quid poſſideat, vel habeat. *l. parem eſſe.* 150.

Dolum tutoris, neque in interdicto, neque in cæteris cauſis, pupillo nocere oportet; ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque in interdicto.* 198.

Dolo nihil facit Creditor qui ſuum recipit. *l. nihil facit.* 129. *princ.*

Dolo qui fecit quominus haberet, pro eo ſemper habendus eſt, ac ſi haberet. *l. ad ea quæ.* 157. ¶. 1.

Domus.

Domo ſua nemo extrahi debet. *l. nemo de.* 103.

Domum ſuam reficere cuique licet, dummodo alteri non officiat, in quo jus non habet. *l. domum ſuam.* 61.

Donare.

Donandi cui eſt jus, eidem & vendendi & concedendi eſt. *l. cui jus eſt.* 163.

Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur. *l. donari.* 82.

Donare cui non conceditur, probandum erit nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam ejus voluntatem habendam. *l. cum quis.* 165. ¶. 1.

Dos.

Pro *Dotibus* reſpondendum in ambiguis eſt. *l. in ambiguis.* 85. *in princ.*

Dubia. Dubitatio.

Dubia quoties interpræt atio libertatis eſt ſecundum libertatem reſpondendum erit. *l. quotiens dubia.* Vide & *l. in obſcura.* 179.

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

dubiis benigniora ſemper ſunt præferenda. *l. ſemper in dubiis.* 56.

re dubia benigniorem interpretationem ſequi, non minus juſtius eſt, quam tutius. *l. ea quæ in.* 192. ¶. 1.

ubitationis tollendæ gratia quæ contractibus inſeruntur jus civile non lædunt. *l. quæ dubitationis.* 81.

E.

Effectus.

Effectus cujus rei omnibus prodeſt, ejus & partes ad omnes pertinent. *l. cujus effectus.* 148.

Eligere.

ligendum eſt, quod minimum habet iniquitatis, quoties nihil ſine captione inveſtigari poteſt. *l. quotiens nihil.* 200.

Emptor.

mptoris plerunque eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. *l. invitus nemo.* 156. ¶. 3.

Errare. Error.

rrans conſentire non videtur. *l. nihil conſenſui.* 116. ¶. *fin.*

rror Librarii, in tranſcribendis ſtipulationis verbis, nihil nocet quo minus & reus & fidejuſſor tenetur. *l. ſi librarius.* 92.

Evictio.

Quod *evincitur* in bonis non eſt. *l. quod evincitur.* 190.

Exiſtimatio.

Exiſtimationis cauſa præponenda eſt ſi in dua-

bus actionibus alibi major ſumma, alibi infamia eſt. *l. ſi in duabus.* 104.

Expreſſa.

Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. *l. expreſſa.* 195.

Expromiſſor.

Expromiſſor alienæ rei nemo idoneus videtur ſine ſatiſdatione. *l. in eo quod plus.* 100. ¶. 1.

Extrahere.

Extrahi de domo ſua nemo debet. *l. nemo de.* 103.

Exceptio.

Exceptiones multo magis competunt eis quibus dantur actiones. *l. invitus.* 156. ¶. 1.

Exceptio doli non ſolet nocere his quibus voluntas teſtatoris non refragatur. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

Per *exceptionem pacti conventi*, cauſæ obligationum mutari poſſunt. *l. nec ex prætorio.* 27.

F.

Facere.

F*Acere* qui debet, non faciens, videtur facere adverſus ea, quia non facit, & qui facit quod facere non debet, non videtur facere quod juſſus eſt. *l. qui non facit.* 121.

Feciſſe adverſus Edictum proprie dicitur, qui vetante Prætore fecit. *l. qui vetante.* 102.

Factum cuique ſuum, non adverſario, nocet. *l. factum.* 155. *in princ.*

Pro *facto* in omnibus cauſis accipitur id, in quo per alium moræ ſit, quominus fiat. *l. in omnibus.* 39.

Factum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ctum neque pacta, neque ſtipulationes poſſunt tollere. *l. verum eſt.* 31.

ctum Iudicis, quod ad officium ejus non rtinet, ratum non eſt. *l. factum.* 170.

ctum quod eſt cum in obſcuro eſt, ex affectione cujuſque capit interpretationem. *l. rapienda.* 168. ¶. 1.

Fœminæ.

mimæ ab omnibus officiis civilibus, vel publicis ſunt remotæ. *l.* 2.

Famoſa judicia.

moſa judicia ubi æquiparantur, etſi ſummam imparem habent, pro paribus accipiuntur. *l. ſi in duabus.* 104.

Fidejuſſor.

idejuſſores poſſunt allegare juſtam ignorantiam. *l. qui in alterius.* 42.

Filiusfamilias.

iliusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur. *l. filiusfamilias.* 93.

Fiſcus.

iſco quod obligamus, & vindicare interdum & alienare, & ſervitutem prædio imponere poſſumus. *l. plerumque fit.* 205. *verſ. & ideo.*

Fraus. Fraudare.

raudare eos qui ſciunt, & conſentiunt, nemo videtur. *l. nemo videtur.* 145.

De *fraude* cum diſputatur generaliter: non quid habeat actor, ſed quid per adverſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt. *l. generaliter.* 78.

Frau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Fraudis interpretatio ſemper in jure Civili non ex eventu duntaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur. *l. fraudis. 79.*

Fructus.

Fructus rei eſt, vel pignori dare licere. *l. fructus. 72.*

Furioſus.

Furioſi, vel ejus cui bonis interdictum ſit, nulla voluntas eſt. *l. furioſi.* 40.

Furioſus, nullum negotium contrahere poteſt *l. in negotiis. 5. in fin.*

Furioſus abſentis loco eſt. *l. ubi non voce.* 124. ¶. 1.

Furioſorum in negotiis contrahendis alia cauſa habita eſt, alia eorum qui fari poſſunt, quamvis actum rei non intelligerent. *l. in negotiis. 5. in princ.*

Nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt; pupillus omnia auctore tutore agere poteſt. *d. l. in fin.*

G.

Gladii poteſtas.

G*Ladii* poteſtatem ſibi datam, vel cujus alterius coercitionis, ad alium transferre nemo poteſt. *l. nemo poteſt.* 70.

Genus.

Generi per ſpeciem in toto jure derogatur, & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt. *l. in toto jure.* 80.

Generalia.

Generalibus inſunt ſpecialia. *l. ſemper.* 147.

H. Ha-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

H.

Habere.

H*Abere* deſiiſſe videri non poteſt, qui nunquam habuit. *l. non poteſt*. 208.

Hæreditas.

ereditas, nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in univerſum jus quod defunctus habuerit. *. hæreditas*. 62.

reditas eo pervenit quo tutela rediit, niſi cum fœminæ hæredes intercedunt. *l. quo tutela*. 73. *in princ.*

reditas omnis, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. *. omnis hæreditas*. 138. *in princ.*

reditatem ſi nemo ſubit, omnis vis teſtamenti ſolvitur. *l. ſi nemo*. 181.

Hæres.

res eſſe non vult qui ad alium transferre voluit hæreditatem. *l. non vult*. 6.

redi ſuo nemo plus commodi relinquit, quam ipſe habet. *l. nemo plus*. 120.

redis loco habentur hi qui in univerſum jus ſuccedunt. *l. in pari cauſa*. 128. ¶. 1.

hæredem totiens damus (actionem) de eo quod ad eum pervenit, quotiens ex dolo defuncti convenitur, non quotiens ex ſuo. *l. totiens*. 44.

hæredem cum Prætor dat actionem quatenus ad eum pervenit, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenit ex dolo defuncti. *l. cum Prætor*. 127.

eres ejuſdem poteſtatis juriſque eſt, cujus fuit defunctus. *l. hæredem*. 59.

Hære

Hæres ſicut ex delicto defuncti teneri non debet; ita nec lucrum facere, ſi quid ex ea re ad eum pervenit. *l. ſicuti.* 38.

Hæres in ſolidum tenetur in contractibus quibus doli præſtatio vel bona fides ineſt. *l. hoc jure.* 152. ¶. *fin.*

Hæredes duo pro ſolido uni eſſe non poſſunt. *l. quod contra.* 141. ¶. *fin.*

Hæredum jura fere omnia perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis hæredes extitiſſent. *l. omnia fere.* 193.

Hæredes, ſi agatur cum iis, non ſi agant, juſtam ignorantiam allegare poſſunt. *l. qui in alterius.* 42.

Homines.

Homines omnes, quoad Jus Naturale, æquales ſunt. *l. quod attinet.* 32.

Honeſtum.

Honeſtum non eſt, omne quod licet. *l. Non omne.* 44. *in princ.*

I.

Ignorans.

I*Gnorans* quantum ſolvere debeat, non poteſt improbus videri. *l. non poteſt.* 99.

Ignorantia.

Ignorantiam juſtam fidejuſſores non minus quam hæredes allegare poſſunt. *l. qui in alterius.* 42.

Imperitia.

Imperitia culpæ adnumeratur. *l. imperitia.* 132.

Impletum: vide Conditio.

Impoſſibile.

Impoſſibile quod eſt, neque pacto, neque ſtipulatione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ulatione, poteſt comprehendi, ut utilem ctionem aut factum efficere poſſit. *l. ve- um eſt.* 31.

oſſibilium nulla eſt obligatio. *l. impoſſibi- ium.* 184.

x rerum natura prohibentur, nulla lege con- rmari poſſunt. *l. ubi pugnantia.* 188. ¶. 1.

oſſibilia quæ dari ſunt, vel quæ in rerum atura non ſunt, pro non adjectis haben- ur. *l. ea, quæ.* 135.

Imprudentia.

rudentiæ & ætati fere in omnibus pœnali- us judiciis ſuccurritur. *l. fere in omni- us.* 108.

Impubes.

ubes, ab omnibus officiis debet abſtine- e. *l.* 2. ¶. 1.

Improbus. vide Ignorans.

Inſtitutio.

itutio quæ ab initio fuit inutilis, ex poſt acto non convaleſcit. *l. quæ ab initio.* 210.

Intereſſe.

rſit quatenus alicujus, in facto, non in ure conſiſtit. *l. quatenus.* 24.

Intentio.

ntio ambigua, ita accipienda eſt ut res ſal- a actori ſit. *l. in contrahenda.* 172. ¶. 1.

Interpretatio.

rpretandum eſt benignius in pœnalibus ſis. *l. factum cuique.* 155. ¶. 1.

Intervenire.

rvenire pro ſe qui non prohibet, ſemper nandare creditur. *l. ſemper qui.* 60.

Invitus

Invitus.

Invitus rem nemo cogitur defendere. *l. invitus.* 156. *in princ.*

Invito non tribuitur quodcunque pro eo præſtatur. *d. l. invitus.* 156. ¶. *fin.*

Invitis alienare qui poteſt, multo magis & abſentibus & ignorantibus poteſt. *l. qui poteſt.* 26.

Iracundia.

Iracundia calore quod fit vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeverantia apparuerit judicium animi fuiſſe. *l. quicquid.* 46.

Iudicatum.

Iudicata res, pro veritate accipitur. *l. res judidicata.* 207.

Iudicia.

Iudiciis in bonæfidei ubicunque in arbitrium domini vel procuratoris ejus confertur conditio, pro boni viri arbitrio hoc eſt habendum. *l. in perſonam.* 22. ¶. 1.

Factum *à Iudice*, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non eſt. *l. factum.* 270.

Iudex.

Iudice auctore qui comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt. *l. qui auctore.* 137.

Iura.

Iura ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt. *l. jura.* 8.

Ius.

Iure contracta, contrario jure pereunt. *l. omnia quæ.* 100.

Ius Commune non lædunt, quæ dubitationis tollen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tollendæ gratia in contractibus inſeruntur. *l. qua dubitationis.* 81.

us Publicum qui ſequitur, non capitur. *l. nihil conſenſui.* 116. ¶. 1.

uris plus eum habere, cui fundus eſt legatus, quam hæredem aut ipſum teſtatorem ſi viveret abſurdum eſt. *l. aliud eſt.* 160. ¶. 2.

us noſtrum non patitur eundem in paganis & teſtato & inteſtato deceſſiſſe. *l. jus noſtrum.* 7.

us in univerſum qui ſuccedunt, hæredis loco habentur. *l. in pari.* 128. ¶. 1.

ure ſuo qui utitur, & ordinaria actione experitur, non videtur vim facere. *l. factum cuique.* 155. ¶. 1.

uris plus nemo ad alium transferre poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Iuſſus.

uſſu judicis qui aliquid facit, non videtur dolo malo facere, quia parere neceſſe habet. *l. Non videntur.* 167. ¶. 1.

uſſu alterius quod ſolvitur pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet. *l. quod juſſu.* 180.

L.

Legatarius. vide Ius. in regula, Iuris plus.

Legatum.

LEgata quæ mortuis nobis ad hæredem noſtrum tranſeunt, eorum commodum per nos, his quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu acquirimus: aliter atque quod ſtipulati ſumus. Nam & conditione ſtipulantes, omnimodo eis acquirimus, etiamſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tiamſi liberatis nobis poteſtate domini, conditio exiſtat. *l. quæ legata.* 18.

Legitimus actus.

Legitimi actus in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem expreſſam : non tacitam. *l. actus.* 71.

Lege agere vide : Agere.

Liberalitas.

Ex *liberalitate* qui conveniuntur in id quod facere poſſunt condemnantur. *l. Divus Pius.* 28.

Libertas.

Libertati favendum in obſcura manumittentis voluntate. *l. in obſcura.* 179.

Libertas inæſtimabilis res eſt. *l. libertas.* 106.

Libertas omnibus rebus favorabilior eſt. *l. libertas.* 122.

Libertatis atque neceſſitudinis infinita æſtimatio eſt. *l. non eſt ſingulis.* 176. ¶. 1.

Libertatis quoties dubia eſt interpretatio ſecundum libertatem reſpondendum eſt. *l. quotiens.* 20.

Liber.

Libero facto proficere non poteſt, quod quis, dum ſervus eſt, egit. *l. quod quis.* 146.

Libertus.

Libertum qui acquiſierit, non eſt factus locupletior. *l. nemo prædo.* 126. ¶. 1.

Libellus.

Per *Libellum* expediri non poſſunt, quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant. *l. omnia qui.* 71.

Liberi.

Liberis ſine deceſſiſſe non videtur, qui uxorem

rem prægnantem reliquit. *l. ſi quis.* 187.

Liberari.

Liberamur fere iiſdem modis quibus obligamur. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Liberatus ſi quis ſit obligatione, poteſt videri cepiſſe. *l. ſi quis.* 115.

Licet: vide Honeſtum.

Lis.

Litem qui conteſtati ſunt, eorum conditio non ſolet deterior fieri, quam ſi non, ſed plerumque melior. *l. non ſolet.* 86.

Litem poſt *conteſtatam* hæredi quoque perſpicitur & hæres tenetur ex omnibus cauſis. *l. nemo enim.* 87.

Locuples.

Locupletiorem neminem fieri cum alterius detrimento & injuria jure naturæ æquum eſt. *l. jure naturæ.* 206.

Locuples nunquam habetur, qui rem alienam defendit. *l. qui rem.* 166.

Lucrum.

Lucrum facere hæres ſi quid ex delicto defuncti ad eum pervenit, non debet. *l. ſicuti pœna.* 38.

Lucri utriuſque cauſa quotiens ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucrum cauſa tempore præcedit. *l. quotiens utriuſque.* 98.

Lucri quod facturus eſt, vel is qui petit, vel is à quo petitur, in eo durior cauſa petitoris. *l. in eo quod.* 33.

Lucro adventitio favere, non eſt melius, in re obſcura, ſed repetitioni. *l. non debet.* 41. ¶. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Lucrum ex qua perſona quis capit, ejus factum præſtare debet. *l. ex qua perſona.* 149.

Lucro de duorum cum quæritur, melior eſt cauſa poſſidentis. *l. nemo prædo.* 126. ¶. 2.

M.

Magiſtratus.

Per *Magiſtratum* quod publice fieri poſſit, non eſt ſingulis concedendum, ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi. *l. non eſt ſingulis.* 176.

Magiſtratus Imperio qui non paruit, dolo carere non poteſt. *l. non poteſt dolo.* 199.

Major.

Majorem per partem quod publice fit, ad univerſos refertur. *l. aliud eſt.* 160. ¶. 1.

Mandare.

Mandare ſemper creditur, qui non prohibet pro ſe intervenire. *l. ſemper qui non.* 60.

Mandati actione obſtringitur, & ſi quis ratum habuerit. *d. l. ſemper qui.*

Qui *mandat*, & dejicit. *l. hoc jure utimur.* 152. ¶. 1.

Mandato in maleficiis ratihabitio comparatur. *d. l. hoc jure utimur.* 152. ¶. 2.

Metus.

Metus & *Vis*, nihil tam conſenſui contrarium. *l. nihil conſenſui.* 116. *in princ.*

Metum comprobare contra bonos mores eſt. *d. loco.*

Menſes.

Menſium duorum, ubi lex fecit mentionem, & qui ſexageſimo primo die venerit audiendus eſt. *l. ubi lex.* 101.

Minus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Minus. vide Plus.

Minus ſemper ineſt in eo quod plus eſt. *l. in eo quod.* 110. *in princ.*

Minus eſt actionem habere, quam rem. *l. minus eſt.* 204.

Minimum.

Minimum quod eſt, ſemper in obſcuris ſequimur. *l.* 9.

Mora.

Moram facere non videtur, qui ſine dolo malo ad judicem provocat. *l. qui ſine dolo.* 63.

Mora ſua unicuique nocet, quod & in duobus reis promittendi obſervatur. *l. in condemnatione.* 173. ¶. *penult.*

Mora nulla intelligitur ibi fieri, ubi nulla petitio eſt. *l. nulla.* 88.

Mora quominus fiat in quo per alium fit id in omnibus cauſis pro facto accipitur. *l. in omnibus.* 39.

Mulier.

Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt cum defenduntur, non ut facilius calumnientur. *l. in eo quod.* 110. ¶. *fin.*

Mutare.

Mutare conſilium nemo poteſt, in alterius injuriam. *l. nemo poteſt.* 75.

Mutatio temporaria, jus provinciæ non innovat. *l. nemo* 123. ¶. 1.

Mutandum nihil facile ex ſolemnibus; tamen ubi æquitas evidens eſſe poſſit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183.

Mutus.

Mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

pondere ubi non voce, ſed præſentia opus eſt. Idem de ſurdo; hic quidem & reſpondere poteſt. *l. ubi non voce.* 124. *in princ.*

N.

Natura.

N*Atura* rerum quæ prohibentur, nulla lege confirmata ſunt. *l. ubi pugnantia.* 188.

Neceſſitas.

Propter *neceſſitatem* quæ recepta ſunt, non debent in argumentum trahi. *l. quæ propter.* 162.

Negantes.

Negantes ſe debere, non prohibentur alia defenſione uti; niſi lex impedit. *l. nemo ex his.* 43. *in princ.*

Neceſſitudo.

Neceſſitudinis & libertatis infinita eſt æſtimatio. *l. non eſt.* 176. ¶. 1.

Nemo.

Nemo plus juris in alium transferre poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

Nolle. Non nolle.

Nolle ejus eſt, qui poteſt velle. *l.* 3.

Non nolle ejus eſt, qui poteſt velle. *d. l.* 3.

Noſtrum.

Noſtrum, ex pluribus cauſis idem eſſe non poteſt. *l. non ut ex.* 159.

Noſtrum quod eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt. *l. id quod noſtrum.* 11.

Nuptiæ.

Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. *l. nuptias.* 30.

O. Obli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

O.

Obligatio. Obligare.

O*Bligatio Verborum*, verbis tollitur, nudi conſenſus obligatio, contrario diſſenſu diſſolvitur. *l. nihil tam naturale.* 35.

Obligatio nulla valet efficere ut id alicujus fieret, quod nullius eſſe poteſt. *l. quod nullius.* 182.

Obligatione ſi quis liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe. *l. ſi quis.* 115. *princ.*

Obligationibus in omnibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur. *l. in omnibus.* 14.

Obligatio nulla cadit in perſonam ſervilem. *l. in perſonam.* 22. *in princ.*

Obligatio nulla eſt impoſſibilium. *l. impoſſibilium.* 185.

Obligationum cauſæ pactione poſſunt immutari & ipſo jure, & per pacti conventi exceptionem. *l. nec ex prætorio.* 27.

Nemo *obligatur* ideo, quia recepturus eſt ab alio quod præſtiterit. *l. nemo ideo.* 171.

P.

Pactio. Pactum.

P*Actione obligationum cauſæ:* vide *obligationum cauſa.*

Pactionibus privatorum, actionum modus, vel lege, vel per Prætorem introductus, non informatur niſi tum cum inchoatur actio, inter eos convenit. *l. nec ex prætorio.* 27. *in fin.*

Nec *pacta*, nec ſtipulationes, factum poſſunt tollere. *l. verum eſt.* 31.

Pacto enim quod impoſſibile eſt, comprehendi non poteſt, ut utilem actionem aut factum efficere poſſit. *d. l. verum eſt.* 31.

Parere.

Parere cui neceſſe eſt, ejus nulla culpa eſt. *l. is damnum dat.* 169. *in princ.*

Pars: vide & Major pars.

Partes ejus ad omnes pertinent, cujus effectus omnibus prodeſt. *l. cujus effectus.* 148.

Peculiaris res.

Peculiaris res poſſeſſionem filiusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci videtur. *l. filiusfamilias.* 93.

Pendere.

Quod *pendet*, non eſt pro eo quaſi ſit. *l. is damnum.* 169. ¶. 1.

Perſequi.

Perſequendo nemo deteriorem cauſam, ſuam facit, ſed meliorem. *l. nemo enim.* 87.

Perſonale beneficium: vide Beneficium.

Perſonæ.

Perſonæ, quæ in id quod facere poſſunt, damnantur, in totum quod habent excuti non debent, ſed earum ratio habenda, ne egeant. *l. in condemnatione.* 173. *in princ.*

Petere. Petitio. Petitor.

Peti nihil poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poſſit. *l. nihil peti.* 186. *in princ.*

Peti non poteſt, niſi ſolvendi tempore, obligationi adjecto, præterito. *d. l. nihil peti.* 186. *in fin.*

A *petitione* per exceptionem qui removetur,

tur, cepiſſe non videtur. *l. non videtur.* 13.

titoris cauſa durior eſt, in eo quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus eſt. *l. in eo.* 33.

Pignus.

ignori dare licere fructus rei eſt. *l. fructus rei.* 72.

Plerunque.

lerunque fit ut etiam ea, quæ nobis abire poſſunt perinde in eo ſtatu ſint atque ſi abire non poſſent. *l. plerunque.* 205.

Plus.

lus cui licet, quod minus eſt, non debet non licere. *l. non debet.* 21.

lus juris ad alium transferre nemo poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

lus quod ſit, in eo ſemper ineſt & minus. *l. in eo quod.* 110. *in princ.*

Pœna.

œnæ nomine quod à quoque exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur. *l. quod à quoquo.* 46.

œnam petere permitti illi debet, qui in ipſam non incidit. *l. cum par delictum.* 154. ¶. 1.

Pœnalis actio.

œnales actiones de eadem re concurrentes nunquam alia aliam conſumit. *l. nunquam.* 130.

œnalibus ex cauſis non ſolet in patrem de peculio actio dari. *l. ex pœnalibus.* 58.

Pœnalia judicia.

Pœnalia judicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt. *l. pœnalia judicia.* 164.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Poſſidere. Poſſeſſor.

Poſſidere qui dolo deſierit, pro poſſeſſore damnatur; quia pro poſſeſſione dolus eſt. *l. qui dolo* 131.

Poſſidentis quid vel habentis parem oportet eſſe conditionem, atque ejus cujus dolo malo factum ſit, quominus poſſideret vel haberet. *l. parem eſſe.* 150.

Poſſeſſor in pari cauſa, potior haberi debet. *l. in pari cauſa.* 128.

Poſſidentis cauſa melior eſt, cum de duorum lucro quæritur. *l. nemo prædo.* 120. ¶. *fin.*

Poſſidere non videtur, qui poſſidetur. *l. qui in ſervitute.*

Ut *poſſeſſio* nulla niſi animo & corpore acquiri poteſt, ita nec amitti. *l. fere quibuſcunque.* 153.

Poſſe.

Qui *poteſt* facere ut poſſit conditioni parere, cum *poſſe* videtur. *l. qui poteſt.* 174. ¶. 1. *in princ.*

Poteſtas.

Poteſtatem gladii ſibi datam, vel cujus alterius coercitionis, nemo poteſt ad alium transferre. *l. nemo poteſt.* 70.

Prædo.

Prædo nemo eſt, qui pretium numeravit. *l. nemo prædo.* 126. *in princ.*

Prætor.

Prætor ibi deſideratur ubicunque cauſæ cognitio eſt. *l. ubicunque.* 105.

Prætore vetante qui fecit, hic adverſus Edictum feciſſe proprie dicitur. *l. qui vetante.* 102. *in princ.*

Prætor,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Prætor, bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſa habet. *l. Prætor bonorum.* 117.

Principalis.

Principalis cauſa cum non conſiſtat, plerunque ne ea quidem quæ ſequuntur locum habent. *l. cum principalis.* 178. *&* *l. nihil dolo.* 129. ¶. 1.

Privati.

Privatorum conventione, nec ex prætorio, nec ex ſolemni jure, quicquam immutandum eſt. *l. nec ex prætorio.* 27. *in princ.*

Privatorum pactionibus actionum modus, vel lege, vel per Prætorem introductus, non infirmatur, niſi tunc cum inchoatur actio inter eos convenerit. *d. l. nec ex prætorio.*

Privatorum conventio juri publico non derogat. *l. neque pignus.* 45. ¶. 1.

Privilegia.

Privilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ; & ideo quædam ad hæredem transmittuntur quæ cauſæ ſunt; quæ perſonæ ad hæredem non tranſeunt. *l. privilegia.* 196.

Prohibere.

Non *prohibens*, cum prohibere non poteſt, nullum crimen patitur. *l. nullum crimen.* 109.

Provocans.

Provocans ſine dolo malo ad Judicem, non videtur moram facere. *l. qui ſine dolo.* 63.

Publicum Jus: vide Jus publicum.

Pugnantia.

Pugnantia inter ſe in teſtamento ubi juberentur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

tur neutrum ratum eſt. *l. ubi pugnantia.* 188. *in princ.*

Pupillus.

Pupillus, omnia tutore auctore agere poteſt. *l.* 5.

Pupillo dolum tutoris, neque in interdicto, neque in cæteris cauſis nocere oportet, ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque in interdicto.* 198.

Pupillus nec velle, nec nolle in ea ætate, niſi appoſita tutoris auctoritate creditur. *l. pupillus nec velle.* 189.

Pupillus, pati non poſſe intelligitur. *l. in eo quod plus.* 110. ¶. 2.

Pupillus qui prominus pubertati eſt, & furandi, & injuriæ faciendæ eſt capax. *l. pupillum.* 111. *in princ.*

R.

Raro.

R*Aro* qui accidunt, non temere in agendis negotiis computantur. *l. ea quæ raro.* 64.

Ratihabitio.

Ratihabitio, in mandato, comparatur maleficio. *l. hoc jure.* 152. ¶. 2.

Ratum ſi quis habuerit quod geſtum eſt, actione mandati obſtringitur. *l. ſemper qui.* 60. *in fin.*

Recipere.

Receptum contra rationem juris quod eſt, non eſt, producendum ad conſequentiam. *l. quod contra.* 141.

Recepta propter neceſſitatem, non debent in argumentum trahi. *l. quæ propter.* 162.

Recepturus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

ecepturus quia ab alio, nemo ideo obligatur. *l. nemo ideo.* 171.

Res.

es judicata, pro veritate eſt. *l. res judicata.* 207.

es peculiaris: vide *Peculiaris.*

em ad recuperandam quæ habet actionem, is rem ipſam habere videtur. *l. is qui actionem.* 15.

ei ſuæ neque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque locatio conſiſtere poteſt.

Reſtitutio.

eſtitutionis verbum cum lege invenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum, tamen & fructus ſunt reſtituendi. *l. in condemnatione.* 173. ¶. 1.

Reficere.

ficere domum ſuam cuique licet, dum non officiat alteri, in quo jus non habet. *l. domum.* 61.

Regula.

egula eſt, quæ rem quæ eſt breviter enarrat. *l.* 1.

egula ex jure, non jus ex regula ſumitur. *d. l.* 1.

egula quaſi cauſæ conjectio eſt. *d. l.* 1.

egula ſimul atque in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum. *d. l.* 1.

Repetitioni.

epetitioni, in re obſcura favere melius eſt, quam adventitio lucro. *l. non debet.* 41. ¶. 1.

Repu-

Repudiare.

Repudiare non poteſt, quod quis, ſi velit, habere non poteſt. *l. cum poteſt.* 174. ¶. 1.

Reus.

Rei favorabiliores potius habentur, quam actores. *l. favorabiliores.* 125.

Reo quod non permittitur, actori licere non debet. *l. non debet.* 41. *in princ.*

S.

Sanguis.

S*Anguinis* jura nullo jure Civili dirimi poſſunt. *l. jura ſanguinis.* 8.

Sermo.

Sermo idem, quoties duas ſententias exprimit, ea potiſſimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior. *l. quotiens idem.* 67.

Scripta. Scriptura.

Scripta in teſtamento ut intelligi non poſſunt perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. *l. quo tutela.* 73. ¶. 3.

Scriptoris error: vide *Librarius.*

Scripturas non ſolent vitiare ea quæ abundant. *l. non ſolent.* 95.

Servus. Servitus.

Servitutem mortalitati fere comparamus. *l. ſervitutem.* 209.

In *Servitute* qui eſt, non uſucapit. Nam cum poſſideatur, poſſidere non videtur. *l. qui in ſervitute.* 118.

Servis ignoſcitur ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris ſive dominis, vel his qui dominorum ſunt; velut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

velut tutoribus & curatoribus obtemperaverint. *l. ad ea quæ.* 157. *in princ.*

ervi, quo ad jus Civile attinet, pro nullis habentur; non tamen & jure Naturali. *l. quod attinet.* 32.

ervos per noſtros, conditio noſtra melior fieri poteſt, non deterior. *l. melior conditio.* 133.

ervus intervenire non poteſt in his, quæ leges deſiderant officium fieri per perſonas liberas. *l. in his quæ.* 175. *in princ.*

ervilem in perſonam nulla cadit obligatio. *l. in perſonam.* 22. *in princ.*

ervus dum eſt, quod quis geſſit; proficere libro facto non poteſt. *l. quod quis.* 146.

um *Servo*, nulla eſt actio. *l. cum ſervo.* 107.

ervus Reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. *l. ſervus.* 211.

Sententia.

ntentia deportationis ea ſola aufert quæ ad fiſcum perveniunt. *l. ea ſola.* 97.

Socius.

cii mei ſocius, ſocius meus non eſt. *l. conſilii.* 47. ¶. 1.

Solemnia.

x *ſolemnibus* nihil facile mutandum: tamen ubi æquitas evidens poſſit, ſubveniendum eſt. *l. etſi nihil.* 183.

Solidum.

lida à ſingulis hæredibus debentur ea, quæ in partes dividi non poſſunt. *l. ea quæ in.* 192. *in princ.*

Solvere,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Solvere.

Solvere quantum debet qui ignorat, improbus videri non debet. *l. non poteſt.* 99.

Solvendo videri eum qui defenditur, nemo dubitat. *l. nemo dubitat.* 95.

Solvendi tempus cum obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. *l. nihil peti poteſt.* 186. *in fin.*

Solutum cum eſt amplius quam debebatur cujus pars non invenitur quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intelligitur manente priſtina obligatione. *l. cum amplius.* 84. *in princ.*

Specialia.

Specialia ſemper inſunt generalibus. *l. ſemper.* 147.

Stipulare. Stipulatio.

Stipulatus qui exceptione poteſt removeri, non videtur accepiſſe. *l. ſi quis.* 115. ¶. 1.

In *Stipulationibus* & cæteris contractibus id ſemper ſequimur, quod actum eſt, aut ſi id non apparet, erit conſequens, ut id ſequamur quod in regione in qua actum eſt, frequentatur. Quidſi neque mos regionis appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum eſt redigenda ſumma eſt. *l. ſemper in ſtipulationibus.* 34.

Stipulantes ſub conditione omnimodo iis acquirimus quorum in poteſtate ſumus, etiamſi liberatis nobis dominica poteſtate conditio exiſtat. *l. quæ legata.* 18. *in fin.*

Stipulatus ſub conditione filiusfamilias ſi fuerit eman-

emancipatus, deinde extiterit conditio, patri actio competit. *d. l.*
In *ſtipulationibus* id tempus ſpectatur, quo contrahimus. *l. non omne.* 144. ¶. 1.
In *ſtipulationibus* tempus promiſſoris gratia adjicitur. *l. cum tempus.* 17. *in fin.*
Nec *Stipulationes* nec pacta, factum tollere poſſunt. *l. verum eſt.* 31. *in princ.*
Stipulatione, enim, aut pacto quod impoſſibile eſt, comprehendi non poteſt, ut utilem actionem aut factum efficere poſſit. *d. l. verum eſt in fin.*

Succedere. Succeſſor.

Succedentes in univerſum jus, hæredis loco habentur. *l. in pari cauſa.* 128. ¶. 1.
Succedens in dominium, vel jus alterius, jure ejus uti debet. *l. qui in jus.* 177. *in princ.*
Succeſſio, quoties alicui duplici jure defertur repudiato jure novo, quod ante defertur, ſupereſt vetus. *l. quotiens.* 91.
Succeſſoribus etiam obſtabit, quod ipſis qui contraxerunt, obſtat. *l. quod ipſis.* 143.
Succeſſores in contractibus ex dolo eorum, quibus ſucceſſerunt, non tantum in id quod pervenit; verum etiam in ſolidum tenentur; hoc eſt, unuſquiſque pro ea parte qua hæres eſt. *l. ad ea quæ.* 157. ¶. *fin.*
Non debeo melioris conditionis eſſe quam auctor meus à quo jus in me tranſit. *l. in his, quæ.* 175. ¶. 1.
Per *ſucceſſionem* quamvis longiſſimam, qui defuncto hærede extiterunt, non minus hæredes ſunt, quam qui principaliter hæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

redes exiſtunt. *l. qui per ſucceſſionem*. 194.

Succedenti in alius locum, non eſt æquum ei nocere, quod adverſus eum nocuit, in cujus locum ſucceſſit. *l. invitus nemo*. 156. ¶. 2.

Surdus.

Surdus, ſi intellectum habet, ubi non voce, ſed præſentia opus eſt, poteſt videri reſpondere; imo & reſpondere poteſt. *l. ubi non voce*. 124. *in princ.*

Suum.

Suum qui recipit, nihil dolo facit creditor. *l. nihil dolo*. 129. *in princ.*

T.

Tacita.

Non expreſſa non nocent, expreſſa nocent. *l. expreſſa nocent*. 195.

Tacite nonnunquam quædam recipiunt, quæ *aperte* comprehenſa vitium afferunt. *l. actus legitimi*. 77. *in med.*

Tacens non utique fatetur; ſed tamen verum eſt eum non negare. *l. qui tacet*. 142.

Temporaria permutatio.

Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat. *l. nemo alieno*. 123. ¶. 1.

Tempus.

Tempus cum in teſtamento adjicitur credendum pro hærede adjectum; niſi alia mens fuerit teſtatoris. *l. cum tempus*. 17.

Tempus ſolvendi cum obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. *l. nihil peti*. 186. *in fine*.

Teſta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Teſtamentum.

n *teſtamento* ubi pugnantia inter ſe juberentur, neutrum ratum eſt. *l. ubi pugnantia.* 188.

eſtamentum quamdiu poteſt valere, tamdiu legitimus non admittitur. *l. quamdiu poſſit.* 89.

n *teſtamentis* plenius voluntates teſtantium interpretamur. *l. in teſtamentis.* 12.

n *Teſtamento* quæ ſcripta ſunt, ita ut intelligi non poſſint, perinde ſunt ac ſi ſcripta non eſſent. *l. quo tutela.* 73. ¶. 3.

n *teſtamento* cum tempus adjicitur, credendum eſt pro hærede adjectum, niſi alia fuerit mens teſtatoris. *d. l. cum tempus.* 17.

x *teſtamento* quæ proficiſcuntur, ita ſtatum eventus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint. *l. omnia, quæ.* 201.

Teſtator. Teſtatus.

eſtatoris voluntas quibus non refragatur, his non ſolet exceptio doli nocere. *l. qui cum alio.* 19. ¶. 1.

eſtato & *inteſtato*; eundem in paganis deceſſiſſe jus noſtrum non patitur; earumque rerum inter ſe naturaliter pugna eſt. *l. jus noſtrum.* 7.

Timor vanus: vide vanus timor.

Totum.

n *toto* & pars continetur. *l. in toto.* 113.

Transferre.

ransferre in alium nemo plus juris poteſt, quam ipſe habet. *l. nemo plus.* 54.

ransferri ad alium ſine facto noſtro, non

poteſt id quod noſtrum eſt. *l. id quod noſtrum.* 11.

Tutela.

Tutela quo rediit, eo hæreditas pervenit, niſi cum fœminæ hæredes intercedunt. *l. quo tutela.* 73. *in princ.*

Tutor.

Tutorem dare nemo cuiquam poteſt, niſi ei quem ſuis in hæredibus cum moritur habuit, habiturusve eſſet, ſi vixiſſet. *d. l. quo tutela.* 73. ¶. 1.

Tutoris dolum, neque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet; ſive ſolvendo eſt, ſive non eſt. *l. neque in interdicto.* 198.

Tutoris auctoritas, in eo neceſſaria eſt, quod animi judicio fit. *l. pupillus.* 189. *in fin.*

V.

Vanus timor.

V*Ani timoris*, juſta excuſatio non eſt. *l. vani.* 184.

Velle.

Velle qui poteſt, ejus eſt non nolle. *l.* 3.

Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris vel domini. *l.* 4.

Venditio. vendere.

Venditio imaginaria eſt, pretio non accedente. *l. imaginaria.* 16.

Venditione in contrahendum pactum contra venditorem interpretandum eſt. *l. in contrahenda.* 172. *in princ.*

Vendere aliud eſt, aliud venditoni conſentire. *l. aliud eſt.* 160. *in princ.*

Vendendi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Vendendi & concedendi jus eſt, cujus eſt donandi. *l. cujus eſt.* 164.

Vis. vide & Jus : & Metus : Crimen.

Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cum prohibetur, fecit : clam quod quiſque cum controverſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit. *l. quo tutela.* 73. ¶. 2.

Vitioſum.

Vitioſum quod initio eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere. *l. quod initio.* 29.

Voluntas : vide & teſtamentum & Furioſi.

Voluntate in obſcura manumittentis favendum libertati. *l. in obſcura.* 179.

Vxor.

Vxorem prægnantem ſi quis reliquit, non videtur ſine liberis deceſſiſſe. *l. ſi quis prægnantem.* 187.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

De ſeruiana actione

L. poſt. ult. l. De pactis rel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
235 D 31